Laura M. Herța

Construcția amenințării titoiste și impunerea modelului sovietic

Conflictul româno-iugoslav prin lentila socio-constructivistă (1948-1954)

Laura-Maria Herța

Construcția amenințării titoiste și impunerea modelului sovietic

Conflictul româno-iugoslav prin lentila socio-constructivistă

(1948-1954)

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Sergiu Mișcoiu

Conf. univ. dr. Liviu-Crinel Țîrău

ISBN 978-606-37-0101-6

Tehnoredactare computerizată: Alexandru Cobzaș

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400971 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Laura-Maria Herța

Construcția amenințării titoiste și impunerea modelului sovietic

Conflictul româno-iugoslav prin lentila socio-constructivistă (1948-1954)

Presa Universitară Clujeană

2016

Părinților mei, Ecaterina Herța și Ioan Herța

Cuprins

Introducere

Lucrarea de față reprezintă un demers istoric și analitic care își propune să explice rolul ideilor, practicilor, normelor și construcției sociale în conturarea relațiilor româno-iugoslave. Cu alte cuvinte, ne propunem să oferim o redescriere, prin prisma lexicului constructivist, a naturii și evoluției acestor relații.

În lucrarea *De la relațiile româno-sârbe la relațiile româno-iugoslave. Interpretări constructiviste*[1] am urmărit evoluția acestor relații bilaterale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la începutul Războiului Rece. În ultima parte a acestei lucrări am evidențiat caracterul peculiar al preluării puterii de către comuniștii iugoslavi, prin contrast cu îmbinarea unor condiții și strategii, precum sprijinul sovietic, coaliția oportunistă cu alte partide și distorsionarea intenționată a evenimentelor din preajma alegerilor, în cazul comuniștilor români, toate cu scopul accederii la putere. În cazul României, situația era deja favorabilă comuniștilor în martie 1945, când guvernul Groza a fost impus de sovietici; în plus, comuniștii români au exploatat la maxim intenția sovietică de a sprijini revendicările teritoriale române asupra Transilvaniei de nord și au expus opiniei publice interne faptul că dețin, în mod exclusiv, mijloacele pentru a recupera acest teritoriu. Reforma agrară, prin care erau expropriați toți cei care colaboraseră cu Germania, precum și proprietățile cu o suprafață mai mare de 50 hectare, a avut efecte pozitive, într-o țară în care starea agriculturii era deplorabilă, iar situația celor mai mulți țărani nu era tocmai bună. În plus, judecarea „crimelor de război" de care se făceau vinovați Ion Antonescu și Mihai Antonescu „a paralizat aripa de dreapta și corpul de ofițeri, împiedicând o coaliție anticomunistă cu grupurile țărănești și liberale."[2] În cazul Iugoslaviei, Partidul Comunist avea rădăcini indigene și beneficia de sprijin popular. Mai mult decât atât, Partidul Comunist Iugoslav a dobândit puterea prin forțe proprii, urmând recomandările Moscovei, însă neavând nevoie de intervenție directă: „evenimentele din Iugoslavia au urmat un tipar mai revoluționar și în

---

1 Laura-Maria Herța, *De la relațiile româno-sârbe la relațiile româno-iugoslave. Interpretări constructiviste,* Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2012.

2 Zbigniew K. Brzezinski, *The Soviet Bloc. Unity and Conflict,* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1960, capitolul "The First Phase, 1945–1947. The People's Democracy: Institutional and Ideological Diversity", pp. 16–17.

primii ani de după război comuniștii iugoslavi s-au distanțat de celelalte partide în marșul lor comun către socialism."[3]

În lucrarea de față vom evidenția măsura în care aceste distincții reprezintă precondiții ce joacă un rol esențial în raporturile tensionate româno-iugoslave din perioada 1948–1954 și vom argumenta că amenințarea titoistă a fost un construct discursiv și nu atestarea unor fapte reale și obiective.

De asemenea, în lucrarea *De la relațiile româno-sârbe la relațiile româno-iugoslave. Interpretări constructiviste,* cercetarea noastră a urmărit anumite obiective: în primul rând, interesul nostru major s-a centrat pe formarea relațiilor româno-sârbe, ulterior româno-iugoslave, și pe identificarea trăsăturilor acestor relații bilaterale, a continuităților și discontinuităților care au potențat sau alterat raporturile dintre ele. În al doilea rând, plecând de la premisa că ne-am asumat o investigație bazată pe instrumentarul conceptual socio-constructivist, obiectivul nostru a fost de a discerne și reliefa rolul ideilor și semnificațiilor, care au influențat interacțiunile dintre cele două state. Periplul prin diferite etape istorice (de la perioada dobândirii autonomiei de către România și Serbia în anii 1860, la momentul formării României Mari și a Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor după Primul Război Mondial și până la transformările survenite pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial, culminate cu preluarea puterii de către comuniști) este menit să indice factorii endogeni și exogeni care au generat, modelat și perpetuat relațiile dintre cele două unități studiate de noi.

Rezultatele acestei cercetări au indicat faptul că cele două state nu au întâmpinat litigii insurmontabile și că au manifestat mai degrabă predispoziție spre conlucrare și angajare în eforturi de cooperare regională. Tocmai de aceea asumpția noastră a insistat pe continuitățile în constituirea unei relații de bună vecinătate și, în anumite perioade, pe formarea unor identități de state aliate. Discontinuitățile temporare (neîncredere în intenția celuilalt, cu privire la relațiile cu Bulgaria, de pildă, care avea diferende teritoriale cu Serbia și România, dezangajare din sistemul de alianță interbelic pe fondul amenințărilor Germaniei naziste) au întrerupt colaborarea și au denaturat relația de state aliate, însă România și Iugoslavia nu s-au perceput reciproc drept state inamice, iar identitățile egoiste, bazate pe supraviețuire și maximizare a puterii, pe fondul suspiciunii retrograde, nu au prevalat în raporturile româno-iugoslave.[4]

---

3 *Ibidem,* pp. 18–19.

4 Herța, *op. cit.,* pp. 172–175.

În prezenta lucrare vom descrie și analiza tocmai această transformare bruscă și majoră în raporturile româno-iugoslave, argumentând că ruptura dintre România și Iugoslavia nu a reprezentat efectul cumulativ al unor rivalități latente sau tensiuni pre-existente, ci mai degrabă rezultatul dependenței comuniștilor români de Moscova. Raporturile bilaterale din perioada comunistă au debutat cu transformarea covârșitoare a elementelor definitorii pentru relația Belgrad-București. Radiografierea datelor empirice și studiul documentelor de arhivă reflectă faptul că tensiunea româno-iugoslavă din perioada 1948–1954 nu a fost rezultatul naturii belicoase sau ireconciliabile a relației dintre cele două state, ci a fost rezultatul unei configurații regionale bazate pe atributele agregate ale stalinismului și pe blamarea acțiunilor comuniștilor iugoslavi. Astfel, conflictul româno-iugoslav a fost un construct temporar, situațional și exogen celor două popoare vecine, declanșat de impunerea de la Moscova a unei linii directoare de acțiune, care a reprezentat pentru elita comunistă română o realitate obiectivată, ale cărei atribute trebuiau asimilate. Conflictul subit româno-iugoslav nu poate fi înțeles prin prisma unor identități osificate ale României și ale Iugoslaviei, ci doar prin prisma identităților asumate de România după 1947 și de Iugoslavia titoistă după 1945. Litigiul româno-iugoslav a survenit pe fondul unei identități a democrației populare, condusă de o elită fragmentată, nelegitimată popular, dependentă de Moscova (în cazul României) și a unei identități a Iugoslaviei regenerate după război, condusă de un partid comunist unitar, legitimat, profund revoluționar, avându-l în frunte pe Tito și care a încercat să respingă unicitatea modelului sovietic în calea spre socialism și imixtiunea sovietică în afacerile interne iugoslave. În plus, ostilitatea României față de Iugoslavia trebuie înțeleasă și prin prisma nesiguranței elitei comuniste de la București asupra propriei identități comuniste: până la începutul anilor 1960, comuniștii români au resimțit referentul extern sovietic, datorită dependenței covârșitoare de Moscova. Prin contrast cu legitimitatea grupului de comuniști din jurul lui Tito, victorios în lupta pentru eliberarea țării în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și beneficiar al recunoașterii deopotrivă interne și internaționale, elita comunistă de la București s-a autoidentificat în termeni precari tocmai pentru că raza sa de acțiune depindea nu de legitimare internă, ci de susținere sovietică externă.

Revendicări teoretice și metodologice

Din punct de vedere metodologic, această lucrare reprezintă o cercetare calitativă și are la bază un design de cercetare care caută să exploreze subiectul relațiilor bilaterale româno-iugoslave, să descrie evoluția raporturilor tensionate româno-iugoslave în perioada 1948–1954 și să analizeze dinamica ostilă a acestora, prin identificarea factorilor ce au contribuit la conflictul româno-iugoslav. Ca atare, întrebările de cercetare de la care pornim în demersul nostru includ atât genul subscris teoriilor raționaliste, adică *de ce?* și *cum anume?,* considerate în literatura de specialitate din domeniul științelor sociale întrebări cauzale și care presupun observarea empirică a anumitor fenomene, recurența acestora și identificarea unor modele comportamentale, dar și întrebări considerate de teoriile reflectiviste parte a teoretizării constitutive, de genul *cum e posibil?* sau *ce?,* care vizează factorii (deopotrivă materiali și ideatici) care contribuie la formarea unor fenomene.

Această cercetare se bazează pe analiza istorică și comparativă (examinând și comparând evoluția României și Iugoslaviei în perioada 1948–1954), iar abordările sunt istorico-descriptive, analitice și interpretative. Având în vedere faptul că documentarea pentru această lucrare a presupus, *inter alia,* cercetarea în arhive, metoda folosită, sub acest aspect, este analiza documentelor (pentru colectarea de date calitative).

Abordarea interpretativă (în sensul unei metodologii a înțelegerii și interpretării semnificațiilor ideatice și sociale) este optimă într-un demers menit să identifice și să explice semnificațiile asociate cu acțiunile celorlalți și rolul simbolurilor ce conturează interacțiunile (în cazul de față inter-statale), dar și modalitatea în care structura (est-europeană, dominată de Uniunea Sovietică) și agenții (statali, *id est* România și Iugoslavia) s-au constituit reciproc. Din acest motiv, facem apel la un anumit instrumentar conceptual, dezvoltat de autorii socio-contructiviști (cu precădere Alexander Wendt), pentru a explica modalitatea în care relațiile româno-iugoslave au evoluat. Interacționismul simbolic (dezvoltat de George Herbert Mead, iar mai apoi de George Herbert Blumer) și teoria structurației a lui Anthony Giddens reprezintă pilonii metodologici pe care se construiește teoretizarea socio-constructivistă a lui Wendt.

Din punct de vedere teoretic, așadar, lucrarea de față asumă o interpretare socio-constructivistă a relațiilor româno-iugoslave în perioada 1948–1954. Teoretizarea constructivistă dezvoltată de Alexander Wendt susține că, dincolo de forțele materiale (precum distribuția puterii, tehnologia, geografia, resursele),

pe care insistă în mod exclusiv viziunile materialiste și neorealismul din domeniul Relații Internaționale, faptele ideatice, rolul ideilor și al normelor în conturarea comportamentelor, dar mai ales în construirea identităților și a intereselor actorilor sunt la fel de importante. „Caracterul vieții internaționale", arată Wendt, „este determinat de convingeri împărtășite și de așteptări pe care le au statele unele față de celelalte și acestea sunt constituite de structuri sociale, mai degrabă decât de structuri materiale."[5]

Astfel, constructivismul își asumă următoarea revendicare științifică: să reveleze modalitatea în care cunoașterea, constituită din idei, simboluri, concepte, reguli, semnificații, practici discursive, modelează maniera în care agenții înțeleg, interpretează și construiesc lumea. Observația pivotală pornește de la „construcția socială a realității."[6]

> Viața cotidiană a politicii internaționale este un proces continuu, în care statele asumă identități în relație cu ceilalți, proiectând asupra celorlalți contra-identități corespondente și evaluând rezultatul. Aceste identități sunt greu de schimbat, dar ele nu sunt împietrite.[7]

Așa cum menționam deja, demersul teoretic constructivist al lui Alexander Wendt se clădește pe interacționismul simbolic și teoria structurației. Aceasta din urmă a fost dezvoltată de Anthony Giddens. Esența preocupărilor sale în lucrarea *The Constitution of Society* este relația dintre agență și structură și importanța tratării, în mod egal, a influențelor structurii și ale agenței. Structurația se referă la procesul dinamic prin care structurile iau formă și sunt reproduse recursiv prin practici sociale, prin intermediul dualității structurii.[8] În viziunea lui Giddens, acțiunile umane sunt, pe de o parte, predeterminate, în sensul în care ele depind de o structură socială pre-existentă (care, la rândul ei, e guvernată de reguli, norme, legi), însă structura și regulile nu sunt permanente, imuabile și exogene, ci sunt menținute, modificate și recreate prin acțiunea umană.[9]

---

5 Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics,* Cambridge: Cambridge University Press, 1999 p. 20.

6 Michael Barnett, "Social Constructivism", în John Baylis; Steve Smith, *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations,* Oxford, Oxford University Press, 2005, p. 259.

7 Wendt, *op. cit.,* p. 21.

8 Steven Loyal, *The Sociology of Anthony Giddens,* London: Pluto Press, 2003, p. 75.

9 Anthony Giddens, *The Constitution of Society,* Polity Press, Cambridge, 1985.

Interacționismul simbolic reprezintă perspectiva sociologică ce derivă din preocupările și opera lui George Herbert Mead, conform căreia indivizii, pe parcursul interacțiunii sociale, operează cu simboluri și semnificații asociate cu acțiunile celorlalți, cu ajutorul cărora ei își definesc și construiesc propria identitate (sau sinele – *the Self*) și înțeleg anumite situații în funcție de co-prezența celorlalți; astfel, prin intermediul interacțiunii bazate pe simboluri și menținerii unor semnificații împărtășite de indivizi asupra obiectelor sociale, este construită realitatea socială.[10] Termenul de „interacționism simbolic" a fost conceput și teoretizat de către Herbert Blumer, fost student și discipol al lui George Herbert Mead. În lucrarea sa, *Symbolic Interactionism: Perspective and Method,* Blumer caută să demonstreze că indivizii acționează relativ la obiectele din jur în baza semnificațiilor pe care le atribuie acestora; că semnificațiile circumscrise obiectelor derivă din interacțiunea socială ce include relația unui individ cu ceilalți și cu societatea; și că semnificațiile sunt modificate prin intermediul unui proces de interpretare la care recurg indivizii pe măsură ce întâmpină și au de-a face cu acele obiecte.[11]

Una din tezele centrale ale constructivismului wendtian afirmă că faptele sau condițiile materiale *per se* explică relativ puțin dacă nu sunt dublate de semnificații atașate acestora, chiar dacă sunt o parte esențială a structurii sistemelor sociale. Wendt pleacă de la premisa că structurile sociale comportă trei elemente: cunoaștere împărtășită, resurse materiale și practici.[12] Primul element conține înțelegerile împărtășite, așteptările și cunoașterea care, pe de o parte, definesc anumite situații pentru actori, iar pe de alta, constituie natura relațiilor dintre aceștia (fie aceasta conflictuală sau cooperantă). Al doilea element ce constituie o structură socială include resursele materiale (arme, resurse naturale). Wendt nuanțează din nou asumpția pivotală constructivistă, avansând totodată critica sa la adresa neorealismului: „prin contrast cu viziunea desocializată a neorealiștilor asupra unor astfel de capabilități, constructiviștii argumentează că resursele materiale dobândesc semnificație pentru acțiunea umană doar prin structura de cunoaștere în care sunt acestea contopite."[13] Cu alte cuvinte, forța brută devine esențială doar prin intermediul semnificațiilor care o conturează sau o definesc. Al treilea element, practicile, reprezintă pentru Wendt nucleul structurii sociale, întrucât

---

10 George Herbert Mead, *Mind, Self, and Society,* Chicago: University of Chicago Press, 1934.

11 Herbert Blumer, *Symbolic Interactionism: Perspective and Method,* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1969.

12 Alexander Wendt, "Constructing International Politics", în Michael E. Brown et. al. (eds.), *Theories of War and Peace,* Cambridge and London, The MIT Press, 1998, pp. 418–419.

13 *Ibidem, loc. cit.*

aceasta nu rezidă nici doar în ideile sau mintea indivizilor, nici doar în capabilitățile materiale, ci în procesele, interacțiunile dintre indivizi sau state.

Conceptul de *semnificații împărtășite* dezvoltat de constructiviști nu trebuie confundat cu o pledoarie pentru pace. Chiar și semnificațiile împărtășite despre violență variază, după cum remarca Wendt, de la deviza de genul *fie omori, fie ești omorât,* la forme de tipul ridicării steagului alb în momentul predării. Postulatul neorealist spune că „anarhiile sunt sisteme de auto-ajutorare inerente care tind să producă competiție militară, echilibru de putere și război."[14] Deficiențele acestei teze sunt evidențiate de Wendt astfel: „anarhia poate avea cel puțin trei tipuri de structură la nivel macro, bazate pe tipul de roluri – inamic, rival, prieten – care domină sistemul."[15] Semnificațiile împărtășite variate despre violență tind să formeze trei tipuri de culturi cu „logici și tendințe distincte", identificabile, de-a lungul istoriei omenirii, în diferite perioade: *cultura anarhică hobbesiană,* cea *lockeană* și cea *kantiană.*[16] Wendt tratează cele trei culturi anarhice ca tipuri ideale (în sens weberian).

Astfel, în analiza wendtiană, centrată, din nou, pe interacționismul simbolic, nucleul fiecărei anarhii rezidă în rolurile prevalente la nivelul actorilor (inamic/dușman – caracteristic culturii hobbesiene, rival – caracteristic culturii anarhice lockeene, prieten – specific celei kantiene). Fiecare astfel de rol constitutiv al anarhiei implică „o postură distinctă sau o orientare a Sinelui către Celălalt", cu privire la utilizarea violenței. Se impune totuși o mențiune: rolurile nu sunt doar un fenomen la nivel de unitate, în sensul în care sunt observabile sub aspectul manifestărilor actorilor, în anumite situații în care aceștia *volens nolens* își asumă astfel de roluri individual. La Wendt, „rolurile sunt atribute ale structurii, nu ale agenților", în timp ce identitățile-rol nu se bazează pe proprietăți intrinsece, ci există doar în relație cu ceilalți. Rolurile în politica externă sunt convingeri ale decidenților politici, însă distribuția acestor convingeri este structurală, *ergo* ele constituie elemente-cheie în procesul internațional.[17]

---

14 Wendt, *Social Theory…,* p. 247.

15 *Ibidem, loc. cit.*

16 Wendt preia aceste trei etichete sau „reprezentări stilizate" (după cum le numește) de la Martin Wight, reprezentant al Școlii Engleze, care le-a utilizat pentru a se referi la teoriile Realistă, Raționalistă și Revoluționaristă sau Machiavelliană, Groțiană și Kantiană. Însă, Wendt nu le tratează ca și curente științifice, ci ca *„structuri* reale ale lumii". Vezi *Ibidem,* cu precădere pp. 257–258.

17 Wendt, *Social Theory…,* pp. 258–259.

Plecând de la aceste premise metodologice și teoretice, lucrarea de față se centrează pe următoarea ipoteză: conflictul româno-iugoslav din perioada 1948–1954 nu a fost unul produs de natura belicoasă sau ireconciliabilă a relației dintre cele două state, ci a fost rezultatul unei configurații regionale bazate pe atributele agregate ale stalinismului și pe blamarea acțiunilor comuniștilor iugoslavi. Ca atare, conflictul româno-iugoslav a fost un construct temporar, grevat de impunerea de la Moscova a unei linii directoare de acțiune, care a reprezentat pentru elita comunistă română o realitate obiectivată, ale cărei atribute trebuiau asimilate.

Bibliografia consultată

Documentarea pentru această lucrare a presupus un proiect de cercetare tri-direcționat: studiul documentelor de arhivă, parcurgerea bibliografiei relevante și urmărirea problemelor centrale studiului în presa vremii.

Astfel, cercetarea de arhivă s-a centrat pe Arhiva Ministerului de Afaceri Externe al României și Arhivele Naționale, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, din cadrul Ministerului Administrației și Internelor al României (pentru a acoperi documentele relevante pentru poziția României) și pe colecții de documente edite publicate în Serbia, pentru poziția Iugoslaviei (menționăm că accesul la Arhivele din Belgrad ne-a fost îngreunat de faptul că documentele nu au fost indexate și catalogate pentru perioada de interes pentru noi).

Din presa vremii, am optat pentru selectarea celor două ziare ale partidelor comuniste român (*Scânteia*), respectiv iugoslav (*Borba*). Studierea ziarului *Scânteia* a fost mai sistematică. Am apelat la traduceri autorizate din sârbo-croată pentru documentele edite din Iugoslavia, iar în ceea ce privește studierea articolelor din *Borba,* am utilizat versiunea în limba engleză a acestora furnizate de centrele de traducere occidentale din perioada Războiului Rece (precum *Joint Translation Service*) sau am preluat articolele din *Borba* citate în studiile observatorilor occidentali.

Literatura consultată cuprinde titluri de autori și articole publicate în reviste de specialitate (precum *Problems of Communism, The American Slavic and East European Review, Yugoslav Survey, World Politics* și altele). Lucrările studiate sunt, deopotrivă, surse primare, cât și secundare.

Bibliografia de referință este organizată pe următoarele linii: lucrări generale pe studiul comunismului și pe relațiile intercomuniste în blocul est-european, lucrări axate pe comunismul iugoslav și titoism, cărți ce analizează comunismul românesc și evoluția României în perioada 1945–1960 și lucrări și articole de specialitate ce tratează teoria socio-constructivistă.

Ruptura Tito-Stalin și consecințele asupra relațiilor româno-iugoslave

Preliminarii

Perioada pe care ne propunem să o analizăm în această lucrare necesită, în mod imperativ, o integrare deopotrivă factuală și conceptuală. Relațiile româno-iugoslave în anii postbelici sunt jalonate de structura internă a celor două țări, adică de identitatea și interesele grevate și promovate de elitele politice comuniste (oricât de contrastante ar fi fost acestea – legitime și victorioase în războiul anti-nazist în cazul Iugoslaviei, forțat și fraudulos impuse în cazul României). Așadar, considerăm necesară analiza conceptuală a *democrațiilor populare* ca identități-rol asumate de cele două state, pentru a facilita înțelegerea relațiilor bilaterale dintre România și Iugoslavia. Considerăm că, într-o și mai mare măsură, configurația politică internațională și cea est-europeană au determinat conturarea raporturilor româno-iugoslave. Astfel, analiza noastră nu poate eluda rolul lui Stalin și al *stalinismului* în modelarea, antagonizarea sau direcționarea relațiilor București-Belgrad. Dincolo de importanța stalinismului și a figurii lui Stalin ca forțe hotărâtoare în transformarea Rusiei[18], în ceea ce privește politica externă sovietică și coagularea blocului comunist est-european „stalinismul a însemnat Război Rece"[19], după cum afirma Robert C. Tucker. Încă din 1947, prin intermediul raportului prezentat de Jdanov cu ocazia înființării Cominform-ului, „Stalin a emis o declarație oficială de război rece sovietic permanent împotriva Occidentului. De la acel moment și până la moartea sa, tiparul de beligeranță a rămas în vigoare, în mod rigid."[20] Iminența războiului între statele occidentale, ireconciliabilitatea sovietică cu natura politico-economică și cu obiectivele acestora, precum și manifestarea

---

[18] Menționăm aici lucrarea lui Roy Medvedev, *Despre Stalin și stalinism,* București: Humanitas, 1991, respectiv pe cea a lui Edvard Radzinsky, *Stalin,* București: Editura Aquila '93, 1996.

[19] Robert C. Tucker, *The Soviet Political Mind. Stalinism and Post-Stalin Change,* New York: W.W. Norton&Company, 1971, p. 227.

[20] *Ibidem,* p. 228. Vezi, de asemenea, Vernon Aspaturian, "Soviet Foreign Policy", în Roy C. Macridis, *Foreign Policy in World Politics,* Prentice Hall, 7th edition, 1989, pp. 181–248; capitolul "The Soviet Union: An Analysis", în Frederick H. Hartmann, *The Relations among Nations,* Macmillan Publishing, 1978, pp. 461–485 și Michael Lynch, *Stalin și Hrușciov: URSS, 1924–1964,* București: BIC ALL, 2002.

belicoasă a polarității URSS-Occident au marcat politica externă sovietică în timpul lui Stalin.

După cum observa Robert Tucker, Stalin a inițiat o campanie de „construire a imperiului" propriu în țările est-europene ce se aflau sub influența forțelor sovietice încă din timpul războiului. Strategia urmărită de acesta presupunea consolidarea unui bloc comunist, condus desigur de URSS, menit să facă față belicozității și dorințelor imperialist-expansioniste occidentale. În analiza sa, Tucker distinge între *scopurile formale* și cele *operative,* pentru a oferi o înțelegere asupra motivației politicii externe sovietice în această perioadă: scopul formal este obiectivul declarat de cineva, iar scopul operativ este obiectul implicit în acțiunile acelui cineva. Discrepanța dintre cele două scopuri este evidentă în politica externă promovată de Stalin: pe de o parte, „întărirea păcii" constituia scopul formal, proclamat în mod constant, însă, pe de altă parte, acțiunile sovietice nu au demonstrat consecvență cu acest obiectiv. Pentru Tucker, scopul operativ al lui Stalin era *controlul:* dobândirea unui control cât mai mare asupra teritoriilor și populațiilor și absolutizarea acestui control prin orice mijloace disponibile. Refuzul lui Tito de a accepta „încorporarea Iugoslaviei în structura de comandă-și-control sovietică" tinde să valideze scopul operativ stalinist. Conflictul Stalin-Tito nu a fost generat de devierea lui Tito de la marxism-leninism sau de apropierea lui de tabăra capitalistă, ci de refuzul acestuia de a permite controlul sovietic absolut asupra Iugoslaviei. Așa cum a arătat Tucker, „consecința a fost un ‚mic război rece' sovietic împotriva Belgradului atâta timp cât a trăit Stalin." În viziunea autorului, scopul operativ al controlului total era reflectat în imaginea sovietică asupra realității internaționale, centrată pe dihotomizarea în două „lumi": „tabăra sovietică a păcii, socialismului și democrației" și „tabăra americană a capitalismului, imperialismului și războiului". Criteriul pe baza căruia statele erau alocate uneia din cele două tabere era strâns legat de criteriul controlului sovietic:

> în consecință, definiția stalinistă a caracterului regimului unei anumite țări se rotea, în mod esențial, în jurul întrebării: constituie această [țară] parte a sferei de control sovietic? Dacă da, atunci era socialistă și democratică; dacă nu, era capitalistă și fascistă. Regimul iugoslav, spre exemplu, a suferit o metamorfoză aproape peste noapte în 1948, de la unul de ‚democrație populară' la un ‚regim polițienesc de tip fascist'. Structura sa instituțională reală nu s-a modificat deloc; însă relația sa cu structura de control sovietic s-a modificat și acest lucru era crucial pentru Stalin.[21]

[21] Tucker, *op. cit.,* pp. 228–230.

Relațiile interstatale româno-iugoslave vor fi analizate în baza atributelor democrațiilor populare și prin prisma marjei de manevră permisă de Stalin.

Transferul de la perspectiva sovietică asupra configurației mondiale, centrată pe forme de coexistență (recurent exprimată în 1945), către o perspectivă menită să evidențieze diferențele majore și insurmontabile dintre lumea capitalistă și socialismul sovietic (în anii 1946–1947), este analizat *in extenso* de Zbigniew Brzezinski.[22] În noiembrie 1946 (cu ocazia aniversării a 29 de ani de la Revoluția bolșevică), precum și în septembrie 1947, viziunea dihotomizată asupra politicii mondiale, axată pe emergența a două tabere fundamental ostile, a fost exprimată de Andrei Jdanov.[23] Discursurile lui Stalin și ale lui Jdanov „confereau pertinență dezvoltării viitoare a democrațiilor populare".[24] Brzezinski arată că precauția lui Stalin din anii războiului și imediat după încheierea acestuia, evidențiată prin menținerea unei situații politice bazată pe fronturi populare, era dictată de necesitatea păstrării unor condiții socio-economice care ar fi putut conduce la un eventual triumf al comunismului. Pentru a nu declanșa o reacție occidentală ce ar fi perturbat această posibilă evoluție, impunerea prematură a comunismului nu era o opțiune. Ca atare, „precauția, flexibilitatea și ‚democrația ghidată' trebuiau

---

22 Zbigniew K. Brzezinski, *The Soviet Bloc. Unity and Conflict,* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1960.

23 Discursul lui Jdanov, intitulat *Politica celor două tabere (The Two-Camp Policy),* a fost publicat în organul Cominform-ului *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!* și era menit să indice necesitatea preluării conducerii uneia din tabere de către URSS, împotriva „forțelor imperialiste mondiale": „Sfârșitul celui de-al doilea război mondial a adus cu sine mari schimbări în situația mondială. Înfrângerea militară a blocului statelor fasciste, caracterul războiului ca un război al eliberării de sub fascism și rolul decisiv jucat de Uniunea Sovietică în nimicirea agresorilor fasciști au alterat puternic aliniamentul de forțe dintre cele două sisteme – cel Socialist și cel Capitalist – în favoarea Socialismului. [...] Dintre toate puterile capitaliste, doar una – Statele Unite – a ieșit din război nu doar neslăbită, dar chiar considerabil mai puternică din punct de vedere economic și militar. Războiul i-a îmbogățit pe capitaliștii americani. [...] Alarmate de realizările Socialismului în URSS, de realizările noilor democrații și de creșterea postbelică a mișcării democratice și a muncii din toate țările, reacționarii americani sunt dispuși să-și asume misiunea de „salvatori" ai sistemului capitalist. [...] Schimbările fundamentale cauzate de război pe scena internațională și în poziția țărilor individuale au modificat în întregime relieful politic al lumii. Un nou aliniament al forțelor politice și-a făcut apariția. Cu cât mai mult războiul se retrage în trecut, cu atât mai distincte devin două tendințe majore în politica internațională postbelică, corespunzătoare diviziunii forțelor politice care operează în arena internațională în două tabere majore: tabăra imperialistă și antidemocratică, pe de o parte, și tabăra anti-imperialistă și democratică, pe de alta. [...]." (sursa: Gale Stokes (ed.), *From Stalinism to Pluralism. A Documentary History of Eastern Europe since 1945,* New York: Oxford University Press, 1996, pp. 38–42).

24 Brzezinski, *op. cit.,* p. 45.

să fie calitățile esențiale ale conduitei comuniste."[25] Brzezinski argumentează că angajamentul sovietic față de o astfel de politică a flexibilității este demonstrat de instrucțiunile Moscovei adresate comuniștilor iugoslavi și polonezi. De pildă, în 1942, Moscova îl critica pe Tito pentru faptul că a permis ca mișcarea partizană să dobândească „un caracter comunist" și că nu și-a unit forțele și cu „alte forțe patriotice iugoslave" necomuniste. Când Tito a informat Moscova că va institui Comitetul Național de Eliberare a Iugoslaviei[26], ce avea forma unui guvern, directiva stalinistă insista pe conferirea unui caracter politic mai larg comitetului și pe necesitatea neconsiderării acestuia drept guvern. Instrucțiunile moscovite focalizau nevoia de a nu devia de la formula „alianței democratice": „Nu plasați [comitetul] în opoziție cu guvernul iugoslav de la Londra. În stadiul actual, nu ridicați problema abolirii monarhiei. Nu avansați nici un slogan al unei republici."[27] Alte indicii referitoare la reticența lui Stalin de a permite asocierea luptei partizanilor din Iugoslavia cu influența comunistă sunt furnizate chiar de Vladimir Dedijer, care menționează că Moscova a criticat decizia partizanilor de a arbora un steag cu însemnul unei stele roșii, precum și desemnarea unităților militare drept Brigăzi Proletare.[28]

---

[25] *Ibidem,* p. 47.

[26] În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, partizanii s-au întrunit la Jajce (în Bosnia), în 29 și 30 septembrie 1943, într-o a doua sesiune a AVNOJ (Consiliului Antifascist de Eliberare Națională din Iugoslavia/*Antifašističko vijeće narodnog oslobodjenja Jugoslavije*). Deciziile luate atunci aveau semnificații politice relevante: AVNOJ s-a autoproclamat organul executiv și legislativ suprem al Iugoslaviei; și-a stabilit un organ executiv – *Comitetul Național de Eliberare a Iugoslaviei* – ce avea toate atributele unui guvern național; a declarat nule legitimitatea guvernului în exil și dreptul acestuia de a reprezenta Iugoslavia în străinătate; Ivan Ribar a devenit președintele țării, iar Tito a primit rangul de mareșal și a rămas comandantul forțelor armate. Vezi Jozo Tomasevich, "Yugoslavia during the Second World", în Wayne S. Vucinich (ed.), *Contemporary Yugoslavia: Twenty Years of Socialist Experiment,* Berkeley: University of California Press, 1969, pp. 102–103 și Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor,* vol. II, Iași: Institutul European, 2000, pp. 245–246

[27] Brzezinski, *op. cit.,* p. 48. Aceste mesaje sunt preluate de Brzezinski din Moša Pijade, *About the Legend that the Jugoslav Uprising Owed its Existence to Soviet Assistance,* London, 1951.

[28] Vladimir Dedijer, *Tito,* consemnat în George Hoffman, Fred Warner Neal, *Yugoslavia and the New Communism,* New York: Twentieth Century Fund, 1962, p. 78. Conform biografiei lui Dedijer, Stalin și-a manifestat fățiș furia când AVNOJ a fost creat ca guvern provizoriu, dar și ca reacție la zelul și aparenta aroganță a lui Tito în repetate alte rânduri. Dedijer consemnează o discuție dintre Stalin și Tito, din 1944, înțeleasă mai târziu ca sursă de dezamăgire pentru Stalin: conform relatării lui Dedijer, Stalin l-a avertizat pe Tito că burghezia din Serbia e încă foarte puternică și s-a arătat insultat când Tito i-a răspuns „tovarășe Stalin, nu sunt de acord. Burghezia din Serbia este foarte slabă."

În analiza lui Brzezinski, politica lui Stalin din timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-a axat pe urmărirea unor scopuri sovietice minime și maxime. Așteptările sovietice minimaliste se clădeau pe credința că situația europeană postbelică ar oferi mișcării comuniste oportunități revoluționare. Însă, precauția, evidentă în comportamentul lui Stalin și susținută de mesajele trimise comuniștilor iugoslavi, indică temerea că acțiunile precipitate ar fi putut activa o reacție occidentală și ar fi deprivat URSS-ul de dividendele victoriei. Așteptările sovietice maximaliste se conturau în tandem cu dezinteresul Occidentului pentru zona est-europeană și cu tolerarea marșului trupelor sovietice către vest; în consecință, scenariul bazat pe constituirea unor guverne dominate de comuniști în Europa de Est părea tot mai plauzibil. În cuvintele lui Brzezinski, „pentru un comunist, orice situație e fluidă – lucrul important este să detectezi viteza și direcția fluxului de evenimente. Odată ce o nouă situație apare, ori e în proces de apariție, faza precedentă trebuie să-i facă loc [uneia noi] și o nouă fază, cu imperativele proprii de acțiune, începe." Astfel, pentru sovietici, factorii surprinzător de benefici în Europa postbelică erau „puterea sovietică copleșitoare", „slăbiciunea forțelor necomuniste în estul Europei" și „dezangajarea Occidentului". Ca atare, faza diversității și a flexibilității se dovedise a fi o politică rațională și eficientă. Anii 1946, 1947 permiteau, însă, o accelerare a ritmului revoluționar și o recurență a imaginii dihotomizate asupra lumii.[29]

În ceea ce privește Europa de Est, faza democrației populare semnala că puterea reală e în mâna comuniștilor și că întreaga zonă se afla în tabăra sovietică. Pe de altă parte, insistența pe recunoașterea specificității condițiilor și necesităților locale condusese la ceea ce Brzezinski numește o formă de parohialism sau *domesticism,* care era o reflectare a implicării comuniștilor locali în sarcini domestice. Autorul precizează că o astfel de orientare domestică nu echivalează cu ceea ce mai târziu s-a cristalizat sub forma național-comunismului sau titoismului:

> Domesticismul este doar o anumită perspectivă implicită, care este în mod inevitabil dobândită chiar de cei mai loiali funcționari sovietici, în momentul în care le sunt atribuite sarcini specifice într-un cadru al concepțiilor ideologice definite mai lax. El poate implica, frecvent în mod inconștient, o preocupare pentru obiectivele comuniste locale, domestice, în detrimentul unor scopuri sovietice mai largi, internaționale. Absența unui scop extern direct, precum lupta împotriva lumii capitaliste sau a

[29] Brzezinski, *op. cit.,* pp. 49–51.

implicării sovietice directe în conducerea unei anumite țări, generează orientarea domestică a multor comuniști locali.[30]

Principiul conform căruia flexibilitatea în relația sovieto-est-europeană era necesară, datorită condițiilor locale diverse, a dictat acceptarea acestei diversități tranziționale, strâns legată de o perspectivă domestică. Întrucât „definiția ideologică evidenția unicitatea și particularitatea Democrației Populare", multe state est-europene au tins spre domesticism. În percepția sovietică, însă, aceasta era o fază a tolerării diversității, dar era una imperativ tranzițională, deoarece „odată ce prioritățile sunt, din nou, în mod clar stipulate, acest tip de comunism trebuie ajustat la noile valori fără ezitare."[31]

În conceptualizarea lui Brzezinski, domesticismul nu marca inițierea unei direcții independente, „naționale", ci doar o formă de preocupare firească pentru consolidarea propriei puteri, manifestată de comuniștii est-europeni. O expunere a domesticismului în teorie și practică a survenit în cazul celor mai ortodocși și staliniști comuniști, și anume membrii Partidului Comunist Iugoslav. Regimul lui Tito gravita în jurul unei „ortodoxii domestice", prin care Democrația Populară Iugoslavă era considerată doar o republică sovietică, fapt ce l-a determinat pe Tito să adopte „o atitudine condescendentă asupra tovarășilor săi est-europeni și să identifice interesele comunismului mondial cu interesele sale și nu invers", cum s-ar fi așteptat Moscova. Brzezinski califică comportamentul și ambițiile lui Tito în termenii unei „răsturnări a valorilor", susținută de insistența liderului iugoslav ca URSS și celelalte state comuniste est-europene să sprijine revendicările sale teritoriale împotriva Italiei și Austriei, ca și cum acestea ar fi fost parte integrantă a intereselor comunismului internațional. O astfel de atitudine, clădită pe o reinterpretare a valorilor, putea surveni doar pe fondul unui „cadru flexibil al diversității instituționale și ideologice."[32]

Vom urmări, în continuare, poziția României și Iugoslaviei pe orbita de interes a Uniunii Sovietice. Imperativul trasat de Moscova, în perioada postbelică, insista pe „alinierea sistemelor politice ale statelor est-europene la sistemul din Uniunea Sovietică"; în țări precum România și Ungaria acest obiectiv nu ridica mari probleme, de vreme ce vechile elite fuseseră discreditate.[33] După cum am menționat deja, Stalin a favorizat formarea unor guverne de „uniune națională"

[30] *Ibidem,* p. 53.

[31] *Ibidem,* pp. 52–53.

[32] *Ibidem,* p. 55.

[33] Cf. Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945,* Iași: Polirom, 2008, p. 130.

în toate statele din Europa de Est, astfel că se pot identifica elemente ale unui parcurs comun în ce privește impunerea puterii sovietice. Ceea ce diferențiază evoluția acestor state este intervenția directă a Moscovei, care a fost mult mai puternică în România și Bulgaria, „pe de o parte fiindcă ambele țări fuseseră în război împotriva Uniunii Sovietice, iar pe de altă parte, fiindcă mișcarea comunistă locală era slabă, dar mai ales pentru că poziția geografică le sortea inevitabil dominației sovietice."[34] Precaritatea poziției comuniștilor români în 1948 se explică, *inter alia,* prin absența unei puternice tradiții de stânga, precum și prin dificila și nepopulara sarcină de a justifica pierderile teritoriale în favoarea vecinului sovietic ce nu intenționa să mai returneze Basarabia și Bucovina (incluse după război în URSS) sau sudul Dobrogei. La 4 februarie 1948, România și Uniunea Sovietică au semnat Tratatul de prietenie, colaborare și ajutor reciproc, în urma căruia România era inclusă din punct de vedere militar în blocul sovietic, ceea ce nu făcea decât să instituționalizeze poziția de satelit în relația cu Moscova. „Aici, puterea reală, singura putere care menținea echipa conducătoare, era puterea sovietică. Mai mult ca oriunde în altă parte și într-un chip mai puțin camuflat, sovieticii erau prezenți în armată, în poliție, în administrație, în viața economică, unde controlau direct o importantă parte".[35]

Dacă ne propunem să descriem poziția Iugoslaviei în 1948 într-un singur cuvânt, considerăm că cel mai adecvat termen ar fi cel de „excepționalitate". Prin contrast cu celelalte democrații populare, Iugoslavia constituia o excepție, din mai multe motive. În primul rând, Partidul Comunist Iugoslav se re-constituise în timpul războiului într-o organizație partizană susținută de toate naționalitățile iugoslave. În al doilea rând, aceștia valorificau în 1948 succesele militare obținute de partizani prin susținere populară și loialitate. În al treilea rând, lupta partizană părea și mai merituoasă în ochii iugoslavilor datorită eforturilor proprii și absenței sprijinului extern (sovietic). În al patrulea rând, formula pentru reorganizarea socio-politică a țării avansată de Tito și ceilalți comuniști îngloba remedii pentru traumele acumulate în memoria colectivă a fiecărui grup etnic din spațiul iugoslav, astfel încât acțiunile comuniștilor iugoslavi aveau legitimitate.

Anumiți factori care sugerează „excepția iugoslavă" sunt identificați și evaluați de George Hoffman și Fred Warner Neal. Autorii consideră că Partidul Comunist Iugoslav beneficia de coeziune internă, în congruență cu armata partizană, în sensul în care afacerile de partid nu fuseseră neglijate nici în timpul războiului, iar

[34] *Ibidem,* p. 133.

[35] François Fejtö, *Histoire des démocraties populaires,* Paris: Edition du Seuil, 1952, p. 289.

dominația partidului era fermă. De asemenea, comuniștii iugoslavi începuseră să construiască o structură politico-instituțională încă din ultimii ani ai războiului, prin intermediul AVNOJ și propriilor sale mecanisme de control și forțe polițienești, în contrast cu celelalte democrații populare:

> Când Armata Roșie a intrat în Europa de Est [...] liderii comuniști refugiați – Bierut din Polonia, Rákosi din Ungaria, [...] Gottwald din Cehoslovacia și Dimitrov din Bulgaria – s-au reîntors împreună cu trupele sovietice. [...] Partidele [lor] au trebuit construite aproape de la zero [și] au fost organizate cu asistența consilierilor sovietici, care i-au ajutat gradual pe comuniști să reorganizeze de asemenea poliția și armata și care i-au lansat mai apoi pe drumul planificării, industrializării și socialismului. Consilierii sovietici s-au asigurat că atât noile organizații, cât și politicile adoptate sunt orientate către URSS. În Polonia, Ungaria, România și Bulgaria, toate acestea au fost realizate în timp ce Armata Roșie era încă prezentă.
>
> [...] Iugoslavia nu a fost niciodată supusă ocupației efective a Armatei Roșii. Cu toate că grupul tipic de consilieri sovietici a fost prezent [și aici] – cei mai mulți la solicitarea regimului lui Tito – ei au fost forțați să opereze în interiorul unui cadru de organizare iugoslav [...].[36]

Dincolo de particularitățile de natură conjuncturală, însuși Partidul Comunist Iugoslav (PCI) se diferenția de alte partide comuniste est-europene, în opinia lui Hoffman și Warner Neal. În 1941, numărul membrilor de partid se situa la 12.000, din care doar 3.000 au supraviețuit războiului; până la sfârșitul anului 1945 numărul acestora se ridica la 140.000, iar în 1948 a ajuns la 448.175. Aceste cifre arată că nucleul partidului era constituit din partizani și susținători ai acestora. Mai mult decât atât, coeziunea era clădită nu doar pe baza atracției spre marxism, ci printr-o sinergie ideologico-experiențială: „ei au ajuns la comunism în timpul și ca rezultat al unei experiențe naționale intense, când mai degrabă interesul țării lor decât interesul comunismului mondial și al URSS era prevalent."[37] Milovan Djilas, unul dintre cei mai apropiați prieteni și coleg de partid, relevă legătura intrinsecă între poziția-rol dobândită de Tito în timpul războiului și evenimentele istorice: Tito „a identificat puterea personală cu transformarea revoluționară."[38] Pentru a demonstra că Iugoslavia nu a fost niciodată un satelit

[36] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.,* pp. 107–108.

[37] *Ibidem,* p. 108.

[38] Milovan Djilas, *Tito. The Story from Inside,* London: Phoenix Press, 2000, p. 24.

sovietic, precum celelalte state est-europene, Warner Neal și Hoffman expun alți trei factori edificatori. În primul rând, ei susțin că iugoslavii se disting printr-o tradiție a naționalismului acerb, caracteristică slavilor sudici, cu precădere sârbilor și muntenegrenilor, și printr-o propensiune către măsuri eroice, romantice și fervoare de sorginte naționalistă. În al doilea rând, un factor distinctiv l-a constituit însuși Tito. Ceilalți lideri est-europeni au dobândit putere cu concursul Moscovei, însă Tito era perceput de iugoslavi drept un lider „dinamic și magnetic", un autentic revoluționar: „Tito era o figură națională și un erou militar, dispunând de sprijin și loialitate în afara și dincolo de Partid. *Tito era, de fapt, mai popular decât regimul lui.*" Al treilea factor invocat de autori se referă la geografie, pe care însă aceștia îl consideră supraevaluat în cercetările occidentale asupra temei și relevant doar prin prisma impactului psihologic și geopolitic. Prin comparație cu statele comuniste est-europene, Iugoslavia (alături de Albania) era mai îndepărtată de granițele Uniunii Sovietice, motiv pentru care controlul direct sovietic era îngreunat.[39]

O argumentație complementară a lui Warner Neal și Hoffman insistă pe faptul că Iugoslavia nu poate realmente să fie integrată în modelul conceptual al *democrației populare.* Plecând de la premisa că „în anii 1945–1948 o democrație populară era considerată a fi acel regim care se îndrepta spre socialism fără dictatura proletariatului", în care Partidul Comunist a jucat un rol conducător doar pentru că a avut sprijinul Armatei Roșii și în care comuniștii au fost nevoiți să colaboreze cu partidele necomuniste, autorii caută să demonstreze incompatibilitatea Iugoslaviei cu acest tipar: „în Iugoslavia nu existau dubii cu privire la dominația deplină comunistă. Nu au existat grupuri ‚burgheze' care să colaboreze cu Partidul Comunist. A existat o dictatură a proletariatului, oricât de ‚neproletară' (din cauza influențelor agrariene) ar fi fost aceasta. Nu a existat, desigur, nici o putere protectoare sovietică și nevoia ei [...]. Odată cu Planul Cincinal din 1947, regimul titoist se lansase pe calea spre socialism."[40]

Reținem, la acest moment, convingerea comuniștilor iugoslavi că se poziționau într-un stadiu superior al marșului către socialism, spre deosebire de celelalte democrații populare, și că acest lucru se datora factorilor endogeni, precum lupta partizană, eforturile interne revoluționare și sprijinul masiv popular, care i-au propulsat pe această poziție. Uniunea Sovietică reprezenta un model *par excellence,*

---

[39] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.,* p. 109. Autorii admit că, în fapt, puterea sovietică asupra democrațiilor populare din România, Ungaria și Bulgaria nu era dependentă de proximitatea lor de URSS. Sublinierea ne aparține

[40] *Ibidem,* pp. 111–112.

așadar credința lor nu diminua în nici un fel succesele bolșevicilor, însă se baza pe faptul că triumful comuniștilor iugoslavi imita cel mai convingător experiența sovietică, plasându-se cu mult înaintea celorlalți din tabăra comunistă. Tito însuși era, potrivit acestei convingeri, un *primus inter pares* în rândul conducătorilor comuniști est-europeni.

Alți analiști consideră că sprijinul popular și legitimitatea conducătorilor comuniști iugoslavi se explică prin eforturile acestora de a crea o conștiință națională iugoslavă concordantă cu ideologia comunistă. Aleksa Djilas argumentează că potențialul pentru crearea unei astfel de conștiințe naționale părea să fie validat de însăși existența unui partid comunist iugoslav *unit* și prin succesul dobândit în conducerea armatei partizane; „comuniștii au evidențiat necontenit că ei realizaseră progresul decisiv și ireversibil spre crearea unei conștiințe naționale și că iugoslavismul devenise deja, într-o mare măsură, o realitate."[41] Raționalizarea comuniștilor iugoslavi este evaluată de A. Djilas în termenii aplicării ideologiei internaționalismului marxist-leninist la problemele naționale interne: comuniștii iugoslavi (la fel ca ceilalți, de altfel) respingeau naționalismul „burghez" și credeau în crearea unei societăți globale comuniste; acest lucru implica și o credință în necesitatea dispariției conștiinței naționale, în sensul loialității la un anume stat-națiune. Ca atare, comuniștii iugoslavi își asumau sarcina de a preveni conflictele naționale (luptând împotriva naționalismului sârb, croat, muntenegrean etc.), de a minimiza importanța diferențelor naționale în rândul națiunilor constitutive ale Iugoslaviei și de a uni clasa muncitoare a diferitelor entități etnice. Succesul acestor sarcini semnifica o acțiune benefică pentru Iugoslavia și pentru iugoslavism. În consecință, „'internaționalismul' comuniștilor iugoslavi a fost transformat în iugoslavism." Procesul de constituire a conștiinței naționale iugoslave nu presupunea eradicarea diferențelor culturale și etnice sau abandonarea limbilor naționale, ci următoarea idee: „caracteristicile etnice, culturale și lingvistice ale națiunilor din Iugoslavia trebuie să supraviețuiască în cadrul 'noii' conștiințe naționale iugoslave."[42]

Aleksa Djilas remarcă faptul că PCI și-a conceput iugoslavismul în trei moduri distincte: 1) *iugoslavismul însemna antinaționalism,* adică opoziție la toate naționalismele grupurilor etnice care formau federația iugoslavă; 2) *iugoslavismul echivala cu patriotismul,* adică lupta de eliberare de sub ocupația germană, italiană,

---

[41] Aleksa Djilas, *The Contested Country. Yugoslav Unity and Communist Revolution (1919–1953),* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1991, p. 164.

[42] *Ibidem, loc. cit.*

bulgară; 3) *iugoslavismul semnifica internaționalism,* în sensul unității clasei muncitoare, care va purta lupta pentru revoluția socială fără să țină cont de naționalitate. Comuniștii iugoslavi au evidențiat necontenit nevoia solidarității între toate națiunile iugoslave în „lupta comună pentru construirea socialismului", însă politica PCI nu viza crearea unei națiuni iugoslave, ci întărirea iugoslavismului, ca și conștiință națională, concomitent cu evidențierea similarităților etnice și culturale. Politica PCI axată pe construirea iugoslavismului a fost amplu accentuată în documentele de partid, în articole, publicații și discursuri oficiale. Într-o cuvântare din 1946, Tito însuși expunea esența și necesitatea acestei politici, după cum îl parafrazează Aleksa Djilas: „Comuniștii ar trebui să fie forța unificatoare între popoarele din Iugoslavia și, astfel, ar trebui să lupte împotriva ‚ideologiei reacționare' a naționalismului. Comuniștii iugoslavi ar trebui să înțeleagă iugoslavismul ca parte indispensabilă a internaționalismului comunist și să trateze orice opoziție la iugoslavism ca pe o formă de naționalism ‚reacționar'."[43]

Politica externă a României, în perioada 1946–1949, poate fi descrisă în termeni de **supunere** (în relația cu Moscova), **pasivism,** chiar amorțeală (dacă analizăm acțiunile lui Gheorghiu-Dej și ale apropiaților săi) și **resemnare** în ceea ce privește formularea unor revendicări teritoriale (după cum am amintit deja, România pierduse Basarabia și Bucovina în favoarea Uniunii Sovietice, iar comuniștii români considerau acest lucru un *fait accompli*). În contrast cu această aparentă inerție, Iugoslavia promova, în aceeași perioadă, o politică externă **activă, îndrăzneață** în avansarea unor revendicări teritoriale (iredentismul iugoslav viza Istria, Carintia, Macedonia bulgară și greacă) și bazată pe rolul autoasumat de **avangardă,** similar cu o formă de mesianism, în rândul statelor comuniste est-europene, iar Tito se comportat ca un *primus inter pares.*

Phyllis Auty remarcă faptul că, în ciuda lipsei de experiență în conducerea afacerilor externe a comuniștilor iugoslavi, aceștia, odată ajunși la putere, au demarat o politică externă consistentă. Specificitatea acesteia rezidă în faptul că PCI a plecat de la premisa că succesul din timpul războiului îi îndreptățea să ocupe locul secund în ierarhia comunistă internațională, după URSS.[44]

---

[43] *Ibidem,* pp. 165–166. Discursul lui Tito a fost publicat în revista *Komunist*, în 1946, sub titlul „Temelji Demokratjie novoga tipa" („Bazele democrației de tip nou").

[44] Phyllis Auty, "Yugoslavia's International Relations (1945–1965)", în Wayne S. Vucinich (ed.), *Contemporary Yugoslavia: Twenty Years of Socialist Experiment*, Berkeley: University of California Press, 1969, pp. 155–156.

Așadar, „într-o vreme în care comuniștii vecini din Ungaria și România încă mai calibrau o imagine moderată, Iugoslavia părea să fie în avangarda comunismului european”[45], iar politica externă iugoslavă postbelică epata prin ambiție și dinamism. Datorită aprecierilor pozitive venite de la Moscova, PCI a dobândit o imagine revoluționară în cadrul mișcării comuniste internaționale, ceea ce a rezultat într-o formă de mândrie, precum și îndrăzneală în a interveni în afacerile interne ale altor partide comuniste. Aleksa Djilas amintește că, în diferite ocazii și în varii modalități, comuniștii iugoslavi au consiliat, au oferit ajutor militar sau economic comuniștilor albanezi, greci, bulgari și ungari; „ei erau posedați de o dorință pasională de a răspândi revoluția în Europa de sud-est și erau convinși că Iugoslavia trebuie să se afle în centrul acesteia [...] Mulți iugoslavi, stăpâniți de entuziasmul revoluționar, credeau că popoarele iugoslave erau superioare multor alte națiuni prin curajul și dragostea lor pentru libertate.”[46] Ambiția și dinamismul politicii externe iugoslave se reflectau prin revendicările teritoriale în zona Balcanilor (cu privire la partea bulgară, respectiv greacă a Macedoniei), în nord-vestul țării (prin pretenții avansate asupra regiunii austriece Carintia[47], respectiv celei italiene Venezia Giulia, inclusiv portul Triest), precum și prin proiectul creării unei federații balcanice.

Poziția intransigent-revendicativă a lui Tito în chestiunea Istriei și a orașului Triest[48] a condus în scurt timp la vicierea relațiilor iugoslave cu statele occidentale,

---

45 Judt, *op. cit.*, p. 139.

46 A. Djilas, *op. cit.*, p. 169.

47 Iugoslavia solicita Carintia, invocând motivul populației slovene din teritoriu. Un tratat cu Austria, împărțită în 1945 în patru zone de ocupație, ar fi implicat recunoașterea formală a independenței și frontierelor sale. Iugoslavia a solicitat sprijin sovietic, însă Moscova prefera varianta ambiguității asupra acestei chestiuni, întrucât trupele sovietice puteau rămâne în teritoriu și erau autorizate, prin tratatele de pace, să rămână și în România și Ungaria. Sovieticii au cerut formarea unei comisii care să investigheze revendicarea iugoslavă. Puterile occidentale, însă, susțineau menținerea Carintiei în cadrul Austriei, nefiind interesate să redeschidă problema, după ce, în urma plebiscitului din 1922, populația din regiune se pronunțase în defavoarea Iugoslaviei. „În primăvara anului 1948, negocierile reluate au fost din nou sistate, iar rușii au sprijinit încă o dată revendicările iugoslave, probabil pentru că nu i-a costat nimic, cu toate că la acel moment începuseră deja disputa cu Tito.” Cf. Robert Lee Wolff, *The Balkans in Our Time*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1956, pp. 313–314; vezi și Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 100.

48 Istria și orașul Triest, devenite părți ale statului italian în 1918, au fost ocupate de trupele militare iugoslave în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Încă din 1943, la sesiunea AVNOJ de la Jajce, partizanii iugoslavi anunțaseră anexarea provinciei Venezia Giulia, cu tot cu orașul Triest, acțiune respinsă imediat de Aliați. Churchill insistase ca Tito să-și prezinte revendicările

în special cu SUA și Marea Britanie. Cu toate că iugoslavii dobândeau un teritoriu de aproximativ 8.000 kilometri pătrați (obținând, prin Tratatul de pace din 1947, Istria, Fiume/Rijeka și Zara/Zadar), ei au continuat să-și manifeste virulent nemulțumirea legată de aranjamentele conchise. Iugoslavia a formulat plângeri împotriva SUA, pe care a acuzat-o de violarea spațiului aerian.[49] Două incidente au marcat ostilitatea americano-iugoslavă: în 1946 aviația iugoslavă a forțat aterizarea unui avion american, iar, mai apoi, a deschis focul asupra unei alte aeronave, care s-a prăbușit, conducând la moartea a cinci cetățeni americani. Percepția americană asupra Iugoslaviei titoiste echivala cu ostilitatea cu care trebuia tratat „adjunctul politicii sovietice"; această reprezentare negativă a Iugoslaviei era larg răspândită în cadrul societății americane, datorită incidentelor sus-amintite, precum și proceselor intentate de comuniștii iugoslavi lui Mihailović și arhiepiscopului Stepinać. Disputele americano-sovietice s-au intensificat prin detenția flotei iugoslave de pe Dunăre în Germania, blocarea rezervelor de aur depuse la New York de către guvernul regal iugoslav, dar și exproprierea proprietăților americane din Iugoslavia.[50]

---

teritoriale în cadrul conferinței de pace ulterioare, însă partizanii au ocupat Istria și amenințau că vor încorpora Triest. Convinși că vor beneficia de sprijinul sovietic pentru aceste acțiuni și că forțele britanice vor fi reticente în a se angaja în luptă cu partizanii, iugoslavii au urmărit o strategie de tip *fait accompli*, Tito așteptând o promisiune de la Churchill că i se va permite să înglobeze *de jure* Triest în statul iugoslav. Reacția oficială americano-britanică viza domolirea avântului expansionist iugoslav. O înțelegere, semnată în iunie 1945 de Marea Britanie, SUA și guvernul provizoriu iugoslav, a stabilit o administrație militară a Aliaților asupra întregii zone disputate din cadrul provinciei Giulia, teritoriul fiind divizat (printr-o linie de demarcație numită „linia Morgan") într-o zonă de ocupație anglo-americană (ce includea și Triest) și una iugoslavă; soluția finală urma să fie discutată la conferința de pace. În timpul negocierilor de pace au fost supuse atenției patru variante de rezolvare a disputei: cea rusească favoriza Iugoslavia din punctul de vedere al achizițiilor teritoriale; cea americană era similară cu cea britanică și ambele dezavantajau Iugoslavia atât teritorial, cât și din punctul de vedere al balanței etnice; varianta franceză părea cea mai echilibrată recomandare, prin care 130.000 de italieni urmau să devină cetățeni ai Iugoslaviei, iar 115.000 de iugoslavi rămâneau în Italia. Soluția de compromis franceză a fost acceptată; ea stipula și un regim internațional temporar pentru zona din jurul orașului Triest. „Teritoriul liber al Triestului" era divizat în Zona A, în partea de nord, ce cuprindea și orașul Triest, plasată sub administrație britanică și americană și zona B, din sud, plasată sub control iugoslav. (Informații din Wolff, *op. cit.*, pp. 305–310; Stevan Pavlowitch, *Yugoslavia*, London: Ernest Benn Limited, 197, pp. 195–196 și Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor*, vol. II, Iași: Institutul European, 2000, p. 286.)

49 Avioanele americane militare survolau, pe traseul Viena-Roma, orașele Udine și Klagenfurt, iar piloții erau avertizați că e necesar sa evite spațiul iugoslav. Cu toate acestea, zona muntoasă îi devia uneori înspre o porțiune mică din nord-vestul Iugoslaviei. Cf. Wolff, *op. cit.*, p. 311.

50 Cf. Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 102.

Până în 1948, „Iugoslavia era privită drept cea mai intransigentă țară a blocului sovietic. La rândul lor, comuniștii iugoslavi vedeau Occidentul capitalist drept un dușman implacabil, ostil, imperialist și belicos."[51]

În această perioadă, URSS a avut o atitudine de susținere reținută a comuniștilor iugoslavi, fapt ce va constitui, după cum vom vedea, o fațetă contextuală a disputei dintre Stalin și Tito.

În ceea ce privește politica externă iugoslavă în Balcani, arhitectura ambițiilor lui Tito avea drept proiect pivotal crearea unei uniuni sud-slavice, care să includă și Bulgaria. Variantele evaluate și expuse bulgarilor au oscilat de la unirea Macedoniei bulgare (numită pirineană) cu Macedonia iugoslavă, la încorporarea Bulgariei, cu statut de republică, în cadrul Iugoslaviei. A doua propunere, expusă de Kardelj[52] la Sofia în 1944, a declanșat teama bulgarilor de a fi efectiv înghițiți și a fost reformulată de Bulgaria, sub proiectul unei federații, în care să aibă statut egal cu Iugoslavia, sub forma unui stat dual. Iugoslavia a respins varianta, argumentând că anumite entități constitutive ale federației iugoslave (precum Serbia și Muntenegru) deveniseră suverane și independente chiar înaintea Bulgariei, astfel încât paritatea aranjamentului bulgaro-iugoslav nu se justifică.[53] Raportul Belgrad-Sofia era unul asimetric, deoarece Iugoslavia se bucura de prestigiu regional și exploata conjunctura favorabilă, în timp ce Bulgaria, evident într-o poziție de inferioritate, ieșea perdantă din război, căutând *amicus ex hoste* să se reabiliteze și să salveze ce poate.

Planurile lui Tito aveau drept punct focal Macedonia, pentru că, în esență, aceasta reprezenta un dublu obiectiv: pe de o parte, „odată cu recunoașterea naționalității macedonene și cu stabilirea unei republici a Macedoniei, noul regim urmărea nu doar să demonstreze populației locale că interesele sale sunt cel mai bine protejate în cadrul unui stat federal condus de PCI de la Belgrad, ci și să furnizeze o structură în jurul căreia porțiunile bulgară și grecească ale Macedoniei pot fi unite."[54] Pe de altă parte, Tito căuta să maximizeze influența iugoslavă în sud-estul Europei, instrumentalizând eterna *chestiune macedoneană*. Până la urmă, după cum observă Pavlowitch, „Slavii macedoneni erau doar o tranziție între sârbi și bulgari sau un element etnic ce putea fi modelat fie sub forma sârbilor, fie a

---

51 *Ibidem, loc. cit.*

52 Edvard Kardelj a fost organizatorul insurecției din Slovenia în 1941, a devenit membru al Comitetului Central în 1945 și a fost ideologul principal al Partidului Comunist din Iugoslavia.

53 Pavlowitch, *op. cit.*, p. 199 și Wolff, *op. cit.*, p. 314. Vezi și Auty, "Yugoslavia's International Relations… ", p. 162.

54 Cf. Pavlowitch, *op. cit.*, p. 198.

bulgarilor. Aceștia din urmă, dincolo de graniță, erau o co-națiune sud-slavică, a cărei separare de ceilalți, uniți într-o federație iugoslavă, părea ilogică acum, de vreme ce comunismul îndepărta formele politice și sociale din trecut, precum și interferențele externe, care erau considerate responsabile de dezbinarea sârbilor și bulgarilor."[55]

Ajunși într-un impas cu negocierile, comuniștii iugoslavi și cei bulgari au supus atenției Moscovei variantele pentru constituirea federației balcanice în ianuarie 1945, iar Stalin i-a temperat în susținerea planurilor și i-a sfătuit să amâne orice tratat, pe considerentul că Bulgaria, ca țară învinsă, nu era autorizată să conducă negocieri externe fără consimțământul Aliaților.[56] Chestiunea macedoneană a fost complicată în toamna anului 1946, când a izbucnit războiul civil din Grecia între forțele guvernamentale anti-comuniste, care susțineau revenirea regelui din exil, și Frontul Popular de Eliberare, condus de Partidul Comunist Grec (KKE). Iugoslavia, în primul rând, dar și Albania și Bulgaria au sprijinit lupta rebelilor comuniști greci.[57] Pentru Tito, războiul civil grec semnifica, de asemenea, un dublu potențial al câștigurilor: extinderea și întărirea comunismului în regiune, precum și acapararea zonei macedonene grecești. Pavlowitch evidențiază că problema Macedoniei grecești era cu mult diferită de cea a Macedoniei bulgare din punct de vedere etnic, datorită faptului că diferențele lingvistice dintre dialectul slav și cel grecesc din Macedonia erau marcante și datorită procesului de elenizare a Macedoniei grecești în perioada interbelică, când mulți slavi au părăsit regiunea. Ca atare, „în timp ce era ușor pentru un slav macedonean să fie transformat într-un sârb sau un bulgar [...] și să treacă de la o limbă la alta, în Macedonia grecească, în măsura în care un slav fusese elenizat, regresia nu era facilă."[58]

Albania a fost, de asemenea, una din țările țintă pentru expansiunea influenței iugoslave și a controlului. Tratatul de prietenie și asistență mutuală, semnat în 1946, nu a făcut decât să legifereze intervenția directă iugoslavă în afacerile interne albaneze, iar natura relației iugoslavo-albaneze reproducea, la scară mică, trăsăturile comportamentale sovietice, în raporturile abuzive, unilateral avantajoase, stabilite cu celelalte state est-europene. Percepută ca satelit al Belgradului (și tratată ca atare de Tito), Albania „a fost inundată de consilieri iugoslavi, iar

---

55 *Ibidem,* p. 199.

56 *Ibidem, loc. cit.*

57 Pentru detalii, vezi Jelavich, *op. cit.*, pp. 277–284 și Wolff, *op. cit.*, pp. 316–318.

58 Pavlowitch, *op. cit.*, p. 202.

asistența economică iugoslavă a fost administrată prin companii mixte iugoslavo-albaneze."[59]

Negocierile iugoslavo-bulgare au fost reluate în august 1947 și finalizate printr-o înțelegere bilaterală ce stipula că Bulgaria nu cedează Macedonia pirineană iugoslavilor, deși discuția urma să fie reluată după crearea federației; în schimb, Sofia se angaja să acorde populației din provincie drepturi depline pentru dezvoltare culturală, precum și „dreptul la unificare spirituală cu frații din Macedonia iugoslavă". Comuniștii iugoslavi au decis „să asiste" statul vecin în implementarea prevederilor înțelegerii, recurgând la aceleași mecanisme pe care le-au utilizat bulgarii în Macedonia iugoslavă în timpul războiului. Propaganda iugoslavă în Macedonia pirineană a inclus trimiterea unor profesori macedoneni din Iugoslavia, pentru a preda limba literară macedoneană și istoria republicii Macedonia din federația iugoslavă, înființarea unui teatru macedonean, a unei publicații, acordarea unor burse de studiu în Iugoslavia pentru macedonenii din Pirin etc.[60] Ideea federației balcanice a fost reluată după semnarea Tratatului de prietenie, în noiembrie 1947, între Iugoslavia și Bulgaria. Tito a conturat natura alianței astfel: „Vom stabili o cooperare atât de generală și de strânsă, încât federația va deveni doar o formalitate", iar liderul comunist bulgar Dimitrov a dezvoltat aceeași temă în mai multe articole.[61]

---

[59] Cf. Hoffman și Warner Neal, *op. cit.*, p. 101. Vezi, de asemenea, Pavlowitch, *op. cit.*, p. 198 și Auty, *Yugoslavia's International Relations…*, pp. 163–164. În discursul titoist, însă, legătura organică dintre experiența traumatică a popoarelor iugoslave și a poporului albanez era prezentată *in extenso*, iar relațiile de prietenie iugoslavo-albaneze erau reliefate astfel: „Lupta comună și suferința poporului albanez și a poporului nostru pentru libertate au legat strâns cele două țări. Relațiile Iugoslaviei și Albaniei sunt foarte cordiale și toate încercările diferiților dușmani ca să perturbe aceste relații au eșuat. Noi am recunoscut primii guvernul democratic albanez, stabilind cu el relații diplomatice normale. Țările noastre colaborează în domeniul economic și cultural." Vezi Anexa 1 (din secțiunea Discursuri Tito și documente edite de arhivă din Iugoslavia), *Ekspose na trećem Zasedanju AVNOJ-A. 8 avgust 1945 – Discurs în cadrul celei de-a treia ședințe AVNOJ-A. 8 august 1945)*. De asemenea, vezi și Anexa 3 (*Ekspose o Politici Vlade FNRJ. 1 februar 1946 – Discurs despre politica Guvernului RSFI. 1 februarie 1946*) și Anexa 4 (*Ekspose o Spoljnoj Politici Vlade FNRJ. 1 april 1946 – Discurs despre politica externă a Guvernului RSFI. 1 aprilie 1946*).

[60] Wolff, *op. cit.*, pp. 318–319.

[61] *Ibidem*, p. 319 și Pavlowitch, *op. cit.*, pp. 203–204. Discursul oficial comunist iugoslav tindea să evidențieze apropierea și „solidaritatea celor două țări" [care] „elimină acea distanță pe care au creat-o conducătorii reacționari ai Bulgariei și Iugoslaviei în mod artificial acum mult timp. Azi avem deja relații diplomatice normale și o colaborare economică și culturală cu Bulgaria Frontului Patriei. Ba mai mult, astăzi acele relații sunt de o așa natură că popoarele celor două țări

Pe parcursul derulării ambițiilor titoiste în Balcani, Stalin a avut o atitudine ambivalentă (cel puțin așa reiese din radiografierea evenimentelor, a declarațiilor și interpretărilor pe care le-au avansat comuniștii iugoslavi, mai ales Dedijer, precum și a analizelor autorilor occidentali, contemporani cu evenimentele). Politica de hubris regional asupra Albaniei a fost încurajată de Stalin, întrucât acțiunile iugoslave păreau să conducă la întărirea comunismului în zonă, ceea ce corespundea intereselor sale. Ideea unei federații sud-slavice a fost, de asemenea, stimulată, deși excesul de zel al lui Tito nu crea confort la Moscova.

Tot în perioada 1946–1947, Tito s-a lansat într-o campanie susținută de construire a unei alianțe puternice cu celelalte partide comuniste est-europene. După o vizită la Moscova în mai-iunie 1946, liderul iugoslav a întreprins un turneu al capitalelor democrațiilor populare. În conformitate cu studiul detaliat al lui Wolff, mulțimi imense de oameni au asistat la evenimente, „în special la Sofia, Budapesta și București, iar dacă acest lucru s-a petrecut din entuziasm, ‚spontaneitate' sau doar curiozitate nu mai contează."[62] După consemnările lui Dedijer, Tito s-a consultat cu Stalin înaintea fiecărei vizite, cu excepția celei din România, despre care „nu a avut timp să-i informeze pe ruși." De asemenea, Dedijer susține că Bodnăraș „a raportat Moscovei aprecierea călduroasă pe care tovarășii români o aveau pentru Tito. El a transmis că ceilalți, aflați în fruntea comuniștilor români, considerau experiența armatei iugoslave drept un model mai bun de studiat decât cel al armatelor sovietice."[63] În 1947 s-au semnat și tratatele cu statele est-europene[64], ceea ce a contribuit la formalizarea triumfului lui Tito. După Pavlowitch:

> Tratatele încheiate la sfârșitul acelui an cu vecinii bulgari, ungari și români i-au garantat ariergarda și i-au conferit susținerea necesară pentru următoarea etapă în politica sa în Balcani. De la Radio Belgrad a fost anunțată formarea ‚Guvernului Democratic Provizoriu al Greciei' în decembrie 1947. Până la sfârșitul acelui an, visul unei federații balcanice, centrată pe

pot privi liniștite la un viitor mai fericit, sigure de realizarea aspirațiilor vechi de secole". Vezi Anexa 1 (din secțiunea Discursuri Tito și documente edite de arhivă din Iugoslavia), *Ekspose na trećem Zasedanju AVNOJ-A. 8 avgust 1945 – Discurs în cadrul celei de-a treia ședințe AVNOJ-A. 8 august 1945*). De asemenea, vezi și Anexa 3 (*Ekspose o Politici Vlade FNRJ. 1 februar 1946 – Discurs despre politica Guvernului RSFI. 1 februarie 1946*) și Anexa 4 (*Ekspose o Spoljnoj Politici Vlade FNRJ. 1 april 1946 – Discurs despre politica externă a Guvernului RSFI. 1 aprilie 1946*).

62 Wolff, *op. cit.*, p. 319.

63 Cf. consemnărilor lui Dedijer, reproduse în *ibidem, loc. cit.*

64 Tratatele de prietenie și asistență mutuală cu România, Bulgaria și Ungaria au fost semnate în 1947, iar cele cu Polonia și Cehoslovacia în martie 1948.

Iugoslavia, părea că devine realitate. Nu numai că încorporarea Macedoniei bulgare părea mai aproape ca niciodată, iar că Bulgaria se obișnuia cu ideea federației, ci și perspectiva de a fi protectorul unei revoluții comuniste în Grecia i se deschidea minții mareșalului Tito.[65]

Cominform – instrument în repudierea Iugoslaviei titoiste

Ne propunem să investigăm succint motivația comuniștilor pentru înființarea organismului numit Biroul Informativ, obiectivele, precum și rolul (declarat și real) al acestuia.

Reprezentanții Partidului Comunist al URSS, împreună cu reprezentanții comuniștilor iugoslavi, bulgari, ungari, români, polonezi, cehoslovaci, francezi și italieni, s-au întrunit în noiembrie 1947 pentru a anunța crearea Cominform (*Communist Information Bureau*), succesoarea Comintern-ului. Documentele aferente acestei întâlniri au fost publicate în ceea ce urma să devină publicația săptămânală a Cominform-ului, *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!*. Esența declarației comune a tuturor partidelor comuniste participante se focaliza pe situația internațională și imperativele emergente: „Schimbări fundamentale au avut loc în situația internațională, ca rezultat al celui de-al Doilea Război Mondial și în perioada postbelică. Aceste schimbări sunt caracterizate de o nouă dispunere a forțelor politice de bază [...], de o schimbare în relațiile dintre statele victorioase în cel de-al Doilea Război Mondial și aliniamentul lor. [...] Pericolul principal pentru clasa muncitoare constă în subestimarea propriei lor puteri și supraestimarea puterii taberei imperialiste."[66] Potrivit analizei comuniștilor asupra configurației politice internaționale, slăbiciunea lor era corelată cu absența contactelor între partidele comuniste (participante la conferință). Ca atare, reprezentanții comuniștilor au hotărât:

1. „Să înființeze un Birou Informativ format din reprezentanții Partidului Comunist din Iugoslavia, ai Partidului Muncitoresc (Comunist) Bulgar, ai Partidului Comunist din România, ai Partidului Comunist Ungar, ai Partidului Muncitoresc Polonez, ai Partidului Comunist (Bolșevic) al Uniunii Sovietice, ai Partidului Comunist din Franța, ai Partidului Comunist din Cehoslovacia și ai Partidului Comunist din Italia.

[65] Pavlowitch, *op. cit.*, p. 204.

[66] Textul anunțului creării Cominform este redat integral în Robert H. McNeal (ed.), *International Relations among Communists*, New Jersey: Prentice-Hall, 1967, pp. 54–55.

2. Să însărcineze Biroul Informativ cu organizarea schimbului de experiență și, dacă e cazul, cu coordonarea activităților Partidelor Comuniste pe baza înțelegerii reciproce.
3. Biroul Informativ va fi compus din doi reprezentanți ai fiecărui Comitet Central, iar delegațiile Comitetelor Centrale vor fi numite și înlocuite de către acestea.
4. Biroul Informativ va avea un ziar publicat – o dată la două săptămâni, iar apoi săptămânal. Ziarul va fi publicat în franceză și rusă, iar când e posibil, și în alte limbi.
5. Biroul Informativ va fi localizat în orașul Belgrad."[67]

Percepția occidentală a fost că noul organism reprezintă o tentativă a Uniunii Sovietice de a reactiva Comintern-ul, dizolvat în 1943. Ca atare, mare parte a analizelor occidentale ale vremii au căutat să descifreze adevăratele intenții ale lui Stalin relative la funcțiile acestui Birou Informativ și să identifice similitudinile sau deosebirile dintre Comintern și Cominform. De pildă, istoricii[68] au explicat că noul Birou Informativ nu e tocmai o reînviere a Internaționalei Comuniste, înființate de Lenin în 1919, așa cum arătau cele mai multe articole din presă. Deosebirile sunt reliefate de trei aspecte: în primul rând, Internaționala Comunistă a lui Lenin reprezenta toate partidele comuniste și se evidenția prin caracterul său universalist (în organizare și obiective promovate). Cominform-ul, însă, era compus din reprezentanții a doar nouă țări, „Rusia, cei șase sateliți europeni ai săi, Franța și Italia." În al doilea rând, dinamica relațiilor interpartinice din cadrul Comintern se axa pe controlul absolut al Moscovei: refuzul de a accepta directivele sovietice echivala cu expulzarea acelui partid comunist din organizație. Prin prisma declarațiilor Moscovei, Cominform se baza pe angajarea voluntară a comuniștilor la „schimburi de experiență, eventual coordonare a activităților". În al treilea rând, sediul permanent și locația tuturor sesiunilor Comintern fusese la Moscova, în timp ce noul Birou Informativ Comunist a fost plasat în capitala Iugoslaviei. Investigațiile occidentale ajungeau însă la concluzia că în spatele acestor deosebiri superficiale se regăsea aceeași intenție sovietică de a crea un organism prin care să poată fi promovată politica sa.[69] După cum explică și Adam Ulam,

67 Extras din textul „Rezoluției asupra Schimbului de Experiență și Coordonarea Activităților Partidelor Reprezentate la Conferință", redat integral în *ibidem*, pp. 55–56.

68 Vezi, *inter alia*, studiul lui Sidney B. Fay, "The Cominform", *Current History*, 14:77 (January 1948).

69 Cf. *ibidem*, pp. 1–2.

„conceptul inițial al Cominform-ului includea, fără îndoială, crearea aparenței unei autonomii complete a partidelor comuniste din Europa de Est."[70]

Declarațiile oficiale ale comuniștilor au contestat *in toto* interpretarea conform căreia Biroul Informativ ar constitui o reînviere a Comintern-ului. Atât articolele din *Pravda,* cât și cuvântările publicate în *Pentru pace trainică* explicitau acest lucru. Mai mult, caracterul voluntar al asocierii partidelor comuniste est-europene (corelat cu necesitatea înființării unui astfel de catalizator al coordonării activităților) a fost amplu reiterat. Gheorghiu-Dej, pentru a menționa doar unul din emisarii acestei convingeri, insista asupra necesității schimburilor de păreri „asupra problemelor noastre comune", în articolul „Partidul Comunist din România în lupta pentru democratizarea țării" din *Pentru pace trainică.*[71] De bună seamă, poziția lui Gheorghiu-Dej trebuie înțeleasă în termenii propriei necesități de consolidare a puterii în România, iar afilierea la o comunitate de interese și „probleme", coordonată de un instrument instituțional precum Cominform, era o formulă viabilă pentru întărirea puterii comuniștilor români, o formă de ajustare reflectivă la realitate.

În poziția declarată a sovieticilor, nevoia creării Cominform-ului era corelată cu aliniamentul forțelor politicii internaționale. În discursul ținut de Jdanov la conferința fondatoare era statuată necesitatea „consultării reciproce și a coordonării voluntare [...] în conjunctura actuală", pentru a evita pericolul izolării și slăbirii mișcării comuniste.[72] Potrivit argumentației lui Adam Ulam, „chiar și numele ziarului Cominform – *Pentru pace trainică* – era menit să simbolizeze motivul recurent în politica externă și propaganda sovietică", prin faptul că imperialismul puterilor occidentale urma să fie evaluat și combătut, iar prin forța necesității, în fața belicozității taberei imperialiste se impunea o raliere a democrațiilor populare.[73]

În ceea ce privește obiectivul publicației Cominform, acesta urma să publice materiale pe tema aplicării teoriei marxist leniniste, a construcției socialismului în URSS, a situației democrațiilor populare, a „luptei pentru o pace trainică", potrivit angajamentului declarat al comuniștilor. Însă, grupul țintă al ziarului nu era compus din necomuniștii interesați de aceste teme sau simplii membri ai partidelor comuniste, ci chiar funcționarii reprezentativi ai mișcării comuniste.

---

70 Adam B. Ulam, "The Cominform and the People's Democracies", *World Politics*, Yale Institute of International Relations, vol. II, no. 2, January 1951, p. 200.

71 Vezi Bernard S. Morris, "The Cominform: A Five-Year Perspective", *World Politics,* Princeton: Princeton University Press, vol. V, October 1951-July 1953, p. 371.

72 Vezi discursul integral în McNeal, *op. cit.,* pp. 56–58.

73 Ulam, *The Cominform...*, p. 201.

Textele publicate în *Pentru pace trainică* sunt scrise „într-un stil ce poate fi denumit doar *stalinesc:* didactic în ton, repetitiv în conținut, lipsit de umor sub aspectul stilului prozei, utilizând un vocabular limitat, cu clișee selectate. Pe scurt, *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!* este un jurnal intern de partid", care nu se adresează neofiților, ci „funcționarilor din prima linie", cu scopul informării lor cu privire la poziția Moscovei și a „impunerii disciplinei și conformității" cu politica sovietică.[74] Un exemplu ce reflectă adevăratul scop al jurnalului, ca mijloc de propagare a directivelor lui Stalin, arată natura „educativă" a publicației pentru partidele comuniste europene. Când Stalin a ordonat „intensificarea îndoctrinării membrilor de partid" (și acest lucru a fost redat într-un articol din *Pentru pace trainică*), comuniștii români au reacționat prin convocarea unei întâlniri în scopul discutării „problemelor ideologice", iar ziarul *Scânteia* a acordat pagini întregi „vieții de partid"; în foarte scurt timp a fost pregătită apariția lucrării *Scurtă istorie a Partidului Comunist din Uniunea Sovietică* și a altor broșuri care tratau aspecte ale marxism-leninismului.[75]

Revenind la analiza lui Brzezinski, perioada în care a fost creat Cominform-ul coincide cu ceea ce autorul a desemnat drept sfârșitul *fazei diversității* democrațiilor populare. Brzezinski argumentează că Stalin preconiza în 1947 că faza diversității și-a atins scopul (regimurile comuniste dețineau controlul în statele vizate drept satelite), iar acum situația reclama o concentrare pe unitate în cadrul taberei; astfel, „fondarea Cominform a fost răspunsul sovietic la provocarea prezentată de faza diversității. Era menit să inițieze tranziția către tipare comune de dezvoltare [...]".[76] Brzezinski remarcă ironia faptului că tocmai iugoslavii, care vor fi repudiați prin instrumentalizarea Cominform-ului, au fost cei care au sugerat, încă din 1945, crearea unei organizații internaționale sinonimizată cu oportunitatea „schimbului bogăției de experiență" între partidele comuniste. Înființarea Cominform-ului echivalează cu noua direcție stabilită de Stalin, caracterizată prin impunerea ierarhiei în cadrul taberei conduse de sovietici, a disciplinei și supunerii: „Fondarea Cominform, mai mult decât ruptura ulterioară de Tito, a însemnat sfârșitul fazei diversității și începuturile a ceea ce poate fi cel mai satisfăcător identificat drept stalinism – o perioadă de conformitate totală în relațiile dintre statele comuniste."[77]

---

74 Cf. Morris, *op. cit.*, pp. 373–374.

75 Reacția comuniștilor români a fost similară cu cea a omologilor bulgari și cehoslovaci. *Ibidem,* p. 374.

76 Brzezinski, *op. cit.*, p. 59.

77 *Ibidem,* p. 62.

O investigație asupra întregii activități ne indică faptul că, deși descris și imaginat ca și un Birou Informativ al partidelor comuniste, preocupat de coordonarea politicilor, Cominform-ul s-a îndepărtat cu mult de ambițiile declarative inițiale. Departe de a constitui o structură în jurul căreia să conveargă politicile comune alte statelor membre, Cominform-ul a fost doar o unealtă instituțională de propagandă și impunere a modelului stalinist.

Până la urmă, de-a lungul existenței sale (1947–1956), Cominform-ul s-a reunit în patru întâlniri marcante: 1) cea fondatoare, din septembrie 1947, în Polonia; 2) cea din ianuarie 1948, în Iugoslavia, în urma căreia a fost stabilit comitetul editorial permanent al ziarului *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!*; 3) sesiunea din iunie 1948, desfășurată la București, când s-a produs excomunicarea Partidului Comunist Iugoslav; și 4) întâlnirea din noiembrie 1949, din Ungaria, care a reafirmat politica Cominform-ului. Politica internațională nu a fost influențată în nici un fel, în această perioadă, de răsunetul unei „politici cominformiste" a dezarmării sau a colectivizării[78], ci doar de propagarea ideologiei marxist-leninist-staliniste prin intermediul organului publicistic *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!,* care a fost, în viziunea unor analiști, „singura dovadă tangibilă a existenței Cominform-ului."[79]

În concluzie, Biroul Informativ n-a realizat prea multe, în afara publicării jurnalului, iar în două din puținele sale sesiuni a excomunicat partidul condus de Tito, respectiv a afirmat combaterea „titoismului". În analiza noastră, Cominform-ul semnifică o construcție sovietică utilizată în mod convenabil de Stalin pentru a defăima, acuza de deviere și apoi repudia Partidul Comunist Iugoslav și receptată cu supunere de către comuniștii români. Chiar dacă nu Stalin însuși a lansat ideea necesității creării sale, aceasta a fost inoculată de la Moscova, pentru a deservi unui obiectiv stalinist, și anume impunerea primatului modelului sovietic în sfera de influență a URSS.

Germenii disputei Stalin–Tito

Până în 1948, Partidul Comunist Iugoslav nu a semnalat vreun comportament simptomatic al disidenței manifeste împotriva structurii relațiilor intercomuniste sau împotriva PC al Uniunii Sovietice. *Ex adverso,* Tito însuși a impregnat în rândurile comuniștilor iugoslavi o formă a „glorificării lui Stalin și a URSS-ului".

[78] Morris, *op. cit.,* p. 369 și 376.

[79] *Ibidem,* p. 372 și Hoffman, Warner Neal, *op. cit.,* pp. 126–127.

Interacțiunile interpartinice iugoslavo-sovietice se caracterizau prin devotament și admirație față de succesul revoluționar bolșevic, precum și față de rolul lui Stalin la conducerea PCUS. Vladimir Dedijer a consemnat în jurnalul său din timpul războiului că Tito a fost vizibil marcat de mândrie când fiul său a fost decorat, după ce și-a pierdut un braț în timpul bătăliei de la Moscova;[80] partizanii conduși de Tito evocau mereu infuziunea de curaj pe care o resimțeau de la Moscova, iar sloganul „Trăiască Stalin! Trăiască Uniunea Sovietică! Trăiască Internaționala Comunistă!" era recurent; prima broșură publicată sub numele lui Tito trata aniversarea armatei sovietice, iar prima lucrare a Partidului Comunist Iugoslav, ce a văzut lumina tiparului la Užice, a fost *Istoria Partidului Comunist rus (bolșevic)*; cotidianul comunist iugoslav *Borba* elogia rolul lui Stalin.[81] Milovan Djilas, la rândul său, consemna atitudinea celorlalți comuniști iugoslavi: în timpul celui de-al Doilea Război Mondial „Moscova nu era doar un centru politic și spiritual, ci și realizarea unei idei abstracte – *societatea fără clase* –, ceva care făcea ca sacrificiile și suferințele lor să fie nu numai ușor de suportat, ci și ceva care le justifica în ochii lor însăși existența"; de asemenea, Stalin căpăta supradimensiuni în timpul violențelor luptei partizanilor: „Stalin era ceva mai mult decât un comandant militar. El era întruchiparea unei idei transfigurate în mințile comuniștilor sub forma unei idei pure și a ceva infailibil și lipsit de păcate. Stalin reprezenta lupta victorioasă a zilelor noastre și fraternitatea oamenilor zilei de mâine."[82] Djilas subliniază loialitatea lui Tito, ce data dinaintea izbucnirii războiului: „Josip Broz l-a sprijinit pe Stalin și politicile sale monolitice – pe scurt Uniunea Sovietică a lui Stalin – cu mult înainte de sosirea sa la Moscova în 1935. [...] Stalin și stalinismul erau compatibile cu mentalitatea lui Tito și cu măsura dezvoltării sale ideologice."[83]

Considerăm relevantă evidențierea admirației veritabile pe care comuniștii iugoslavi o resimțeau față de URSS și Stalin, întrucât ne oferă un fundal explicativ pentru impactul psihologic din 1948 pe care l-a produs ruptura de Moscova.

În perioada postbelică imediată, comuniștii iugoslavi au căutat să-și demonstreze ortodoxia în cadrul mișcării comuniste, refuzând Planul Marshall în 1947 (în ciuda situației economice disperate) și au semnat tratate de prietenie cu URSS și celelalte țări est-europene.[84] Într-o cuvântare adresată PCI, Tito declara în

---

80 Dedijer *apud* Branko Lazitch, *Tito et la révolution yougoslave,* Paris: Fasquelle Éditeurs, 1957, p. 107.

81 Cf. Lazitch, pp. 106–107.

82 Milovan Djilas, *Conversations with Stalin,* New York: Harcourt, 1962, pp. 26–27 și 57.

83 *Idem, Tito. The Story...*, p. 28.

84 Auty, *Yugoslavia's International Relations...*, p. 161.

1948: „Contractarea pacturilor de prietenie și asistență mutuală, cooperare comprehensivă și încheierea diverselor înțelegeri economice au fost făcute la inițiativa noastră și nimeni nu ne-a forțat [...]"[85]

În ciuda devotamentului și glorificării, reiterate de membrii PCI, anumite aspecte pot fi analizate în termenii rădăcinii conflictului de mai târziu între Belgrad și Moscova, în sensul în care au constituit nemulțumiri exprimate de comuniștii iugoslavi: 1) tolerarea cetnicilor în timpul războiului; 2) comportamentul soldaților sovietici după intrarea în Belgrad; 3) menținerea procentajului influenței în Iugoslavia între Stalin și Churchill; 4) sprijinul sovietic limitat pentru ambițiile expansionist-teritoriale ale lui Tito; 5) relațiile economice postbelice iugoslavo-sovietice și comportamentul abuziv al consilierilor sovietici.

Obiecțiile lui Tito la adresa comportamentului sovietic au subliniat menținerea relațiilor cu guvernul iugoslav din exil și pe tolerarea cetnicilor conduși de Draža Mihailović; ambivalența sovietică din timpul războiului, marcată de un calcul ajustabil la evoluția evenimentelor, a constituit o formă de tensiune în relația Tito-Stalin. Dezamăgirea lui Tito a fost amplificată de faptul că Misiunea Militară Sovietică a acordat sprijin partizanilor cu mult după sosirea misiunii britanice, respectiv americane.[86] Pe parcursul războiului, sovieticii și-au calibrat sprijinul

---

85 Tito, *Selected Speeches, apud ibidem, loc. cit.* Discursurile lui Tito reiterau „legătura indestructibilă cu Uniunea Sovietică": „Cel mai însemnat act de politică externă în istoria noii Iugoslavii este săvârșit la 11 aprilie 1945, la Moscova, prin semnarea Tratatului de ajutor reciproc, de prietenie, de colaborare economică și culturală cu Uniunea Sovietică. Acest mare fapt istoric a fost salutat cu entuziasm de către toate popoarele noastre. La acest act au lucrat timp îndelungat toate popoarele noastre. Dar abia acum, la 26 de ani de la nașterea vechii Iugoslavii, abia după această mare catastrofă care i s-a întâmplat țării noastre în anul 1941, abia după ce popoarele Iugoslaviei și-au luat soarta în propriile mâini în lupta de eliberare și i-au înlăturat pe toți cei care au obstrucționat apropierea de poporul sovietic frățesc – abia după ce toate acestea sunt în sfârșit realizate, aspirațiile de secole ale popoarelor noastre pot fi îndeplinite și se creează o legătură indestructibilă stabilită cu Uniunea Sovietică, care va fi garanția siguranței noastre și un mare folos pentru dezvoltarea țării noastre." Vezi Anexa 1 a acestui capitol (pentru partea iugoslavă Discursuri Tito și documente edite de arhivă din Iugoslavia), *Ekspose na trećem Zasedanju AVNOJ-A. 8 avgust 1945 – Discurs în cadrul celei de-a treia ședințe AVNOJ-A. 8 august 1945*). De asemenea, vezi și Anexa 3 (*Ekspose o Politici Vlade FNRJ. 1 februar 1946 – Discurs despre politica Guvernului RSFI. 1 februarie 1946*) și Anexa 4 (*Ekspose o Spoljnoj Politici Vlade FNRJ. 1 april 1946 – Discurs despre politica externă a Guvernului RSFI. 1 aprilie 1946*).

86 Vezi Wayne S. Vucinich (ed.), *War and Society in East Central Europe. At the Brink of War and Peace: The Tito-Stalin Split in a Historic Perspective,* New York: Brooklyn College Studies, 1982, p. viii și Joseph Rothschild, *Return to Diversity. A Political History of East Central Europe since World War II,* New York: Oxford University Press, 1989, p. 127.

pentru partizani în funcție de propria lor situație militară și de angajamentele față de Aliați. Sfaturile sovietice de natură politică adresate partizanilor reliefau nevoia colaborării cu cetnicii în lupta împotriva forțelor naziste (la urma urmelor Mihailović era ministru al guvernului regal iugoslav refugiat la Londra, iar Tito solicita în 1942 aprobarea Moscovei pentru a declanșa lupta împotriva cetnicilor).[87] Pe de altă parte, partizanii lui Tito aveau realmente nevoie de sprijin militar, pe care deja îl primeau de la britanici, însă acesta era insuficient: muniție suplimentară era așteptată de la Moscova.[88] Pentru Tito, amânarea ajutorului militar sovietic efectiv, cuplat cu îndemnul către flexibilitate politică nu erau concordante cu sprijinul scontat. O atare ambivalență în atitudinea sovietică a echivalat cu duplicitate comportamentală, însă după sosirea primei misiuni militare sovietice în Iugoslavia (și pe fondul succeselor militare repurtate de partizani), dezacordurile tactice dintre Tito și Moscova au fost estompate de evoluțiile ulterioare. Ele au fost, însă, readuse la lumină în momentul rupturii din 1948.

Un alt aspect litigios în relațiile iugoslavo-sovietice l-a constituit comportamentul soldaților sovietici, după intrarea Armatei Roșii în Serbia, în 1944. Cazurile de abuz și violență ale soldaților sovietici pe parcursul trecerii prin statele „eliberate" din Europa de Est, au fost consemnate de mulți istorici; nici Iugoslavia nu a făcut excepție, deși Armata Roșie a străbătut doar partea de nord-est a teritoriului.[89] Vladimir Dedijer declara că „potrivit rapoartelor primite de autoritățile

---

87 La începutul anului 1942, o scrisoare din partea Comintern-ului tempera avântul partizanilor astfel: „Luați în considerare că Uniunea Sovietică se află în relații contractuale cu regele și guvernul iugoslav și că luarea unei poziții deschise împotriva lor ar crea noi dificultăți în eforturile de război comune, precum și în raporturile dintre Uniunea Sovietică, pe de o parte, Anglia și America, pe de alta. Nu considerați lupta voastră doar din punctul vostru de vedere național, ci și din punctul de vedere internațional al coaliției englezo-sovieto-americane." Textul scrisorii e preluat din Lazitch, *op. cit.*, p. 115.

88 Lazitch menționează că Tito a supraîncărcat cu semnificații textul unei telegrame primite de la Moscova, prin care i se promitea sprijin, și a solicitat medicamente, arme automate, explozibil, arme, „cu alte cuvinte, aproape tot ceea ce sovieticii reclamau ei înșiși și ce occidentalii le furnizau din abundență." *Ibidem,* p. 113.

Phyllis Auty argumentează că în anii grei 1942–1943, partizanii aveau nevoie disperată de ajutor militar. Marea Britanie (dar și SUA ceva mai târziu) a trimis o misiune, ajutor și arme, sprijinindu-i pe tot parcursul anului 1943, ceea ce URSS nu a făcut. Când, în sfârșit, a ajuns și misiunea sovietică, partizanii aproape sigur erau pe punctul de a câștiga războiul: „Această neglijență sovietică a produs răni adânci și nu a fost uitată." (cf. Auty, *Yugoslavia's International Relations…*, p. 157)

89 Jelavich, *op. cit.*, p. 292.

noastre, oficialii și membrii Armatei Roșii au comis 1.219 violuri pe teritoriul iugoslav, 329 de tentative de viol, 111 violuri urmate de uciderea victimelor și 1.204 de jafuri însoțite de violență."[90] Deși oficialii iugoslavi nu au făcut publice protestele lor[91], însăși îndrăzneala de a formula cu atâta vehemență, chiar dacă neoficial, o critică la adresa soldaților sovietici l-a vexat pe Stalin, cu atât mai mult cu cât iugoslavii contrastau cu vecinii lor, care nu au semnalat comportamentele neadecvate similare de pe teritoriul lor. Stalin a reacționat prin minimalizarea importanței incidentelor, considerându-le inerente în timp de război[92], însă Biroul Politic al PCI l-a invitat pe generalul sovietic Kornieyev la o ședință în care au fost discutate atrocitățile.[93] La această ședință, a luat cuvântul Milovan Djilas; conform interpretării iugoslave (pe care o considerăm mai verosimilă), Djilas a declarat că „astfel de acte erau și mai nefericite prin faptul că burghezia din Belgrad le folosea împotriva Armatei Roșii, spunând că ofițerii britanici erau mai civilizați decât cei sovietici." Generalul Kornieyev a raportat la Moscova o altă versiune a cursului discuției; astfel, potrivit interpretării sale, Djilas ar fi declarat că „ofițerii sovietici erau, din punct de vedere moral, inferiori ofițerilor din armata engleză."[94] Varianta expusă de Kornieyev l-a înfuriat pe Stalin, care i s-a adresat lui Tito printr-o telegramă. Ulterior, atât Tito, cât și Djilas i-au relatat lui Stalin cele discutate la ședință, astfel că fricțiunea a fost depășită, pentru moment. În 1948, interpretările iugoslavă și sovietică asupra incidentului aveau să fie reactivate.

Un al treilea cadru de animozitate în relația iugoslavo-sovietică a fost acordul dintre Churchill și Stalin, conform căruia Iugoslavia urma să intre în sfera de influență a Marii Britanii și Uniunii Sovietice în proporție de 50%-50%. Potrivit analizei lui Branko Lazitch, la doi ani după conflictul Moscova-Belgrad, Moša Pijade a declarat că în momentul în care, probabil, avusese loc partajarea Europei între cei doi, se afla și el la Moscova; în lucrarea *Fabula ajutorului sovietic acordat insurecției naționale iugoslave,* din 1950, Pijade rememora întâlnirea cu Molotov, subliniind jocul dublu sovietic: „Îl văd și acum pe Molotov venind spre mine, cu

---

90 Vladimir Dedijer, *Tito*, New York: Simon and Schuster, 1953, p. 263.

91 Jelavich, *op. cit.*, p. 292.

92 Conform însemnărilor lui Milovan Djilas, *Conversations…*, p. 95.

93 Unele incidente, expuse de Fitzroy Maclean, în lucrarea *The Heretic: The Times and Life of Josip Broz Tito*, i-au afectat direct chiar pe oficialii iugoslavi (de pildă, fiul lui Tito a fost rănit de un soldat sovietic într-un bar de noapte, iar soția unui membru al Comitetului Național a fost atacată). *Apud* Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 115.

94 Lazitch, *op. cit.*, p. 123, Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 115 și Dedijer, *op. cit.*, p. 264.

chipul strălucind, bătându-mă pe umăr și spunându-mi că lucrurile mergeau înspre mai bine pentru Iugoslavia; el nu a adăugat, cu siguranță, că acel *mai bine* era partajarea pielii noastre."[95] Hoffman și Warner Neal argumentează că discursul lui Tito, ținut la Ljubljana în mai 1945, pare să reflecte că el era la curent cu procentajul 50%-50%: „Se susține că acesta e un război just, iar până acum l-am considerat ca atare. Dar noi ne dorim și un sfârșit just al său. Cerem ca fiecare să fie stăpân în propria sa casă. Noi nu vrem să plătim polițele altora. Noi nu vrem să ne implicăm in nici o sferă de influență... Niciodată nu vom mai fi dependenți de cineva."[96] Ambasadorul sovietic la Belgrad a protestat, iar mai apoi a transmis următorul comunicat al guvernului sovietic: „Privim discursul tovarășului Tito drept un atac neprietenesc la adresa Uniunii Sovietice [...] Spuneți-i tovarășului Tito că, dacă mai permite încă o dată un astfel de atac [...], vom fi nevoiți să răspundem prin critică deschisă în presă și să-l dezaprobăm [*sic*]."[97] Și acest eveniment a intrat în obscuritate, în perioada imediat următoare, întrucât comuniștii iugoslavi nu intenționau să se abată de la calea spre socialism, iar recunoașterea primatului URSS asupra acestei traiectorii rămânea valabilă.

O nemulțumire a lui Tito, complementară celei expuse anterior, este legată de eforturile sovietice minimale, în viziunea iugoslavilor, de a susține revendicările teritoriale ale Iugoslaviei. Compromisul propus de Franța, și acceptat de Uniunea Sovietică, asupra Triestului a reprezentat o plagă simbolică pentru Tito. Comuniștii iugoslavi au fost revoltați de faptul că sovieticii nu îi informaseră că vor accepta soluția avansată de Franța (cu atât mai mult cu cât, în ziua premergătoare, Molotov avusese o întâlnire cu Edvard Kardelj, așadar oportunitatea existase)[98]. Reticența lui Stalin de a susține ferm pretenția teritorială iugoslavă a fost percepută de Tito ca o formă de trădare, iar faptul că Partidul Comunist Italian ar fi fost compromis de acest litigiu interstatal în cadrul mișcării socialiste și că relația fragilă de coexistență dintre URSS și celelalte puteri victorioase europene împiedica Rusia să adopte o poziție de forță într-o chestiune insignifiantă (precum „un colț obscur din nord-estul Italiei")[99] nu reprezentau argumente solide pentru a încetini strategia îndrăzneață a lui Tito. Strădania Moscovei de a evita un conflict major cu Occidentul era de neînțeles pentru Tito[100] și contravenea așteptărilor sale.

---

95 *Apud* Lazitch, *op. cit.*, p. 124. Sublinierea noastră
96 *Apud* Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 114.
97 Royal Institute of International Affairs, *The Soviet-Yugoslav Dispute, apud ibidem, loc. cit.*
98 Cf. Wolff, *op. cit.*, p. 310.
99 Cf. Judt, *op. cit.*, p. 140.
100 Cf. Pavlowitch, *op. cit.*, p. 207.

În fine, un alt factor de animozitate a fost generat de încercările sovietice de a domina și exploata economic Iugoslavia. După plecarea Armatei Roșii din Iugoslavia, o pleiadă de consilieri, cadre militare și personal tehnic din URSS a rămas, în baza aranjamentelor politice și economice în care s-au angrenat cele două țări. Armonia aparentă degajată de colaborarea a două state socialiste a fost perturbată de obiecțiile iugoslave cu privire la comportamentul sovieticilor: în primul rând, numărul acestora exceda solicitarea Belgradului[101]; în al doilea rând, recomandările lor insistau pe nevoia de a importa arme și echipamente din URSS și nu pe sprijin economic sovietic pentru dezvoltarea unei industrii a armamentului în Iugoslavia (Hoffman și Warner Neal argumentează că ceea ce urmăreau, de fapt, sovieticii era „remodelarea armatei iugoslave, astfel încât să devină subsidiară Armatei Roșii")[102]; în al treilea rând, ofițerii sovietici pretindeau remunerații mult mai ridicate decât cele ale omologilor iugoslavi, iar comportamentul lor arogant era considerat justificabil prin însăși natura relației Moscova-Belgrad. De asemenea, un mecanism de control sovietic, utilizat și în celelalte democrații populare, era selectarea unor oficiali din cadrul partidului sau din structurile guvernamentale de către ambasadorul sovietic, de la care se solicitau informații amănunțite: pentru trimisul diplomatic sovietic cerința era concordantă cu relația pe care orice democrație populară o avea cu URSS și refuzul oficialilor iugoslavi de a furniza informații era considerat inadmisibil; pentru iugoslavi, această practică nu era numai de neînțeles (între două state cu regimuri și ambiții politice similare), ci și revoltătoare. Obiecția virulentă, formulată ulterior de comuniștii de la Belgrad, viza tentativele repetate ale consilierilor și ofițerilor sovietici de a recruta cetățeni iugoslavi (din sectorul economic, din armată, dar și din aparatul de partid) cu scopul de a-i transforma în agenți sovietici. Trei figuri cheie, incluse în această manevră sovietică, au fost: Arso Iovanović (comandant suprem al armatei iugoslave), Andrija Hebrang (membru al Biroului Politic) și Sretan Žujović (membru al Comitetului Central).[103] Întreprinderile economice sovieto-iugoslave constituite (*Justa* – pentru industrie grea și *Juspad* – pentru navigația pe Dunăre) s-au dovedit foarte curând o modalitate de exploatare economică a Iugoslaviei.[104] Disputele dintre iugoslavi și sovietici aveau drept punct central

---

[101] Vezi Hoffman și Warner Neal, *op. cit.*, p. 115. Autorii expun varianta iugoslavă în acest sens, consemnată de Dedijer, dar și poziția lui Stalin, care, după ruptura din 1948, susținea contrariul.

[102] *Ibidem, loc. cit.*

[103] *Ibidem,* p. 116.

[104] Potrivit consemnărilor lui Vladimir Dedijer, aranjamentele stipulate în cadrul companiei mixte *Juspad*, referitoare la condițiile și tarifele de navigație, erau în detrimentul Iugoslaviei; astfel, în

strategia pentru industrializare. Din perspectiva comuniștilor iugoslavi, tentativele sovietice de a bloca dezvoltarea industriei grele erau în contradicție cu Planul Cincinal care viza industrializarea rapidă a Iugoslaviei.[105] Fricțiunile de ordin comercial au fost expuse în 1949 de Milentjie Popović, ministrul iugoslav al comerțului extern, și pot fi sintetizate astfel: „Noi exportam în URSS materii prime foarte rare, foarte căutate și de o mare valoare [...] Făcând asta, noi întârziam, indiscutabil, propria noastră dezvoltare. În schimb, Uniunea Sovietică ne trimitea, ținând cont de puterea sa economică, materii prime de o valoare insignifiantă și fără să o coste cel mai mic efort."[106]

În ceea ce privește poziția Moscovei, până la sfârșitul anului 1947, „amestecul titoist de iredentism iugoslav și fervoare revoluționară partizană era [...] o neplăcere crescândă pentru Stalin."[107] Promovarea cu obstinație a unei politici externe expansioniste, litigiile cu occidentalii pe tema Triestului, condescendența comportamentală justificată prin triumful revoluționar al partizanilor, toate constituiau labilități în relația pe care Stalin dorea s-o mențină cu occidentalii. Comuniștii iugoslavi declanșau, uneori prematur, uneori inutil, disensiuni.

Vizitele ceremoniale prin capitalele est-europene (în timpul cărora mareșalul iugoslav își expunea uniforma militară în fața miilor de participanți) contribuiau la creșterea popularității lui Tito și la subminarea autorității liderului de la Kremlin. Cu toate că, după cum am precizat anterior, Tito îl informase pe Stalin de planurile sale înaintea fiecărei vizite, cu excepția celui de la București, și că mareșalul iugoslav părea că se angajează în acest periplu ceremonial ca agent mandatat de Moscova, Stalin acumula nemulțumiri. Vizita în România a rămas un punct nevralgic și a fost inclusă în registrul de argumente anti-titoiste, întrucât „se pare că, la București, iugoslavii i-au convins pe români că experiențele lor din timpul războiului furnizează o bază mai bună pentru construirea unei noi armate române decât experiențele Armatei Roșii. La discuțiile pe această temă a fost prezent agentul-șef

---

1948, anomalia era reflectată de faptul că Iugoslavia a trebuit să plătească 38 de milioane dinari în plus pentru a transporta mărfuri iugoslave cu ambarcațiuni iugoslave. (Pentru nemulțumirile iugoslave, vezi Dedijer, *op. cit.*, pp. 267–289)

[105] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, pp. 117–118. Vezi și Jozo Tomasevich, "Immediate Effects of the Cominform Resolution on the Yugoslav Economy", în Wayne S. Vucinich (ed.), *War and Society in East Central Europe. At the Brink of War and Peace: The Tito-Stalin Split in a Historic Perspective*, New York: Brooklyn College Studies, 1982, pp. 93–94; Rothschild, *op. cit.*, pp. 128–129.

[106] Milentjie Popović, *Raporturile economice între statele socialiste*, *apud* Lazitch, *op. cit.*, pp. 141–142.

[107] Judt, *op. cit.*, p. 140.

polițienesc sovietic în România, precum și ambasadorul iugoslav, care, fie încă de atunci, fie de mai târziu, era tot agent sovietic."[108] Astfel, pe lângă fricțiunile provocate în raporturile cu occidentalii, comuniștii iugoslavi perturbau și strategia de impunere a controlului exclusiv de către Moscova în cadrul mișcării socialiste; Stalin „nu era prea încântat, probabil, că în gara din Sofia afișele cu Tito erau alăturate celor cu Stalin și Dimitrov sau că în Ungaria comuniștii își propuneau să emuleze modelul iugoslav de guvernare – până și Rákosi, de obicei loial până la servilism, s-a trezit lăudându-l pe Tito lui Stalin la o întâlnire de la sfârșitul anului 1947."[109]

Acțiunile comuniștilor iugoslavi cu privire la crearea unei federații balcanice pe care să o domine au generat efecte parazite în relația cu Stalin. Absorbția *de facto* a Albaniei în această strategie titoistă a fost percepută ambivalent de Moscova. Ingerința iugoslavă în afacerile interne albaneze a fost încurajată de Stalin (potrivit lui Dedijer, Stalin a aprobat această politică, spunându-i lui Djilas, în 1948, că „Iugoslavia e liberă să înghită Albania oricând dorește"[110]), însă prestigiul regional crescând al lui Tito era direct proporțional cu inflamarea lui Stalin. Și mai puternică a fost furia lui Stalin când Tito a hotărât trimiterea unor unități militare în Albania, la solicitarea Tiranei, fără a-l informa pe Stalin în prealabil.

În plus, relația Tito-Dimitrov scăpa, în mod alarmant, de sub controlul moscovit. În timpul unei vizite în România (în ianuarie 1948), liderul comunist bulgar a declarat, ca răspuns la o întrebare adresată într-o conferință de presă, că perspectiva unei federații est-europene nu reprezintă o prioritate, însă evoluția naturală ar putea conduce la crearea sa:

> Când problema va deveni matură, și în mod inevitabil trebuie să devină, atunci popoarele noastre, națiunile democrației populare, România, Bulgaria, Iugoslavia, Albania, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria și Grecia – atenție, și Grecia – o vor soluționa. Ele sunt cele care vor hotărî ce va fi aceasta – o federație sau confederație – și când și cum se va forma. Pot spune că ceea ce fac deja popoarele noastre facilitează în mod considerabil soluția acestei probleme în viitor.[111]

---

[108] Cf. Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 122.

[109] Judt, *op. cit.*, p. 140.

[110] Dedijer, *op. cit.*, p. 311. Phyllis Auty reliefează că o opoziție sovietică serioasă la adresa politicii iugoslave în Albania nu a fost manifestă până în 1948. (Auty, *Yugoslavia's International Relations…*, p. 164)

[111] Discursul lui Dimitrov consemnat în Wolff, *op. cit.*, p. 320 și în Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 124.

Dimitrov a menționat, de asemenea, planurile bulgaro-române referitoare la o uniune vamală, precum și convingerea sa că Grecia va deveni, în curând, o democrație populară. Întrucât discursul lui Dimitrov a fost publicat în statele est-europene, sovieticii au trebuit să-l reproducă, însă editorii *Pravdei* au recurs la corijările de rigoare, dictate de la Kremlin, precizând că aceste state „nu aveau nevoie de o federație sau confederație problematică și artificială sau de uniune vamală; ce reclamă ele este consolidarea și apărarea independenței și suveranității lor, prin mobilizarea forțelor democratice populare [...]". Accesul de furie paranoidă a lui Stalin a fost, astfel, declanșat de planurile conspirative ale lui Dimitrov; în opinia sa, o federație bulgaro-iugoslavă putea fi admisă, însă nu și uniune vamală între România și Bulgaria. Comuniștii bulgari s-au disculpat, motivând că trimiseseră Moscovei propunerea referitoare la uniunea vamală, care însă nu i-a parvenit lui Stalin în timp util.[112]

Ambițiile balcanice ale lui Tito, care includeau Iugoslavia, Bulgaria, Albania, dar și România, iar ulterior Ungaria și Grecia, depășeau marja de manevră permisă și anticipată de Stalin. Consecința a fost că liderii comuniști bulgari și cei iugoslavi au fost convocați la Moscova. Delegația bulgară a fost condusă de Dimitrov, însă cea iugoslavă nu-l avea în frunte pe Tito, conform așteptării sovietice, ci pe Kardelj, Vladimir Bakarić (conducătorul partidului comunist în Croația) și Djilas. Întreaga discuție s-a purtat pe fondul nemulțumirii lui Stalin cu privire la acțiunile bulgare și iugoslave, fără a-l consulta: problema uniunii vamale româno-bulgare, trimiterea diviziilor militare iugoslave în Albania, precum și tratatul iugoslavo-bulgar, semnat în ciuda avertismentului lui Stalin că cele două guverne ar trebui să aștepte până când expiră limitările tratatului de pace. Reproșurile au fost primite cu stupoare de iugoslavi, întrucât tratatul iugoslavo-bulgar primise aprobarea din partea Biroului Sovietic de Externe; se pare că, în mod similar cu cazul uniunii vamale, Stalin nu era la curent cu această aprobare.[113] În ciuda faptului că Edvard Kardelj a insistat că nu există nici o inițiativă în politica externă iugoslavă fără consultarea Moscovei și că nu sunt diferențe între viziunea sovietică asupra politicii externe și cea iugoslavă, Stalin l-a determinat pe Kardelj să semneze o înțelegere prin care comuniștii iugoslavi se obligau să consulte pe viitor Uniunea Sovietică cu privire la toate aspectele de politică externă.[114]

---

112 Wolff, *op. cit.*, p. 320. Autorul menționează că Biroul Sovietic de Externe nu i-a atras atenția lui Stalin asupra acestor documente.

113 Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 125.

114 Wolff, *op. cit.*, p. 321.

Robert Lee Wolff consideră că uniunea vamală bulgaro-română constituia un punct sensibil pentru Stalin, deoarece ar fi dus la extinderea controlului iugoslav asupra României, în condițiile în care Tito deja domina Albania, Bulgaria și viza Grecia; „Stalin suspecta că e martor la inițierea unei confederații balcanice imense, acoperind o populație de aproape 40 milioane de oameni, sub dominația lui Tito."[115]

În viziunea lui Stalin, perioada 1945–1948 era jalonată de rolul asumat de Moscova în „protejarea" comuniștilor din statele est-europene, în baza formulei *democrației populare;* ca atare, Moscova „nu avea doar dreptul, ci și datoria să direcționeze evenimentele, să se asigure că progresul către socialismul deplin era menținut [...]."[116] Însă, dintre toate statele aflate în sfera de influență sovietică, Iugoslavia se îndepărta cel mai mult de profilul-cadru al *democrației populare.* Hoffman și Warner Neal argumentează că, într-o oarecare măsură, analizând faptul că Stalin a tratat regimul lui Tito ca și cum ar fi fost una din democrațiile populare, descoperim esența disputei istorice sovieto-iugoslave.[117]

Analiza lui Phyllis Auty explorează o linie argumentativă similară, insistând pe faptul că acțiunile comuniștilor iugoslavi au incomodat planurile lui Stalin încă din timpul războiului și că ruptura s-a produs pe fondul subestimării semnificației revoluției iugoslave de către liderul de la Kremlin. Admițând caracterul speculativ al interpretării, datorat lipsei de documente, Auty consideră că e posibil ca Stalin să fi preferat o luptă între regaliști și comuniști în Iugoslavia (astfel explicându-se sprijinul pentru recomandarea de la Yalta privind împărțirea puterii între Tito și guvernul din exil), cu scopul final de a interveni ulterior (urmând tiparul interferenței în evenimentele din Cehoslovacia) și a demonstra Occidentului că dobândirea controlului comunist se realizează în manieră democratică. Într-un astfel de scenariu, imaginat probabil de Stalin, comuniștii iugoslavi ar fi primit dovezi irefutabile că au nevoie de sprijin rusesc pentru a accede la putere. Chiar și după ce PCI a preluat efectiv puterea, în 1945, rapoartele agenției secrete sovietice au eșuat în a evalua adecvat impactul intern al triumfului partizan, continuând să subevalueze efortul de război. „Cunoștințele lui Stalin despre Partidul Comunist Iugoslav antebelic l-ar fi determinat cu siguranță să sconteze orice Partid Comunist Iugoslav ca fiind slab, divizat și nedemn de încredere. Nu avea prea multe cunoștințe personale nici despre Tito, pe care l-a întâlnit prima oară în septembrie 1944

115 *Ibidem,* p. 322.

116 Hoffman, Warner Neal, *op. cit.,* p. 112.

117 *Ibidem, loc. cit.*

și căruia insista să i se adreseze cu numele cominternist de Walter. [...] Stalin gândea în termenii Comintern-ului antebelic."[118]

Argumentația noastră constructivistă caută să releve caracterul ideatic al relației Moscova-Belgrad, așadar, ne vom îndepărta de explicitarea exclusiv în termenii unei politici de putere și vom identifica plus-valoarea percepțiilor, așteptărilor și a cunoașterii împărtășite, care emană din evoluția interacțiunilor și care au conturat traiectoria evenimențială, culminând cu ruptura din 1948. Dacă doar puterea militară contează, de ce a încercat Stalin să dovedească devierea iugoslavă în termeni ideologici? De ce a dedicat atât de mult timp pentru a convinge celelalte democrații populare de justețea excomunicării lui Tito?

Corespondența

Întâlnirea de la Moscova (din februarie 1948), când Stalin și-a manifestat frust mânia în fața reprezentanților comuniști iugoslavi (Kardelj, Djilas și Bakarić) și bulgari (Dimitrov, Kolarov și Kostov), a trasat două directive moscovite esențiale: semnarea, de către iugoslavi, a acordului de consultare reciprocă asupra politicii externe[119] și urgentarea creării federației balcanice.[120] La doar două zile mai târziu, ziarul *Figaro* publica la Paris un zvon conform căruia autoritățile din România dădeau jos toate portretele lui Tito, afișate până atunci în locurile publice.[121] Comportamentul sovietic a creat stupoare și îngrijorare în rândul comuniștilor iugoslavi; Kardelj își exprima șocul și furia declanșate de comportamentul brutal al lui Molotov: „De ce acest gen de procedeu, când guvernul iugoslav nu avea absolut nimic împotriva principiului consultării reciproce asupra politicii noastre externe? [...] Eram umilit, scârbit, perplex. Toate acestea îmi aminteau prea mult de dictatele marilor puteri asupra țărilor mai slabe [...]". La rândul său, Tito își exprima stupefierea, întrebându-l pe Dedijer: „Ai văzut ce fac în România? Au dat ordin să dispară toate fotografiile mele."[122]

---

118 Auty, *Yugoslavia's International Relations...*, p. 160.

119 Potrivit consemnărilor lui Dedijer, Kardelj a fost convocat la miezul nopții în biroul lui Molotov pentru a semna de urgență pactul.

120 Cuvintele lui Stalin au fost „Bulgaria și Iugoslavia ar trebui să se federalizeze imediat, de vreme ce Bulgaria e acum un stat suveran." Cf. Dedijer, *apud* Lazitch, *op. cit.*, p. 146.

121 Wolff, *op. cit.*, p. 355; Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 128.

122 Dedijer *apud* Lazitch, *op. cit.*, p. 147.

În martie 1948, guvernul sovietic a anunțat că amână cu un an negocierile privind reînnoirea acordului comercial cu Iugoslavia. Până la acest moment, disensiunile iugoslavo-sovietice se limitau la relația interpartinică. Această acțiune, însă, reprezenta un act statal. Comuniștii iugoslavi s-au întrunit pentru a evalua întreaga dispută, iar următoarele aspecte au fost evidențiate: respingerea federației cu Bulgaria, problema independenței Iugoslaviei, dar și menținerea relației cu Moscova. Un rezultat al ședinței a fost destituirea lui Andrija Hebrang (ce deținea funcția de președinte al Comisiei Statale de Planificare). Sretan Žujović i-a dezvăluit conținutul discuțiilor ambasadorului sovietic la Belgrad.[123] Drept retaliere, Bulganin (ministrul apărării sovietic) a anunțat partea iugoslavă că toți consilierii și instructorii militari sovietici vor fi retrași, din cauza „ostilității" cu care s-au confruntat în Iugoslavia. A urmat retragerea experților civili sovietici.[124] Aceste evenimente au fost succedate, în lunile martie, aprilie, mai 1948, de o corespondență[125] între Comitetele Centrale ale celor două țări, mai precis între Tito și Kardelj, pe de o parte, Stalin și Molotov, de cealaltă parte. Corespondența Tito-Stalin cuprinde cinci scrisori esențiale.

În scrisoarea trimisă de Tito lui Molotov (20 martie 1948), conducerea comunistă iugoslavă și-a exprimat nedumerirea cu privire la „ostilitatea" invocată de ruși pentru retragerea consilierilor, de vreme ce reprezentanții sovietici nu exprimaseră direct plângeri în acest sens. Scrisoarea lui Tito transmitea posibilitatea unei neînțelegeri, bazată pe faptul că sovieticii nu s-au adresat autorităților abilitate iugoslave pentru a obține anumite informații, care, de altfel, trebuie protejate „pentru a nu cădea în mâinile inamicilor noștri comuni". Litigiul, în viziunea lui Tito, era unul mai degrabă procedural și putea fi clarificat: „Deja de mai mult timp li se spusese oamenilor dumneavoastră că reprezentanții oficiali ai guvernului sovietic pot primi toate informațiile necesare mai importante, direct de

---

[123] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, pp. 128–129.

[124] Wolff, *op. cit.*, p. 356.

[125] Întreaga corespondență nu a fost făcută niciodată publică; după cum remarcă Hoffman și Neal, există multiple inconsistențe și lacune în textele scrisorilor trimise. Cea mai mare parte a corespondenței poate fi găsită în Royal Institute of International Affairs, *The Soviet-Yugoslav Dispute*, London: Oxford University Press, 1948, precum și în Paul Niculescu-Mizil, *De la Comintern la comunism național. Despre Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești, Moscova, 1969*, București: Editura Evenimentul Românesc, 2001, pp. 465–517, iar documentele principale ale rupturii Stalin-Tito apar în: Robert H. McNeal (ed.), *International Relations among Communists*, New Jersey: Prentice-Hall, 1967, pp. 58–68; Gale Stokes (ed.), *From Stalinism to Pluralism. A Documentary History of Eastern Europe since 1945*, New York: Oxford University Press, 1996, pp. 57–65.

la conducerea țării noastre", arăta liderul iugoslav, reliefând necesitatea precauției, „de vreme ce orice funcționar din ministerele noastre dădea oricui informațiile necesare și care nu erau necesare". Ca atare, potrivit elitei iugoslave,

> Noi nu avem nici un fel de acord special cu privire la faptul că oamenii noștri au dreptul să dea diferite informații cu caracter economic lucrătorilor sovietici în economie, cum se menționează în telegramă, fără aprobarea guvernului nostru sau a CC, în afara acelor informații care le sunt necesare în îndeplinirea îndatoririlor pe care le au. De fiecare dată, când ambasadorul guvernului URSS, tovarășul Lavrentiev, a cerut de la mine personal informațiile necesare, eu i le-am dat fără rezerve [...][126]

Răspunsul, semnat de Molotov și Stalin, a survenit pe 27 martie 1948. Tonul hipercritic și dur al mesajului a fost receptat de Tito „ca și cum ar fi fost lovit de trăznet", conform biografiei lui Dedijer. În esență, scrisoarea anunța că există și alte cauze ale nemulțumirii sovietice: a fost evocată declarația lui Djilas cu privire la comportamentul soldaților sovietici (e vorba de interpretarea deformată a rușilor, conform căreia Djilas ar fi spus că aceștia „erau inferiori, din punct de vedere moral, celor din armata britanică"), ceea ce semnifica discreditarea armatei sovietice[127]. În plus, erau reliefate trei aspecte care au declanșat animozitate în „relațiile dintre URSS și Iugoslavia". Primul era corelat cu atitudinea antisovietică manifestă a comuniștilor de la Belgrad.

> Cunoaștem că printre tovarășii conducători din Iugoslavia circulă declarații antisovietice, ca, de pildă, cu privire la faptul că ‚PCS(b) degenerează', că ‚în URSS domnește șovinismul de mare putere', că ‚URSS tinde să cucerească din punct de vedere economic Iugoslavia', că ‚Biroul Informativ este un mijloc de cucerire a altor partide de către PCS(b)' și altele. Aceste declarații antisovietice sunt adesea mascate prin fraze de stânga cum că ‚socialismul în URSS a încetat să fie revoluționar', că numai Iugoslavia este adevăratul purtător al ‚socialismului revoluționar'. Evident, este ridicol să

[126] Royal Institute of International Affairs, *Documents on International Affairs. 1947–1948*, pp. 348–349; Niculescu-Mizil, *op. cit.*, pp. 465–467.

[127] „Cunoscuta declarație [era] jignitoare", iar „Așa cum se știe, această declarație antisovietică a lui Djilas nu a întâmpinat nici o rezistență din partea celorlalți membri ai CC al PCI. Astfel, în loc de a se înțelege prietenește cu guvernul sovietic și să reglementeze problema consilierilor militari sovietici, conducătorii militari iugoslavi s-au dedat la calomnierea consilierilor militari sovietici [...]". (*Ibidem*, p. 468)

> asculți asemenea zvonuri despre PCS(b) din partea unor marxiști suspecți de tipul lui Djilas, Vukmanović, Kidrić, Ranković și alții.[128]

Interesant este faptul că Stalin era convins de existența unui clivaj între atitudinea tendențioasă a conducerii comuniștilor iugoslavi și pulsul opiniei în cadrul maselor de partid: „Nu ne îndoim că masele de partid iugoslave ar respinge această critică antisovietică ca fiindu-le străină și dușmănoasă, dacă ar ști că ea există. Noi credem că tocmai de aceea conducătorii iugoslavi amintiți se străduiesc să facă această critică în secret, din culise, în spatele maselor." Acestea sunt cuvintele care semnalau deja așteptările intrinseci din strategia lui Stalin: demascarea conduitei defectuoase a lui Tito și a apropiaților săi, urmată de înlăturarea acestora de la conducerea PCI și înlocuirea cu alte „cadre de nădejde". Însă, spre deosebire de poziția precară a lui Gheorghiu-Dej, de pildă, asupra căreia Moscova avea puteri discreționare, eșafodajul intrapartinic iugoslav era mai solid decât aprecia liderul de la Kremlin.

Al doilea aspect critic subliniat de sovietici reprezenta o acuză directă referitoare la organizarea internă a Partidului Comunist Iugoslav, care nu era tocmai o structură „marxist-leninist-bolșevică" (*ex adverso,* era marcat de lipsa democrației interne), care nu se angaja în lupta de clasă și care tolera reminiscențele capitaliste pe teritoriul Iugoslaviei:

> În Partidul Comunist din Iugoslavia nu se simte spiritul politicii luptei de clasă. Creșterea elementelor capitaliste la sat și la fel și în oraș se desfășoară rapid, iar conducerea partidului nu întreprinde măsuri pentru a îngrădi elementele capitaliste. Partidul Comunist din Iugoslavia se împacă cu ideea oportunistă, putredă, a transformării pașnice a elementelor capitaliste în socialism [...][129]

Al treilea factor de tensiune exprimat de ruși era legat de presupusa existență a unui spion englez, tolerat de comuniștii iugoslavi, în componența Ministerului Afacerilor Externe (era vorba de Vladimir Velebit, adjunctul ministrului de externe iugoslav), în ciuda faptului că reprezentanții guvernului sovietic ar fi atenționat partea iugoslavă despre acest lucru. Speculația denigratoare continuă astfel:

---

[128] Stokes, *op. cit.*, p. 58 și Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 470.

[129] *Ibidem,* p. 472 (vezi și Stokes, *op. cit.*, p. 58).

> Probabil că guvernul iugoslav se gândește să-l folosească pe Velebit tocmai ca spion englez. Așa cum se cunoaște, guvernele burgheze consideră cu totul satisfăcător să aibă în componența lor spioni ai marilor puteri imperialiste, dorind să-și asigure mila acestora, iar în felul acesta își dau acordul pentru a fi supuse controlului statelor respective. O asemenea practică noi o considerăm total nepermisă pentru marxiști. Oricât de drag i-ar fi, guvernul sovietic nu poate să poarte corespondență cu guvernul iugoslav [aflat] sub controlul spionului englez.[130]

În percepția lui Tito, conținutul scrisorii sovietice depășea cu mult cadrul procedural al neînțelegerilor și devenea „o acuzație de deviere ideologică".[131]

În urma discuțiilor purtate cu Djilas, Kardelj, Ranković și Kidrić, Tito a formulat, în cadrul sesiunii Comitetului Central, răspunsul care fost trimis pe 13 aprilie 1948. Consensul cu privire la gravitatea situației și la textul ripostei în cadrul CC a fost aproape unanim (excepție a făcut Sretan Žujović, care a și fost demis; acuzați de trădare, acesta, împreună cu Andrija Hebrang, au fost încarcerați câteva zile mai târziu).[132]

Documentul iugoslav transmitea fermitate, dar și potențial de reconciliere. În genere, textul respingea acuzațiile, arătând că focarul litigios are la bază cunoașterea eronată a faptelor, expunându-i pe Žujović și Hebrang drept colportori de informații și încercând „să elimine orice dubiu" cu privire la loialitatea iugoslavă față de URSS. Se solicita trimiterea unor experți sovietici (membri ai Comitetului Central sovietic) care să investigheze și să raporteze cu precizie situația. În ceea ce privește „critica antisovietică" de care s-ar fi făcut vinovați Djilas, Vukmanović, Ranković și Kidrić, scrisoarea iugoslavă respingea explicit acuzele, accentuând că „sunt citate numele câtorva conducători dintre cei mai cunoscuți și mai populari din Iugoslavia nouă, verificați în multe situații grele pentru partidul nostru."[133] Tito a căutat să expună nedreptatea comisă față de cei patru, evocând eforturile lor împotriva regimului Cvetković-Maček, „care a semnat pactul anticomintern", subliniind că ei au declanșat „răscoala împotriva ocupanților fasciști" și au luptat

---

[130] *Ibidem,* p. 473.

[131] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.,* p. 131.

[132] *Ibidem, loc. cit.,* Pavlowitch, *op. cit.,* pp. 209–210 și Wolff, *op. cit.,* p. 357. Bazându-se pe consemnările lui Dedijer, Wolff subliniază coeziunea în rândul conducerii iugoslave, menționând că cei patru membri ai PCI, expuși acuzațiilor în scrisoarea sovietică, și-au înaintat demisiile, însă Tito ar fi ripostat: „Vor să distrugă Comitetul nostru Central. Ce naiba m-aș face dacă plecați?"

[133] Stokes, *op. cit.,* p. 61; Niculescu-Mizil, *op. cit.,* p. 478.

pentru eliberarea Iugoslaviei. Merită menționată și reamintirea de către Tito a sentimentelor tradițional antirusești în rândul popoarelor sud-slavice și a apropierii strânse sovieto-iugoslave datorate cu precădere comuniștilor iugoslavi defăimați:

> [În rândul multor] oameni sovietici există o părere greșită potrivit căreia simpatia maselor largi din Iugoslavia față de URSS a apărut de la sine, pe baza unor anumite tradiții care își au rădăcinile încă în vremea Rusiei țariste. Lucrurile nu stau așa. Dragostea față de URSS nu s-a născut de la sine, ea a fost transmisă consecvent maselor de partid și maselor populare în general de către conducătorii actuali ai Iugoslaviei noi, inclusiv și în primul rând, de către aceia care sunt acuzați în scrisoare atât de grav.[134]

Unul din paragrafele cheie, însă, surprinde dihotomia inerentă a politicii de la Belgrad: promovarea intereselor iugoslave, simultan cu obiectivul conflictual de susținere a intereselor sovietice și de corelare acțională cu dorința Moscovei: *„Oricât ar iubi cineva dintre noi țara socialismului, URSS, el nu ar putea în nici un caz să-și iubească mai puțin propria țară, care de asemenea construiește socialismul, în cazul concret Republica Populară Federativă Iugoslavia."*[135]

Ceea ce observăm este cristalizarea unei concepții alternative, de proveniență iugoslavă, privind calea spre socialism, dar nu în sensul dezvoltării unor politici diferite, ci în sensul justificării unei autonomii privind implementarea politicilor comune statelor lagărului socialist. La acest moment nu putem încă identifica o înțelegere diferită a ideologiei marxist-leniniste dezvoltată ulterior de iugoslavi; e vorba de o atitudine independentă auto-asumată de Iugoslavia în relațiile sale externe și mai ales de decizia de a nu se subordona controlului strict sovietic; cu alte cuvinte, nu e vorba de o formă incipientă a *titoismului,* întrucât *titoismul* va fi teoretizat și singularizat (în termeni de atribute specifice) abia după ce Iugoslavia avea să fie supusă blocadei economice de către URSS și sateliții săi. După cum declara Tito în cadrul plenarei care a precedat trimiterea scrisorii de pe 13 aprilie, controversa nu avea la bază „erori comise de Partidul Comunist din Iugoslavia [...] Nu trebuie să permitem să fim forțați într-o discuție asupra unor astfel de lucruri. Tovarăși, problema aici este, în primul rând și mai întâi de toate, legată de relația dintre un Stat și un altul." Astfel, ceea ce reiese din atitudinea iugoslavă este concepția diferită, alternativă la cea sovietică, referitoare la relațiile dintre două

[134] *Ibidem,* p. 480.

[135] Niculescu-Mizil, *op. cit.,* p. 474. Sublinierea noastră

state socialiste.[136] În documentul trimis lui Stalin era reiterat devotamentul iugoslav pentru URSS și aprecierea sistemului sovietic, însă, concomitent cu acceptarea primatului modelului sovietic, în Iugoslavia trebuiau luate în considerare anumite „condiții specifice prevalente."[137]

> [...] exprimăm punctul de vedere că în transformarea socială din Iugoslavia există multe trăsături specifice, care pot fi folosite în mod util în dezvoltarea revoluționară din alte țări și deja sunt folosite. Aceasta nu înseamnă că noi punem în umbră rolul PCS(b), că punem prin aceasta în umbră sistemul social din URSS. Dimpotrivă, noi învățăm și luăm ca exemplu sistemul sovietic. Este vorba doar de faptul că noi construim socialismul în țara noastră întrucâtva în forme diferite. [...] Nu facem acest lucru pentru a demonstra că e calea noastră mai bună decât cea pe care a urmat-o Uniunea Sovietică, pentru a inventa ceva nou, ci pentru că așa ne impune viața de toate zilele.[138]

La acest document, Stalin a răspuns în 4 mai 1948. În prealabil, el a diseminat conținutul scrisorii din 27 martie în rândul membrelor Cominform, solicitând comentariile și căutând, desigur, să lărgească forul acuzator, implicând și celelalte state est-europene. Mátyás Rákosi (liderul comunist ungar) a reacționat servil la inițiativa lui Stalin; bulgarii nu au lansat încă nici un comentariu până pe 19 aprilie, când o delegație bulgară condusă de Dimitrov s-a oprit la Belgrad, în drum spre Cehoslovacia, iar Djilas menționează că Dimitrov i-a sfătuit pe iugoslavi, într-o discuție privată, să rămână fermi. Reacția oficială bulgară a survenit după câteva zile, iar aceasta era profund anti-iugoslavă, însă era semnată de premierul Vulko Chervenko. Ceea ce devenea clar pentru Tito era un aliniament al statelor est-europene la poziția lui Stalin.[139]

Scrisoarea sovietică culpabiliza și mai mult devierea iugoslavă și emana furia lui Stalin. În esență, litigiul era departe de a fi estompat, dimpotrivă verdictul stalinist era că „iugoslavii nu acceptă critica în manieră marxistă, ci într-una burgheză." Erau tratate punctual toate elementele din documentul justificativ al lui Tito. În privința rechemării din Iugoslavia a consilierilor militari sovietici, aceasta

---

[136] Auty, *Yugoslavia's International Relations...*, p. 166.

[137] Wolff, *op. cit.*, p. 358 și Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 132.

[138] Extras din scrisoarea iugoslavă, redată în Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 484 și în Royal Institute of International Affairs, *The Soviet-Yugoslav Dispute*.

[139] Wolff, *op. cit.*, p. 359.

se datora tratamentului „neprietenesc al funcționarilor iugoslavi"; specialiștii civili sovietici au fost retrași, pe bună dreptate considera Stalin, în urma punerii lor sub urmărire de către serviciile secrete iugoslave; în plus, conducerea PCI continua cu obstinență să permită prezența unor spioni englezi în Ministerul de Externe al Iugoslaviei: „este de neînțeles pentru ce trimisul SUA la Belgrad se comportă ca o gazdă în țară, iar ‚informatorii' lui, al căror număr crește, se plimbă liber. [...] Este clar că guvernul sovietic va fi obligat, în măsura în care guvernul iugoslav se va încăpățâna și nu va manifesta dorința de a curăți aparatul Ministerului Afacerilor Externe de spioni", să nu mai comunice prin intermediul acestor instrumente diplomatice. Ca răspuns la reproșurile iugoslave privitoare la comportamentul ambasadorului sovietic la Belgrad, scrisoarea lui Stalin menționa:

> Înțeleg ei oare că ambasadorul sovietic, comunist de răspundere, reprezentant al unui stat prieten care a eliberat Iugoslavia de sub ocupație germană, are nu numai dreptul ci și datoria ca din timp să discute cu comuniștii din Iugoslavia despre toate problemele care pot doar să-i intereseze? Cum pot fi puse sub semnul îndoielii aceste lucruri simple și elementare dacă se păstrează, desigur, poziția de relații prietenești cu Uniunea Sovietică?[140]

Acuzațiile insistau acum pe deformarea viziunii în politica externă; comuniștii iugoslavi erau incapabili să surprindă diferențele dintre politica externă sovietică, pe de o parte, și cea americano-britanică, pe de altă parte. Astfel, suprapunerea politicii unei țări „iubitoare de pace" cu una a statelor imperialiste era inadmisibilă. Ca dovadă a acestei erori iugoslave, scrisoarea sovietică amintea discursul lui Tito de la Ljubljana, în care vorbea despre faptul că nu vrea ca Iugoslavia să fie implicată într-o politică a sferelor de influență.

În ceea ce privește situația internă din Iugoslavia, Tito și Kardelj neagă în zadar, considera Stalin, absența luptei de clasă. În realitate, elementele capitaliste continuau „să înflorească", iar iugoslavii asimilau „teoria putredă a transformării pașnice a elementelor capitaliste în socialism." Un atare comportament reprezenta o contradicție crasă cu marxism-leninismul, perora textul sovietic.

Probabil cel mai jignitor paragraf al scrisorii a fost cel în care Stalin a diminuat eforturile comuniștilor iugoslavi în timpul războiului:

---

[140] Extras din scrisoarea sovietică, redată în Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 492; în Royal Institute of International Affairs, *The Soviet-Yugoslav Dispute* și în McNeal, *op. cit.*, p. 62.

> Nimeni nu poate nega meritele și succesele partidului comunist iugoslav [...] Dar trebuie spus că meritele și succesele, să spunem, ale partidelor comuniste din Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria și Albania nu sunt cu nimic mai prejos... [...] Și totuși, conducătorii acestor partide au o ținută modestă și nu fac [gălăgie] în jurul succeselor lor, spre deosebire de conducătorii iugoslavi care au spart timpanul tuturor cu lăudăroșenia lor exagerată.[141]

Până și partidele comuniste italian și francez, arăta scrisoarea, au avut mai puține succese doar pentru că Armata sovietică nu le-a putut acorda ajutor, așa cum a făcut în Iugoslavia: „când mișcarea populară de eliberare [...] a trecut printr-o grea criză, Armata sovietică [...] a distrus pe ocupantul german, a eliberat Belgradul și a creat astfel condițiile necesare pentru venirea partidului comunist la putere."[142] Nimic mai nedrept nu putea fi spus despre lupta partizană; ceea ce a constituit coeziunea internă în rândul partizanilor și a comuniștilor iugoslavi a fost tocmai experiența dură a războiului și triumful ulterior. Pentru Tito, poziția meritată de avangardă în rândul democrațiilor populare era incontestabilă. În plus, iugoslavii erau criticați că își arogă meritul de a fi dezvoltat tactica de luptă partizană, când de fapt o copiaseră doar de la bolșevici, care la rândul lor au preluat-o de la generalul rus Kutuzov.

În fine, scrisoarea sovietică anunța că întreaga dispută trebuie discutată în cadrul Cominform.

Răspunsul iugoslav s-a produs pe 17 mai 1948, printr-un document concis, în care se exprima regretul că „toate acuzațiile sunt rezultatul informării denaturate" și se prelua sarcina de a dovedi, prin acțiuni ulterioare, că acuzele sunt nefondate. În finalul textului, Tito menționa: „vom construi stăruitor socialismul și vom rămâne fideli Uniunii Sovietice, vom rămâne fideli învățăturii lui Marx, Engels, Lenin și Stalin."[143]

De vreme ce comuniștii iugoslavi au fost „invitați" să participe la sesiunea Cominform, un răspuns în acest sens a fost, de asemenea, transmis, aceștia refuzând participarea. Dedijer menționează că decizia s-a bazat pe convingerea că „Tito nu s-ar fi întors viu de la o astfel de ședință." Ca atare, un comunicat sovietic succint declara că refuzul de a participa echivalează cu admiterea tacită a vinei și violează egalitatea partidelor comuniste.[144]

---

141 Stokes, *op. cit.*, p. 62 și Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 511.

142 *Ibidem, loc. cit.*

143 *Ibidem,* p. 513.

144 Wolff, *op. cit.*, pp. 362–363; Hoffman și Warner Neal, *op. cit.*, pp. 134–135.

Ruptura sovieto-iugoslavă și impactul asupra mișcării comuniste

Ruptura efectivă sovieto-iugoslavă s-a produs la 28 iunie 1948[145] (semnificația simbolică a acestei date pentru sârbi fiind evidentă), iar rezoluția Cominform, prin care Iugoslavia era expulzată din „lagărul socialist", nu făcea decât să confirme valența fatidică a acestei zile în mentalul colectiv.

Ședința Cominform-ului, precum și locația acesteia la București au fost stabilite de către Moscova. Relațiile interpartinice, la nivel de conducere, între Iugoslavia și democrațiile populare est-europene au fost înghețate; dintre toți liderii comuniști est-europeni, doar Dimitrov a transmis, în stilul specific raporturilor intercomuniste, salutări lui Tito la 25 mai (ziua de naștere a mareșalului iugoslav).[146] Rezoluția emisă la 28 iunie a condamnat atitudinea „neprietenească" și deviantă a comuniștilor iugoslavi și a expulzat Partidul Comunist Iugoslav din Cominform: textul declara că PCI se plasează, prin decizia de a absenta, „în afara familiei partidelor comuniste frățești, în afara frontului comunist unit și, în consecință, în afara Biroului Informativ."[147]

Documentul a repetat toate acuzațiile anterioare formulate de Stalin și Molotov, expunând „politica incorectă a Comitetului Central al PCI"; vinovații erau din nou nominalizați (Tito, Kardelj, Djilas și Ranković), era subliniată natura culpei iugoslave în termenii „urmării unei linii incorecte în ce privește chestiunile principale de politică domestică și externă, o linie care reprezintă o îndepărtare de la marxism-leninism", ceea ce nu poate semnifica decât că Iugoslavia a degenerat „într-o republică burgheză", că a devenit „o colonie a țărilor imperialiste", că păcătuiește prin aroganță, dar mai ales prin naționalism. În ceea ce privește arestarea lui Hebrang și Žujović, rezoluția cataloga măsura drept act emblematic al

---

145 Joseph Rothschild consideră că eroarea lui Stalin rezida în publicarea și anunțarea expulzării PCI din Cominform exact la data de 28 iunie (ziua Sfântului Vitus/Vidovdan), „dată în care iugoslavii tind să se simtă în mod particular patrioți și exaltați datorită aniversării multiple a catarsisului național epic sârb în bătălia de la Kosovo împotriva otomanilor din 1389, a asasinării arhiducelui habsburg Franz Ferdinand la Sarajevo în 1914 (eveniment privit de iugoslavi ca faptă vitejească și eliberatoare) și a adoptării primei constituții a Iugoslaviei moderne în 1921." Vezi Rothschild, *op. cit.*, p. 131. O interpretare similară este furnizată și de Wolff, *op. cit.*, p. 364.

146 *Ibidem*, p. 363.

147 Rezoluția Cominform, în McNeal, *op. cit.*, pp. 65–66, în Stokes, *op. cit.*, pp. 64–65 și în Dan N. Jacobs (ed.), *From Marx to Mao and Marchais. Documents on the Development of Communist Variations*, New York and London: Longman, 1979, pp. 133–144.

„unui regim terorist curat turcesc și degradant"[148], iar strategia extremă a naționalizării și a taxelor pe produsele agricole, recent adoptată la Belgrad, era definită ca „aventuristă și demagogică".[149]

Cea mai semnificativă parte a rezoluției reliefa nucleul expectativ al scenariului anticipat de Stalin, anume soluționarea întregii dispute prin demascarea gravelor erori comise de elita comunistă iugoslavă și înlocuirea acesteia prin voință politică internă.

> Biroul Informativ nu se îndoiește că în interiorul Partidului Comunist din Iugoslavia există suficiente elemente sănătoase, fidele marxism-leninismului, tradițiilor internaționale ale Partidului Comunist din Iugoslavia și frontului socialist unit.
>
> Sarcina lor este să-i determine pe actualii conducători să-și recunoască deschis și cinstit greșelile și să le corijeze; să se rupă de naționalism, să se întoarcă la internaționalism; și în toate felurile să consolideze frontul socialist unit împotriva imperialismului.
>
> În cazul în care conducătorii actuali se dovedesc incapabili să facă acestea, munca lor este să-i înlocuiască și să promoveze o nouă conducere internaționalistă a Partidului.[150]

Conflictul a escaladat vertiginos, iar anvergura litigioasă, aparent procedurală mai degrabă decât substantivă, bazată pe percepții eronate și pripite în viziunea lui Tito, a culminat cu repudierea publică a PCI. Într-o oarecare măsură, așteptările colective ale conducerii partidului comunist iugoslav erau axate pe durata limitată a disputei, nicidecum pe iminența unei rupturi anatemizante. Impactul psihologic pe care ruptura l-a produs asupra elitei comuniste iugoslave a fost imens.

Cea mai mare parte a literaturii de specialitate numește evenimentul din 1948 „excomunicarea lui Tito". Robert Lee Wolff, de pildă, justifică alegerea acestei sintagme, care nu e o figură de stil sacrilegioasă, tocmai datorită ortodoxiei de care au dat dovadă comuniștii iugoslavi până în 1948: „Pentru un comunist pios și loial – iar Tito și adepții săi erau pioși și loiali – Uniunea Sovietică era imaginea credinței lor."[151] Branko Lazitch consideră că toți comentatorii care au încercat să

[148] Wolff, *op. cit.*, p. 364 și Jelavich, *op. cit.*, p. 295.
[149] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 135. Vezi și Pavlowitch, *op. cit.*, p. 211
[150] Extras din rezoluție, în McNeal, *op. cit.*, p. 66 și în Stokes, *op. cit.*, pp. 64–65.
[151] Wolff, *op. cit.*, p. 364.

identifice inițial cauza rupturii Stalin-Tito în textul rezoluției au comis o eroare gravă, întrucât adevărata rațiune pentru condamnare nu se regăsea aici, ci în efectele cumulative ale acțiunilor titoiste premergătoare. Astfel, aspectul cel mai iritant pentru liderul de la Kremlin a constat în faptul că Tito îl imita, iar prin ambițiile sale balcanice „nu era de ajuns că Tito se juca precum un Stalin iugoslav, voia chiar să fie un Stalin balcanic."[152] Hoffman și Warner Neal argumentează că, din unghi moscovit, devierea iugoslavă era evidentă: partidul iugoslav se opusese Uniunii Sovietice, ca atare a manifestat o „conduită antisovietică", politica urmată în plan intern cu privire la situația țăranilor nu era concordantă cu principiile marxism-leninismului stalinist, partidul însuși nu s-a născut dintr-un front popular, iar prin reacțiile sale, nu a acceptat criticile. În consecință, nu era greu de „dovedit" în fața sateliților sovietici că PCI dădea dovadă de „naționalism". Ceea ce e evident pentru observatorul extern, însă, e faptul că „suprastructura formulată ideologic a acuzațiilor sovietice era pur și simplu fațada pentru a forța Iugoslavia la supunere."[153] Stevan Pavlowitch analizează schisma sovieto-iugoslavă în termenii unor percepții greșite, prin faptul că atât Stalin, cât și Tito se autoiluzionau. Pe de o parte, iluzia dictatorului sovietic se centra pe credința că deja „construise o agenție suficient de puternică în cadrul structurii de putere iugoslave, astfel încât conducerea, ca întreg, să accepte disciplinarea"; în consecință, scrisorile acuzatoare ar fi declanșat imediat un fel de „revoluție de palat". Pe de altă parte, „dictatorul iugoslav credea probabil că era vorba de o anumită măsură de neînțelegere, datorată intrigilor mărunte", care ar putea fi clarificată într-o discuție deschisă cu Stalin.[154] Interpretarea conform căreia ambii agenți ai rupturii (Stalin și Tito) trăiau cu impresia că disensiunea nu va dura mult este redată și de Phyllis Auty, care consideră că și în perioada 1948–1949 acțiunile celor doi par să indice această așteptare[155]: regimul lui Tito a întreprins măsuri pripite pentru a încorpora criticile sovietice, „partidul a fost reorganizat pe linii mai puțin secretoase" și au fost luate măsuri pentru intensificarea abolirii proprietăților private ale țăranilor; de cealaltă parte, așteptând căderea lui Tito, însă scontând pe replierea conducerii iugoslave, statele comuniste est-europene nu au finalizat ruptura relațiilor cu Iugoslavia decât la finele anului 1949. Însă, așa cum remarca și Joseph Rothschild, iugoslavii au eșuat prin faptul că „nu au anticipat impactul cumulativ al lor asupra minții lui Stalin, neapreciind că pentru el chestiunea nu era legată de cine are

[152] Lazitch, *op. cit.*, pp. 151, 156–157 și *passim.*
[153] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, pp. 136–137.
[154] Pavlowitch, *op. cit.*, pp. 210–211.
[155] Phyllis Auty, "Yugoslavia and the Cominform: Realignment of Foreign Policy", p. 65.

dreptate cu privire la o neînțelegere sau alta, ci de dovada atotcuprinzătoare a autonomiei refractare a actorului iugoslav."[156]

Întreaga controversă nu trebuie discutată prin lentila analitică a unui conflict între Iugoslavia și Cominform, ci prin cea a unei dispute între URSS și Iugoslavia (chiar a uneia stalinisto-titoiste). Biroul Informativ a fost instrumentalizat de Stalin pentru a oficializa și disemina erezia lui Tito. Tocmai de aceea argumentația noastră va insista pe faptul că reacția statelor-satelit din Europa de Est a fost predefinită și dictată de Moscova, ceea ce semnifică o modalitate de *fabricare* a conflictului româno-iugoslav, care a survenit evenimentului din iunie 1948. Ca atare, conflictul sovieto-iugoslav din 1948 este, în principal, un conflict între ideea de comunism în interesul URSS și ideea de comunism în interesul statelor (sau națiunilor) individuale.

Branko Lazitch identifică în lucrarea sa cauzele personale ale conflictului, considerând că „o minimă cunoaștere a structurii mentale și psihologice a lui Stalin, pe de o parte, și asupra megalomaniei lui Tito, pe de alta, explică mai bine motivele acestui conflict decât toate studiile, inspirate din Marx și din Lenin, asupra raporturilor între statele socialiste."[157] Coborând analiza în plan interpersonal, putem argumenta speculativ că litigiul era iminent, observând că Tito tindea să emuleze comportamentul liderului sovietic, iar Stalin devenea tot mai iritat de vanitatea și condescendența mareșalului iugoslav.

Reacția comuniștilor iugoslavi a inclus două acțiuni imediate: publicarea textului întregii corespondențe (prin diseminarea cât mai vast posibilă a conținutului) și organizarea unui congres al Partidului Comunist din Iugoslavia în iulie 1948[158]. Discursul lui Tito[159] a rememorat istoria partidului comunist iugoslav, a detaliat experiența mișcării partizane din timpul războiului, iar apoi a prezentat atacurile din partea Cominform, pe care le-a catalogat drept nedrepte și „nemarxiste" (invocând ajutorul economic oferit Albaniei, anularea reparațiilor de război ce trebuiau achitate de Bulgaria și sprijinul în grâne oferit României, Poloniei și Cehoslovaciei).[160] Așadar, criza nu era prezentată de Tito ca și cum ar fi fost provocată de URSS, ci de Cominform[161], ceea ce pare să valideze interpretarea

[156] Rothschild, *op. cit.*, pp. 129–130.
[157] Lazitch, *op. cit.*, pp. 162–163.
[158] E vorba de al cincilea Congres al Partidului Comunist din Iugoslavia, organizat pentru prima oară de la preluarea puterii. Ultimul congres al PCI fusese organizat în 1928.
[159] A rămas antologică durata acestui discurs: nouă ore.
[160] Wolff, *op. cit.*, p. 365.
[161] Pavlowitch, *op. cit.*, p. 213.

conform căreia Tito considera disputa o neînțelegere temporară și de aceea nu a indicat că Moscova ar fi orchestrat pleiada de acuzații.

Nucleul politic al comunismului iugoslav era constituit din grupul țintă al reproșurilor Moscovei: alături de Tito, grupul era compus din Djilas (însărcinat cu propaganda), Kardelj (ce conducea Ministerul de externe), Ranković (însărcinat cu aparatul de securitate al statului), Moša Pijade (un fel de *decan de vârstă* al partidului), Kidrić (șef al aparatului de planificare), generalul Gošnjak (șeful forțelor armate), la care se adăugau șefii regionali ai partidului. Întrucât toți erau apropiații lui Tito și împărtășiseră experiența luptei partizane, coeziunea grupului era puternică. Stevan Pavlowitch argumentează că acest nucleu s-a țintuit, în mod instinctiv, de putere și că „acest reflex, mai degrabă decât revolta, neînțelegerea ideologică sau resentimentul naționalist" a fost cel care a solidificat poziția comună a eșalonului de conducere iugoslav, întrucât „știau că cel mai mic semn de slăbiciune ar avea un impact psihologic negativ asupra adepților, însă nu au realizat că sfidarea lor va conduce la o ruptură de Uniunea Sovietică."[162] După cum am menționat deja, experiența conducătorilor Iugoslaviei postbelice comporta mai degrabă labilitate în ceea ce privește versatilitatea în conducerea politică, de vreme ce „pregătirea lor fusese una de gherilă și luptă revoluționară, iar pentru generația mai în vârstă, una de activitate clandestină, agitație ilegală și închisoare. Politica lor reflecta idealurile lor, convingerea lor, ambițiile lor și mândria lor." Din această perspectivă analitică, organizarea congresului din iulie 1948 a avut o semnificație simbolică (dincolo de imperativele pragmatice de resistematizare internă), prin faptul că era menit să demonstreze sovieticilor, celorlalte partide comuniste (dar și Partidului Comunist din Iugoslavia) că PCI era unit, să contracareze atacurile verbale sovietice și „să arate că revoluția iugoslavă fusese nu doar rezultatul internaționalismului comunist și ajutorului sovietic, ci și al sprijinului popular."[163]

Evoluția conflictului i-a surprins pe agenții pivotali: pe Tito, deoarece acesta nu anticipase „agravarea totală, extremă, iremediabilă a dezacordului inițial", dar și pe Stalin, care nu a obținut nici eliminarea lui Tito, nici retractarea controversei de către iugoslavi."[164] Consecințele cumulative au fost reinterpretarea iugoslavă a marxism-leninismului *ex ille tempore,* care a condus la o teoretizare dogmatică alternativă, și la consolidarea elitei iugoslave. Iată cum explică Joseph Rothschild evoluția contrară așteptărilor staliniste:

---

[162] *Ibidem,* pp. 212–213. Ideea este preluată de la Adam Ulam, *Titoism and the Cominform,* Cambridge Massachussettes: Harvard University Press, 1952, pp. 105–106.

[163] *Ibidem, loc. cit.*

[164] Lazitch, *op. cit.*, p. 166.

> *De ce* înlocuirea liderilor [iugoslavi] nu s-a produs e clar: partidul lui Tito, cucerind puterea prin eforturi proprii, era coeziv, încrezător, tovărășesc și totuși centralizat, bine structurat, recrutat și modelat de el însuși, deținea controlul total asupra țării și aparatului de stat, era larg polietnic și lipsit de acea fisură dintre ‚clandestinii locali' și ‚moscoviți', care a prejudiciat acele partide comuniste ce fuseseră instalate la putere prin influență sovietică; [...]
>
> *Faptul în sine* că [înlocuirea] nu s-a întâmplat l-a surprins și contrariat pe Stalin, expunând calculul greșit grav. El părea să aibă convingerea că ‚tot ce trebuie să fac este să mișc degetul mic și Tito dispare'.[165]

Reacția celorlalte state est-europene la ruptura Stalin-Tito a revelat, în esență, natura relațiilor lor cu Moscova, riposta fiind, inerent, un atribut al satelitizării lor.

Vladimir Dedijer susține că reprezentanții sovietici au avut dificultăți în a obține adeziunea sateliților comuniști la textul rezoluției în cadrul ședinței Cominform ce a rezultat în excomunicarea Iugoslaviei. Potrivit lui Dedijer, ceea ce a marcat culpabilizarea și izolarea Iugoslaviei a fost declarația lui Jdanov, conform căreia sovieticii dețineau înformații că „Tito este un spion imperialist."[166] Tema aceasta a vicierii titoiste prin afilierea la practicile de spionaj ale puterilor imperialiste a devenit laitmotiv în cadrul campaniei anti-iugoslave din anii 1949–1951.

În vara anului 1948, Albania a denunțat toate înțelegerile sale economice cu Iugoslavia, profitând de sciziune pentru a întrerupe raporturile cu Belgradul. Bulgaria, deși ambivalentă anterior (prin vocea dublă a lui Dimitrov și Cervenkov), a denunțat acțiunile iugoslave din Macedonia pirineană; în plus, *Societatea Bulgaro-Iugoslavă,* condusă chiar de Vulko Cervenkov, a decis „adaptarea" activităților sale în conformitate cu textul rezoluției. Guvernul cehoslovac a finanțat un ziar sârbo-croat pro-cominformist, centrat pe denigrarea lui Tito.[167]

De interes major pentru noi este, însă, reacția României. Până la sfârșitul lunii august 1948 (adică la doar două luni de la rezoluția Cominform), guvernul iugoslav a acumulat motive pentru a protesta împotriva denigrărilor concepute de

---

165 Rothschild, *op. cit.*, pp. 131–132 (sublinierea autorului). Această convingere, precum și exprimarea lui Stalin au fost revelate de Hrușciov în 1956. Pavlowitch opinează că „în sine, cuvintele sunt mai degrabă hrușcioviste decât staliniste, dar chiar dacă nu au fost pronunțate de Stalin, din punct de vedere istoric, ele corespund fără îndoială cadrului său mental." Vezi Pavlowitch, *op. cit.*, p. 214.

166 Dedijer, *Tito, apud* Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 137.

167 Wolff, *op. cit.*, pp. 368–369 și Auty, *Yugoslavia and the Cominform...*, pp. 65–66.

comuniștii români. Ana Pauker a semnat mai multe articole în *Scânteia,* dar și în *Pentru pace trainică* (sediul redacției publicației Cominform s-a mutat la București după conflictul iugoslavo-sovietic), în care lansa apeluri la adresa PCI pentru a-și lichida conducerea. Organele de propagandă române au preluat înfierarea lui Tito cu privire la „spionaj imperialist" și au acuzat autoritățile iugoslave că ar fi încheiat o înțelegere financiară cu SUA. Denunțarea titoistă s-a extins în România în planul relațiilor cu sârbii minoritari din zona Banatului. Guvernul de la București a dizolvat *Societatea de Prietenie Româno-Iugoslavă,* a închis o tipografie iugoslavă din Timișoara, iar liderii *Uniunii Asociațiilor Slave Democratice Culturale* din România au fost arestați, prin ordinul lui Teohari Georgescu, și apoi „intimidați pentru a semna rezoluții anti-titoiste."[168] Persecutarea populației sârbe din Banat a continuat: editorii unui ziar pro-titoist au fost destituiți, iar profesorii iugoslavi care fuseseră trimiși în zonele rurale pentru a instrui minoritățile sârbe și croate au fost expulzați din România. Radonja Golubović, fostul ambasador iugoslav la București, s-a dezis de conducerea de la Belgrad, iar comuniștii români l-au instrumentalizat împotriva PCI: acesta a fost însărcinat cu transmiterea unor emisiuni radio, în limba sârbo-croată, pentru a denunța conducerea titoistă în urechile populației din Iugoslavia. Wolff remarcă faptul că „tonul protestelor iugoslave" la atacurile române „era mai degrabă mâhnit decât furios"[169], în sensul în care percepția iugoslavă se centra în continuare pe ideea că nu se confruntă cu un litigiu consistent cu vecinii români, ci mai degrabă cu o neînțelegere conjuncturală. Vom dezvolta această linie argumentativă, centrată pe *construcția amenințării titoiste,* care a reprodus în plan bilateral dezideratul Moscovei și a conturat relațiile ostile româno-iugoslave în perioada 1949–1954, în partea finală a acestei lucrări.

Revenind la analiza lui Brzezinski, ruptura Tito-Stalin apare ca incompatibilitate privind comportamentul în cadrul organizării blocului sovietic: pentru Stalin faza diversității trebuia înlocuită cu stabilirea unei ierarhii precise și a conformării comportamentale a democrațiilor populare cu această înțelegere a arhitecturii lagărului socialist. În consecință, „problema titoismului a survenit ca o consecință a acestui efort de a stabili ierarhie și coordonare. Atâta timp cât a existat faza diversității, titoismul – la acel moment o formă de stalinism prematur – putea fi tolerat. El nu mai era tolerabil odată ce conformitatea a fost stabilită, pentru că

[168] Vezi *White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia,* Beograd: Ministry of Foreign Affairs of the Federal People's Republic of Yugoslavia, 1951 și Wolff, *op. cit.*, p. 368.

[169] *Ibidem, loc. cit.*

esența acelei conformități era o ierarhie clară instituțională și ideologică."[170] Esența incompatibilității (în înțelegerea atributelor intrinseci ale noii faze imaginate de Stalin) consta în eșecul lui Tito de a anticipa că „imitația în cadrul diversității nu implica aceleași consecințe politice cu imitația în cadrul uniformității." Prin contrast cu imitația în cadrul diversității, care semnifica acțiuni independente gândite în termenii situației specifice a unui stat, imitația în cadrul uniformității trebuia să conducă la subordonare față de vârful ierarhic, adică URSS. Tito a intuit, totuși, că disensiunea nu are la bază valențe teoretice; de aceea, în discursul din cadrul PCI, a arătat că „problema e legată de relațiile dintre un stat și un altul." Domesticismul comuniștilor iugoslavi, argumentează Brzezinski, „pe care doar Stalin l-a transformat în național-comunism prin expulzarea iugoslavilor din Cominform, i-a orbit cu privire la natura stalinismului (pe care ei o practicaseră în plan intern) ca sistem internațional. Ei au eșuat în a percepe că subordonarea era o calitate esențială a stalinismului." Pe de altă parte, „poate tocmai datorită ortodoxiei lui Tito", Stalin a subevaluat puterea independentă a liderului de la Belgrad. Breșa creată de erezia lui Tito în cadrul lagărului socialist l-a determinat pe Stalin să intensifice conformitatea în Europa de Est, deși „titoismul nu a marcat începutul noii faze, fiind doar primul simptom al acesteia."[171]

Stalin a lansat o campanie de reorganizare a relațiilor intercomuniste în lagărul socialist, ținta atacurilor de natură transformativă fiind celelalte democrații populare. Comuniștii iugoslavi au pretins că liderii altor partide comuniste europene nu se disociaseră de acțiunile iugoslave înainte de expulzarea publică a Iugoslaviei, întrucât simpatia pentru vecinii iugoslavi era clădită pe similitudinea scopurilor, și anume evitarea sau cel puțin diminuarea rapacității sovietice.[172] Pe de altă parte, Adam Ulam argumentează că atitudinea condescendentă a iugoslavilor i-a deranjat pe ceilalți lideri comuniști, iar decizia Moscovei de a denunța Iugoslavia i-a determinat să spere în căderea lui Tito, înainte ca furia lui Stalin să se transforme în acțiuni ce ar fi periclitat și poziția lor.[173] „Tocmai pentru a preveni ca rana dată carismei lui de către sfidarea lui Tito să nu se transforme într-o hemoragie, o serie generalizată de provocări"[174], Stalin a recurs la epurări în democrațiile populare.

---

[170] Brzezinski, *op. cit.*, pp. 62–63.
[171] *Ibidem*, pp. 63–64.
[172] Dedijer, *op. cit.*, pp. 358–360.
[173] Ulam, *Titoism…*, pp. 142–143.
[174] Rothschild, *op. cit.*, p. 132.

Concomitent cu epurarea sateliților săi, Stalin a purces la o reconceptualizare a teoriei, necesară noii faze. Brzezinski arată că raționamentul din spatele reconsiderării teoriei avea la bază contribuția lui Stalin la marxism-leninism, și anume necesitatea intensificării luptei de clasă după preluarea puterii. Noua concepție a democrației populare s-a bazat pe reevaluarea tiparelor anterioare: trasarea unor principii de bază comune tuturor democrațiilor populare (în perioada cuprinsă între crearea Cominform și expulzarea lui Tito); negarea aspectelor extreme ale unicității democrației populare și stabilirea unor programe de acțiune comune (imediat după repudierea lui Tito); elaborarea unei interpretări comune a democrației populare și a tiparului de dezvoltare a acesteia (la începutul anului 1949). Noul cadru teoretic se centra pe imperativul luptei de clasă intensificate, care de acum trebuia să fie numitorul comun, întrucât, așa cum eșuase a înțelege Tito, iar Stalin reliefa greșeala, burghezia nu putea fi patriotică și trebuia eliminată din reconstrucția națională. Democrațiile populare se aflau încă într-o fază timpurie a dezvoltării, iar procesul de lichidare a foștilor exploatatori nu se finalizase. Cu toate acestea, cu ajutorul sovietic, a fost posibilă crearea dictaturilor proletariatului, iar acum era esențială legătura dintre dezvoltarea lor și cea a URSS. Ca atare, democrațiile populare puteau trece la „îndeplinirea internă a trei sarcini de bază ale dictaturii proletariatului: să lichideze exploatatorii; să întărească alianța proletariatului cu masele; să conducă spre o societate socialistă." Eroarea semnalată de sovietici consta în faptul că, deși admițând „că leninismul reclamă recunoașterea *caracteristicilor individuale, condiționate de diferențele în dezvoltarea istorică,*" excese nu trebuiau să se producă. Teoreticienii sovietici subliniau că „ar fi incorect să menținem [că pot fi tot] atâtea căi spre socialism, câte state există."[175]

Adam Ulam observa, încă de la începutul anului 1951, că modificarea majoră în evoluția politică a sateliților Moscovei, după criza iugoslavă, nu rezida atât de mult în măsurile politico-economice noi, ci în *caracterul executării acestora* și în atmosfera diferită din interiorul partidelor comuniste: „În cazul în care Cominform-ul fusese înființat ca mijloc de a reuni cele mai importante partide comuniste din Europa, chipurile pe baza egalității, și, deopotrivă, ca și mijloc de sincronizare a dezvoltării lor politice, izbucnirea crizei iugoslave se prea poate să fi convins cercurile conducătoare din Rusia că, dacă prima parte a conceptului inițial se dovedea nepractică, a doua parte era mai urgentă ca niciodată."[176] Orice mic indiciu de „deviere naționalistă" era alarmant și trebuia eliminat. În concepția

[175] Brzezinski, *op. cit.*, pp. 69–76.

[176] Ulam, *The Cominform …*, pp. 205–206.

stalinistă, apropierea de socialism comporta sporirea tentativelor imperialiștilor de sabotare, astfel încât *rolul conducător al partidului* era supradimensionat: comuniștii trebuiau să devină hipervigilenți în plan acțional pentru depistarea inamicilor potențiali.

Robert Lee Wolff analizează epurările din 1949 în termenii combaterii „titoismului" în țările-satelit: „În sensul în care *titoism* înseamnă comunism naționalist sau antisovietic, existau titoiți peste tot, chiar și înainte de excomunicarea lui Tito."[177] Astfel, autorul identifică predispozițiile comportamentale vicioase, de care se făcea culpabil Tito în ochii Moscovei, în cazul altor reprezentanți comuniști est-europeni, Lucrețiu Pătrășcanu fiind „un titoit înainte de Tito", Gomulka „un titoit polonez", Rajk un „fals titoit și troțkist", iar Kostov „un țap ispășitor titoit". Demascarea devierii titoiste în Iugoslavia a declanșat, pe fondul pericolului opoziției la Stalin, o oportunitate pentru anumiți comuniști din țările satelit, interesați de consolidarea propriei puteri, de a se debarasa de potențialii competitori. Wolff consemnează că, în vara anului 1948, imediat după publicarea rezoluției Cominform, i-a luat un interviu unui sub-secretar din cadrul Ministerului de Afaceri Externe al Bulgariei. Pentru a afla substraturile repudierii lui Tito, Wolff l-a întrebat pe diplomatul bulgar cum se poate ca Tito să întrunească atât de multe culpe, fiind, în același timp, troțkist, menșevic și instrument al puterilor imperialiste. Răspunsul acestuia („De ce, toate aceste idei sunt împotriva lui Stalin, nu-i așa?")[178] l-a convins pe autor că în procesul de epurare al „titoiștilor" esențială nu era veridicitatea acuzelor, ci posibilitatea ca acestora să le poată fi atribuite componente ale devierii de tip titoist.

Cele mai violente epurări au avut loc în Bulgaria, Ungaria și, mai ales, Cehoslovacia, însă Polonia și România pot fi, de asemenea, subscrise fenomenului, cu anumite nuanțări. În Polonia, Wladislaw Gomułka, care încerca să elaboreze „un drum național polonez" către socialism și care susținea moderație în tratarea crizei iugoslave, a fost „disciplinat" în 1948, fiind îndepărtat din toate funcțiile importante deținute până în 1949. Îndepărtarea lui Gomułka s-a produs pe fondul luptei de putere între el și Bierut.[179] Cazul Bulgariei a fost mai complex, întrucât antecedentele în negocierile iugoslavo-bulgare privind federația balcanică au generat o cursă a învinuirilor reciproce de complicitate cu Belgradul. Traicho Kostov, care condusese aparatul clandestin de partid în anii 1930–1940, iar în 1949

[177] Wolff, *op. cit.*, p. 377.
[178] *Ibidem*, p. 378.
[179] Pentru detalii, *vide* Rothschild, *op. cit.*, pp. 134–135, Wolff, *op. cit.*, p. 378, Ulam, *Titoism*… și Brzezinski, *op. cit.*, pp. 95–96.

devenise adjunctul primului-ministru, a fost demis din funcție. Kostov se dovedise destul de vocal în obiecțiile la adresa practicilor exploatative ale Uniunii Sovietice, iar după ruptura Stalin-Tito, comportamentul său naționalist a fost asociat cu o formă de erezie. În urma unui proces-spectacol, orchestrat în prealabil, Kostov a fost acuzat de spionaj criminal în cadrul rețelei troțkiste interbelice și de afiliere la „banda lui Tito." Kostov a fost executat, iar alți 17 membri ai Comitetului Central au fost epurați. De vreme ce Dimitrov a decedat în iulie 1949, beneficiarul politic al epurării lui Kostov a fost Vulko Cervenkov, comunist bulgar „moscovit".[180] În Ungaria, victima epurărilor a fost László Rajk, membru al Biroului Politic și Ministru de Externe, acuzat de colaborare cu Allen Dulles (din cadrul Agenției Centrale de Informații americane) și cu Ranković (șeful poliției secrete iugoslave). Rajk, figură marcantă a generației de comuniști „de acasă" din perioada interbelică și fost conducător al mișcării comuniste clandestine ungare, încarcerat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, făcuse presiuni pentru preluarea puterii între 1945–1947, perioadă în care Stalin „recomanda" moderație pentru a nu-i alarma pe anglo-americani. Similitudinea cu radicalismul lui Tito a fost evidențiată, iar Rajk a fost judecat într-un proces-spectacol și apoi spânzurat în octombrie 1949. Alți 2.000 de comuniști au fost executați, 150.000 încarcerați, iar 350.000 expulzați din partid. Epurarea lui Rajk a condus la consolidarea puterii comunistului „moscovit" Mátyás Rákosi.[181] Dacă scenariile din Bulgaria și Ungaria expun câștigul politic al unor comuniști moscoviți prin eliminarea fizică a foștilor reprezentanți ai filialelor clandestine comuniste, cazul Cehoslovaciei este ilustrativ în expunerea scenariului invers: epurarea unui comunist „moscovit", Rudolf Slánský . Acesta își consolidase puterea în 1948, după preluarea puterii de către comuniști, iar în 1951 era adjunctul primului ministru. Slánský a fost arestat și acuzat de „conspirație împotriva Partidului și Statului". Caracteristica particulară a procesului intentat a fost natura sa anti-semită (Slánský, împreună cu majoritatea celorlalți acuzați erau evrei), concordantă cu depistarea și executarea „speculanților evrei" din cadrul campaniei sovietice (menționăm, totuși, ca aceasta nu a fost o trăsătură reductibilă exclusiv la cazul Cehoslovaciei, deoarece și Rajk a fost evreu). Capetele de acuzare, precum legături cu statul Israel, orientare „cosmopolită", au determinat eliminarea fizică a lui Slánský, Clementis

[180] Vezi Ulam, *The Cominform …*, pp. 207–210, Brzezinski, *op. cit.*, pp. 93–94 și Rothschild, *op. cit.*, pp. 138–139.

[181] Vezi detalii în Rothschild, *op. cit.*, pp. 136–137, Brzezinski, *op. cit.*, p. 93, Wolff, *op. cit.*, 380–381 și Bennet Kovrig, *Communism in Hungary. From Kun to Kádár*, Stanford California: Stanford University Press, 1979, pp. 243–245. Textul incriminatoriu la adresa lui László Rajk este reprodus în Stokes, *op. cit.*, pp. 67–70.

(slovac) și a altor comuniști, iar valul de epurări s-a extins gradual, înlăturând elita cehă și slovacă a partidului comunist.[182]

În cazul României, o primă etapă a epurării se produsese deja înainte de schisma iugoslavă, prin înlăturarea lui Pătrășcanu. În viziunea lui Joseph Rothschild, „faptul că acest episod a precedat sfidarea lui Tito sugerează că a avut o cauză diferită, deși probabil paralelă, fie dezacordul lui Pătrășcanu cu intervenția lui Andrei Vishinsky la începutul anului 1945 pentru a impune guvernul Groza dominat de comuniști, fie înclinațiile sale naționaliste cunoscute."[183] Procesul de epurări din Europa de Est a furnizat un cadru convenabil pentru Gheorghiu-Dej în eforturile sale de a se debarasa de unele figuri proeminente din partid, reușind astfel parțial să elimine competiția și să-și consolideze puterea. Primatul lui Dej în fruntea elitei comuniste române a fost desăvârșit în 1952, când au fost îndepărtați și foștii moscoviți Vasile Luca (ministrul finanțelor) și Ana Pauker (aflată la conducerea Ministerului Afacerilor Externe), precum și Teohari Georgescu (ministrul de interne). Epurarea din România a fost operată de Gheorghiu-Dej în corelație cu articularea devotamentului față de URSS și cu demascarea „erorii" titoiste.

Adam Ulam observă că ruptura Stalin-Tito și epurările ulterioare au subminat profund noțiunea de „egalitate și libertate" a partidelor comuniste membre ale Cominform; versiunea iugoslavă a evenimentelor, conform căreia Biroul Informativ nu era o agenție independentă, ci un instrument de politică sovietică a fost validată de evoluția conflictului.

> Calitatea comunismului organizat, care îl face să plonjeze cu febrilitate și eficacitate în orice politică urmată la un moment dat, are efectul secundar de a lăsa în urma fiecărei schimbări radicale de politică un mic reziduu de lideri suspendați ideologic în aer. Dacă acest lucru e adevărat despre comuniști atunci când nu se află la putere, trebuie că e și mai adevărat în cazul acelora care trebuie să repudieze nu doar fosta lor propagandă, ci politicile și măsurile statale în care și-au investit, până recent, toate energiile. E posibil ca decăderea unor lideri comuniști precum Gomulka în Polonia sau Pătrășcanu în România să nu fie necorelate de fenomenul descris mai sus.[184]

---

[182] Brzezinski, *op. cit.*, pp. 94–95 și Rothschild, *op. cit.*, pp. 135–136. Raportul incriminatoriu la adresa lui Slánský este redat în Stokes, *op. cit.*, pp. 71–77.

[183] Rothschild, *op. cit.*, p. 138.

[184] Ulam, *The Cominform…*, p. 204.

În planul intern al democrațiile populare conflictul Stalin-Tito a generat multiple consecințe nefaste, sub forma unor distorsionări doctrinare și regândirea anumitor acțiuni, astfel încât liderii comuniști est-europeni s-au lansat într-o „demonologie [care] s-a proliferat până când a terorizat întregi societăți și a smuls creativitatea reziduală a sistemelor politice." Planurile economice impuse de Stalin au fost asumate, puterea s-a concentrat în mâinile serviciilor secrete, iar organizarea intrapartinică a devenit hipercentralizată, astfel încât „însăși ideea de politică a devenit degradată și execrată în mintea cetățenilor, pentru care era sinonimă cu fărădelegea, minciuna și oportunismul."[185]

Consecințele rupturii asupra Iugoslaviei

Primele acțiuni concertate împotriva Iugoslaviei au survenit imediat după publicarea rezoluției. În august 1948 era programată la Belgrad conferința internațională asupra problemelor Dunării. Un indiciu ilustrativ pentru strategia lui Stalin rezidă în tentativele sovietice de a modifica locația conferinței (mutând-o de la Belgrad la București), înainte de 28 iunie. Întrucât iugoslavii au insistat pentru menținerea locației prestabilite, anumiți observatori anticipau palpitații declarative sovieto-iugoslave, ceea ce însă nu s-a întâmplat. La conferință au participat reprezentanții puterilor occidentale (SUA, Marea Britanie și Franța), delegații sovietici, precum și un reprezentant al Ucrainei (devenită riverană după anexarea Basarabiei), reprezentanții statelor comuniste danubiene (Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria și Iugoslavia), precum și Austria, ce avea statut de „observator". Tratatele de pace balcanice prevedeau libera navigație pe Dunăre. În timpul conferinței, URSS, susținută de sateliți, a refuzat să discute orice aspect și a impus o convenție, elaborată la Moscova, care stipula că viitoarea comisie asupra Dunării urma să fie compusă doar din state riverane. În ciuda protestelor americane, britanice și franceze, noua convenție forțată de sovietici a declarat nule tratatele anterioare ce protejau interesele statelor neriverane.[186] Robert Lee Wolff, prezent în sală la una din sesiunile conferinței, preciza că „deși Statele Unite, Marea Britanie și Franța au protestat, rușii și imitațiile ventriloce din statele satelit au trecut rapid peste obiecții." Autorul descrie că Vishinsky nota efectiv pe o bucată de hârtie ceea ce, mai apoi, declarau reprezentanții statelor satelit. Interesantă a fost atitudinea iugoslavilor, care au susținut fiecare acțiune și argument sovietic,

[185] Rothschild, *op. cit.*, p. 140.

[186] Informații din Wolff, *op. cit.*, pp. 366–367.

ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic grav în relația Moscova-Belgrad.[187] Acest lucru coroborează convingerea iugoslavă că disensiunile cu Rusia erau temporare, neproducând efecte nefaste pe termen lung.

Până la sfârșitul anului 1948, comuniștii iugoslavi sperau încă în reconcilierea cu Moscova. Vasta campanie antititoistă declanșată ulterior (incluzând blocadă economică, presiuni politice și militare, multiple incidente la granițele Iugoslaviei) a marcat „divorțul" efectiv al lui Tito de aliații est-europeni și ruși.

Războiul politic orchestrat de Moscova împotriva Iugoslaviei a inclus sponsorizarea mai multor grupuri iugoslave antititoiste din exil, care au apărut în toate capitalele sateliților europeni, unde au primit acces lărgit la difuzarea unor emisiuni în sârbo-croată. În Polonia, grupurile disidente iugoslave au fost invitate la *Congresul Luptătorilor pentru Libertate și Democrație,* iar reprezentanții organizației de veterani a partizanilor iugoslavi au fost excluși. Exemplul a fost urmat de comuniștii cehi, care au exclus delegații lui Tito la un congres similar. La ceremonia de înmormântare a lui Dimitrov, comuniștii bulgari i-au invitat pe disidenții iugoslavi să reprezinte Iugoslavia. În Ungaria, un diplomat din cadrul ambasadei iugoslave la Budapesta (acuzat de furt din proprietatea legației de către Belgrad), auto-declarat pro-cominformist, a fost protejat de autoritățile ungare. În toate capitalele sateliților, autoritățile locale au hărțuit reprezentanții iugoslavi, aceștia fiind plasați sub urmărire de către serviciile secrete, și au confiscat corespondența legațiilor.[188] În toată această perioadă s-a desfășurat o amplă campanie de presă pentru denigrarea lui Tito. Din registrul de insulte utilizate, amintim: „clica criminală a lui Tito", „Tito Iuda și complicii lui", „trădători demni de dispreț și lachei imperialiști", „haită de rechini faliți", „trădători ai internaționalismului proletar", „mesagerii sinistri ai lagărului războiului și morții, ațâțători trădători la război și demni urmași ai lui Hitler", „bandă de spioni, provocatori și ucigași", „câini ținuți în lesă de americani, rozând oasele imperialiștilor și lătrând ca să apere capitalul american", „noul țar al pan-sârbilor și al întregii burghezii iugoslave".[189] Epitetele și injuriile la adresa lui Tito („monarho-fascist", „clica fascistă și trădătoare titoistă", „reacționarii turci") au fost vehiculate în presa din țările satelit până în 1953.[190]

Presiunile economice asupra Iugoslaviei au abundat. În primul rând, noul instrument economic înființat de URSS în ianuarie 1949, Comecon/CAER (Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc), a invitat toate membrele Cominform

[187] *Ibidem, loc. cit.*

[188] Informații din *ibidem*, pp. 369–370.

[189] *Ibidem,* p. 371, reproduse și în Jelavich, *op. cit.*, p. 296.

[190] Joseph S. Roucek, "Geopolitics of Yugoslavia", *Social Studies,* 47:1 (January 1956), p. 28.

să adere (plus Albania), cu excepția Iugoslaviei. La protestele enunțate de iugoslavi, Moscova a declarat că Iugoslavia violează tratatele în vigoare: „[doar] politica ostilă a guvernului iugoslav față de URSS și țările democrației populare este criticată. [...] Acest Consiliu a fost creat pentru scopuri de cooperare extensivă între țările care urmează reciproc o politică onestă și prietenească." Începând cu august 1948, România a încetat livrările de petrol, în ciuda obligațiilor emergente din acordul comercial bilateral. Invocând un ordin al Ministerului de Comerţ, autoritățile române au refuzat să încarce cargourile, fără alte explicații. Tutunul iugoslav, prevăzut într-o tranșă de export în România, a fost oprit până la inspecția unei comisii de experți români, care nu au mai sosit. De asemenea, guvernul român a refuzat să achite un transport de porumb, primit încă din 1946. Guvernul cehoslovac a suspendat cargourile către Iugoslavia (în mai 1949), acuzându-i pe iugoslavi de încălcarea contractelor, iar în iunie relațiile economice au fost suspendate. O evoluție similară au avut raporturile comerciale ungaro-iugoslave: în iunie 1949, guvernul de la Budapesta a declarat nulă înțelegerea economică bilaterală pentru cinci ani (semnată în 1947), susținând că „guvernul iugoslav nu era capabil să urmeze o politică a economiei planificate sau nu dorește asta și [...] are o poziție ostilă față de statele care continuă pe calea socialismului." Comuniștii polonezi au suspendat sesiunile comisiei permanente iugoslavo-poloneze pentru cooperare economică, înființată ca derivat al tratatului din 1947. Mai apoi au suspendat cargourile către Iugoslavia, motivând că regimul Tito ar fi sabotat înțelegerile comerciale. Albania a întrerupt relațiile economice cu Iugoslavia imediat după rezoluția Cominform. Guvernul iugoslav a solicitat lichidarea companiilor mixte iugoslavo-sovietice (*Justa* și *Juspad*), iar Moscova a căzut de acord.[191] În doar câteva luni, comerțul iugoslav cu principalii săi parteneri a fost serios prejudiciat.[192]

În ceea ce privește presiunea de ordin militar, iugoslavii susțineau că reprezentanții sovietici și ai statelor satelit de pe teritoriul iugoslav s-au angajat în acțiuni de spionaj și în activități subversive în rândul minorităților ungară și albaneză. Notele de protest ale guvernului de la Belgrad menționau că, doar în prima jumătate a anului 1949, se înregistraseră 43 de incidente la frontiera cu Albania, 74 la cea cu Bulgaria, 44 la granița cu Ungaria și 16 la cea cu România.[193]

---

[191] Informații din Wolff, *op. cit.*, pp. 371–375 și din *White Book*...

[192] Pavlowitch, *op. cit.*, p. 215.

[193] Wolff, *op. cit.*, p. 375.

În septembrie 1949, guvernul sovietic a reiterat acuzațiile la adresa Iugoslaviei, devenită „instrument al agresiunii imperialiste", ceea ce a distrus Tratatul de Prietenie, Asistență Mutuală și Cooperare Postbelică dintre URSS și Iugoslavia; ca atare, sovieticii declarau că nu mai sunt obligați legal de tratat. În foarte scurt timp, note similare au fost trimise și de guvernele sateliților: Ungaria și Polonia (30 septembrie), Bulgaria și România (1 octombrie) și Cehoslovacia (4 octombrie). Astfel, „izolarea economică a Iugoslaviei a fost urmată de izolare diplomatică, care devenise deja un fapt, iar acum a primit un fel de legalitate".[194] În 1949, URSS a expulzat doi diplomați iugoslavi, iar imitația procedurală s-a regăsit în acțiunile sateliților: Cehoslovacia a expulzat 33 de oficiali iugoslavi, Polonia 14, Ungaria 10, România patru, iar Albania doi.

Boicotul economic, precum și acțiunile ostile politice și militare ale URSS și ale celorlalți sateliți au fost expuse de iugoslavi în *White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia,* publicată la Belgrad în 1951. Autoritățile iugoslave anunță, încă din prefața volumului, că documentele expuse sunt relevante, întrucât „oferă o înțelegere asupra *motivelor* și *esenței* atitudinii actuale a Guvernelor URSS și a țărilor est-europene față de Iugoslavia și asupra **intențiilor** din spatele politicii lor, direcționată *împotriva independenței Iugoslaviei."*[195] De asemenea, oficialii iugoslavi precizează că volumul conține doar o parte din documentele extrase din cadrul corespondenței diplomatice, care a acumulat câteva sute de Note de Protest relative la „activitățile subversive împotriva Iugoslaviei și propaganda anti-iugoslavă din presa și emisiunile radio sovietice". Ca atare, situația Iugoslaviei „reprezintă un caz unic în relațiile diplomatice" și „ar fi nevoie de câteva volume doar pentru publicarea materialului, fără a include propaganda anti-iugoslavă din celelalte țări est-europene și din presa care e sub influența propagandei sovietice în afara acestui grup de state."[196]

Actele de agresiune sovietice sunt considerate de autoritățile iugoslave în mod premeditat subversive, iar inadvertențele marcante între discursul stalinist asupra politicii externe și acțiunile ulterioare sunt evidente. Volumul rememorează discursul lui Stalin din noiembrie 1941, centrat pe principiile de politică externă, cu care Iugoslavia s-a declarat în deplin acord și în baza căruia și-a conturat atitudinea

---

[194] *Ibidem,* pp. 381–382.

[195] *White Book…,* p. 11. Sublinierile ne aparțin.

[196] *Ibidem, loc. cit.*

față de guvernul sovietic, pentru a releva discrepanțele perturbatoare din politica sovietică:

> Nu avem și nu putem avea nici un astfel de scop al războiului, precum cel al impunerii voinței noastre și regimului nostru în națiunile slave sau în națiunile înrobite ale Europei, care așteaptă ajutorul nostru.
>
> Țelul nostru este să ajutăm aceste națiuni în lupta pentru eliberare pe care o poartă împotriva tiraniei lui Hitler, iar apoi să lăsăm la latitudinea lor, în mod liber, modalitățile de organizare a vieții lor, în teritoriile lor, așa cum consideră ei adecvat. Nu trebuie să existe nici o imixtiune de nici un fel în afacerile interne ale acestor națiuni.[197]

Iugoslavii argumentează că, plecând de la premisa că politica externă sovietică era concordantă cu aceste principii, guvernul de la Belgrad s-a angajat cu onestitate în stabilirea relațiilor strânse cu URSS și țările est-europene, căutând „să dezvolte și să consolideze cele mai extensive legături politice, economice și culturale."

Volumul publicat de Ministerul Afacerilor Externe a fost organizat în funcție de natura „activităților agresive" cu care s-a confruntat Iugoslavia în perioada 1948–1951; astfel, notele de protest iugoslave răspund la „formele politice de presiune agresivă", „la agresiunea economică", la „acțiunile directe teroriste și de spionaj ale guvernelor sovietic și est-europene" și la „utilizarea puterii militare la frontierele iugoslave ca mijloc în politica de presiune agresivă". În finalul lucrării sunt expuse „eforturile iugoslave pentru soluționarea onorabilă și pașnică a disputei."

Sub aspectul agresiunii politice, autoritățile iugoslave subliniază efectul direct al rezoluției Cominform în deteriorarea relațiilor internaționale dintre țările din blocul est-european și reiterează absența intențiilor iugoslave de a provoca perturbarea acestor raporturi; în consecință, „acest lucru dovedește că Rezoluția nu a fost un document cu un caracter de critică interpartinică."[198] Iugoslavii subliniază acțiunile sovietice și ale sateliților ce vizau subminarea puterii comuniștilor iugoslavi prin crearea unor „centre teroriste" compuse din iugoslavii din exil și instrumentalizarea acestora în sensul ingerinței sistematice în afacerile interne iugoslave. Invocând principiul „neintervenției în afacerile interne ale altor state, indiferent de sistemele interne ale acestora", iugoslavii expun violarea regulilor care guvernează relațiile normale dintre state, evidentă în acțiunile sovietice. Acțiunile

[197] *Ibidem,* p. 12.
[198] *Ibidem,* pp. 16–17.

subversive de acest tip sunt copiate și de celelalte state est-europene.[199] Oficialii iugoslavi condamnă încălcarea flagrantă a tratatelor de pace de către statele est-europene:

> Guvernele Ungariei, României și Bulgariei violează prevederile militare ale acestor tratate. Ele nu aderă la restricțiile cu privire la mărimea armatelor și armamentelor lor sau la celelalte obligații care ar trebui să garanteze securitate pentru populația din Iugoslavia. Guvernele acestor țări au inițiat mutarea forțată a minorității naționale iugoslave din teritoriile lor, ceea ce este o violare flagrantă a drepturilor omului [...] Prin mutarea membrilor minorității naționale iugoslave, doar din simplul motiv că aceștia sunt de naționalitate iugoslavă, Guvernele Ungariei, României și Bulgariei au violat de asemenea prevederile Tratatului de Pace, care interzic discriminarea pe baza naționalității și a limbii.[200]

Pe lângă demascarea strategiei sovietice (și a statelor est-europene dependente de URSS) de a izola și impune o blocadă asupra Iugoslaviei, autoritățile de la Belgrad semnalează gravitatea activităților anti-iugoslave, care sunt „un apel deschis la acțiune teroristă împotriva Iugoslaviei, la rebeliune și la lansarea războiului civil."[201] De asemenea, sunt menționate invectivele la adresa conducătorilor comuniști iugoslavi și desemnarea lor drept „anti-comuniști", reprezentanți ai unui „regim fascist". Riposta iugoslavă la aceste acuze subliniază sprijinul popular al conducerii comuniste iugoslave, prin contrast cu situația unor omologi din democrațiile populare:

> Iugoslavia este o țară liberă și independentă, în afara tuturor blocurilor și pacturilor politice, militare și economice, o țară în care nu există baze militare străine sau armate străine, ori specialiști militari străini, ceea nu se poate spune despre țările Europei de est care acuză Iugoslavia de intenții

---

[199] *Ibidem,* pp. 18–19. Documentele atașate de oficialii iugoslavi sunt grupate în categoria „Organizarea unor grupuri de dezertori iugoslavi și teroriști în URSS și în țările est-europene cu scopul imixtiunii în afacerile interne și a subminării securității interne a Iugoslaviei" (pp. 107–117).

[200] *Ibidem,* p. 22. Vezi documentele reunite sub titlul „Violarea Tratatelor de Pace, a Declarațiilor Aliate și a Înțelegerilor de către guvernele URSS, Ungariei, Bulgariei și României în detrimentul Iugoslaviei și minorităților iugoslave" (pp. 96–106). Din punct de vedere legal, iugoslavii aveau dreptate, întrucât România, Ungaria și Bulgaria, învinse în cel de-al Doilea Război Mondial, erau obligate, prin Tratatele de Pace de la Paris, să reducă mărimea forțelor lor armate.

[201] *Ibidem,* p. 26.

> agresive. [...] popoarele din Iugoslavia își susțin Guvernul și această presiune nu a făcut decât să consolideze unitatea poporului în întreaga țară și să sporească sprijinul pentru Guvern [...][202]

Sub aspectul boicotului economic la care au fost supuși, comuniștii iugoslavi demască violarea tratatelor de către URSS și statele est-europene prin faptul că nu au invitat Iugoslavia să se alăture CAER, denunță încălcarea unilaterală a înțelegerilor economice, sabotarea liberei navigații a vaselor iugoslave pe Dunăre, întreruperea traficului feroviar și a serviciilor poștale cu Iugoslavia. De asemenea, sunt revelate deficiențele companiilor mixte sovieto-iugoslave, care sunt „o formă de politică a relațiilor economice inegale."[203]

În privința activităților de spionaj în care s-au angrenat guvernul sovietic și cele est-europene, iugoslavii condamnă organizarea, de către serviciile secrete sovietice a activității subversive împotriva Iugoslaviei, precum și „traficul sistematic de spioni și teroriști înspre Iugoslavia" din țările vecine est-europene.[204] În percepția comuniștilor iugoslavi, scopul real urmărit rezidă în dezmembrarea Iugoslaviei, pe fondul pretențiilor iredentiste ale vecinilor est-europeni: „Unul din scopurile din spatele traficului de grupuri teroriste din Bulgaria, Albania, Ungaria și România constă în pregătirea drumului spre detașarea prin forță a unor părți din teritoriul iugoslav, ceea ce coincide în întregime cu planurile exprimate deschis în propaganda împotriva Iugoslaviei a acelor țări."[205]

Sub aspectul presiunii militare, autoritățile iugoslave sugerează că aceasta reprezintă „cea mai agresivă formă de ‚război rece'". Incidentele la frontierele Iugoslaviei sunt catalogate drept părți integrante ale unei acțiuni sistematice și concertate, iar emergența lor, imediat după publicarea rezoluției Cominform, indică natura deliberat provocatoare a vecinilor est-europeni:

> [...] numărul ridicat și ocurența incidentelor la graniță, natura lor identică și simultană conferă mărturie asupra faptului că nu e o problemă incidentală, ci o provocare planificată a dezordinii și tensiunii la granițele iugoslave, organizată în prealabil. Se poate spune, fără exagerare, că nu există frontiere în Europa astăzi unde să fi existat atâta presiune militară

---

[202] *Ibidem,* pp. 28–29.
[203] *Ibidem,* pp. 283–351.
[204] *Ibidem,* pp. 351–408.
[205] *Ibidem,* pp. 40–41.

sistematică și planificată, precum cea aplicată de-a lungul granițelor Iugoslaviei cu vecinii săi, Albania, Bulgaria, Ungaria și România.[206]

Vecinii albanezi, bulgari, români și unguri sunt denunțați în notele de protest iugoslave, întrucât recurg la deschiderea focului asupra posturilor vamale iugoslave, la trecerea graniței de către soldați înarmați și la pregătirea unor ambuscade pe teritoriul iugoslav cu scopul de a captura santinelele iugoslave, la violarea spațiului aerian și la infiltrarea spionilor, însoțiți de unități militare.[207]

În plan intern, guvernul de la Belgrad s-a confruntat cu emergența mai multor organizații cominformiste iugoslave și cu unele activități insurgente. Cominformiștii iugoslavi (cunoscuți și sub denumirea populară de *ibeovci*) erau extrem de disparați prin natura influențelor și intereselor promovate, astfel încât nu au coagulat niciodată o adevărată mișcare unică sau vreun program unitar. Singurul numitor comun al acestora l-a constituit faptul că „au găsit confort în rezoluția Cominform".[208] Legătura strânsă dintre grupurile cominformiste și Moscova reiese din însuși faptul că aceștia au asumat o cauză ideologică de vocație universalistă, care era și cauza URSS și a celorlalte state din blocul sovietic. În consecință, acestea nu au încercat niciodată să înființeze un partid comunist iugoslav antititoist, de vreme ce lupta lor nu servea unei cauze proprii. Întrucât măsurile interne titoiste au intensificat capturarea subversivilor cominformiști, cea mai mare parte a acestora au format curând o emigrație cominformistă. Cu toate acestea, emigrația în grup nu putea fi organizată sistematic; cei mai mulți cominformiști au trecut ilegal granițele în statele vecine. Muntenegrenii au furnizat primul astfel de val (tot din Muntenegru era și unul dintre liderii emigrației, și anume Radonja Golubović, ambasadorul iugoslav la București). Trecerea frauduloasă a frontierelor comporta riscuri majore, iar cazul unuia dintre agenții principali infiltrați de Moscova, generalul Arso Jovanović (fostul șef al Statului Major al trupelor de partizani), care a fost împușcat în timp ce încerca să treacă granița în România, este ilustrativ.[209] Mare parte a cominformiștilor includeau diplomați iugoslavi (alături de Golubović, îl menționăm și pe Lazar Brankov, consul iugoslav la Budapesta,

---

[206] *Ibidem,* p. 43.

[207] *Ibidem,* p. 44.

[208] Ivo Banać, "Yugoslav Cominformist Organizations and Insurgent Activity: 1948–1954", în Wayne S. Vucinich (ed.), *War and Society in East Central Europe. At the Brink of War and Peace: The Tito-Stalin Split in a Historic Perspective,* New York: Brooklyn College Studies, 1982, p. 239.

[209] *Ibidem,* p. 241; Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 142 și Jelavich, *op. cit.*, p. 295.

acuzat de autoritățile de la Belgrad de furt din avuția statului). Ivo Banać menționează că în cele mai multe legații iugoslave din Europa de Est se purta o competiție acerbă între *titoiști* și *staliniști,* deoarece cominformiștii se aflau în raport simetric pe teritoriul străin.[210] Între 1948–1952, aproximativ 14.000 de persoane au fost arestate și pedepsite pentru „activități pro-Cominform", iar un raport cu semnificația acestor cifre a fost prezentat de Aleksandar Ranković în 1953. De asemenea, toți cei suspectați că ar fi cominformiști, din cadrul guvernului sau partidului, au fost demiși și încarcerați.[211]

Sursele oficiale ale Belgradului indicau existența a 3.500 de indivizi care formau emigrația cominformistă. Aceasta era subdivizată în trei componente distincte: grupuri *propagandistice, activiste* și *militare,* deși cu toții urmăreau un obiectiv unic: „construirea unei mișcări comuniste sovietizate, care să ajungă la putere în Iugoslavia".[212] Uniunea Sovietică, împreună cu sateliții săi, au finanțat și facilitat crearea unei prese cominformiste. Primul ziar al emigrației cominformiste s-a lansat la Praga sub numele de *Nova Borba (Noua Luptă),* cu scopul explicit de a sugera că ziarul oficial al PCI și-a pierdut funcția revoluționară.[213] Importanța acestuia „a fost foarte curând eclipsată" de *Za socijalističku Jugoslaviju (Pentru o Iugoslavie socialistă),* publicat la Moscova. Ziarul cominformist iugoslav înființat la București s-a numit *Pod zastavom internacionalizma (Sub drapelul naționalismului).*[214] Propaganda antititoistă a luat o anvergură considerabilă în blocul sovietic: jurnaliștii cominformiști iugoslavi publicau în ziarele comuniste est-europene, în *Pentru pace trainică* (al cărui conținut era conceput la București), în ziarele diferitelor Comitete Slavice; în plus, exilații primeau 60 de minute de transmisiune radio zilnic la București (prin intermediul *Radio „Iugoslavia Liberă"*), pentru a disemina apelul anti-titoist în Iugoslavia. Grupurile cominformiste de activiști erau pregătite în școlile de partid sau universități din statele-satelit, unde dobândeau instruire cu privire la conducerea partidului, a afacerilor statale, dobândeau cunoștințe economice, toate în conformitate cu prescripțiile sovietice.

---

[210] *Ibidem,* pp. 241–242.

[211] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.,* p. 142 și Jelavich, *op. cit.,* p. 295.

[212] Banać, *op. cit,* p. 244.

[213] *Ibidem,* p. 241.

[214] În aprilie 1948, comuniștii români au decis crearea unei organizații a emigranților politici comuniști din Iugoslavia și înființarea ziarului acesteia. Vezi textul deciziei în Florin Constantiniu; Adrian Pop, *Schisma roșie. România și declanșarea conflictului sovieto-iugoslav (1948–1950),* București: Compania, 2007, „Hotărârea Secretariatului CC al PMR asupra formării organizației emigranților politici comuniști din Iugoslavia în RPR și asupra editării ziarului „Sub drapelul internaționalismului" sub redacția lui Dușco Novacov", pp. 204–205.

> Sabotorii (*diverzanty*) erau instruiți în școli speciale ale diverselor agenții de securitate din bloc și erau infiltrați în Iugoslavia cu sarcini variind de la distribuirea de literatură la bombardarea centrelor industriale. Deși distrugerile materiale erau încurajate, teroriștii erau instruiți, mai presus de toate, să instige panică și nesiguranță. Succesul lor poate fi doar speculat. Dovezile sunt înșelătoare, dar probabil în jur de 27 de indivizi din structurile de securitate și din miliție au fost uciși în luptele cu infiltratorii între 1949 și 1953.[215]

În fine, al treilea grup de iugoslavi cominformiști era compus din militari și urmărea să completeze sarcinile jurnaliștilor cominformiști (căderea guvernului de la Belgrad în sens politic) prin alte mijloace. Aceștia erau absolvenți ai școlilor militare sovietice și erau conduși de Pero Popidova, care a organizat desfășurarea trupelor în Ungaria, Bulgaria și România. Strategia Moscovei a inclus organizarea unor Brigăzi Internaționale în cele trei țări vecine, deși acțiunea militară de invazie a Iugoslaviei nu s-a produs niciodată.[216] Sursele de documentare rămân ambigue cu privire la strategia lui Stalin de a invada Iugoslavia, deși au avut loc numeroase manevre militare la granița cu Ungaria și România. Cei mai mulți analiști apreciază că Stalin nu intenționa să atace Iugoslavia, pentru a nu precipita o reacție occidentală și că strategia era mai degrabă una de intimidare.[217] Un studiu interesant, în acest sens, este cel al lui Béla Király (fost comandant în Armata Populară Ungară și comandant al Infanteriei în anii 1949–1951). Acesta susține că planurile sovietice de a ataca Iugoslavia sunt verosimile și că dacă SUA nu ar fi intervenit în războiul din Coreea (adoptând astfel o poziție fermă cu privire la agresiunea Coreei de Nord), „agresiunea împotriva Iugoslaviei ar fi fost declanșată cu siguranță în toamna anului 1950 sau primăvara anului 1951".[218] Autorul studiului rememorează că în septembrie 1948 a fost inițiat un proces de sovietizare al forțelor armate ungare, precum și al forțelor armate ale celorlalte state satelit, cu scopul de a crea o mașină de război anti-Tito: „Îndoctrinarea și propaganda antititoistă era menită să confere un *raison d'être* pentru reînvierea armatei. Iugoslavia titoistă era

---

[215] Banać, *op. cit*, p. 243.

[216] *Ibidem*, p. 242.

[217] Vezi, *inter alia*, Auty, *Yugoslavia's International Relations…*, p. 169 și Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 138.

[218] Béla Király, "The Aborted Soviet Military Plans against Tito's Yugoslavia", în Wayne S. Vucinich (ed.), *War and Society in East Central Europe. At the Brink of War and Peace: The Tito-Stalin Split in a Historic Perspective*, New York: Brooklyn College Studies, 1982, p. 286.

descrisă ca o amenințare letală pentru Ungaria."[219] În plan tactico-operațional, Király susține că în vara anului 1950 pregătirile erau finalizate pentru atacul asupra Iugoslaviei: armata română ar fi operat într-un efort concertat împreună cu forțele armate bulgare dinspre zona sudică a Dunării și împreună cu forțele armate ungare dinspre Banat, în timp ce lovitura decisivă ar fi survenit din partea forțelor sovietice poziționate în nord.[220] De asemenea, autorul include în memoriile sale personale reducerea drastică a sectorului militar ungar după moartea lui Stalin, astfel încât, „absența unui inamic pe flancul de sud a făcut ca menținerea unor atât de imense forțe să nu mai fie necesară. [...] În toamna anului 1956, când a izbucnit revoluția, Armata Populară a Ungariei era deja doar o umbră a ceea ce fusese în 1950–1951. Fără un plan de război împotriva lui Tito, armata era la fel de nefolositoare precum fusese înainte de 1948."[221]

În fața pericolului exogen, populația din Iugoslavia s-a raliat în jurul ideii de apărare a independenței iugoslave, în ciuda poziției ostracizate pe care o dobândiseră cercurile comuniste conducătoare din PCI (menționăm, totuși, că ralierea aceasta e contextualizată, în sensul în care nu pierdem din vedere atributele constrângătoare ale unui regim comunist). Conform analizei lui Hoffman și Warner Neal, amenințarea externă nu a făcut decât să revitalizeze sentimentele patriotice ale iugoslavilor. Vladimir Dedijer citează reacția mamei sale (care nu era membră a partidului comunist) la ruptura de URSS, ce denotă o formă de patriotism exaltant:

> Suntem un popor foarte ciudat. Când Hitler era la apogeul puterii sale, când întreaga Europă continentală era la picioarele sale, noi am rupt pactul pe care îl aveam cu el. Când americanii erau la apogeul puterii în 1946, când toată lumea se temea de bomba atomică... noi le-am doborât avioanele pentru că violaseră teritoriul nostru național. Iar acum, când Stalin explodează de putere, noi îi respingem ultimatumul. Asta îmi amintește un pic de mica Serbie care a respins ultimatumul Imperiului Austro-Ungar în 1914. Suntem un popor atât de ciudat, încât știm cum să ne apărăm pământul acesta al nostru.[222]

[219] *Ibidem*, p. 275.
[220] *Ibidem*, pp. 284–285.
[221] *Ibidem*, p. 288.
[222] Dedijer *apud* Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 143.

În ceea ce privește impactul psihologic asupra lui Tito și asupra apropiaților săi, Milovan Djilas consemnează că ruptura de Moscova, oricât de graduală ar fi fost ea, a survenit ca lovitură puternică. Observațiile (bazate pe o relație personală de apropiere) lui Djilas tind să confirme că amenințarea externă percepută a produs o regrupare a cercului lui Tito, manifestată prin alternanțe comportamentale care indică o formă de tulburare interioară anxioasă și similară cu sinergia experienței acestora în timpul luptelor de partizani. Referindu-se la Tito, Djilas spune că „în acele zile, el era nervos, agitat și izbucnea brusc prin exprimarea unei intimități și călduri față de camarazii lui cei mai apropiați și de încredere – o intimitate și căldură pe care le pierduse spre sfârșitul războiului și în primii ani de după război."[223] De asemenea, Milovan Djilas descrie acțiunile lui Tito post-ruptură ca rezultat al conștientizării că are de îndeplinit un fel de misiune istorică, dar și prin prisma faptului că Tito nu putea fi îndepărtat de politică, deoarece considera că aceasta se suprapune destinului său: „Probabil datorită acestei combinații de factori personali și obiectivi, de pericol privat și rol istoric, Tito a expus o caracteristică unică: propria sa marcă de pragmatism intuitiv. Imediat după ruptura de Moscova, el a anticipat puterea poziției internaționale a Iugoslaviei: un atac asupra acelei țări, asupra Iugoslaviei, ar fi provocat complicații internaționale."[224]

În analiza lui Robert Tucker, ruptura din 1948 este intrinsec legată de impunerea controlului sovietic total în blocul est-european și refuzul Iugoslaviei de a accepta acest lucru. Importanța independenței țării lor a fost exprimată de iugoslavi în termeni subiectivi, exaltant-patriotici (după cum am observat mai sus), însă și observatorii străini au radiografiat conflictul sovieto-iugoslav în baza aceleiași semnificații: „În cazul Iugoslaviei, nu exista nici o posibilitate de a negocia chestiunea controlului sovietic total. Regimul lui Tito putea fi convins să facă tot felul de lucruri în interes sovietic. Singurul lucru de care nu putea fi convins era să se rupă de independența sa. Or exact aceasta era cerința lui Stalin."[225] Până la urmă Tito a fost primul lider comunist est-european care l-a sfidat pe Stalin[226], iar la sfârșitul anului 1949 era destul de convins de sprijinul membrilor de partid, precum și de cel popular, astfel încât a trecut la „contra-atacul ideologic"[227] (deși, după cum vom vedea, nu el a fost autorul revizuirilor conceptuale și ideologice). Așa cum evidenția Pavlowitch, „propaganda anti-titoistă lansată de Cominform

[223] M. Djilas, *Tito. The Story…*, p. 31.
[224] *Ibidem*, pp. 32–33.
[225] Tucker, *op. cit.*, p. 232.
[226] Roucek, *op. cit.*, p. 28.
[227] Rothschild, *op. cit.*, p.141.

era atât de forțată și exagerată, încât a devenit cea mai bună armă de propagandă a regimului titoist."[228]

Repercusiunile conflictului sovieto-iugoslav asupra României

Sub impactul reconsiderării teoretice a democrației populare, dar mai ales a constrângerilor impuse de Moscova, liderii comuniști est-europeni au fost nevoiți să opereze transferul de la asimilarea relevanței experienței sovietice la „proclamații stringente de devotament orb față de URSS."[229] Astfel, una din consecințele politice majore ale conflictului Stalin-Tito, care a condiționat și grevat interacțiunile intercomuniste, se regăsește în dinamica relațiilor sateliților est-europeni cu Moscova în perioada 1948–1953. După cum vom observa, comuniștii români vor evolua vizibil în direcția internalizării imperativelor lui Stalin.

> Începând cu declarații conform cărora în toate chestiunile fundamentale URSS era un model pentru Democrațiile Populare, liderii diverși [est-europeni] se aflau foarte curând într-o competiție în proclamarea determinării lor de a aplica exemplul sovietic și în minimizarea particularităților țărilor lor. Acest lucru s-a extins, astfel încât desemna drept criteriu de bază în judecarea unui individ sau a unei politici relația sa cu URSS și orice subestimare a experienței sovietice era un indiciu *bona fide* al înclinației naționaliste periculoase sau chiar pro-imperialiste.[230]

La doar o zi după rezoluția Cominform, liderii comuniști români s-au lansat în denunțarea Iugoslaviei și în asimilarea „lecțiilor" ce reies din „greșelile iugoslavilor". Slăbiciunea partidului comunist din România este evidențiată de faptul că documentul incriminator este absorbit efectiv de discursul partinic, ca și cum, *ex cathedra,* Stalin și Molotov ar fi deținut dovezi irefutabile pentru repudierea lui Tito. Acest lucru reiese din cuvântarea lui Iosif Chișinevschi, din 29 iunie 1948:

> Conducătorii Partidului Comunist Iugoslav au pornit, după cum arată just rezoluția Biroului Informativ, pe drumul antimarxist, pe un drum antisovietic. Conducătorii iugoslavi au vrut să înțeleagă Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie ca un fapt izolat național, care servește interesele

[228] Pavlowitch, *op. cit.*, p. 215.
[229] Brzezinski, *op. cit.*, p. 77.
[230] *Ibidem, loc. cit.*

> unei singure țări. De aici tocmai pornește linia lor naționalistă, începutul însușirii tezei burghezo-naționaliste. [...] Conducătorii iugoslavi [pornesc] pe drumul fals și anume că vor putea ei singuri fără Uniunea Sovietică, fără frontul socialist al Uniunii Sovietice și țărilor de democrație populară [...] să construiască socialismul. [...] Rezoluția aceasta are în vedere ajutorarea Partidului Comunist Iugoslav. [...] Rezoluția nu confundă [...] acest grup de actuali conducători ai PCI cu partidul, cu proletariatul iugoslav. [...] Trăgând învățăminte practice, să fim necruțători față de orice curent străin, să combatem cu necruțare naționalismul.[231]

Comuniștii români au încorporat cu celeritate așteptările staliniste și au căutat să se remarce prin acțiuni care să coroboreze necesitatea combaterii naționalismului. Relevant în acest sens este, de pildă, articolul semnat de Gheorghiu-Dej, „Trădarea marxismului revoluționar”, publicat în ziarul *Pentru pace trainică,* în iulie 1948. Cel mai important document, care atestă asumarea publică a sarcinii de a deconspira caracterul coroziv al devierii titoiste de către comuniștii români, a fost raportul *Partidul Comunist din Iugoslavia în slujba asasinilor și spionilor*[232], citit de Gheorghiu Dej, în noiembrie 1949, în ședința Cominform, care a constituit textul rezoluției adoptate de membrii Biroului Informativ. Textele acuzatoare la adresa triadei deviaționiste (Tito-Kardelj-Ranković), semnate de comuniștii români, au abundat în perioada 1949–1952 și au avut forma unor articole de presă, lucrări sau broșuri. Amintim, în continuare, articolele publicate în *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!:* Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Partidul Comunist din Iugoslavia în mâinile unor asasini și spioni” (nr. 29/2 1949); Iosif Chișinevschi, „Goebbels-ii iugoslavi în slujba ațâțătorilor la război” (nr. 27/7 iulie 1950); Miron Constantinescu, „Starea dezastruoasă a economiei iugoslave. ‚Legalizarea’ capitalismului în Iugoslavia” (nr. 41/1951), „Criza economiei iugoslave” (nr. 25/20 iunie 1952), „Clica fascistă a lui Tito – dușman de moarte al

---

[231] „Cuvântarea rostită de Iosif Chișinevschi cu prilejul prelucrării Rezoluției Biroului Informativ (29 iunie 1948)”, reprodusă în Constantiniu, Pop, *op. cit.*, pp. 88–98.

[232] Deși prezentat de Gheorghiu-Dej, textul fusese redactat de Comisia de Politică Externă a CC a PC(b) al Uniunii Sovietice, iar titlul avusese mai multe variante, înainte de prezentare: *Despre măsurile în lupta împotriva clicii lui Tito, Despre clica burghezo-naționalistă Tito-Ranković, Despre lupta împotriva clicii burghezo-naționaliste Tito-Ranković.* (*Ibidem.*, p. 41) Vezi, de asemenea, Anexa 27 (*Lista publicațiilor despre Iugoslavia titoistă, apărute în România între 1950–1951, trimisă Ambasadei cehoslovace la* București, Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 217/Iugoslavia 1951, Nr. 46813 din 27 august 1951), care arată că textul a fost publicat în România, în limbile română și sârbă.

păcii, democrației și socialismului" (nr. 26/27 iunie 1952). O mare parte a articolelor de presă au fost grupate într-un volum, sub titlul *Clica fascistă a lui Tito – dușman de moarte al păcii, democrației și socialismului,* publicat de Editura pentru literatură politică din București, în 1953, după moartea lui Stalin. Iată conținutul acestei broșuri: „Rolul clicii lui Tito în planurile agresive ale imperialiștilor americano-englezi în Balcani", „Campania clicii fasciste a lui Tito împotriva culturii, Clica lui Tito a vândut imperialiștilor independența Iugoslaviei", „Clica lui Tito – dușman înverșunat al poporului albanez", „Clica lui Tito ațâță ura națională", „Să demascăm fără cruțare pe spionii și provocatorii titoiști", „Eșecul uneltirilor bandei titoiste în Uruguay și Argentina", „Uneltirile criminale ale clicii fasciste Tito-Ranković împotriva poporului albanez", „Agenții clicii fasciste a lui Tito, dușmanii clasei muncitoare din Germania", „Tito, mercenar colonial al imperialiștilor americani", „Oamenii muncii din Triest se ridică împotriva planurilor agresorilor imperialiști", „Poporul iugoslav va readuce țara sa în lagărul democrației și socialismului", „Jefuirea țărănimii muncitoare din Iugoslavia de către clica fascistă a lui Tito", „Hotărârea istorică a Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești", „Complotul fasciștilor de la Belgrad și Atena – o primejdie pentru pace în Balcani", „Complotul dintre clica fascistă a lui Tito și reacționarii turci", „Alianța criminală dintre liderii socialiști de dreapta din Franța și clica lui Tito", „Cuvânt de salut rostit la Congresul al XIX-lea al P.C.U.S. din partea ‚Uniunii patrioților iugoslavi pentru eliberarea popoarelor Iugoslaviei de sub jugul fascist al clicii Tito-Ranković și din robia imperialistă'", „Dezmățul militarismului din Iugoslavia titoistă".[233]

Observăm că strategia propagandistică moscovită de denunțare publică a „păcatelor titoiste", bazată pe instrumentalizarea jurnalului Cominform, a vizat, într-un fel, desemnarea comuniștilor români drept organizatori principali ai demascării. De vreme ce sediul redacției *Pentru pace trainică* a fost mutat la București, liderii comuniști români au dispus de mecanismele propagandistice necesare și au dovedit *in toto* Moscovei că preiau cu devotament sarcina de expunere a ereziei titoiste.

Astfel, de pildă, în mai 1948, redactorul-șef al jurnalului *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!* îi trimitea lui Gheorghiu-Dej „planul articolelor, în

[233] Informații din Mircea Chirițoiu, *Între David și Goliath. România și Iugoslavia în balanța războiului rece*, Iași: Casa Editorială Demiurg, 2005, pp. 59–60 și Anexa 27 (*Lista publicațiilor despre Iugoslavia titoistă, apărute în România între 1950–1951, trimisă Ambasadei cehoslovace la* București, Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 217/Iugoslavia 1951, Nr. 46813 din 27 august 1951).

vederea demascării clicii lui Tito pentru lunile mai apropiate", întrucât „în decursul ultimelor luni clica troțkistă a lui Tito din Iugoslavia a pornit o furioasă campanie de calomnii [...]". Gheorghiu-Dej era îndemnat să discute planul în cadrul CC și să desemneze autorii care vor prelua diversele teme, toate cu orientare antititoistă.[234] De asemenea, popularizarea organului Cominform a fost o sarcină asiduu îndeplinită de comuniștii români; tirajul a fost dublat (de la 40.000 exemplare în ianuarie 1949, la 83.000 în luna mai a aceluiași an).[235]

În 1949 România a suspendat înțelegerea privind traficul feroviar cu Iugoslavia, iar în ianuarie 1950 a oprit toate trenurile și serviciile poștale dinspre și înspre Iugoslavia, invocând tentativele iugoslavilor de a infiltra spioni.[236] Comuniștii români (alături de cei ungari) au fost cei mai virulenți în criticarea grupului lui Tito.[237] Ambasada română la Belgrad a fost închisă pentru opt luni, în decursul anului 1950. Aceste acțiuni, subscrise eforturilor concertate de izolare diplomatică a Iugoslaviei, au fost dublate de continuarea războiului propagandistic, prin publicarea unor volume precum: Dino Kiosev, *Titoiștii fără mască* (București: Editura Consiliului Central al Sindicatelor, 1953); Ralph Parker, *Complotul împotriva păcii* (București: Editura de Stat, 1950); Horia Liman, *Tito – mareșalul ienicerilor* (București: Editura de Stat, 1950); Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Vigilența revoluționară a popoarelor în lupta pentru socialism* (București: Editura P.M.R., 1949); *Călăul Tito a transformat Iugoslavia într-o colonie americană* (București: Societatea pentru Răspândirea Științei și Culturii, 1952); *Titofasciștii, slugile imperialiștilor* (București: Editura de Stat, 1952) și altele.[238] Pentru a securiza populația din Banat de contaminare titoistă, publicația *Luptătorul bănățean* a inclus articole menite să avertizeze asupra pericolului deviaționist iugoslav: „Clica lui Tito a făcut din Partidul Comunist din Iugoslavia un aparat polițienesc" (sept.

---

[234] Vezi Documentul „Scrisoare adresată de Pavel F. Iudin, redactor-șef al ziarului *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!*, lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretar general al CC al PMR, prin care face cunoscut planul articolelor referitoare la Iugoslavia", în Constantiniu, Pop, *op. cit.*, pp. 208–211.

[235] Documentul „Hotărârea Biroului Politic al CC al PMR cu privire la răspândirea și popularizarea ziarului *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!*", în *ibidem*, pp. 212–214.

[236] Wolff, *op. cit.*, p. 390 și Arhivele MAE, Fond Iugoslavia 1950, Dosar 223/Iugoslavia 1950 (vezi Anexa 7 aferentă secțiunii Documente de arhivă din România, *Notă raport privind broșurile și manifestele de propagandă titoistă introduse în România*).

[237] Cf. Hans Kohn, "Eastern Europe, 1948", *Current History*, 16:90 (February 1949), p. 78.

[238] Vezi Mircea Chirițoiu, *Între David și Goliath. România și Iugoslavia în balanța războiului rece*, Iași: Casa Editorială Demiurg, 2005, p. 60 și Anexa 27 (*Lista publicațiilor despre Iugoslavia titoistă, apărute în România între 1950–1951, trimisă Ambasadei cehoslovace la* București, Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 217/Iugoslavia 1951, Nr. 46813 din 27 august 1951).

1949), „Titoiștii – slugi ale imperialismului" (sept. 1949). Același lucru era reflectat de apariția unor articole în publicația *Probleme Externe:* „Clica lui Tito, agentură a imperialismului anglo-american" (nr. 9/1949), „Clica lui Tito-Ranković transformă Iugoslavia într-un cap de pod al agresiunii" (nr. 5/1951), „Iugoslavia de astăzi – o colonie a imperialiștilor americani" (nr. 5/1952), „Guvernanții iugoslavi în slujba spionajului imperialiștilor" (nr. 10/1952), „Clica Titofascistă în slujba spionajului anglo-american" (nr. 12/1950).

Radiografierea stenogramelor ședințelor Partidului Munictoresc Român indică preocuparea recurentă pentru situația din Iugoslavia, pentru teama contaminării cu propagandă titoistă, precum și pentru necesitatea disocierii absolute de acțiunile comuniștilor iugoslavi. Astfel, criza iugoslavă a furnizat pentru comuniștii români un registru al deformării periculoase a „învățăturii marxist-leniniste", din care, considerau ei, se puteau extrage învățăminte, întrucât „miopia naționalistă în privința rolului URSS a făcut pe actualii conducători iugoslavi să considere ca un factor esențial al succeselor democrației populare în Iugoslavia „slăbirea" luptei de clasă, idee antimarxistă din care decurg și celelalte trăsături contrarevoluționare ale liniei Tito, Kardelj etc". De asemenea, „îngâmfarea de pe urma succeselor" s-a dovedit falimentară în cazul comuniștilor iugoslavi[239]; pentru omologii români, decăderea lui Tito, *primus inter pares* în rândul comuniștilor est-europeni, semnifica eșecul unui model anterior, datorită aroganței, dar și oportunitate pentru a-și consolida poziția prin exhibarea trăsăturilor opuse: critici și autocritici sistematice, buna cunoaștere a teoriei marxist-leniniste. Dar, mai ales, lecția învățată era că Stalin nu trebuie contrazis. Delimitarea de politica vecinilor iugoslavi a fost nucleul unor ample dezbateri ale comuniștilor români, cu atât mai mult cu cât „conducerea PCI, în loc să meargă pe linia îndreptării, în loc să-și revizuiască atitudinea, să adâncească greșelile (*sic!*), merge pe linia de a-și ascunde greșelile", iar programul prezentat la congresul Partidului Comunist din Iugoslavia denotă „aceeași șmecherie" și „tratează profund problema marxistă" (*sic!*); în plus, „foarte straniu, recunoaște statutul ONU. În programul unui partid proletar nu are ce căuta așa ceva."[240]

---

[239] Vezi Documentul „Material de propagandă elaborat de CC al PMR privitor la învățămintele pe care trebuie să le tragă partidele comuniste și muncitorești din criza iugoslavă (1948)", în Constantiniu, Pop, *op. cit.*, pp. 116–122.

[240] Vezi „Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al P.M.R. privind discuțiile purtate în cadrul Biroului Informativ (discuții referitoare la delimitarea de politica adoptată de Partidul Comunist Iugoslav); activitatea unor „dușmani" ai P.M.R. în rândul maselor ș.a.", în *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. 1948*, București: Arhivele Naționale ale României, 2002, pp. 52–116.

După Conferința Dunării de la Belgrad, comuniștii români au discutat, ușor contrariați, atitudinea iugoslavilor și faptul că aceștia nu au obiectat față de poziția delegaților sovietici, dezamăgindu-i pe anglo-americani; Ana Pauker relata: „Trebuie remarcat faptul că a fost o surpriză pentru anglo-americani. În ce ne privește pe noi, ne-a făcut să vedem că a fost o înțelegere înainte între Iugoslavia și anglo-americani. Reieșea clar că au fost oarecum surprinși că Iugoslavia nu își ține cuvântul."[241] Pe de altă parte, în vizita prin Iugoslavia, împreună cu delegații sovietici, Pauker menționează că a putut constata existența elementelor cominformiste iugoslave, ceea ce valida (în mod convenabil, de altfel), pentru elita de la București, postulatul sovietic conform căruia devierea iugoslavă îi aparținea grupului lui Tito și nu proletariatului iugoslav în ansamblu. Prezentarea impresiilor din Iugoslavia ale Anei Pauker căuta să demonstreze că vecinii comuniști de la Belgrad „parcă nu sunt în apele lor, păreau presați" și „au încercat, cu ocazia vizitei lui Vîșinsky, să facă să se creadă că era vorba numai de zvonuri, să dreagă lucrurile".[242] Ce putem constata este faptul că liderii comuniști români nu erau angajați în relații personale apropiate de conducătorii iugoslavi, că relatarea Anei Pauker este intrinsec fundamentată pe prezentarea comportamentului delegaților iugoslavi și a atmosferei din statul vecin în corelație cu criza iugoslavă și corolarul acesteia, repudierea lui Tito; astfel, argumentăm că Pauker asimilase deja norma sovietică a infailibilității modelului stalinist și caracterul ireversibil defectuos al căii alese de comuniștii iugoslavi. Brzezinski argumenta că pentru comuniștii est-europeni, cu precădere cei dependenți de sprijinul Moscovei, teoria reinterpretată pe fondul disputei cu Tito era o incursiune mai puțin complicată în existența lor. Calea sigură spre consolidarea poziției și menținerii privilegiilor era supunerea față de Stalin.[243] Comuniștii români se pliau perfect pe acest profil. Ceea ce era incomprehensibil pentru români era atitudinea în aparență ambivalentă a iugoslavilor: „situația lor este foarte grea și caută să facă tot ce pot pentru a arăta că un singur lucru nu admit să fie pus la îndoială. Nu vorbesc despre faptul că nu este democrație în partid etc. Dar aici spun că este o minciună, că ei iubesc Uniunea Sovietică, Comitetul Central al PCI iubește Uniunea Sovietică. Dar peste tot găsești tablourile lui Lenin și Stalin și, deasupra, al lui Tito, mai mare, lucru ce i-a frapat

---

241 „Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al P.M.R. privind desfășurarea Conferinței Dunărene de la Belgrad (20 august 1948)", în *ibidem*, pp. 127–135.

242 *Ibidem*, p. 130.

243 Brzezinski, *op. cit.*, p. 83.

pe toți delegații…"[244] Interpretarea noastră se centrează pe asumpția că slăbiciunea și dependența comuniștilor români de Moscova realmente paraliza capacitatea lor de a înțelege situația iugoslavă; anomalia percepută era următoarea: cum e posibil să fie menținute tablourile lui Tito, după litigiul cu Stalin? Ce anume nu admit iugoslavii să fie pus la îndoială? Cum e posibil să susțină în continuare că iubesc URSS, să indice că e vorba de o neînțelegere și, în același timp, să nu se supună *in toto* voinței staliniste? În opinia noastră, autonomia comuniștilor iugoslavi, emergentă din traiectoria diferită de cea a comuniștilor români, era de neînțeles pentru comuniștii români.

În plan intern, comuniștii români au conceput strategia de „combatere a titoismului". Cadrul legal necesar a inclus adoptarea „Legii pentru stabilirea unor măsuri de siguranță în zona de frontieră" (în martie 1948), care va avea drept consecință imediată angajarea în cheltuieli bugetare suplimentare pentru anumite lucrări de siguranță la granița cu Iugoslavia. De asemenea, la frontiera iugoslavă, mari suprafețe de teren agricol sunt trecute în proprietatea Ministerului Apărării Naționale, cu scopul „amenajărilor genistice necesare contracarării unui atac din partea acestui stat". Trupelor de securitate române, înființate prin Legea din februarie 1949, le este alocată misiunea de a depista delictul de „titoism", iar mulți dintre cei acuzați de titoism au fost trimiși la muncă forțată la construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră. O altă lege din 1950 stabilea noi măsuri de apărare pasivă (civilă) obligatorii pe tot teritoriul României; justificările pentru aceste măsuri prevedeau „primejdia unui nou război declanșat de imperialiști și titoiști" și eventuale „bombardamente aeriene inamice". Noi reglementări ale serviciului militar sunt introduse prin Decretul din ianuarie 1951 ca urmare a înregistrării unui număr mare de dezertări din armată și trecerea graniței în Iugoslavia. De asemenea, Consiliului Naționalităților, creat prin Decretul din martie 1951, i-a fost atribuită sarcina de a demasca și ostraciza „titoiștii".[245] Acordul de plăți cu Iugoslavia a fost denunțat unilateral în septembrie 1948, iar Ana Pauker a justificat acțiunea astfel: „că noi în Iugoslavia nu am făcut uz de acest acord, pentru că am avut acolo o sumă de dinari și mai avem și acum, dar, în schimb, Iugoslavia a făcut uz de acest acord. […] Că în aceste condiții nu avem interes să menținem acordul și mai ales în condițiile de azi nu își are rostul."[246]

---

[244] *Stenogramele ședințelor (1948)…*, p. 132.

[245] Informații din Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 130–131.

[246] Vezi „Procesul-verbal al ședinței Biroului Politic al CC al PMR privind cazul Constantin Doncea, denunțarea Acordului de plăți cu Iugoslavia ș.a.", în *Stenogramele ședințelor (1948)…*, pp. 202–208.

Recrudescența titoistă internă, reperată de comuniștii români în Banat, a devenit ținta măsurilor PMR. Agenții titoiști au fost identificați, în discuțiile din cadrul Biroului Politic al CC, în postura învățătorilor sîrbi din această regiune, care recurg la acte subversive; în ședința PMR din septembrie 1948

> tov. Gheorghiu-Dej arată că guvernul iugoslav organizează acțiuni dușmănoase pe teritoriul țării noastre folosind învățători sârbi. Propune ca acești învățători să fie trimiși acasă, să se redacteze o notă în acest sens de către secția noastră de politică externă și să fie trimisă prin Ministerul de Externe. Totodată, pe linia Ministerului de Interne să se ia măsuri împotriva agenților lui Tito, recrutați din rândurile populației sârbe, și să se ducă o muncă de lămurire cu această populație.[247]

În 1949, comuniștii români au continuat tratarea problemei minorităților, susceptibile de contaminare cu titoism, prin „Intensificarea măsurilor politic-organizatorice în regiunile cu populație iugoslavă". Gheorghiu-Dej semnala că „Tito a luat măsuri de îmbunătățire de-a lungul graniței pentru a momi populația de acolo. Trebuie să ne ocupăm sistematic de această populație acum, când Tito ia atitudine deschisă antisovietică și când s-au intensificat acțiunile agenției lui."[248] Pericolul titoist era perceput de comuniștii români în trei forme diferite: în primul rând, populația iugoslavă din Banat, care trebuia „legată de lupta împotriva lui Tito"; în al doilea rând, „o populație însemnată de șvabi, de-a lungul graniței cu Iugoslavia", a căror „stare de spirit", admiteau membrii PMR, „nu se cunoaște". În plus, preciza alarmant Vasile Luca, într-o intervenție, „compoziția populației formată din șvabi este mai grea (*sic!*) pentru că aceștia sunt mai greu de cucerit decât iugoslavii, deoarece influența fascistă a fost mai puternică. Propun ca între măsuri să ne gândim (*sic!*) și la curățirea pe o anumită distanță de elementele dușmănoase banditești". În al treilea rând, agenții instituționalizați, direcți ai lui Tito erau reprezentați de delegații oficiali, care „duc o acțiune nerușinată, că nesocotesc regulile diplomatice și recent au fost arestați doi funcționari ai ambasadei iugoslave,

---

[247] Vezi „Procesul-verbal al ședinței Biroului Politic al CC al PMR privind Regulamentul de funcționare a comisiilor de verificare a membrilor PMR, paza militară a întreprinderilor naționalizate, atitudinea față de învățătorii sârbi din Banat care organizează „acțiuni dușmănoase" pe teritoriul românesc ș.a.", în *ibidem*, pp. 174–176.

[248] Vezi „Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR referitoare la: măsurile politic-administrative în regiunile cu populație iugoslavă ș.a.", în *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R. 1949*, vol. II, București: Arhivele Naționale ale României, 2003, pp. 298–301.

iar unul a amenințat cu pistolul publicul revoltat", evidenția Gheorghiu-Dej. Pe de altă parte, comuniștii români constatau că „avem în țară cetățeni iugoslavi fugiți de teroarea lui Tito, cărora RPR trebuie să le dea azil."[249]

Vânătoarea de titoiști pe teritoriul României a atins apogeul în august 1950, când s-a desfășurat la București unul dintre cele mai importante procese „ale spionilor și trădătorilor titoiști", în urma căruia au fost condamnați la moarte, încarcerați sau deportați în Bărăgan sute de membri ai *Uniunii Democrate a Sârbilor și Carașovenilor din România.* Pe parcursul procesului, acuzațiile autorităților române s-au centrat pe organizarea, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, de către aceștia a unei rețele de spionaj în Banatul românesc, care ar fi fost aservită intereselor mareșalului Tito. O altă acuzație insista pe crearea unei „agenturi titoiste" la Timișoara, în 1945, condusă de Dušan Iovanović (secretar al ambasadei iugoslave la București), preocupată cu transmiterea de informații militare, economice și politice Iugoslaviei și cu identificarea și recrutarea potențialelor „elemente fasciste și reacționare" din Banat. Aceștia urmau să fie utilizați într-o ulterioară intervenție militară iugoslavă în Banatul românesc. Alte acuzații complementare menționau crearea unor brigăzi de luptă, formate din sîrbii din zonă, care luptau pentru unirea Banatului românesc cu Iugoslavia. Rechizitoriul continua prin demascarea altor „agenturi de spionaj titoiste": Delegația iugoslavă în Comisia Dunării de la Orșova, Comisia de Navigație Fluvială Iugoslavă din Timișoara și personalul librăriei „Cartea Iugoslavă" din Timișoara. Nu în ultimul rând, la acest proces personalul ambasadei iugoslave la București a fost acuzat că reprezintă un „centru de spionaj titoist".[250] Ambasada României la Belgrad i-a transmis Anei Pauker extrase din *Borba,* pentru a demonstra că procesul a avut un impact semnificativ asupra lui Tito:

> Presa fascistă din Belgrad a acordat o deosebită atenție procesului spionilor titoiști care s-a judecat la București între 1 și 7 august. [...] în numărul său din 5 august, sub titlul „Încă o înscenare judecătorească de clevetiri", *Borba,* după o introducere plină de insinuări cu privire la pretinse persecuții împotriva iugoslavilor din R.P.R., încearcă să demonstreze că scopul procesului ar fi fabricarea de dovezi despre încercările dușmănoase și pretențiile teritoriale ale Iugoslaviei față de R.P.R., precum și o „justificare pentru intensificarea prigoanei împotriva minorităților naționale iugoslave în România".

[249] *Ibidem,* p. 300.

[250] Chirițoiu, *op. cit.,* pp. 136–137.

> [...] Se vede clar că clica titoistă, speriată de mărturisirile acuzaților [...] a încercat să abată atenția popoarelor subjugate din Iugoslavia de la adevăratul sens al procesului prin insinuări și calomnii [...][251]

Mărturii multiple au fost produse pe parcursul acestui proces, toate cu scopul de a-i demasca pe toți cei care făceau „propagandă împotriva Rezoluției Biroului Informativ".[252]

Probabil actul cel mai plin de cruzime asupra iugoslavilor a fost deportarea acestora în masă în Bărăgan; Biroul Politic al comuniștilor români a hotărât implementarea unor „măsuri politico-organizatorice pentru regiunile cu populație iugoslavă", ce a rezultat în dislocarea populației sârbe din Banatul românesc, în baza acuzației de „manifestare titoistă". *Problema evacuării suspecților din zona de frontieră* începuse să fie discutată încă din ianuarie 1950, când o centralizare a Comandamentului Trupelor Ministerului Afacerilor Interne desemna în zona de 7 km de la frontiera cu Iugoslavia „800 de suspecți care împreună cu membrii lor de familie totalizau circa 4.500 persoane".[253] Strategia de depistare a potențialilor titoiști includea centralizări parțiale etapizate („incluzând și elementele considerate ca atare în mod prezumptiv, fără ca acestea să fi comis în concret acte de dușmănie împotriva regimului sau infracțiuni de frontieră") și, ulterior, întocmirea unui plan de evacuare, ce urma să fie prezentat MAI. Precauția guverna strategia de deportare, deoarece „trebuie găsită cea mai bună metodă pentru ca operațiunea să se desfășoare simultan și cu repeziciune, pentru a nu crea stări de spirit dăunătoare în masa populației."[254]

---

[251] Arhivele MAE, Fond Iugoslavia 1950, Dosar 20/200, nr. 5289 din 3 noiembrie 1950. Vezi întregul document la anexele acestui volum (*id est* Anexa 8, *Notă trimisă de la Ambasada României la Belgrad către Ministerul Afacerilor Externe al R.P.R. privind articolele apărute în Borba, în legătură cu procesul titoiștilor de la București*).

[252] Vezi, cu titlu de exemplu, „Memoriul adresat de Todorov Petru, citat în procesul grupului de spioni aflați în slujba serviciului de spionaj al grupului Tito-Rancovici, care a avut loc la Tribunalul Militar din București, 6 august 1950", extras din Arhivele Militare Române, fond Direcția Superioară Politică a Armatei, dosar 3430 și reprodus în *România. Viața politică în documente. 1950*, București: Arhivele Naționale ale României, 2002, pp. 237–239. Pentru o prezentare a instrumentelor de propagandă și „re-educare" a sârbilor din Banat vezi studiul lui Miodrag Milin, „Începuturile sub imperiul ‚limbii de lemn'. De la ‚iuda' Tito și ‚genialul' Stalin spre jaloanele comunismului autohton", în Miodrag Milin (ed.), *Sârbii din România*, pp. 59–83.

[253] Vezi „Proces-verbal încheiat la Comandamentul Trupelor Ministerului Afacerilor Interne, în urma discuțiilor asupra evacuării suspecților din zona de frontieră cu Iugoslavia", în *ibidem*, p. 53.

[254] *Ibidem, loc. cit.*

La sfârșitul anului 1950, serviciile române de securitate realizaseră deja un plan de deportare a românilor, germanilor, dar mai ales a sârbilor, care locuiau în zona de vest a Banatului, intitulat „Planul de evacuare a zonei de frontieră cu Iugoslavia, pe o fâșie de 25 km, a elementelor care prezintă un pericol prin prezența lor în zonă".[255] Persoanele care urmau a fi deportate erau clasificate de către Securitate: cetățeni străini (în număr de 1.330); basarabeni (însumând 8.477 persoane); macedoneni (3.557 la număr); persoane care, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, colaboraseră cu germanii (2.344); „titoiști" (1.054); persoane ale căror rude fugiseră în străinătate (1.218); cei care ajutaseră rezistența anticomunistă (367); dușmanii poporului, ai regimului socialist (731); chiaburi (19.034); foști moșieri (162); criminali deținuți (341). Totalul deportaților se ridica la 40.320 de persoane.[256] Conform altor surse, în iunie 1951 au fost deportați peste 42.000 de sârbi din zona de graniță cu Iugoslavia.[257] Mircea Chirițoiu reliefează succint rolul lui Alexandru Drăghici (ca șef al Direcției Generale Politice din Ministerul Afacerilor Interne) în deportarea sârbilor din 1951, acțiune ordonată de Stalin și Gheorghiu-Dej:

> În această acțiune, Alexandru Drăghici a fost sprijinit îndeaproape de consilierii sovietici. Astfel, într-o singură noapte au fost scoși din casele lor mii de oameni, conform unor tabele întocmite [...] au fost îmbarcați în trenuri, în vagoane de marfă, cu destinația Bărăgan. Aici au fost debarcați în plin câmp și obligați să-și construiască colibe sau bordeie acoperite cu stuf sau paie. Între timp, fiecare colonie și-a construit școală, magazin, dispensar, sfat popular și ... cimitir. Mortalitatea printre cei deportați a fost în permanentă creștere până în 1962, când, tot din ordinul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și Alexandru Drăghici, fiecare dintre „deportații" care au supraviețuit au fost lăsați liberi să plece unde vor.[258]

După cum am observat, ostilitatea română față de Iugoslavia titoistă s-a extins de la arealul raporturilor interpartinice la relațiile interstatale. În partea finală a acestei lucrări vom analiza raporturile tensionate româno-iugoslave.

---

[255] Mihai Bărbulescu; Dennis Deletant; Keith Hitchins; Șerban Papacostea; Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București: Editura Enciclopedică, 1998, p. 505.

[256] *Ibidem, loc. cit.*

[257] Vezi Chirițoiu, *op. cit.*, p. 132.

[258] *Ibidem*, pp. 247–248.

*

Branko Lazitch spune că „există o dialectică a trădării în sensul stalinist al termenului, foarte rudimentară precum stalinismul însuși: orice dezacord cu Stalin îl conducea pe ‚rebel' la servirea cauzei inamicilor lui Stalin. De aceea, cel mai bine era să se asasineze ‚trădătorul'."[259] Tocmai de aceea atacul lui Stalin la adresa lui Tito a inclus evocarea cazului Troțki (cu titlu de exemplu relativ la evoluția celor care încep prin a critica Partidul bolșevic, pentru ca mai apoi „să treacă în tabăra inamicilor") și a conceput strategia de desemnare a mareșalului drept *persona non grata,* în baza convingerii că „trădarea" titoistă va rezulta în eliminarea ereticului. Conflictul Stalin-Tito a constituit, contrar așteptărilor staliniste, o oportunitate pentru regruparea comuniștilor iugoslavi, pentru cristalizarea *titoismului* ca formă de național-comunism și teoretizarea ulterioară a acestuia, pentru reconsolidarea sprijinului intern, precum și pentru autonomizarea Iugoslaviei în sistemul de relații internaționale, după obținerea sprijinului financiar de la SUA și Marea Britanie (cu care iugoslavii au făcut față crizei interne, generată de blocada economică). În ceea ce privește evoluția comuniștilor români, desemnarea și, ulterior, demonizarea *rebelului* Tito în blocul dominat de Moscova a semnificat nu numai disociere pregnantă de actul de trădare atribuit lui Tito, ci și un devotament orb pentru modelul incontrovertibil stalinist, manifestat prin mimetism comportamental și asimilarea, fără tăgadă, a directivelor de la Moscova. Astfel, după 1948, în timp ce comuniștii iugoslavi transformau *degenerarea* de care erau învinuiți în *regenerare* ideologică, politică și economică, Gheorghiu-Dej încerca să asigure Moscova de devotamentul său absolut și să implementeze *ex lege* modelul stalinist.

[259] Lazitch, *op. cit.*, p. 168.

România „fidelă” și Iugoslavia „rebelă”. Examinare comparativă a evoluției celor două state comuniste

Iugoslavia regenerată

După 1950, politica externă iugoslavă a fost fundamental grevată de conflictul cu Stalin. După cum arăta Branko Lazitch, până la rezoluția Cominform din 1948, Tito exista, însă nu și *titoismul:* „excomunicarea lui Tito a fost cea care a dat naștere *titoismului*”.[260] Pe de altă parte, conform analizei lui Auty, în ciuda alternanței succes-eșec, politica externă iugoslavă postbelică nu a constituit nucleul conflictului intern; *ex adverso,* a reprezentat factorul ce a contribuit la formarea unei „conștiințe a Iugoslaviei ca stat acceptat și de succes [...]. În problema complexă a unității naționale, în care atât de multe elemente, în istoria sa, au tins spre divizarea iugoslavilor, politica externă din 1945 până în 1966 a fost un element care a tins spre integrare națională.”[261] Ambiția menținerii independenței țării din 1948 a fost reținută în registrul de scopuri de politică externă cu toate că circumstanțele militaro-politico-economice indicau amenințări reale. Însă, potrivit analizei altor istorici, poate tocmai persistența amenințărilor externe au conturat traiectoria Iugoslaviei în sistemul de relații internaționale; de pildă, William Zimmerman menționează cuvintele lui Stane Dolanć (figură centrală în Secretariatul Ligii Comuniștilor din Iugoslavia în anii 1970): „Da, Iugoslavia ar rezista dacă ar fi amenințată din afară. Dar ce se va întâmpla cu Iugoslavia dacă nu mai e amenințată?”[262]

Până la moartea lui Stalin (în martie 1953), atitudinea sovietică a rămas ostilă, iar relațiile Iugoslaviei cu blocul socialist au fost tensionate. Blocada economică la care a fost supusă a condus Iugoslavia în pragul unei crize, iar recoltele slabe de

[260] *Ibidem,* p. 205. Sublinierea noastră

[261] Auty, *Yugoslavia's International Relations...*, p. 155.

[262] William Zimmerman, “Yugoslav Strategies of Survival: 1948–1980”, în Vucinich, Wayne S. (ed.), *War and Society in East Central Europe. At the Brink of War and Peace: The Tito-Stalin Split in a Historic Perspective*, New York: Brooklyn College Studies, 1982, p. 12.

la sfârșitul anului 1948 și creșterea ratei șomajului în 1949 au acutizat recesiunea.[263] Izolarea internațională a Iugoslaviei a semnificat, însă, pentru Statele Unite ale Americii că „independența lui Tito era genuină."[264] La rândul ei, Iugoslavia a adoptat o poziție reconciliantă în problema Triestului, a acceptat prevederile teritoriale ale tratatului de pace cu privire la Carinthia, a sistat sprijinul acordat până atunci rebelilor comuniști din Grecia, iar Tito a declarat că intenționează să întărească legăturile economice cu Occidentul.[265] În 1950, regimul lui Tito era deja beneficiarul unui masiv sprijin economic occidental: împrumuturi și credite obținute din partea Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare, din partea Băncii Mondiale (în valoare de 8 milioane dolari), din partea Băncii americane Import-Export (25 milioane dolari), guvernul american a dezghețat cele 47 milioane dolari în aur (încredințate de guvernul iugoslav din exil la începutul celui de-al Doilea Război Mondial); în plus, SUA a asigurat Belgradul de ajutor militar (în cazul în care acesta se dovedea necesar) și a furnizat 2.396.900 de dolari (sub forma unor acorduri de asistență militară și economică), iar Marea Britanie a contribuit și ea la sprijinirea Iugoslaviei cu 120.400.000 de dolari. Ajutoarele economice americane, britanice și franceze au continuat și în anii următori. Cel mai mare câștig repurtat de Tito a fost faptul că întregul sprijin era vid de conotații politice, în sensul în care regimul de la Belgrad nu s-a angajat în urmarea unei politici externe pro-occidentale și nu a abandonat comunismul. Declarând răspicat *„nimeni nu ne poate cumpăra"* (ca reacție la acuzația oficialului

---

[263] Dificultățile interne iugoslave erau explicate de Tito în termenii „unor greutăți neprevăzute venite din exterior", care, însă, pot fi depășite: „În procesul de realizare a sarcinilor propuse pentru anul 1948 am dobândit o experiență prețioasă în toate domeniile economice și sociale. Anul viitor acest lucru ne va ajuta să depășim mai ușor lipsurile. Analizând greutățile interne de anul trecut, putem spune că ne-am confruntat și cu greutăți neprevăzute venite din exterior, din toate părțile, pentru a ne împiedica să realizăm Planul Cincinal și să construim socialismul în țara noastră. Nu trebuie să credem că aceste probleme au apărut doar în ultimele șase luni din 1948. Nu, ele datează de mai demult, dar din păcate s-au acutizat în ultimele șase luni și au dobândit o asemenea dimensiune încât au deja un caracter neprietenos. Eu spun ‚neprietenesc' deoarece acum clevetirile și invențiile s-au înmulțit datorită contextului economic, dat fiind că se încalcă într-un mod grosolan contractele de anumite țări aliate și prietene." Vezi întregul discurs la Anexa 7 (pentru partea iugoslavă Discursuri Tito și documente edite de arhivă din Iugoslavia), *Govor Povodom Pretresa Predloga Opštedržavnog Budžeta za 1949. Godinu. 27 decembar 1948 – Discurs cu ocazia stabilirii bugetului național pentru anul 1949. 27 decembrie 1948.*

[264] Auty, *Yugoslavia's International Relations…*, p. 169.

[265] *Ibidem, loc. cit.* și Wolff, *op. cit.*, p. 411.

sovietic Anastas Mikoyan că *„Tito poate fi cumpărat cu o sută de milioane de dolari")*,[266] Tito a inițiat traseul unei adevărate echilibristici diplomatice în politica externă iugoslavă.

O reorientare a Iugoslaviei în plan internațional a avut totuși loc: în 1950 a fost aleasă membră a Consiliului de Securitate al ONU (în ciuda opoziției sovietice, fapt ce a prejudiciat prestigiul Moscovei), iar în 1951 Tito a acceptat stabilirea unei misiuni militare americane la Belgrad, justificând acțiunea prin faptul că Uniunea Sovietică a devenit „o amenințare la adresa țării noastre și a păcii internaționale". Edvard Kardelj sublinia în cadrul Adunării Generale a ONU că o organizare politică internațională bazată pe egalitatea între state mici și mari puteri, pe procese democratice în relațiile dintre acestea și, mai ales, pe neintervenția în afacerile interne ale statelor e de preferat, în cazul în care alternativa e aceea a unei configurații dominate de una sau mai multe mari-puteri.[267] De asemenea, dacă în 1950 Tito făcea referiri la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord utilizând sintagma „forță provocatoare", în 1951, deja, Tito percepea NATO ca și „consecință logică a politicii sovietice" și asuma cooperarea limitată a Iugoslaviei cu aceasta.[268]

În ceea ce privește supraviețuirea Iugoslaviei după conflictul cu Moscova, literatura de specialitate a avansat multiple explicații și interpretări. Reținem, aici, trei dintre acestea.

1. Pavlowitch susține că anumite împrejuri au concurat la evoluția ulterioară a regimului titoist: evenimentul internațional care a modificat atitudinile reciproce iugoslavo-occidentale a fost izbucnirea războiului din Coreea, care „a sporit temerile iugoslavilor cu privire la izolarea lor și a intensificat hotărârea puterilor occidentale de a preveni un război similar în altă zonă". Evenimentul local declanșator a fost seceta devastatoare din Iugoslavia, care a periclitat recolta, a produs neliniști sociale și a precipitat criza economică.[269]

2. În anii 1948–1949 conducătorii comuniști iugoslavi nu păreau să realizeze gravitatea izolării lor și iminența unei intervenții militare sovietice: de pildă, Tito preciza că zvonurile legate de o concentrare a trupelor la frontierele de est sunt

---

[266] Pentru inofrmații legate de sprijinul occidental acordat Iugoslaviei, vezi Pavlowitch, *op. cit.*, p. 223–224, Wolff, *op. cit.*, pp. 410–411, Auty, *Yugoslavia's International Relations…*, pp. 169–170 și Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, pp. 147–148. Sublinierea noastră

[267] Cf. Wayne S. Vucinich, "Yugoslavia: Ally for Defense", în *Current History*, 20:113 (January 1951), p. 28.

[268] Auty, *Yugoslavia's International Relations…*, p. 169 și Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 148.

[269] Pavlowitch, *op. cit.*, p. 223.

de proveniență occidentală și că scopul este „de a crea o psihoză a războiului și neîncredere între popoarele țării noastre și democrațiile populare și URSS"[270]; ulterior, însă, comuniștii de la Belgrad au argumentat *noua cale spre socialism* a Iugoslaviei în strânsă corelație cu amenințarea constantă resimțită. Hoffman și Warner Neal consideră că există anumite posibile explicații: în primul rând, inabilitatea comuniștilor iugoslavi de a realiza amploarea poziției lor expuse timp de un an de la ruptură; în al doilea rând, se prea poate ca Tito să fi conceput deliberat strategia prin care subestima natura conflictului; în al treilea rând, susțin autorii, pericolul intervenției militare sovietice nu a existat până în 1950, când Iugoslavia a stabilit legături cu Occidentul (pe considerentul că „dacă un Tito disident reprezenta o labilitate, un Tito aliat cu Vestul putea fi privit de Moscova drept amenințare reală"), iar mai apoi, prin lentilă retrospectivă, părea că acesta existase încă din 1948. În al patrulea rând, speculează autorii, e posibil ca un pericol real de invazie să nu fi existat niciodată, dar a fost în interesul lui Tito să susțină că acesta a existat.[271]

3. William Zimmerman identifică cinci motive care explică supraviețuirea regimului titoist. Unul e legat de natura structurii internaționale postbelice, axată pe bipolaritate, a cărei primă beneficiară a fost Iugoslavia: „bipolaritatea le-a permis iugoslavilor să beneficieze imediat de interesul anglo-american în încurajarea independenței iugoslave." Al doilea motiv, interconectat cu primul, se referă la blocada economică impusă de sovietici: în genere, blocada, utilizată de marile puteri ca și instrument de coerciție împotriva națiunilor mici, nu e foarte eficientă, întrucât, în absența unei concert al puterilor (în structura bipolară), Iugoslaviei i-a fost ușor să substituie comerțul cu URSS cu activități comerciale cu alte state. Așadar, însăși impunerea blocadei sovietice a facilitat negocierea lui Tito cu Occidentul de vreme ce anumite resurse nu mai erau angajate exportului către URSS. Un al treilea motiv este tratat de Zimmerman în termenii unei „asimetrii a valorilor ce constituiau miza" disputei: structura conflictului Stalin-Tito expunea nu doar o asimetrie a puterilor (națiunea mică iugoslavă *versus* superputerea nucleară sovietică), ci și o asimetrie a intensității valorilor. În viziunea iugoslavilor era vorba de o luptă în care valori fundamentale erau în joc, în timp ce pentru sovietici conflictul avea doar semnificația unei nesupuneri ce trebuia pedepsită. Într-o confruntare directă militară,

270 *Cel de-al treilea Congres al Frontului Popular al Iugoslaviei: Raport Politic prezentat de Tito, apud* Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 146.

271 *Ibidem, loc. cit.*

această asimetrie ar fi fost în avantajul iugoslavilor. În al patrulea rând, supraviețuirea este explicată de autor prin prisma triumfului militar repurtat de partizanii iugoslavi: „în parte, iugoslavii au fost capabili să-l sfideze pe Stalin pentru că doar recent luptaseră cu succes împotriva germanilor, italienilor, cetnicilor și ustașilor. Încrederea lor de sine era nelimitată, iar iugocentrismul lor era incredibil." În fine, al cincilea motiv pentru care Tito a reușit să facă față provocării Moscovei rezidă în „natura și bazele puterii comuniste din Iugoslavia": organizarea socialistă din Iugoslavia confirmă asumpția că „un sistem de tip sovietic condus de un partid leninist este garantul ideal în fața intruziunii (cu excepția forței armate) marilor puteri – fie acestea chiar mari puteri socialiste – în independența unui stat. Iugoslavii au emulat modelul sovietic de preluare a puterii."[272]

După 1950, evoluția Iugoslaviei se centrează pe un proces de reconsiderare a modelului leninist de organizare politică, pe conceperea unei „noi căi către socialism" și pe anumite inovații în plan intern. Phyllis Auty argumentează că *„noua cale spre socialism* a fost un produs unic și original iugoslav, însă multe din trăsăturile sale definitorii au fost fertilizate de contactele Iugoslaviei cu lumea din afara comunismului, după ruptura de Cominform"; măsurile descentralizării puterii economice și politice, a participării cetățenilor în consiliile muncitorești, imboldul competiției în marketing, toate reprezintă transpuneri ale unor principii occidentale.[273] În ceea ce privește reevaluarea ideologică, liderii comuniști iugoslavi (cu precădere Pijade, Kardelj și Djilas) au conceput o formă de teoretizare menită să justifice poziția Iugoslaviei comuniste plasată în afara blocului condus de URSS. Hoffman și Warner Neal arată că esența noii perspective ideologice se centra pe ideea potrivit căreia comunismul se baza pe marxism-leninism, iar Uniunea Sovietică deviase de la „adevăratele învățături marxist-leniniste", fapt demonstrat de „negarea de către URSS a egalității dintre statele socialiste" (principiu de bază leninist). Argumentația comuniștilor iugoslavi insista pe definirea acestei egalități prin prisma dreptului fiecărui stat de a urma propria sa cale spre socialism. Conform teoretizării comuniștilor iugoslavi (expusă în *Borba* și *Kommunist*), în URSS Stalin transformase dictatura proletariatului într-o *dictatură asupra proletarilor,* impunând o „birocrație independentă", fundamentată pe Biroul Politic al PCUS. Cu alte cuvinte, Stalin aplica eronat principiile marxist-leniniste prin centraliza-

[272] Zimmerman, *op. cit.*, pp. 14–16.
[273] Auty, *Yugoslavia's International Relations…*, p. 171.

rea puterii. Prin contrast, iugoslavii își asumau o descentralizare a puterii și crearea unui sistem socialist de tip *titoist*. Ceea ce comuniștii de la Belgrad au început să descrie, din acel moment, drept „democrație comunistă iugoslavă" nu era tocmai „democrație în sensul în care e folosit termenul în Occident, însă era mai aproape de [sensul occidental] decât sistemul pe care l-a înlocuit."[274] Întreaga reevaluare ideologică a teoreticienilor comuniști iugoslavi s-a bazat pe erorile lui Stalin. Milovan Djilas evidenția că, transformând capitalismul în socialism, proletariatul crea condițiile eliminării oprimării naționale, însă Uniunea Sovietică, violând principiile leniniste, „considera că Iugoslavia, ca stat, trebuia subordonată și că politicile sale economice, precum și întreaga sa dezvoltare trebuie făcute dependente de statul socialist ‚conducător', *id est* URSS".[275] Politica nesocialistă, capitalistă sovietică era demonstrată de relațiile sale comerciale cu Iugoslavia: URSS, ca stat dezvoltat și puternic, încercase să exploateze Iugoslavia ca națiune mică și stat nedezvoltat, în aceeași manieră în care statele capitaliste avansate, conform operei lui Marx, operau în relațiile lor cu popoarele înapoiate.[276] Reevaluarea preceptelor marxist-leniniste a avut drept punct focal *dreptul la auto-determinare,* fapt ce a conferit coerență argumentației ideologice iugoslave. De pildă, Milovan Djilas arăta că:

> Îmbogățirea marxismului e posibilă, în primul rând, acolo unde dezvoltarea revoluționară, într-o anumită fază, a atins cel mai înalt nivel. Doar practica revoluționară a maselor poate furniza materialul indispensabil pentru generalizarea sa teoretică. Iar revoluția nu este un fenomen static – ea se mută dintr-o țară în alta. Pe vremea lui Marx și Engels ea s-a dezvoltat în Europa occidentală, în timpul lui Lenin și Stalin în Rusia, iar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial ea s-a înălțat puternic în Iugoslavia și China.[277]

Ca atare, construcția socialistă iugoslavă trebuia să fie corelată cu condițiile specifice economice, culturale și istorice. Svetozar Vukmanović-Tempo a reiterat de nenumărate ori, în *Borba,* importanța factorilor locali în aplicarea marxismului.

Conceptul „căilor independente către socialism" a constituit nucleul ideologic iugoslav, fapt ce a plasat Iugoslavia într-o poziție unică ca stat socialist, dar situat

---

[274] Cf. Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, pp. 150–151.

[275] Robert Strausz-Hupé, "Yugoslavia – Marx without Stalin", *Current History*, 19:111 (November 1950), p. 268.

[276] *Ibidem, loc. cit.*

[277] Djilas *apud ibidem, loc. cit.*

în afara lagărului sovietic. Warner Neal și Hoffman argumentează că Iugoslavia a reprezentat prima exemplificare a ceea ce mai târziu a fost numit „comunism național”, cu toate că elita comunistă iugoslavă a respins această formă de identificare, întrucât ea sugera „naționalism burghez” și, în plus, îi îndepărta de comunitatea internațională comunistă. Comunismul semnifica un sistem mondial în care diferențele naționale vor fi pulverizate, iar auto-izolarea de această structură nu era un obiectiv al Iugoslaviei titoiste.[278] Ideologia titoistă a fost un construct al teoreticienilor iugoslavi Kardelj și Djilas; cei doi au analizat scrierile lui Marx, Engels și Lenin cu scopul de a justifica ideologic calea iugoslavă și de a expune pervertirea doctrinei de către Stalin. Problematica dispariției treptate a statului, necesară odată ce socialismul a fost atins și faza comunismului era iminentă, a fost una din direcțiile exploratorii întreprinse. Statul sovietic nu începuse să dispară în 1950, însă preceptele marxiste reclamau acest lucru, de vreme ce URSS ajunsese, declarativ, la socialism deja în 1936, iar acum construia comunismul. Interpretarea lui Djilas și a lui Kardelj arăta că „eșecul în a iniția acest proces imediat conduce la o pervertire a democrației proletare și la degenerarea sa.”[279] Consecința e că în Uniunea Sovietică această formă de pervertire s-a transformat în „capitalism de stat”. Atât Tito, cât și Edvard Kardelj au început să acuze Moscova de „despotism birocratic” și de „centralism inflexibil”, insistând că Tito, nu Stalin, era consistent și consecvent cu ideologia leninistă. Kardelj și Djilas au elaborat o critică leninistă asupra sistemului sovietic[280], au justificat perioada stalinistă a PCI (între 1944–1948) în termenii etapei „administrative”, susținând că centralizarea autorității este necesară și progresivă în faza inițială a construirii socialismului, însă au argumentat că sistemul iugoslav se află în prezent într-un stadiu mai avansat decât cel sovietic. Pentru a conferi susținere acestor idei, ei au lansat aserțiunea stabilirii unui mecanism instituțional menit să demonstreze că *dispariția treptată a statului* a fost inițiată. Esența, în teorie și practică, s-a coagulat în *autoconducere*: „consiliile muncitorești urmau să fie însărcinate cu responsabilități administrative sporite în ceea ce privește operarea fabricilor și a altor întreprinderi economice. Ele ar constitui, astfel, pandantul natural, în sfera muncii

---

[278] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, pp. 157–158.

[279] Cf. Pedro Ramet, “Self-management, Titoism, and the Apotheosis of Praxis”, în Vucinich, Wayne S. (ed.), *War and Society in East Central Europe. At the Brink of War and Peace: The Tito-Stalin Split in a Historic Perspective*, New York: Brooklyn College Studies, 1982, p. 174.

[280] Critica era, de fapt, mai degrabă troțkistă decât leninistă, însă comuniștii iugoslavi nu puteau afirma acest lucru fără a se auto-exclude din mișcarea comunistă.

productive, a comunelor (comitetele populare) care deja operau pe baza intereselor comunității locale."[281]

Potrivit analizei lui Hoffman și Warner Neal, conceptul statului în socialism reprezintă nucleul teoretizării iugoslave și al diferențierii de comunismul sovietic stalinist. Comuniștii marxiști au postulat că statul reprezintă forța indispensabilă la începutul tranziției de la capitalism către socialism, însă odată ce *faza inițială de tranziție* a fost declanșată (prin naționalizarea mijloacelor de producție și îndepărtarea „elementelor exploatatoare") statul trebuie să înceapă să *dispară treptat.* Pentru comuniștii iugoslavi, un stat nu e socialist decât în momentul inițierii procesului *dispariției* sale. Ca atare, dictatura proletariatului, înțeleasă în termeni leniniști prin atributele deținerii mijloacelor de producție, a aparatului de stat extins și a „organelor de suprimare" nu trebuie menținută sau reprodusă. În cuvintele lui Kardelj, „rolul statului, ca instrument de putere împotriva forțelor sau activităților antisocialiste [...] se va diminua mai lent", însă procesul de *dispariție* va fi mai accelerat în domeniul educației, al culturii, al funcțiilor economice, adică în sfera activităților în care statul iugoslav a renunțat la controlul direct. Abandonul deliberat al controlului direct asupra unor domenii de activitate a semnificat un real salt calitativ în aplicarea marxism-leninismului, deoarece „în teoria iugoslavă, proprietatea statului asupra mijloacelor de producție este un început vital pentru socialism, însă ceea ce realmente contează nu e doar proprietatea, ci și controlul."[282] Prin urmare, conform teoretizării iugoslave, naționalizarea a reprezentat o etapă importantă, o condiție necesară, însă nu și una suficientă pentru ca „muncitorii să dețină mijloacele de producție". Controlul trebuia să treacă de la birocrația statală (care tinde, după cum reflectă deformarea din modelul sovietic stalinist, să autoperpetuze propriul control asupra mijloacelor de producție conducând la *capitalism de stat*) în mâinile muncitorilor.[283]

Teoretizare semnificativă a iugoslavilor, subscrisă titoismului ca sistem politic, s-a conturat gradual; cea mai coerentă versiune oficială a teoriei titoismului s-a regăsit în *Democrația Socialistă în practica iugoslavă,* la mijlocul anilor 1950.[284] Inițial, „democrația socială" a fost titulatura aleasă de titoiști pentru modelul politic

---

281 Vezi *ibidem*, pp. 176–177, pentru o pertinentă și lucidă analiză asupra re-evaluării preceptelor leniniste și reorganizarea sistemului iugoslav.

282 Cf. Hoffman și Warner Neal, *op. cit.*, pp. 163–164 și 165.

283 *Ibidem, loc. cit.* și Charles McVicker, *Titoism. Pattern for International Communism*, New York: St. Martin's Press, 1957, pp. 250–265.

284 În 1954, la Oslo, Edvard Kardelj a expus, într-o cuvântare intitulată *Democrația Socialistă în practica iugoslavă*, esența teoriei titoiste. Discursul a fost ulterior reprodus în *Borba*, în ianuarie 1955.

și social iugoslav în perioada tranziției de la capitalism la socialism, cu precizarea că acesta nu reprezintă un panaceu pentru orice societate, ci este cel mai adecvat pentru condițiile din Iugoslavia; ca atare, teoreticienii titoiști au argumentat că modelul lor de *democrație socială* reprezintă marxism-leninism aplicat la particularitățile din Iugoslavia.[285] Deși, până în 1957, sistemul conceput și justificat teoretic de iugoslavi a fost tot mai puțin dogmatic și tot mai eficient prin prisma aspectelor sale practice, în perioada 1950–1952 democrația socialistă titoistă, expusă ca sistem politic, a fost prezentată de teoreticienii iugoslavi ca *sinteză dialectică marxistă,* generată de lupta dintre *teza* unei societăți subdezvoltate, predominant agrare și naționaliste, aflată în contradicție cu *antiteza* unei sistem centralizat, autocratic și birocratic, care a fost necesar în faza incipientă a revoluției pentru a pune bazele relațiilor materiale pentru socializare.[286] Sistemul *democrației socialiste* a fost justificat de membrii Partidului Comunist Iugoslav în termenii necesității unei anumite forme de democrație politică în socialism; astfel, Aleksander Ranković vorbea în 1952 despre faptul că o societate aflată pe calea socialistă a dispariției statului trebuie să fie, în mod inevitabil, preocupată de drepturile omului și libertate. De asemenea, Moše Pijade accentua necesitatea *descentralizării,* care reprezintă „primul și cel mai vital pas spre democrație."[287] Cu toate acestea, sistemul conceput de comuniștii iugoslavi nu trebuia să inducă ideea unui sistem pluripartidist. Edvard Kardelj preciza că, într-o țară precum Iugoslavia, „un astfel de sistem ar distruge inevitabil nu doar fundația sa socialistă, ci și independența sa", întrucât cei care ar promova existența imperioasă a unui sistem pluripartidist sunt fie dușmanii „independenței și libertății popoarelor" iugoslave, fie „nu înțeleg nimic din ce se întâmplă azi în lume."[288] În plus, teoria politică marxistă iugoslavă stipula că partidele politice nu sunt necesare, deoarece ele reprezintă „o reflexie a intereselor economice contradictorii"; potrivit lui Kardelj, „în Iugoslavia nu există interese economice contradictorii în sens marxist" și, prin urmare, „să avem partide fără semnificație într-o țară cu nivelul nostru de dezvoltare culturală și ideologică ar însemna doar confuzie." Astfel, substitutul adecvat pentru partidele politice era *democrația socialistă iugoslavă,* care era „o democrație directă și de masă."[289]

---

[285] Cf. McVicker, *op. cit.*, pp. xv-xvi.

[286] *Ibidem,* pp. xvii-xviii. Sublinierea noastră

[287] Ranković și Pijade, citați în Hoffman și Warner Neal, *op. cit.*, pp. 168–169. Vezi și Fred Warner Neal, *Titoism in action. The reforms in Yugoslavia after 1948,* Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1958, pp. 23–26.

[288] Edvard Kardelj, *Socijalistička Demokratija, apud ibidem,* p. 170.

[289] Cf. analizei lui Hoffman și Warner Neal, *op. cit.,* p. 170.

După critica avansată de Milovan Djilas și repudierea ulterioară a acestuia de către Tito pentru erezia manifestă, fostul apropiat al lui Tito a arătat în lucrarea *Tito. The Story from Inside* că niciuna din ideile inovative ale anilor 1950 nu au fost creații ideologice ale mareșalului: nici conceptul autoconducerii colective, nici necesitatea re-leninizării, nici măcar politica axată pe nealiniere. Toate au fost însă acceptate datorită validității lor în anumite circumstanțe și apoi încorporate în discursul titoist, întrucât „Tito nu avea minte pentru teorie, însă avea un instinct pentru necesitatea ei".

> Se prea poate ca Tito să nu fi fost capabil să inventeze idei, însă cu siguranță știa cum să le folosească, să le adapteze și să le ajusteze. Era capabil, în mod instinctiv, să extragă din orice asumpție ideologică exact atât cât era necesar pentru a implementa și promova propriul său scop sau propria politică. Când necesitatea se ivea, el suprima sau abandona tăcut o asumpție ideologică, doar pentru a o revitaliza cu o accentuare reînnoită când situația se schimba din nou. Manipularea ideilor, precum și a oamenilor și a instituțiilor era una din abilitățile politice ale lui Tito. [...] În timp, aceia dintre noi care am reprezentat originea ideilor mici dar folositoare am acceptat această practică drept una naturală: sumei puterii i se atribuie suma ideilor.[290]

În plan operațional, subsidiarul practic al acestei re-evaluări a preceptelor marxist-leniniste, care a condus la teoretizarea titoismului, a implicat măsuri imediate, menite să susțină și să eficientizeze construcția iugoslavă a socialismului.

Clădindu-și reorganizarea prin contrast cu exemplul pernicios sovietic stalinist, comuniștii iugoslavi au reteoretizat rolul partidului. Astfel, Tito arăta că în Uniunea Sovietică Stalin a redus „rolul partidului la administrația unui aparat de stat [și că partidul] devine tot mai birocratic"; acest lucru indică o deviere antisocialistă, contrară principiilor marxist-leniniste. Partidul este, într-adevăr, „expresia celei mai progresive conștiințe sociale", însă, spre deosebire de situația din URSS, unde clasa muncitoare a ajuns să se exprime prin intermediul partidului, în Iugoslavia partidul trebuie să vorbească prin intermediul clasei muncitoare. Ca atare, partidul comunist iugoslav abandona „rolul său conducător" și își asuma „un rol conștient". El trebuia, deopotrivă, să-și păstreze „puritatea monolitică" și să se descentralizeze; să mențină centralismul democratic, dar să întărească și democrația în partid.[291] Formula care urma să satisfacă aceste imperative se baza pe

---

[290] M. Djilas, *Tito...*, pp. 46–47 și p. 65.

[291] Cf. analizei lui Fred Warner Neal, *Titoism in action...*, pp. 26–27 și 42–44.

concluzia conducerii comuniste iugoslave că modelul leninist de partid monolitic, disciplinat, centralizat și ierarhic devenea vetust în noile condiții din Iugoslavia. La cel de-al șaselea congres, din noiembrie 1952, Partidul Comunist din Iugoslavia și-a schimbat denumirea în *Liga/Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia* (*Savez komunista Jugoslavije*), iar Biroul Politic a fost redenumit drept Biroul Executiv, pe considerentul că partidul trebuie transformat într-o mișcare a forțelor socialiste, iar rolul său nu mai era unul de comandă, ci de centru ideologic. Puterea partidului trebuia să se disipeze către „bază", către fabrici, întreprinderi și comune.[292] De asemenea, privilegiile speciale ale membrilor de partid trebuiau eliminate, iar rezoluția celui de-al șaselea congres proclama că „Liga Comuniștilor nu poate fi și nu este liderul operațional direct și conducătorul vieții economice, guvernamentale și sociale. El este, mai degrabă, prin activitățile sale politice și ideologice, în principal prin discuții, [preocupat] să lucreze în toate organizațiile, agențiile și instituțiile pentru adoptarea liniei sale și poziției sale."[293] Astfel, partidul urma de acum să convingă și nu să conducă direct, mai degrabă să stabilească un standard decât să impună supunere, iar aceste atribute „erau mai degrabă consonante cu o *ligă* decât cu un *partid*".[294]

Frontul Popular trebuia, de asemenea, readaptat la noile condiții din Iugoslavia. În februarie 1953, acesta a fost reorganizat, schimbându-și denumirea în *Alianța Socialistă a Oamenilor Muncii din Iugoslavia* (*Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije*) și modificându-și structura, astfel încât să cuprindă toți indivizii și toate aspectele vieții iugoslave (de la organizații culturale, la asociații sportive sau de veterani). Tito semnalase că Frontul Popular devenise o structură inertă, compusă din indivizi apatici, ca atare noua *Alianță Socialistă* trebuia să aibă o platformă politică lărgită, astfel încât să încurajeze participarea tuturor cetățenilor iugoslavi care aveau atașament pentru comunitatea socială și acceptau principiile generale ale socialismului.[295]

---

292 Cf. A. Djilas, *op. cit.*, p. 176.

293 *Rezoluția celui de-al Șaselea Congres al Partidului Comunist Iugoslav asupra Rolului și Sarcinilor Ligii Comuniste din Iugoslavia*, Al VI-lea Congres al PCI, Belgrad, 1953, citată și în Warner Neal, *Titoism in action…*, p. 44.

294 Cf. Woodford McClellan, "Postwar Political Evolution", în Wayne S. Vucinich (ed.), *Contemporary Yugoslavia: Twenty Years of Socialist Experiment*, Berkeley: University of California Press, 1969, p. 134. Sublinierea autorului

295 Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, pp. 179–180 și Warner Neal, *Titoism in action…*, pp. 48–49. Vezi și Pavlowitch, *op. cit.*, pp. 241–242.

Singurele organizații care rămâneau în afara *Alianței Socialiste* erau sindicatele muncitorești și armata. Aceste două „curele de transmisie" erau esențiale: sindicatul era afiliat *Alianței,* însă cei aflați în pozițiile sale de vârf dețineau funcții de conducere în cadrul partidului. Armata a fost întărită pentru a asigura ordinea internă, dar, mai ales, pentru a preîntâmpina un posibil atac sovietic. Întregul corp de ofițeri al forțelor armate aparținea partidului, iar în perioada 1950–1952 au fost organizate 650 de cursuri de partid în cadrul armatei.[296]

Un nou cadru instituțional urma să reflecte teoretizarea ideologică iugoslavă. Cele două teme recursive, sub acest aspect, au fost descentralizarea și participarea populară. Legea constituțională din 1953 stipula formele guvernamentale ale titoismului.[297] Iugoslavia rămânea un stat federal, însă natura federalismului era ușor alterată prin faptul că nu mai erau prevăzute drepturi speciale pentru fiecare republică națională. Justificarea se centra pe faptul că, de vreme ce noul sistem politic și economic garanta drepturi democratice pentru toate popoarele iugoslave, Iugoslavia (evidenția Kardelj) nu mai era „o federație de tip vechi [...] nu mai era doar o uniune a naționalităților și a statelor lor", ci îndeplinea „funcțiile sociale ale unei comunități socialiste unificate a poporului muncitor iugoslav."[298] Deși Iugoslavia și-a păstrat structura multistatală, federală, puterea republicilor a fost erodată într-o oarecare măsură, deoarece atât conceptul de suveranitate, cât și dreptul *teoretic* la secesiune au fost diluate; în schimb, unitățile administrative locale au dobândit o autoritate și o putere mai mare. După cum evidențiază Hoffman și Warner Neal, dincolo de drepturile specifice delegate guvernului federal și autorităților republicane, restul puterii rezida în „poporul muncitor", reprezentat prin comitetele populare locale, consiliile muncitorești și alte forme de „democrație directă".[299] Diferența esențială dintre constituția iugoslavă din 1946 și Legea Fundamentală din 1953 rezida în faptul că cea din urmă reliefa socialismul, definind Iugoslavia „un stat federal democratic socialist", compus din popoare suverane și egale în drepturi.[300]

---

[296] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.,* pp. 180–181 și Warner Neal, *Titoism in action...*, pp. 58–59.

[297] *Ibidem,* pp. 211–213.

[298] Warner Neal, *Titoism in action...*, pp. 91–93.

[299] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 214. Vezi și *Yugoslav Survey. A Record of Facts and Information,* Beograd: Jugoslavija Publishing House, vol. 1, nr. 2, April 1960, pp. 139–168.

[300] Wayne S. Vucinich, "Nationalism and Communism", în Wayne S. Vucinich (ed.), *Contemporary Yugoslavia: Twenty Years of Socialist Experiment*, Berkeley: University of California Press, 1969, p. 253.

Reformele din Iugoslavia au avut, după cum am menționat deja, drept centru focal descentralizarea. În guvernarea locală, aceasta a luat forma unității locale, *opština* sau comuna, care până în 1952 era doar o extensie administrativă a guvernului central, însă acum devenea „celula de bază a organizării socialiste, pe care Marx, Engels și toți marii gânditori socialiști au numit-o *libera asociere a producătorilor liberi.*”[301] Noua lege a introdus anumite inovații menite să demonstreze că legislația care guverna comitetele populare se distingea puternic de cea a sovietelor locale. Caracterul inovativ era oglindit de concepția asupra jurisdicției: diferențierea de sistemul vechi (și, implicit, de modelul sovietic stalinist) consta în conferirea unei mai mari autonomii comitetelor populare, în cadrul sferei locale de jurisdicție. În contrast cu teoria sovietică, ce proclama că centralismul democratic e doar legătura dintre organele alese, centrându-se astfel pe natura ierarhică a acestei relații, noua lege iugoslavă tindea să democratizeze gradual relația dintre organele statale superioare și cele locale, permițând „organelor reprezentative mai înalte dreptul de a anula doar actele ilegale ale comitetelor populare, în timp ce acestea din urmă erau judecătorul ultim asupra actelor organelor sale administrative în problemele integrate jurisdicției locale.”[302] În ceea ce privește *opština* sau *komuna,* termenul, cu arealul de conotații conferite după 1950, implica consolidarea „unei comunități socio-economice definite și nu doar a unei mașinării politice, ci o organizație politică autonomă.” *Komuna* iugoslavă semnifica mai mult decât cadrul strict administrativ al *opštinei,* sugerând o unitate care este omogenă economic și social și, în același timp, una administrativă. Sursa de inspirație pentru *komuna* este sistemul *Comunelor din Paris* din 1871 și sugerează fascinația iugoslavilor pentru organizarea administrativă din Occident.[303] În 1955, Legea asupra Organizării Comunelor și Districtelor viza înlocuirea organelor administrative cu comunele, care vor deveni treptat „o formă politică specială” ce va administra afacerile societății. Așadar, nevoia de descentralizare, resimțită și pragmatic

---

[301] Cf. Jovan Djordjević, “From Local Self-Governments to Communes”, *Review of International Affairs,* November, 1954, p. 13. Sublinierea autorului

[302] Vezi Jovan Djordjević, “Local Self-Government in Yugoslavia”, *The American Slavic and East European Review,* New York: Columbia University Press, vol. XII, no. 2, April 1953, pp. 191–192.

[303] Cf. Jack Fisher, “The Yugoslav Commune”, *World Politics,* Princeton: Princeton University Press, vol. XVI, No. 3, April 1964, p. 418. Autorul arată că termenul *opština* desemna, în mod tradițional, o anumită zonă, definită printr-o colectivitate sau prin ansamblul de caracteristici ale unui teritoriu și ale locuitorilor acestuia. În perioada interbelică, termenul și-a modificat semnificația, făcând referire doar la o unitate administrativă, precum districtul sau municipalitatea.

instituită de iugoslavi, a rezultat în apariția sistemului comunal, dar și a consiliilor muncitorești.[304]

Consiliile muncitorești au fost un construct iugoslav, plasat în subsidiarul ideii inovatoare a managementului și controlului asupra economiei. Prima lege asupra conducerii muncitorești, denumită Legea asupra Conducerii Întreprinderilor Economice Guvernamentale și a Asociațiilor Economice de către Colectivele Muncitorești, a fost implementată în iulie 1950. Esența legii consta în crearea unui consiliu muncitoresc (*radnički savet*) în fiecare fabrică, ales de către muncitori și împuternicit să administreze, să conducă acea unitate economică, prin intermediul unui consiliu director (*upravni odbor*).[305] Semnificația acestei legi a fost amplu evidențiată de Tito (în discursurile publicate în *Borba*), fiind numit „actul istoric cel mai semnificativ al Adunării Naționale". Reformele iugoslave, centrate pe 1) descentralizarea controlului statal asupra industriei și planificării; 2) crearea unor grupuri muncitorești cu atribuții de autoritate de conducere în toate fabricile; 3) acordarea unei directe reprezentări în guvern, la toate nivelele, acestor organe muncitorești și 4) descentralizarea multor funcții guvernamentale prin plasarea lor la nivelul competențelor guvernelor republicilor și a comitetelor muncitorești[306] reprezentau, în discursul titoist, esența „căii noastre spre socialism și aceasta este singura cale corectă în ceea ce privește dispariția treptată a funcțiilor statului în economie." Saltul progresiv, subliniat *ex ille tempore* de comuniștii iugoslavi, era teoretizat în termenii dogmei clasice comuniste conform căreia muncitorii ajung să dețină mijloacele de producție, prin contrast cu experiența comuniștilor până la transformarea iugoslavă, conform căreia controlul comunist în economie echivala cu proprietatea statului. În cuvântarea sa asupra *Conducerii muncitorești în întreprinderile economice,* din iunie 1950, Josip Broz Tito semnala că:

> Transferul fabricilor, minelor etc. către conducerea colectivelor muncitorești va preveni maladia infecțioasă cunoscută drept birocrație, care devine

---

[304] *Ibidem,* pp. 420–421. Vezi și McVicker, *op. cit.*, pp. 55–60.

[305] Warner Neal, *Titoism in action…*, pp. 120–126 și Hoffman, Warner Neal, *op. cit.,* 239–243. Vezi și K. F. Cviić, "The Nature of Government and Politics in Yugoslavia", în George Schöpflin (ed.), *The Soviet Union and Eastern Europe*, London: Muller, Blond & White, 1986, pp. 346–349.

[306] Vezi Djordjević, *Local Self-Government in Yugoslavia*, pp. 187–200 și Fred Warner Neal, "The Reforms in Yugoslavia", *The American Slavic and East European Review*, New York: Columbia University Press, vol. XIII, no. 2, April 1954, pp. 229–230.

> endemică în economia noastră. [...] Birocrația este unul din dușmanii cei mai mari ai socialismului [...] Lenin spunea că înapoierea culturală și tehnică constituie solul favorabil pentru apariția birocrației [...] Azi, când nu doar administrația statului, ci întreaga economie este în mâinile poporului, poporul este competent să exercite o supraveghere vigilentă asupra muncii celor care sunt plasați în administrație, astfel încât să-și îndeplinească sarcinile în beneficiul comunității socialiste.[307]

Ideea *autoconducerii colective,* precum și sistemul *autoconducerii socialiste* din Iugoslavia au fost teoretizate și configurate de Edvard Kardelj.[308] Unicitatea saltului progresiv realizat de comuniștii iugoslavi a fost, de bună seamă, reiterată: „Autoconducerea este un proces revoluționar al transformării sociale care își găsește adevărata expresie doar prin intermediul unei revoluții populare socialiste extinse. Iar revoluția iugoslavă a fost de acest tip". De asemenea, transformarea din Iugoslavia are valoare prescriptivă în viziunea lui Kardelj: „Aspirația către autoconducere este inerentă fiecărei mișcări socialiste, iar fără autoconducere nu poate fi socialism."[309] Aceeași temă a abandonului tezei conform căreia proprietatea socială echivalează cu proprietatea statului (adică „monopolul statului asupra mijloacelor de producție este singura și permanenta formă de proprietate socială") este elaborată și valorificată: „Considerăm că deținerea de către stat a proprietății sociale a fost necesară la un moment dat", însă „monopolul statului este în continuare o categorie de proprietate, în care mijloacele de producție nu sunt proprietatea comună a muncitorilor."[310] Sistemul *autoconducerii* nu constituie doar expresia firavă a controlului muncitorilor, în viziunea lui Kardelj, ci un proces transformativ atotcuprinzător:

---

[307] Iosip Broz Tito, „Despre conducerea muncitorească în întreprinderile economice", în Henry M. Christman, *Communism in action: a documentary history*, New York: Bantam Books, 1969, pp. 125–126.

[308] În literatura de specialitate, termenul *self-management* (utilizat în spațiul anglo-saxon) a fost tradus prin *autogestiune* (cu precădere în cazul autorilor francezi și italieni) sau prin *autoconducere*. Vom opta pentru sintagma *autoconducere colectivă* sau *sistem al auto-conducerii socialiste*.

[309] Edvard Kardelj, "The System of Socialist Self-Management în Yugoslavia", în Blagoje Bošković, David Dašić (eds.), *Socialist Self-Management in Yugoslavia. 1950–1980. Documents,* Belgrade: STP (Socialist Thought and Practice), 1980, p. 9. Vezi și capitolul "Major Economic Reforms", în McVicker, *op. cit.*, pp. 61–96.

[310] *Ibidem,* p. 21.

> Sistemul socialist al autoconducerii nu este doar o formă de control democratic muncitoresc asupra condițiilor și mijloacelor de producție, ci este mai degrabă punctul incipient al transformării întregii societăți în direcția auto-conducerii, conferind primordialitate intereselor clasei muncitoare. Dacă societatea iugoslavă nu ar fi asigurat o guvernare a muncitorilor și a tuturor oamenilor muncii, singura care poate garanta proprietatea socială asupra mijloacelor de producție, atunci autoconducerea în Iugoslavia ar fi cel mult doar o formă de participare muncitorească în conducerea mijloacelor de producție.[311]

Întregul program al *autoconducerii* din Iugoslavia a fost conceput pentru a soluționa problemele naționale și sociale. În lucrarea *The Unperfect Society: Beyond the New Class,* publicată în 1969, Milovan Djilas a explicat originile acestui concept și circumstanțele elaborării sale:

> Ideea autoconducerii a fost concepută de Kardelj și de mine, cu puțin ajutor din partea lui Kidrić. Imediat după izbucnirea conflictului cu Stalin, în 1949, din câte îmi amintesc, am început să recitesc *Capitalul* lui Marx, de data acesta cu mult mai mare atenție, pentru a vedea dacă pot găsi răspunsul la chestiunea, în termeni simpliști, de ce stalinismul este rău, iar Iugoslavia este bună. Am descoperit multe idei noi și, cel mai interesant, idei despre o societate viitoare în care producătorii, prin libera asociere, ar lua ei înșiși deciziile cu privire la producție și distribuție, ar conduce, efectiv, propriile lor vieți și viitorul lor.[312]

Am ales să includem aici explicațiile lui Djilas cu privire la conjunctura în care a fost elaborată esența titoismului, întrucât citatul de mai sus atestă faptul că titoismul a fost un rezultat al rupturii Stalin-Tito și nu un factor declanșator al conflictului. Titoismul, înțeles ca sistem politic, social și economic, a semnificat o ajustare a preceptelor marxist-leniniste la condițiile specifice din Iugoslavia, într-un cadru în care izolarea în plan internațional, după ruptura de Moscova și blocada impusă de lagărul socialist, necesitatea conservării independenței statului, dar și a poziției

---

[311] *Ibidem,* p. 12. Pentru întregul ansamblu de reforme din Iugoslavia, cu precădere cele legate de sistemul federal și conducerea muncitorească, vezi și *Yugoslav Survey. A Record of Facts and Information,* Beograd: Jugoslavija Publishing House, vol. 1, nr. 1, April 1960, pp. 1–20.

[312] Milovan Djilas, *The Unperfect Society: Beyond the New Class,* Harcourt Brace&Company, 1969, pp. 221–222.

grupului lui Tito, precum și ambiția menținerii opțiunii căii spre socialism, toate au concurat la conceptualizarea unui sistem organic legat de principiile ideologice marxist-leniniste și pragmatic implementat în conformitate cu trăsăturile istorice endemice din spațiul iugoslav. Titoismul a fost un produs *post factum* al evenimentelor din perioada 1941–1948.

Revenind la reformele din Iugoslavia, menționăm că autoconducerea a fost teoretizată în termenii legăturii sale organice cu iugoslavismul. Aleksa Djilas observă că „deși conceptul era menit să aibă validitate universală, autoconducerea era totuși considerată o creație specifică a revoluției iugoslave și se presupunea că demonstrează superioritatea modelului iugoslav de socialism." Concepția asupra iugoslavismului a început să fie asociată cu nivelurile federale ale puterii birocratice din Belgrad, în timp ce autoconducerea tindea să favorizeze autonomia republicilor.[313]

Descentralizarea din anii 1952–1953 a inclus și măsuri de decolectivizare în agricultură. Politica de colectivizare intensă din 1948 a provocat nemulțumirile țăranilor, iar seceta din 1950 a fost urmată de nemulțumiri sociale, în special în zonele rurale. Eroarea intrinsecă a politicii de colectivizare fusese forțarea unei structuri rurale suprapopulate să accepte colectivizarea, lipsind-o în același timp de capital.[314] Noua politică intenționa să corecteze erorile admise și, mai ales, să tempereze țărănimea, scopul fiind mai degrabă corelat „cu o situație de urgență decât cu trasarea unui nou curs permanent."[315] Cooperativele erau, în continuare, considerate esențiale în corpusul organizării iugoslave, după cum declara Tito: „Ele reprezintă elementul cel mai important în victoria socialismului la sate. Fără victoria sectorului socialist în satele noastre nu poate exista o victorie finală a socialismului în țara noastră."[316] Noile politici agricole afectau, cu precădere, Cooperativele de Muncă Țărănești, concepute pe modelul *kolkhoz*-ului sovietic, care compuneau 22% din totalul suprafeței arabile. Cea mai mare parte a țărănimii iugoslave era afiliată unui așa-numit tip „general de cooperativă", în care proprietatea privată era menținută,[317] după modelul tradiționalei *zadruga*.[318] Decretul din

---

[313] A. Djilas, *op. cit.*, p. 177.

[314] Cf. Pavlowitch, *op. cit.*, p. 229. Vezi și McClellan, *op. cit.*, p. 137.

[315] Warner Neal, *The Reforms in Yugoslavia*, p. 236.

[316] Cuvântarea lui Tito în cadrul celui de-al șaselea congres al PCI, extras citat în *ibidem*, *loc. cit.*

[317] *Ibidem*, p. 237.

[318] *Zadruga* era forma tradițională de organizare socială în Balcani. Era o structură parentală lărgită, în cadrul căreia munca era repartizată în funcție de capacitățile fiecăruia, toți membrii participau egal la patrimoniul comun, proprietatea privată era redusă la minim, iar caracterul

martie 1953 le-a permis țăranilor să se retragă din cooperativele de muncă, păstrându-și terenurile și animalele, iar unele cooperative au putut fi chiar desființate. Din 7.000 de cooperative existente în 1951, doar 1.200 au mai rămas la sfârșitul anului 1953. În același an, însă, guvernul iugoslav a emis o altă lege, care stipula exproprierea excesului de teren deținut, cota maximă stabilită fiind de 10 hectare, iar acest excedent era inclus în „fondul de teren al poporului". Cu toate că această lege a afectat doar o mică parte din țărani, ea a fost negativ receptată și a distrus încrederea lor, diminuând succesul decretului din martie.[319] Așa cum observa Charles McVicker, doar una din acuzele lui Stalin, în timpul conflictului Moscova-Belgrad, avea validitate marxist-leninistă: faptul că iugoslavii se îndepărtaseră de la calea adevărată spre socialism, eșuând să afirme supremația proletariatului asupra țărănimii. Într-adevăr, Iugoslavia titoistă nu a facilitat lupta de clasă la sate, nu a recurs la discriminări împotriva țăranilor înstăriți, iar testul edificator pentru desemnarea și demascarea unui *kulak* (chiabur) nu era, în viziunea lui Tito, proprietatea acestuia (măsurabilă în hectare), ci adeziunea declarată la socialism. Intenția guvernului titoist de a nu aliena țărănimea se clădea pe convingerea că aceasta constituia sprijinul real, de vreme ce, în timpul războiului de *guerilla* împotriva forțelor Axei, țăranul, mai degrabă decât muncitorul, luptase alături de partizani, iar primele *comitete naționale,* înființate încă din timpul războiului mondial, fuseseră plasate în comunitățile rurale.[320]

Prin contrast cu evoluția spasmodică și chiar contradictorie din agricultură, industrializarea masivă a fost o ambiție continuă: investițiile industriale uriașe au avut un impact puternic asupra economiei generale iugoslave, iar multiple întreprinderi de exploatare a resurselor naturale au fost modernizate și extinse (prioritatea acordată industrializării era considerată logică, de vreme ce Iugoslavia avea ample rezerve de minereuri, combustibili și energie a apelor).[321]

---

patriarhal era confirmat de rolul bătrânului (*domaćin*), care avea și funcții administrative și judiciare; pandantul feminin al acestuia (*domaćica*) avea rolul de a educa fetele și copiii, precum și de a transmite cultura orală altor popoare. Odată cu infiltrarea ideilor occidentale, în secolele XVIII-XIX, *zadruga* extinsă a început să se fragmenteze, iar terenurile să fie divizate în parcele mai mici. Cu toate acestea, organizarea socială de tipul *zadruga familială* a persistat. (informații din Stefano Bianchini, *Problema iugoslavă*, București: Editura BIC ALL, 1999, p. 12 și McVicker, *op. cit.*, p. 112.).

319 Cf. Pavlowitch, *op. cit.*, pp. 229–230 și Warner Neal, *The Reforms in Yugoslavia*, p. 237. Vezi și capitolul "Major Agricultural Reforms", în McVicker, *op. cit.*, pp. 107–135.

320 Cf. Wayne S. Vucinich, "Behind the Tito-Stalin Feud", *Current History*, 15:86 (October 1948), p. 215.

321 Informații din Hoffman și Warner Neal, *op. cit.*, pp. 299–305.

Un corpus de noi legi a însoțit transformările interne iugoslave: o nouă lege electorală (însoțită de o campanie „pigmentată” cu sloganul descentralizării și al participării, dar, totodată și cu precizarea lui Tito că exista doar un singur program politic, cel al Frontului Popular, iar aceasta era, în speță, programul partidului comunist); un nou cod de procedură și drept penal (care prevedea că pedepsele aplicate și natura infracțiunilor trebuie să fie specificate de lege). De asemenea, sistemul titoist a acordat anumite concesii sentimentelor religioase, deși relațiile sale cu bisericile au rămas tensionate: arhiepiscopul romano-catolic Stepinać a fost eliberat, însă exilat în orașul său natal, fără a i se permite să-și reia funcțiile. O lege fundamentală asupra poziției legale a comunităților religioase era menită să reglementeze relația statului cu biserica; astfel, conform concepției guvernului titoist, statul permitea bisericii să se dedice riturilor religioase, însă nu renunța la influența proprie asupra aspectelor religioase.[322] Legea Fundamentală asupra Statutului Legal al Comunităților Religioase a intrat în vigoare în 1953, garantând libertatea de confesiune pentru toți cetățenii, dar interzicând explicit conversia comunităților religioase în organizații politice; în esență, atitudinea comuniștilor iugoslavi în privința religiei era una care „tolera religia, atâta timp cât aceasta era apolitică”. O atare concesie nu includea și membrii de partid, cărora „le era interzis să manifeste atracție pentru altă religie, în afară de *marxism*”.[323] În 1954, o nouă lege a reorganizat sistemul de învățământ superior: celor trei universități din perioada interbelică (din Zagreb, Belgrad și Ljubljana), li s-au adăugat Universitatea din Skoplje pentru Macedonia (încă din 1946) și cea din Sarajevo pentru Bosnia-Herțegovina (din 1949). În perioada imediat postbelică, toate cursurile anticomuniste fuseseră eliminate, iar începând cu anii 1950 cei mai mulți profesori universitari au devenit apolitici (cursurile despre marxism au fost menținute, iar influența partidului a rămas fermă, cu scopul de a preveni excesele politice deviaționiste, însă caracterul ideologizat al învățământului superior a devenit tot mai diluat).[324]

Politica internă iugoslavă în perioada 1952–1955 a fost însoțită și de o ușoară relaxare. Ubicuitatea poliției secrete, caracteristică în Uniunea Sovietică și în statele est-europene aflate sub dominația sa, a suferit transformări în spațiul iugoslav. UDBA (*Uprava Državne Bezbednosti*) a rămas alertă, informatorii erau în continuare activi, însă întreaga hipervigilență a serviciilor secrete a fost redusă la

[322] Pavlowitch, *op. cit.*, pp. 236–239.

[323] Cf. McVicker, *op. cit.*, pp. 48–52.

[324] Pavlowitch, *op. cit.*, pp. 236–240.

activități de observare, abandonând interogatoriile bazate pe teroare și diminuând arestările abuzive; potrivit lui Fred Warner Neal, observator direct al acestor transformări interne în Iugoslavia, teroarea și prezența ubicuă și terifiantă a poliției secrete erau mult mai pregnante în URSS și celelalte state din lagărul socialist, în timp ce în Iugoslavia, după cum menționează autorul, agenții UDBA erau mai puțin vizibili decât în perioada 1945–1949: „Călătorind împreună cu mine cu trenul prin Iugoslavia, un agent UDBA și-a deconspirat identitatea spunându-mi: ‚Suntem tot timpul în stare de observație, însă nu mai facem așa multe ca înainte'."[325]

În ceea ce privește comerțul exterior al Iugoslaviei, descentralizarea economică a implicat și abolirea comerțului de stat, permițând întreprinderilor individuale să se angajeze în relații comerciale (deși restricțiile guvernamentale limitau amploarea acestora); această evoluție nu a modificat semnificativ situația, întrucât Iugoslavia nu era angrenată în schimburi externe masive. Acestea constituiau apanajul exclusiv al Băncii Naționale până în 1954, când a fost creat un Centru de Stabilire a Schimburilor Externe. Evenimentele din anii 1948–1950 au necesitat o reorientare a relațiilor economice externe iugoslave: perioada 1952–1954 a fost marcată de o intensificare a relațiilor comerciale cu statele occidentale, astfel încât, până la momentul în care au fost reluate legăturile economice cu statele est-europene[326], volumul tranzacțiilor comerciale crescuse destul de mult pentru a depăși dificultățile din faza în care Iugoslavia a fost supusă embargoului de către Moscova.[327]

În perioada 1950–1955, politica externă a Iugoslaviei a fost grevată de ostilitate în relațiile cu Uniunea Sovietică și statele est-europene din lagărul socialist (deși o formă de normalizare poate fi identificată după moartea lui Stalin) și de cooperare politică și militară cu statele occidentale. Apropierea de Occident i-a determinat pe unii observatori să speculeze că Tito direcționează treptat Iugoslavia spre blocul capitalist. Însă, așa cum se exprimau Hoffman și Warner Neal, „Iugoslavia a rămas neutră, dar neutră *împotriva* Uniunii Sovietice și *pentru* Vest".[328]

Cea mai relevantă evoluție în politica externă iugoslavă a constat în apropierea de Turcia și Grecia și în rolul activ asumat în cadrul unui Pact Balcanic. Relațiile Belgradului cu Turcia au fost tensionate până în 1950, când Iugoslavia a acceptat

[325] Cf. Warner Neal, *Titoism in action…*, pp. 219–221.

[326] Relațiile economice ale Iugoslaviei cu Uniunea Sovietică și statele est-europene din lagărul socialist au fost reluate în 1954.

[327] McVicker, *op. cit.*, pp. 96–100 și Hoffman și Warner Neal, *op. cit.*, pp. 258, 330–332 și *passim.*

[328] *Ibidem,* p. 417. Sublinierea noastră

să ofere despăgubiri Ankarei pentru proprietățile turcești naționalizate; după semnarea unui acord comercial între cele două state, relațiile bilaterale au urmat o traiectorie a apropierii. Relațiile cu Grecia erau îngreunate din cauza *chestiunii macedonene,* aspect esențial pentru Tito și din cauza sprijinului anterior oferit rebelilor comuniști, punct sensibil pentru noul guvern de centru format în Grecia în 1950. De-a lungul anului 1951 relațiile s-au îmbunătățit prin faptul că Iugoslavia a abandonat proiectul iredentist asupra Macedoniei egeene, iar legăturile aeriene și feroviare au fost restabilite. Intensificarea vizitelor reciproce și sugestiile iugoslave cu privire la stabilirea unor măsuri comune de apărare iugoslavo-greco-turcești au rezultat în semnarea unui Tratat de Prietenie și Cooperare între cele trei guverne în februarie 1953, care stipula consultări la nivel militar și diplomatic și prevedea cooperare în sectoarele economic, tehnic și cultural. Din 1951, însă, Grecia și Turcia deveniseră membre ale NATO; așteptările americane vizau o includere a Iugoslaviei în sistemul defensiv occidental creat în zona Mediteranei, dar Tito afișa o poziție intransigentă cu privire la formalizarea cooperării prin semnarea unui pact, izvorâtă din ambiția de a exclude Iugoslavia din strategiile internaționale de incluziune în tabere sau pacte: „Nu dorim să creăm nici un fel de pact, nici măcar unul regional cu Grecia și Turcia.” Cu toate acestea, tratatul din februarie 1953 a fost semnat, deși Tito a precizat că acesta reprezenta doar „înțelegeri în scris care nu au o bază reală”, de vreme ce intenția Belgradului nu era de a „irita și mai mult vecinii europeni, care deja sunt lansați în provocări”.[329] Din punct de vedere militar, tratatul semnifica un triumf al politicii externe americane, reunea sectoarele navale, aeriene, ale resurselor și echipamentelor militare ale celor trei țări și a condus la reapropierea iugoslavo-britanică (ce a culminat cu vizita lui Tito în Marea Britanie, unde atât regina Elisabeta, cât și Churchill au organizat o primire grandioasă), însă nu constituia inițial o alianță militară efectivă. În cele din urmă, în august 1954, la Bled, alianța militară (cunoscută și sub denumirea de Pactul Balcanic) a fost semnată: actul recunoștea obligațiile celor trei guverne față de ONU, precum și angajamentele Greciei și ale Turciei față de NATO. În rest, semnatarii pactului decideau să considere agresiunea îndreptată împotriva unuia drept agresiune împotriva tuturor, se angajau să ofere sprijin militar, individual sau colectiv, în cazul în care unul din cele trei state era atacat, se obligau să nu semneze înțelegeri de pace cu vreun stat agresor fără consultări

[329] Pavlowitch, *op. cit.*, pp. 225–226, Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, pp. 419–420 și Wolff, *op. cit.*, pp. 415–416. Vezi și Wayne S. Vucinich, “Growing Unity in Yugoslavia, Greece and Turkey”, *Current History*, 24:138 (February 1953), pp. 103–108.

prealabile trilaterale și au stabilit un consiliu permanent compus din miniștrii de externe ai celor trei țări. Una din clauzele finale ale pactului prevedea că, în cazul în care situația internațională s-ar deteriora grav sau un alt stat cu care unul din cei trei semnatari semnase deja o alianță era atacat, se impuneau consultări speciale; această clauză era menită să absolve Iugoslavia de obligația de a se angaja automat în sprijinirea unui stat membru NATO în caz de atac (ceea ce era valabil în cazul Greciei și al Turciei).[330]

În plan intern, ruptura comuniștilor iugoslavi de Moscova nu a făcut decât să cimenteze și mai mult poziția lui Tito, oricum deja destul de consolidată și de legitimă. Consecințele rupturii de Stalin, corelate cu nevoia regimului iugoslav „de a avea un simbol mai mare decât Partidul, au contribuit la construirea poziției lui Tito și la întărirea, mai degrabă decât reducerea, cultului personalității sale."[331] Comunismul iugoslav s-a evidențiat prin faptul că, dobândind independență completă față de Uniunea Sovietică și antagonizând infailibilitatea teoriei sovietice, a devenit *comunism național*,[332] în ciuda palpitațiilor teoretic-ideologice cu veleități de internaționalism și a credinței comuniștilor iugoslavi că aparțin unei lumi comuniste. În plan intern, anii 1950 au constituit și ceea ce Aleksa Djilas numea *o culminare a iugoslavismului*. Partidul comunist iugoslav considera problema națională rezolvată și privea „iugoslavismul ca un nou *conținut* în cadrul *formei* vechi, care ar rămâne națională, adică sîrbă, croată, macedoneană ș.a.m.d. Aceste două concepte hegelian-marxiste semnificau, în contextul chestiunii naționale din Iugoslavia, că individualitatea națiunilor (în special identitățile lingvistice și culturale) vor fi prezervate", pe fondul unei solidarități între toate națiunile, combinată cu o loialitate primordială pentru Iugoslavia. Convingerea comuniștilor iugoslavi că „viitorul aparținea socialismului și iugoslavismului părea să fie coroborată de sprijinul entuziast al tinerilor pentru ambele." Edvard Kardelj a recurs la cea mai elocventă interpretare pro-iugoslavistă a evoluției țării: federația iugoslavă s-a creat pe baza intereselor comune ale oamenilor muncii și în cadrul unui sistem sociopolitic unificat; această *comunitate iugoslavă unificată*, prin prisma dezvoltării socialiste, depășea conștiința națională a națiunilor individuale.[333]

Consecințele imediate ale apariției titoismului asupra lagărului est-european au fost mai degrabă psihologice decât instituționale;[334] până la moartea lui Stalin,

---

[330] Wolff, *op. cit.*, pp. 416–417.
[331] Cf. Pavlowitch, *op. cit.*, p. 245.
[332] Warner Neal, *Titoism in action…*, p. 233.
[333] A. Djilas, *op. cit.*, pp. 179–180.
[334] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, p. 468.

nici un alt stat est-european nu a încercat să emuleze *titoismul* sau să considere ca opţiune viabilă *precedentul iugoslav* (după sfidarea titoistă, epurările dictate de Stalin au desfiinţat orice tentativă de naţionalism manifest în statele-satelit). În plan internaţional, efectele cumulative ale evenimentelor din lagărul socialist din 1948–1949 şi ale evoluţiei ulterioare a titoismului au constituit negarea declarată, de către comuniştii iugoslavi, a modelului universal unic de construire a socialismului şi discreditarea pretenţiilor sovietice la hegemonie ideologică şi politică. La rândul lor, acestea au reprezentat catalizatorul pentru ceea ce mai târziu a devenit cunoscut drept *policentrism,* adică negarea unui centru de la care toate partidele comuniste ar trebui să aştepte ghidare. Astfel, exemplul iugoslav a influenţat Partidul Comunist Italian, condus de Palmiro Togliatti, precum şi Partidul Comunist Spaniol, în anii 1960 ambele abandonând „noţiunea universalităţii lecţiilor extrase de Moscova din propria sa experienţă istorică”. Eurocomunismul s-a conturat în termenii „unei declaraţii de independenţă faţă de Kremlin, în sens general, şi prin influenţa directă iugoslavă asupra partidelor italian şi spaniol, în sens particular.” Eurocomunismul s-a clădit pe patru principii pivotale: 1) respingerea noţiunii că modelul sovietic are valabilitate universală; 2) respingerea pretenţiei Moscovei la conducere; 3) acceptare calificată a pluralismului şi 4) acceptarea validităţii interesului naţional; toate acestea erau principii susţinute de iugoslavi.[335] În timp, titoismul a reuşit să se autonomizeze şi sub forma unui *gen de marxism-leninism,* iar ca sistem politic-social-economic acesta a fost copiat de Fidel Castro în Cuba, preluat şi îmbunătăţit de Mao Zedong în China şi emulat de Nicolae Ceauşescu în România.

România şi adoptarea modelului stalinist

Hoffman şi Warner Neal consideră că au existat elemente de *titoism* şi în alte state comuniste est-europene, fie identificabile sub forma naţionalismului latent, fie a sentimentelor anti-sovietice, fie în însăşi natura poziţiei pe care elitele politice comuniste le-au ocupat. Două obiective esenţiale conjugau comportamentul acestora: pe de o parte, *să servească Uniunea Sovietică,* iar, pe de alta, *să rămână la putere şi să construiască socialismul în ţările lor.* Cele două obiective erau frecvent

---

335 Cf. Ramet, *op. cit.*, pp. 181–182. Vezi şi Andrzej Korbonski, “The Impact of the Soviet-Yugoslav Rift on World Communism”, în Wayne S. Vucinich, (ed.), *War and Society in East Central Europe. At the Brink of War and Peace: The Tito-Stalin Split in a Historic Perspective*, New York: Brooklyn College Studies, 1982, p. 6.

în contradicție una cu cealaltă.[336] Noi vom argumenta că, în special în perioada 1950–1955 (dar și mai târziu, până la momentul *Declarației din aprilie* din 1964), elita comunistă de la București nu a găsit contradicții majore între cele două obiective; *ex edverso,* de vreme ce aceștia erau lipsiți de legitimitate în plan național, consolidarea puterii lor era în mod organic dependentă de sprijinul Moscovei.

George Schöpflin argumentează că pentru întreaga Europă de Est stalinismul a fost „experiența formativă centrală" după cel de-al Doilea Război Mondial, astfel că orice evoluție subsecventă trebuia analizată și măsurată în corelație cu acesta. Variabilele pe care le folosește autorul în analiza sa fac trimitere la 1) scopul politic sovietic instantaneu și paralizant (Schöpflin recurge la sintagma *breathtaking political scope*), menit să alinieze spre subordonare opt state atât de diferite politic și cultural; 2) concentrarea în timp și comprimarea procesului de dirijare a politicilor în cadrul statelor est-europene și 3) lărgimea, adâncimea și intensitatea procesului:

> Toate instituțiile, toate organizațiile, toate formele de activitate comunitară, toți indivizii trebuiau să se conformeze unui set de norme predeterminat sau, în cazul în care eșuau, să sufere consecințele. Stalinismul a reprezentat în acest sens o tentativă de control totalitar, cu toate că nu a avut succes nicăieri în stabilirea efectivă a penetrării totale a indivizilor, motivelor și activităților lor, nici chiar la apogeul puterii sale. În privința majorității [statelor], el a avut succes doar în măsura în care a fost capabil să impună conformitate cu un model comportamental stabilit.[337]

Stalinismul a operat la o serie de niveluri: ideologie, instituții, structuri, exercitarea puterii, impactul asupra grupurilor sociale, precum și societatea ca întreg.[338] Analiza lui Zbigniew Brzezinski radiografiază transformările din perioada 1948–1953 în termenii stalinismului *ca model al sistemului comunist interstatal.* Înțeles ca atare, stalinismul s-a centrat pe primatul factorului politic și pe prioritatea intereselor sovietice; în mod firesc pentru Stalin, blocul sovietic urma să fie construit pe baza a două imperative: întărirea URSS (de vreme ce orice dăuna Uniunea Sovietică, în mod implicit, dăuna și socialismului) și sprijinul acordat

---

[336] Hoffman, Warner Neal, *op. cit.*, pp. 455–456.

[337] George Schöpflin, *Politics in Eastern Europe*, Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1993, p. 75.

[338] *Ibidem*, pp. 75–76 și *passim*. Vezi și *idem* (ed.), *The Soviet Union and Eastern Europe*, London: Muller, Blond & White, 1986, pp. 3–6.

democrațiilor populare în propria lor „construire a socialismului". Legătura intrinsecă dintre aceste obiective semnifica, pur și simplu, că „nici un conflict de interese nu era posibil, atâta timp cât era urmată o politică consistentă de alocare a priorității intereselor sovietice."[339] Structura complexă centrată pe subordonarea democrațiilor populare a uzitat anumite *instrumente formale,* precum și *instrumente informale.*

Legăturile formale ce au conectat democrațiile populare la Uniunea Sovietică au fost tratatele bilaterale de prietenie, cooperare și asistență mutuală. Absența unor înțelegeri multilaterale în lagărul est-european este relevantă, întrucât denotă intenția lui Stalin de a slăbi apropierea între sateliții săi, de a induce nesiguranță între liderii comuniști și de a-i controla, în parte, pe toți. După cum observă Brzezinski, un corolar minor, dar caracteristic al acestei configurații a fost dispariția activității diplomatice tradiționale în blocul sovietic. Cu excepția rolului jucat de ambasadorul sovietic în democrațiile populare, contactele politice nu au fost menținute prin canale diplomatice. Chiar și Biroul Informativ, creat cu scopul de a constitui un centru formal de coordonare al partidelor comuniste și de a facilita „schimbul" de experiențe dintre acestea, și-a pierdut menirea (mai ales după excomunicarea Iugoslaviei și datorită absența Chinei), întâlnirile formale devenind tot mai rare, iar funcțiile sale remanente fiind eminamente informaționale și propagandistice.[340]

Instrumentele informale analizate de Brzezinski în termeni de control sovietic sunt: 1) însăși persoana lui Stalin și 2) un sistem complex de control, compus din elemente ale unei rețele informale, menită să inducă loialitate și să prevină dezbinarea.

Stalin însuși, consideră autorul, a constituit instrumentul informal de control cel mai important; impactul psihologic pe care acesta l-a avut asupra conduitei celorlalți lideri est-europeni a fost atât de pregnant, încât unele din cele mai radicale decizii în statele-satelit în perioada 1949–1953 nu au fost consecințe ale ordinelor staliniste, ci au reprezentat ceea ce Brzezinski numește „reacție anticipată", adică acțiuni pe care Stalin le-ar fi dorit.

---

339 Brzezinski, *op. cit.,* pp. 104–106.

340 *Ibidem,* pp. 106–111.

> Stalin ca simbol, Stalin ca lider victorios, Stalin care construia socialismul în URSS au produs în cadrul acestor relații o dimensiune intangibilă și, totuși, crucială din punct de vedere psihologic, care a introdus devotament, teamă și ură în procesul de luare a deciziilor și care l-au făcut prezent în toate discuțiile importante. Pentru fanaticul comunist, dragostea și devotamentul pentru Stalin erau ingredientele esențiale ale credințelor cuiva [...], [iar] pentru cei mai mulți comuniști, toate aceste elemente creau, împreună, o anumită ambivalență, chiar dacă nu un angajament carismatic deplin.[341]

Lanțul informal de impunere a controlului sovietic politic includea: 1) consultări directe între conducerea de la Moscova și elitele comuniste est-europene (acestea s-au produs eminamente pe baze bilaterale, astfel încât oricare din liderii statelor-satelit, aflat într-o vizită la Kremlin, rămânea cu impresia că decizia sugerată de Stalin fusese deja aprobată cu entuziasm de omologii săi); 2) ambasadorul sovietic a reprezentat un lanț de control prin ingerința directă în afacerile interne din țările satelite, precum și prin teama permanentă pe care elitele locale o resimțeau cu privire la informațiile relative la „construcția socialismului" pe care acesta le transmitea la Moscova. Funcțiile sale, potrivit lui Brzezinski, depășeau cu mult cadrul prescriptiv al protocolului diplomatic; 3) contactele strânse între aparatul Comitetului Central al PCUS și aparatele de partid din democrațiile populare, care au rezultat în forme de control prin vizitele pe care funcționarii de partid sovietici le făceau cu scopul de a sfătui comuniștii est-europeni sau de a-i informa cu ultimele viziuni moscovite asupra gândirii ideologice adecvate; 4) penetrarea sovietică a poliției secrete și a forțelor armate din democrațiile populare a constituit, în concepția lui Brzezinski, sistemul de control informal cel mai instituționalizat. Scopul urmărit era de a asigura loialitatea absolută a acestora față de URSS și de a preîntâmpina controlarea lor de către liderii locali ce ar fi putut, ulterior, sfida Moscova. În fine, o a cincea particularitate a sistemului stalinist de control consta în izolarea democrațiilor populare una de alta, prin eliminarea conferințelor tuturor partidelor comuniste sau a întâlnirilor multilaterale la nivel înalt. Moscova devenea astfel „centrul de comunicații", iar rezultatul acestei practici de izolare se transforma într-o „sursă de unitate și coeziune hotărâtoare".[342]

---

[341] *Ibidem,* pp. 111–112.

[342] *Ibidem,* pp. 115–124.

Toate aceste elemente de control politic au fost completate de aspectele economice ale controlului sovietic. După rapacitatea Uniunii Sovietice pentru bogățiile naturale ale statelor est-europene încă din timpul războiului, dependența de Moscova a fost construită pe formula „întreprinderilor mixte". Obiectivul corelativ era analog cu cel al controlului politic: evitarea intensificării relațiilor economice între țările-satelit și angrenarea economiilor naționale în relații bilaterale economice cu Uniunea Sovietică[343] (companiile mixte sovieto-române, sovieto-ungare, sovieto-bulgare, sovieto-iugoslave sunt ilustrative pentru această tactică de exploatare a sateliților est-europeni). În plus, un centru al relațiilor economice din lagărul socialist, similar cu Biroul Informativ din domeniul politic, a fost înființat în 1949 (ca reacție la Planul Marshall, lansat în 1947 de administrația americană) sub forma unui *Consiliu de ajutor economic reciproc (CAER).* Până la moartea lui Stalin, acesta a fost mai degrabă inert, limitându-se la formalizarea unor acorduri economice între membrii săi. Brzezinski remarca o altă particularitate ce a grevat relațiile intercomuniste din lagărul sovietic: la fel ca și Cominform-ul, care a devenit un simplu organ antititoist, CAER a fost activ în sponsorizarea boicotului economic al Iugoslaviei, fapt ce denotă că „la fel ca în politică, tiparul relațiilor economice era caracterizat de absența unor aranjamente formale de ansamblu și depindea de relațiile directe, ce erau, de regulă, favorabile URSS-ului."[344]

În ceea ce privește evoluția României comuniste, toate elementele de control sovietic au acționat, iar faptul că Gheorghiu-Dej fusese aprobat de către Stalin ca lider local și că singurele pârghii de menținere a poziției sale erau axate pe instrumentalizarea propriului partid, utilizând metode staliniste, a determinat ca elita comunistă din România, lipsită de sprijin popular sau legitimitate, să poată doar prelua *in toto* modelul stalinist pentru a convinge Moscova de loialitate. Consilierii sovietici au reprezentat o sursă ubicuă a puterii, iar comuniștii români, după cum atestă rezoluțiile Biroului Politic studiate de noi și menționate în partea finală a acestei lucrări, au ezitat de nenumărate ori în luarea unor decizii chiar formale, procedurale, fără consfătuirea prealabilă cu aceștia. Ambasadorul sovietic la București era împuternicit cu privilegii și competențe care depășeau protocolul diplomatic, iar prezența consilierilor militari din armata sovietică conferea Moscovei asigurări că nu există abateri de la stalinism în România. Figura lui Stalin era

---

343 Vezi Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre,* Iași: Polirom, 1996, pp. 76–78 și Brzezinski, *op. cit.*, pp. 124–128.

344 Brzezinski, *op. cit.*, p. 128.

omniprezentă, iar experiența politico-istorică a URSS era considerată model incontrovertibil. Subjugarea economică a României s-a produs prin înființarea societăților mixte, în condiții evident bazate pe asimetrie, avantajând flagrant partea sovietică.

În plus, România era oricum, împreună cu Ungaria și Bulgaria, pasibilă de plăți imense sub forma reparațiilor de război; exigența lui Stalin era de neclintit în cazul fostelor aliate ale Germaniei naziste, astfel că România dădea Uniunii Sovietice 15% din venitul național în 1948. Mare parte a studiilor de specialitate consideră că, până la sfârșitul anilor 1950, URSS primise de la România, Ungaria și RDG mai mult decât cheltuia pentru a le controla.[345] Tony Judt prezintă această arhitectură a relațiilor economice în termenii colonialismului, în sensul în care „relația dintre URSS și teritoriile sale de vest era una clasic *imperialistă* (cu observația că, în cazul sovietic, centrul imperial era mai sărac și mai înapoiat decât periferia subjugată)."[346]

Imperativul construirii „dictaturii proletariatului" de tip sovietic a presupus un amplu angrenaj transformativ. Vom prezenta, în continuare, consolidarea puterii comuniste în România, reflectată de arealul măsurilor noi; vom structura întregul proces transformativ în baza a câteva paliere esențiale: schimbări instituționale, industrializarea, agricultura, transformări societale (teroarea și poliția secretă, educația, intelectualii, religia, politica față de minorități), poziția PMR, epurările și relația cu Uniunea Sovietică.

În privința cadrului nou instituțional, în ianuarie 1949, Adunarea Națională a emis o lege prin care erau constituite *consiliile populare,* modelate după tiparul organelor de putere sovietice la nivelul orașelor, satelor și județelor. Aceste consilii populare erau responsabile cu „realizarea ordinii socialiste în viața locală", sintagmă în subsidiarul căreia erau plasate sarcini precum: supravegherea realizării planului economic, lupta împotriva sabotajului sau rezistenței manifeste ori latente, programe publice de sănătate. După cum am văzut, organe similare, ce copiau același model de proveniență sovietică, fuseseră constituite și în Iugoslavia încă din timpul războiului, iar după 1945 acestea fuseseră subordonate controlului statului (după 1948 ele au primit mai multă autoritate și au fost dublate de consiliile muncitorești). Însă „în România aceste [consilii populare] au fost în mod artificial înființate prin decret."[347] În septembrie 1950, o altă lege stipula modalitatea de alegere a consiliilor populare, cadru legislativ ce a fost dublat de o

[345] Judt, *op. cit.*, p. 163.
[346] *Ibidem, loc. cit.*
[347] Cf. Wolff, *op. cit.*, pp. 449–450.

reorganizare a întregii administrații a țării: diviziunea în 58 de județe care data din perioada interbelică a fost înlocuită cu o organizare în 28 de regiuni (selectând orașele industriale și plasându-le sub controlul direct al guvernului central), la rândul lor subdivizate în districte (orașele mai mici fiind plasate administrației regionale), care erau compuse din comune.[348] În august 1948, regimul comunist a creat Directoratul General al Securității Populare (*Securitatea*), iar în ianuarie 1949 corpurile polițienești și jandarmeria au fost desființate și înlocuite cu *miliția.* În 1949 a fost adoptat un nou sistem juridic, care abolea separarea puterilor în stat, iar „la fel ca în Uniunea Sovietică, noul sistem furniza pregătirea rapidă și pripită a *Asesorilor Populari.*"[349] Respingerea separării puterilor judecătorească și executivă era evidențiată de faptul că judecătorii erau supuși politicii statului și partidului.[350] Un nou cod penal îl substituia pe cel din 1937 și stipula pedepsirea „actelor considerate primejdioase pentru societate", chiar dacă „ele nu erau expres prevăzute în lege ca infracțiuni."[351] România a fost prima țară est-europeană care a extins sfera pedepsei capitale prin introducerea pedepsei cu moartea pentru trădare și sabotaj economic (în 1949).[352] Spre deosebire de Iugoslavia, care a introdus un nou drept penal (ce prevedea că pedepsele aplicate și natura infracțiunilor trebuie să fie specificate de lege), România s-a lansat într-un program accelerator de suprimare a drepturilor și libertăților fundamentale, instituind teroarea și legiferând-o prin aceste noi prevederi legislative.

În 1952 a fost introdusă o nouă constituție, inspirată tot din exemplul sovietic (precum cea din 1948), act motivat de necesitatea ce reieșea din „marșul înainte al poporului muncitor". În preambulul textului se preciza că Republica Populară Română era un stat al muncitorilor, clădit pe baza victoriei glorioase a armatei sovietice împotriva forțelor Germaniei naziste; Uniunea Sovietică reprezenta aliatul și prietenul care garanta independența, suveranitatea, dezvoltarea și prosperitatea RPR, iar politica sovietică era sinonimă cu relațiile de prietenie și alianță

---

348 *Ibidem,* p. 450. Vezi și Ghiță Ionescu, *Comunismul în România,* București: Editura Litera, 1994, pp. 201–203.

349 Michael Shafir, *Romania: politics, economics and society,* London: Frances Pinter (Publishers), 1985, pp. 42–43. Vezi „Procesul verbal al ședinței Secretariatului CC al PMR privind înființarea unor școli pentru asesorii populari", în *Stenogramele ședințelor Biroului Politic (1948)…,* p. 389.

350 Ionescu, *op. cit.,* p. 204.

351 Cf. Free Europe Committee, *Penal Law and Justice in the Communist Regime of Romania,* citat în *ibidem, loc. cit.*

352 *Ibidem, loc. cit.*

pe care URSS le stabilise cu democrațiile populare. Astfel, „Uniunea Sovietică și-a făcut apariția ca sponsor în însăși textul noii constituții din România".[353]

În sfera economică, programul transformativ inițiat de comuniști necesita substituirea unei economii bazate pe piață și proprietate privată de una planificată de la centru și aflată în proprietatea statului. Astfel, încă din iunie 1948, Marea Adunare Națională a votat legea naționalizării întreprinderilor industriale, miniere și de transport. Pasul intermediar spre această evoluție se produsese în 1946, când a fost naționalizată Banca Națională a României.[354] La sfârșitul aceluiași an, instituțiile de sănătate, casele de film, cinematografele au fost și ele naționalizate, iar până la sfârșitul anilor 1950 vor intra în proprietatea statului și cabinetele medicale, restaurantele, prăvăliile și companiile de taxi.[355] Argumentele avansate de elita comunistă pentru a justifica industrializarea se centrau pe faptul că ea stopează exploatarea străină; însă, după cum observa Ghiță Ionescu, legea naționalizării excepta de la expropriere „capitalul acelor întreprinderi care au fost acordate unui stat membru al ONU, ca rezultat al aplicării tratatului de pace ori a reparațiilor de război"; ca atare, prevederile legale au autentificat exploatarea sovietică prin faptul că URSS a devenit singurul mare proprietar de capital industrial din România. În consecință, privilegiile aferente (scutiri de taxe, directori sovietici etc.) au fost oferite efectiv Moscovei, prin intermediul *Sovromurilor: Sovrompetrol, Sovromtransport, Sovromlemn* și *Sovrombank* acționau deja în perioada naționalizării, iar imediat după au fost create încă șase astfel de companii mixte româno-sovietice: pentru gaze naturale, asigurări, industria chimică, industria metalurgică și tractoare.[356] Între 1949 și 1950 economia României a fost guvernată de planuri economice anuale, iar în 1951 a fost lansat

[353] Wolff, *op. cit.*, p. 451. Vezi și Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, București: Humanitas, 1995, p. 264. Paragraful la care am făcut referire preciza: „Republica Populară Română a luat naștere ca urmare a victoriei istorice a Uniunii Sovietice asupra fascismului german și a eliberării României de către glorioasa Armată Sovietică, eliberare care a dat putință poporului muncitor, în frunte cu clasa muncitoare, condusă de partidul Comunist, să doboare dictatura fascistă, să nimicească puterea claselor exploatatoare și să făurească statul de democrație populară, care corespunde pe deplin năzuințelor maselor populare din România." (vezi *Dosarele istoriei*, an VIII, nr. 8, 2003, p. 23.)

[354] Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași: Polirom, 2005, p. 145 și Ionescu, *op. cit.*, p. 192.

[355] Georgescu, *op. cit.*, pp. 259–260.

[356] Ionescu, *op. cit.*, pp. 195–196.

primul plan cincinal.[357] Anomaliile în strategiile implementate de elita comunistă au abundat. Un exemplu în acest sens este oferit de Montias, care observa că fondul de investiții al statului, stabilit pentru sectorul transporturilor, era justificat pentru reconstruirea drumurilor și căilor ferate grav avariate și repunerea lor în funcțiune, însă suprafața rutieră a fost lăsată în starea inițială și nici o nouă rută feroviară nu a fost construită. Cel mai ambițios program de îmbunătățire a infrastructurii țării a fost Canalul Dunăre-Marea Neagră, însă acesta s-a dovedit mult prea costisitor și a fost abandonat în 1953.[358] În plus, imensa construcție servea unui dublu obiectiv: lansarea în lucru a unei imitații a construcțiilor grandioase ale lui Stalin, menită să edifice infrastructura țării, și crearea unui „uriaș lagăr de muncă, unde au pierit mulți dintre cei acuzați în baza noilor legi".[359] Anomalii de acest tip sunt prezentate și de Tony Judt, în termenii reproducerii unor măsuri economice iraționale ale Uniunii Sovietice; spre exemplu, în septembrie 1948 Gheorghiu-Dej anunța că „vrem să realizăm o acumulare socialistă în detrimentul elementelor capitaliste de la sate", într-o țară în care, menționează autorul, „'elementele capitaliste' din economia rurală străluceau prin absență."[360]

Industrializarea a fost concomitentă cu un proces de urbanizare, datorită ascensiunii ratei inserției pe piața muncii în sectoarele industriale. Astfel, între 1948 și 1953, populația urbană a crescut de la 23,5% la 26,3%. Regimul consumului de bunuri și alimente a fost reglementat draconic de autoritățile comuniste prin raționalizarea acestora, care s-a menținut pe întreaga perioadă a reconstrucției.[361]

Reformele acestei etape în construcția socialistă au vizat, desigur, și agricultura. În acest sector, imperativul stalinist reclama abolirea proprietății private și înființarea gospodăriilor colective. Colectivizarea a fost lansată de comuniștii români în 1949, însă procesul a fost unul extrem de sinuos, declanșând tulburări sociale în zonele rurale, astfel încât regimul a avut nevoie de 13 ani pentru a desăvârși măsurile de colectivizare a agriculturii.[362] Întregul proces a început prin aprobarea a trei măsuri referitoare la agricultură, adoptate de guvernul comunist[363]: 1) o „reformă

---

[357] Georgescu, *op. cit.*, p. 260 și John Michael Montias, *Economic Development in Communist Rumania*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1967, (vezi, cu precădere, capitolul "The Industrialization of Rumania"), p. 24.

[358] Montias, *op. cit.*, pp. 24–25.

[359] Shafir, *Romania: politics, economics and society*, p. 43.

[360] Judt, *op. cit.*, p. 165.

[361] Montias, *op. cit.*, p. 29. Vezi și Georgescu, *op. cit.*, p. 261.

[362] Tismăneanu, *op. cit.*, p. 146 și Ionescu, *op. cit.*, p. 260.

[363] Vezi Ionescu, *op. cit.*, pp. 218–219.

agrară", prin care statul expropria toate proprietățile agricole ce depășeau 50 hectare; 2) prioritizarea „sarcinilor partidului în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii", hotărâtă de către Comitetul Central; 3) constituirea neîntârziată a gospodăriilor colective. Primele GAC-uri (Gospodării Agricole Colective[364]) s-au constituit în 1949. La sfârșitul acestui an existau 56 de GAC-uri, iar în 1953, după moartea lui Stalin, numărul acestora a crescut la 1989.[365]

Un act esențial al problemei colectivizării este cel al rezoluției Comitetului Central al PMR din martie 1949: textul menționa necesitatea soluționării problemei țărănești, aceasta fiind cea mai dificilă sarcină cu care se confrunta dictatura proletariatului și construcția socialismului. Progresul social într-o democrație populară trebuia să rezulte din diminuarea sărăciei endemice în zonele rurale.[366] Rezoluția surprindea existența a cinci categorii nesocialiste: 1) „proletariatul agricol", adică țăranii fără pământ care lucrau pentru chiaburi, ce trebuia absorbit în brigăzile gospodăriilor colective; 2) țăranii săraci, care dețineau loturi mici și neproductive; 3) „țăranii mijlocași", care dețineau între 5 și 20 hectare de teren și care realizau două treimi din întreaga producție agricolă; 4) chiaburii, definibili nu prin proprietatea asupra pământului, ci prin faptul că foloseau munca plătită; 5) reminiscențele clasei moșierești, ale cărei proprietăți fuseseră deja lichidate de către stat.[367] Potrivit lui Ghiță Ionescu, politica ce trebuia adoptată poate fi sintetizată astfel: „sprijinirea pe țăranii săraci, întărirea alianței cu țărănimea mijlocașă și purtarea unui război fără cruțare cu chiaburii".[368] Vasile Luca sublinia această prioritate imperioasă: „Să lămurim că îngrădire înseamnă să nu-l lăsăm pe chiabur să exploateze și să jefuiască, arătând țărănimii sărace drumul spre a scăpa de această exploatare. Să spunem că prin gospodăriile colective vom ajunge și va trebui să ajungem la lichidarea chiaburimii ca clasă (*sic!*) exploatatoare".[369] Observația lui Ghiță Ionescu cu privire la diferențele în politica agricolă dintre colectivizările

[364] GAC-urile au funcționat până în 1965, când au fost înlocuite de Cooperativele Agricole de Producție (CAP).

[365] Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej (1948–1965)*, București: Humanitas, 1998, p. 77.

[366] Ionescu, *op. cit.*, p. 219.

[367] Ionescu, *op. cit.*, pp. 219–220. Vezi și Ședința Biroului Politic, din 15, 16, 17 februarie 1949, referitoare la „Raportul pregătit de Gheorghiu-Dej pentru a fi dezbătut în ședința Plenarei CC al PMR, cu privire la situația țărănimii", în *Stenogramele ședințelor Biroului Politic (1949)…*, pp. 64–79.

[368] *Ibidem*, p. 221.

[369] Ședința Biroului Politic din 17 februarie, în *Stenogramele ședințelor Biroului Politic (1949)…*, p. 76.

de tip stalinist (din 1929) și cele din țările est-europene, inclusiv România, este relevantă: spre deosebire de tiparul sovietic, cele din urmă nu proclamau lichidarea chiaburimii, ci îngrădirea sa și nu insistau pe o colectivizare imediată și totală, ci pe una treptată. O comparație între politica agricolă iugoslavă și cea promovată de comuniștii români relevă o altă distincție: în cazul României, se respingea categoric ideea de a permite țărănimii mijlocașe (și chiaburilor) să intre în cooperativele de producție, păstrându-și loturile de teren. De altfel, rezoluția PMR axată pe aceste aspecte critica poziția iugoslavilor, întrucât ignorau principiile fundamentale ale colectivizării.[370]

Opoziția profundă a țăranilor la aceste măsuri de colectivizare a determinat elita comunistă să-și modifice strategia. La acel moment, responsabili cu agricultura erau Ana Pauker (în cadrul Secretariatului PMR) și Vasile Luca, în calitate de ministru de finanțe; aceștia vor fi aspru criticați pentru „călcarea în picioare a principiului participării voluntare a țăranilor la transformarea socialistă a agriculturii".[371] Oricum, de vreme ce colectivizarea nu s-a produs atât de ușor precum scontase elita comunistă, la sfârșitul anului 1951 Comitetul Central a hotărât promovarea unei alte forme de asociere, și anume *întovărășirile agricole,* menite să reprezinte o formă tranzițională pe calea spre CAP-uri. Membrii acestor asociații, constituite pe modelul TOZ-urilor din Uniunea Sovietică din anii 1920, puteau să își păstreze pământul, vitele și mijloacele de producție, care rămâneau necolectivizate, însă trebuiau să-și comaseze parcelele de pământ, pe care le lucrau în comun, cu ajutorul mijloacelor agro-tehnice furnizate de stat prin ajutorul SMT-urilor (Stațiuni de Mașini și Tractoare).[372]

Am inclus toate celelalte politici lansate de comuniștii români, referitoare la teroare și poliția secretă, educație, situația intelectualilor, religie, poziția minorităților, în categoria schimbărilor societale.

Represiunea comunistă a semnificat instituirea terorii, iar Securitatea a fost instrumentul pivotal al acesteia. Ca agent al terorii, Securitatea era împărțită administrativ în *„direcții"*, care acopereau întreaga țară. Sarcina complementară (acțiunilor inițiale de contrasabotaj și investigare penală), prevăzută de Decretul din august 1948, era de „a apăra cuceririle democratice și a asigura securitatea

---

[370] Ionescu, *op. cit.*, pp. 221–222.

[371] Cf. Raportului lui Dej la al II-lea Congres al PMR din 23–28 decembrie 1955, citat în Ionescu, *op. cit.*, p. 232.

[372] Vezi Montias, *op. cit.*, pp. 89–90 și Ionescu, *op. cit.*, pp. 232–235.

Republicii Populare Române împotriva complotului dușmanilor externi și interni".[373] În esență, sarcina a fost translatată în plan acțional prin menținerea comuniștilor la putere, iar „noua Republică Populară Română s-a autocertificat în mod oficial drept un stat polițienesc".[374] Conducerea acestui organ al terorii era compusă în totalitate din agenți ai serviciilor de securitate sovietice, iar brutalitatea și intransigența violentă reprezentau trăsăturile necesare pentru cei care conduceau acele servicii. Unul din obiectivele esențiale ale Securității era legat de „demascarea activității de spionaj imperialist"; Gheorghiu-Dej și cei din jurul lui au stabilit profilul tipului de dușmani, identificabil în agențiile de informații americane, britanice, iugoslave și israeliene. Un alt obiectiv, în egală măsură pivotal în activitățile Securității, era „identificarea și distrugerea oricărei forme de rezistență internă față de regim", descrisă de comuniști drept „activitate antidemocratică subversivă a dușmanilor poporului"; cei susceptibili de astfel de „delicte" erau foștii proprietari de întreprinderi și moșierii, membrii partidelor democratice scoase în afara legii, studenții și profesorii, foștii ofițeri și polițiști, precum și membrii Gărzii de Fier. În această perioadă, conspirația împotriva ordinii sociale a fost identificată și catalogată drept „propagandă ostilă regimului", trecere ilegală a graniței, nedenunțare a unei infracțiuni împotriva statului, crime „împotriva umanității și acțiuni împotriva clasei muncitoare", trădare, spionaj, distribuire de manifeste interzise, sabotaj și „activitate religioasă ostilă". Cei mai mulți vinovați de astfel de „crime" au fost condamnați și trimiși în lagărele de muncă. Oripilant este faptul că aceștia nu fuseseră judecați sau condamnați prin proceduri juridice specifice, ci au ajuns în lagărele de muncă prin ordine ale Ministerului de Interne, care acționa, la rândul său, în conformitate cu instrucțiunile lui Gheorghiu-Dej și ale consilierilor sovietici.[375] Așadar, teroarea a fost folosită nu numai pentru a sancționa faptele considerate delicte, ci și ca „mijloc de reconstrucție socială și ca instrument fundamental în perpetuarea sistemului." Dimensiunea amplă a acestui asalt asupra întregii societăți denotă izolarea elitei comuniste române și, implicit, absența unei baze politice interne proprii.[376]

---

373 Cf. Documentul emis de Ministerul de Interne „Organizarea și funcționarea organelor Ministerului de Interne de la înființare până în prezent", citat în Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București: Fundația Academia Civică, 2006, pp. 97–98.

374 Cf. Deletant, *România…*, p. 98.

375 Informații din *ibidem*, pp. 98–103 și *idem*, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948–1965*, Iași: Polirom, 2001, pp. 96–105.

376 Cf. Tănase, *op. cit.*, pp. 57–58.

În ceea ce privește restructurarea radicală a vechiului sistem de valori și a instituțiilor culturale, Vlad Georgescu numește ansamblul de măsuri ale guvernării Gheorghiu-Dej *stalinism cultural,* înțeles ca element al modelului stalinist transpus în România. În loc de *ex Occidente lux,* lumina era căutată de comuniștii români la Răsărit, astfel încât s-a produs o masivă campanie de rusificare și o infuzie de valori marxist-leniniste. Tot acum (august 1948) este promulgată Legea pentru reforma învățământului, care a copiat întru totul modelul sovietic: au fost închise toate școlile străine, s-au operat epurări în rândul studenților și cadrelor didactice, predarea religiei în școli a fost total interzisă, limba latină a fost eliminată ca obiect de studiu (și înlocuită cu limba rusă), liceele și școlile au primit denumiri sovietice, iar tezele marxist-leniniste, interpretate de Stalin, au devenit studii obligatorii. Școlile tehnice au luat avânt, întrucât regimul comunist se baza pe acestea pentru un influx de noi tehnicieni și experți, cărora le incumba sarcini legate organic de nevoile planificării de stat. *Stalinismul cultural* s-a impus prin forță: Academia Română a fost desființată în 1948 și înlocuită cu una nouă, iar legăturile intelectualilor cu Occidentul au fost întrerupte. Suprimarea vechilor valori naționale necesita o formă de justificare, astfel încât lucrarea lui Mihail Roller, *Istoria României,* a revizuit trecutul țării, precum și conceptul de patriotism, iar studiul lui Leonte Răutu, „Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului în științele sociale”, era „o aplicare locală a jdanovismului și o vehementă încriminare a celor care ‘ascund putregaiul cosmopolit în carapacea verbiajului despre specificul național’”.[377] Cenzura a fost instituită asupra publicațiilor „foștilor intelectuali” sau asupra a tot ceea ce reflecta „naționalism”, „cosmopolitism”, „obiectivism” sau „decadență burgheză”. Ziarul *Scânteia* a devenit instrumentul pivotal în identificarea și demascarea celor care refuzau să se supună reinterpretărilor tradiției culturale consonante cu dogmele marxist-leniniste. Vladimir Tismăneanu arată că „în domeniul vieții culturale, scopul partidului comunist a fost acela de a anihila orice formă de creativitate autentică: literatura, istoria, arta și filosofia trebuiau să se subordoneze ideologic sferei politice”. De asemenea, a fost înființată Școala de Științe Sociale „Andrei Jdanov”, un alt mecanism de îndoctrinare, subordonată Secției de Agitație și Propagandă a Comitetului Central.[378]

Deosebit de violentă a fost represiunea față de biserici. Decretul-lege nr. 1777 privind regimul general al cultelor religioase (din august 1948) prevedea la art. 6:

---

[377] Cf. Georgescu, *op. cit.*, p. 266.

[378] Tismăneanu, *op. cit.*, pp. 147–148; Ionescu, *op. cit.*, pp. 205–212 și Georgescu, *op. cit.*, pp. 266–268.

„Cultele religioase sunt libere să se organizeze și pot funcționa liber dacă practicile și ritualul lor nu sunt contrare Constituției, securității sau ordinii publice și bunelor moravuri."[379] Biserica greco-catolică (unită) a fost integrată în biserica ortodoxă, care, la rândul ei, a fost aservită statului prin numirea unui patriarh simpatizant comunist. O campanie de presă (însoțită de arestări în rândul preoților și enoriașilor) a fost declanșată împotriva religiei și bisericilor. Celelalte confesiuni au resimțit de asemenea valul de teroare: preoții catolici și înaltul cler au fost arestați în număr mare, iar guvernul român a abrogat unilateral Concordatul cu Vaticanul din 1927. Un alt decret a redus numărul episcopiilor romano-catolice la două, ultimii doi prelați fiind și ei apoi arestați. Conducătorii spirituali ai comunității evreiești au fost, în parte închiși, în parte înlocuiți cu elemente docile.[380]

În decembrie 1948, Biroul Politic al PMR a adoptat rezoluția cu privire la „problema națională". Textul se centra pe teza lui Stalin asupra egalității în diversitate între naționalitățile eliberate de dominația de clasă, denunța „naționalismul clicii trădătoare din conducerea Partidului Comunist Iugoslav", se pronunța împotriva oprimării minorităților și condamna, încă o dată, atitudinea șovină a lui Lucrețiu Pătrășcanu față de anumite minorități.[381] Eforturile comuniștilor români de a introduce politica sovietică în domeniul naționalităților s-au regăsit în crearea Regiunii Autonome Maghiare; activitățile culturale ale minorității maghiare au fost nu doar facilitate, ci și amplu propagate (activități ce se încadrau, desigur, în limitele permise de elita comunistă). Cu toate acestea, în interiorul „unității maghiare" continuau să existe tendințe șovine antiromânești, astfel că vigilența trebuia menținută, în percepția comuniștilor români. „Pericole" similare persistau în rândul minorității germane, adică șvabii din Banat și sașii din Transilvania; în ciuda avantajelor de care beneficiau, atașamentul față de „unitatea germană", precum și idealul unui destin comun cu Germania se mențineau. Ca atare, regimul comunist a căutat să impună o pregătire marxist-leninistă intensivă și adecvată. Alături de maghiari și germani, alte grupuri minoritare din România care erau beneficiarele politicii „relațiilor de prietenie" ale elitei comuniste au fost rușii, ucrainenii și armenii, în principal datorită faptului că aceste minorități aveau

---

379 Articol preluat din *Dosarele istoriei*, an VIII, nr. 9, 2003, p. 13.

380 Ionescu, *op. cit.*, pp. 212–214 și Georgescu, *op. cit.*, pp. 262–263. Pentru o prezentare mai amplă asupra asaltului autorităților comuniste asupra reprezentanților cultelor religioase, vezi capitolul „Impunerea modelului totalitar și persecuția religioasă", în Deletant, *Teroarea comunistă în România…*, pp. 69–90.

381 Ionescu, *op. cit.*, pp. 214–215. Vezi și *Stenogramele ședințelor Biroului Politic (1948)…*, pp. 395–397.

reprezentanți în Uniunea Sovietică. Măsurile anilor 1950 au inclus înființarea unor școli și grădinițe în limbile materne ale acestora, programe ample de publicare a manualelor școlare, dar și o campanie comunistă de creare a unei conștiințe naționale moldovenești, ca și liant pentru populația din Basarabia și Moldova (de pildă, în 1953, regimul de la București a organizat un eveniment pentru sărbătorirea și glorificarea Moldovei sovietice, în care „echipe” de țărani și muncitori din Basarabia au venit în România pentru a expune „realizările socialismului”).[382]

Două grupuri minoritare s-au distins prin tratamentul aplicat de regimul comunist român: iugoslavii (adică sârbii preponderenți în Banat, dar și un număr de croați) și evreii. Nici minoritățile albaneză, bulgară și greacă nu trebuiau subestimate, chipurile, în privința propensiunii șovine, în viziunea lui Gheorghiu-Dej și a celor din jurul lui. Problema evreiască era ceva mai complexă pentru a o putea trata lapidar doar în termeni pur religioși. Oprimarea evreilor era intrinsec legată de politica antisionistă și antievreiască, lansată deja de PC al Uniunii Sovietice și transpusă, în consecință, și în România. Pentru statul comunist, sionismul reprezenta o mișcare cu tendințe dezbinatoare, iar statul Israel (înființat în 1948) era considerat responsabil pentru propaganda sionistă. În plus, acesta se făcea vinovat și de promovarea „naționalismului evreiesc”, încercând să separe „populația evreiască muncitoare” de poporul în mijlocul căruia trăia. Propaganda radio a autorităților române expunea soarta nefericită a unor evrei după ce au ajuns „în lumea burgheză” din Israel și care, chipurile, intenționau să se întoarcă în România. Antisionismul a atins apogeul în 1949, pe fondul epurărilor din partidul comunist maghiar și judecarea lui Rajk.[383]

Sârbii din Banat, însă, reprezentau cea mai mare primejdie, întrucât erau percepuți ca potențiali agenți ai lui Tito, care promova o politică deviaționistă, îndepărtându-se de fraternitatea comunistă. După cum am menționat deja, persecuția minorității sârbe a atins punctul culminant în mai și iunie 1951, când un număr mare de sârbi au fost „evacuați” brutal și deportați în Bărăgan. Măsura a fost una precumpănitor politică, integrabilă în ceea ce Brzezinski numea *reacție anticipată* la așteptările staliniste, justificată de regimul comunist prin faptul că Tito încerca, încă din 1945, să inflameze și să extindă „șovinismul iugoslav” în rândul minorităților sârbă și croată din proximitatea graniței cu Iugoslavia.

Vara anului 1948, prin evenimentul major ce a produs ruptura ulterioară româno-iugoslavă, anume Rezoluția Cominform ce blama elita comunistă de la

---

382 Informații din Wolff, *op. cit.*, pp. 456–458 și Ionescu, *op. cit.*, pp. 214–215.

383 *Ibidem*, pp. 459–460 și Ionescu, *op. cit.*, pp. 215–216.

Belgrad, a avut consecințe nefaste asupra minorității sârbe din Banat, iar Uniunea Asociațiilor Culturale Democrate Slave din România (UACDSR) a fost supusă unor presiuni extrem de puternice venite din partea elitei politice de la București.[384] Sesizând imediat potențialul destabilizator al culpabilizării lui Tito în zona Banatului, comuniștii români au luat *ab inizio* măsuri: însuși ministrul de interne Teohari Georgescu s-a deplasat la Timișoara cu scopul bine circumscris de „a-i convinge, constrânge pe șefii Uniunii și pe ceilalți sârbi reprezentativi să îmbrățișeze și să difuzeze printre oamenii simpli ideile incriminatoare ale *Rezoluției* antiiugoslave."[385] Presiunile asupra liderilor comunității sârbe au oscilat între promisiuni și amenințări, de genul celor utilizate chiar de Teohari Georgescu: „Dacă nu sunt pentru *Rezoluție,* înseamnă că sunt, de fapt, împotriva URSS-ului și a lui Stalin." Consecința a fost cu ei au fost etichetați drept „bandiți, trădători și spioni iugoslavi."[386] Ministrul de interne s-a angajat într-un adevărat turneu de promovare a Rezoluției Cominform prin satele sârbești, încercând să obțină adeziunea țăranilor sârbi prin promisiunea reducerii cotelor. Andrei Milin și Miodrag Milin insistă în cercetările lor asupra stupoarei care a caracterizat comunitatea sârbă din Banat: noul „război neprevăzut al sloganelor și etichetărilor" survenea pe fondul unei memorii recente a luptei antifasciste iugoslave, iar în mod absolut subit grupul din jurul lui Tito (adică idolii minoritarilor sârbi) era acum expus drept „sluga imperialismului."[387] Conducerea UACDSR și-a însușit rezoluția antiiugoslavă și a preluat sarcina de a o inocula și în rândul populației din zonele rurale. Comentariile celor ce s-au angajat în propaganda antititoistă din satele sârbești indică reacția ostilă a populației rurale; foarte curând s-au cristalizat curente care se disociau de adeziunea Comitetului Central al Organizației Slave la rezoluția antiiugoslavă, iar vocile disidente au afirmat că trebuie să se precizeze că hotărârea luată în iulie (cea de susținere a punctului de vedere PMR) nu aparține „organizației ca atare, ci doar celor care au semnat-o"; totodată, curentul disident din rândul minoritarilor sârbi afirma că „nu putem să judecăm Partidul Comunist Iugoslav [în calitate de] asociație culturală."[388] Rezultatul imediat a fost că o rezoluție a Comitetului Executiv al UACDSR i-a înfierat pe disidenți (acuzați că au „încercat să spargă unitatea populației sârbești,

---

384 Pentru o prezentare detaliată a evoluției UACDSR vezi Liubomir Stepanov, *Uniunea Sârbilor din România*, Timișoara, 2006.

385 Cf. A. Milin, M. Milin, *UACDSR*, pp. 40–41.

386 *Ibidem,* p. 41.

387 *Ibidem, loc. cit.*

388 *Ibidem,* pp. 42–45.

s-o despartă de restul populației progresiste") și i-a învinovățit de faptul că au vrut „să lege întreaga populație a noastră de trădarea internaționalismului proletar a lui Tito, Kardelj, Djilas și Ranković"; mai apoi, în urma „verificării" atitudinii unor membri de partid din CC Organizația Culturală Slavă, mai mulți au fost sancționați cu excluderea din partid. Hărțuirea minoritarilor sârbi a luat tot mai mult amploare, culminând cu deportările în Bărăgan.[389]

Perioada 1948–1955 a fost și una în care elita comunistă română a încercat să consolideze partidul, să intensifice disciplina din partid, să creeze un partid *de tip* nou; de asemenea, consolidarea PMR a fost, după cum indică evoluția evenimentelor, corelată și cu întărirea poziției lui Gheorghiu-Dej. Având în vedere relația de dependență maximă a României fața de Moscova, tot ceea ce se petrecea în URSS afecta și viața politico-socială românească. La începutul anilor 1950, viața internă sovietică a fost marcată de puternice accente antisemite. Potrivit reflexului de a prelua toate măsurile de la Moscova și la București, Gheorghiu-Dej a demarat identificarea antipartinicilor evrei în cadrul PMR. Principala țintă a fost Ana Pauker. Ea avea o poziție foarte puternică: se bucura de încrederea lui Molotov, controla Ministerul de Interne (prin intermediul lui Teohari Georgescu), deci se putea baza pe organele de represiune împotriva rivalilor în partid și, în sfârșit, era oarecum stăpână și pe aparatul de propagandă. Eliminarea grupului antipartinic (Luca-Georgescu-Pauker) în 1952 a constituit pentru Gheorghiu-Dej o luptă pentru supraviețuire, pentru rămânerea la putere, la fel cum se va întâmpla și în 1954 (cu Lucrețiu Pătrășcanu) și în 1958 (cu Iosif Chișinevschi și Miron Constantinescu). Astfel, în spatele aparentei preluări a unor direcții de acțiune stabilite la Moscova, a stat un dublu câștig al lui Dej: afirmarea devotamentului față de Kremlin și înlăturarea potențialilor rivali (Ana Pauker întruchipând, în imaginea prezentată de Dej, antipartinica evreică).

Câteva precizări se impun, totuși, pentru a înțelege cadrul general al etapei de *verificare și educare a cadrelor* din PMR. După cum am arătat într-o lucrare anterioară[390], numărul membrilor de partid a fost în mod pripit mărit în faza numită de Hugh Seton-Watson cea a „coaliției false" (*bogus coalition*), în care comuniștii și-au impus controlul asupra partidelor necomuniste prin intimidare, forță și măsuri represive, în condițiile în care adeziunea autentică populară la propaganda

---

[389] *Ibidem*, pp. 46–53. Pentru mărturii cutremurătoare ale celor deportați în Bărăgan și pentru o adevărată anatomie a fenomenului în sine al deportărilor vezi Miodrag Milin, Liubomir Stepanov, *Golgota Bărăganului pentru sârbii din România. 1951–1956*, Timișoara: Uniunea Democratică a Sârbilor și Carașovenilor din România, 1996.

[390] Laura-Maria Herța, *De la relațiile româno-sârbe la relațiile româno-iugoslave. Interpretări constructiviste*, Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2012, pp. 167–168.

comunistă era extrem de precară în România. În 1948, partidul trebuia purificat de elementele neloiale sau „carieriste", astfel încât, printr-o rezoluție a Comitetului Central al PMR, a fost demarată o campanie de „verificare", transformată curând într-o epurare, în urma căreia, potrivit cifrelor oficiale, 192.000 de membri au fost excluși din partid până în mai 1950.[391] O altă rezoluție care anunța rezultatele menționa că cei eliminați erau „elemente străine de clasa muncitoare, oameni corupți din punct de vedere moral, carieriști, fasciști, naționaliști burghezi, exploatatori etc."[392] Ne reamintim că responsabila pentru recrutările intense fusese Ana Pauker.

Pe fondul luptei interne din Partidul Muncitoresc Român, s-a produs epurarea cadrelor de vârf în martie-mai 1952. Vasile Luca a fost înlăturat din funcția de ministru al Finanțelor, iar apoi a fost demis din funcția de vice-premier și membru al Comitetului Central. Teohari Georgescu a fost demis din funcția de ministru de Interne, iar locul său a fost preluat de Alexandru Drăghici. Ana Pauker a fost eliminată din Biroul Politic, deși a rămas ministru de Externe. Robert Levy argumentează că epurarea Anei Pauker, premeditată de Gheorghiu-Dej, a fost gândită strategic prin atacul inițial asupra lui Vasile Luca, tocmai pentru ca demascarea acestuia să-i compromită pe Pauker și Teohari Georgescu.[393] În Comunicatul Plenarei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român se anunța că „Vasile Luca, pierzând simțul de clasă, s-a înconjurat de elemente dușmănoase, s-a ridicat împotriva liniei generale a partidului, a introdus propria sa linie oportunistă de dreapta – de stimulare a elementelor capitaliste de la sate și orașe, provocând mari daune statului și creând dificultăți în aprovizionarea oamenilor muncii."[394] Sintetizând întregul rechizitoriu, Luca era acuzat că a sabotat reforma monetară, că a subminat dezvoltarea gospodăriilor individuale și colective și că a protejat comerțul capitalist.[395] Același comunicat, publicat în ziarul

---

[391] Vezi Robert R. King, *A History of the Romanian Communist Party*, Standford: Standford University, Hoover Institution Press, 1980, pp. 72–73.

[392] Citat preluat din Ionescu, *op. cit.*, p. 241.

[393] Pentru o minuțioasă prezentare a epurării Anei Pauker, vezi Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Iași: Polirom, 2002. Autorul menționează că eliminarea inițială a lui Luca, „în ciuda faptului că Ana Pauker era inițiatoarea multora dintre acțiunile de care acesta era acuzat, se baza pe o anumită logică: în timp ce Ana Pauker era iubită și idolatrizată sincer de către mulți din ierarhia de partid, Luca, în afara faptului că impunea respect prin anumite calități, era considerat o persoană destul de antipatică" (pp. 168–169).

[394] *Scânteia*, 29 mai 1952, pasaj citat în Florin Constantiniu, *Diplomații români și devierea de dreapta*, București: Tritonic, 2003, p. 5.

[395] Ionescu, *op. cit.*, p. 243.

Scânteia, anunța că „Tovarășul Teohari Georgescu a manifestat o atitudine împăciuitoare față de devierea de dreapta a lui Vasile Luca, căutând să ascundă propriile sale greșeli de dreapta, lipsa sa de combativitate împotriva dușmanului de clasă și pierderea vigilenței revoluționare.”[396] În iunie 1952, un alt articol din *Scânteia* expunea pe larg devierea de dreapta; articolul critica atitudinea „împăciuitoare” a lui Georgescu și a lui Pauker, care ascundeau propriile lor abateri de dreapta. Pauker se făcea vinovată de devieri de „dreapta”, care conduseseră la încetinirea ritmului colectivizării, dar și abateri de „stânga”, precum încălcarea principiului liberului consimțământ în constituirea gospodăriilor agricole colective. Sancțiunea aplicată pe linie de partid a însemnat că Pauker nu a mai fost aleasă în Secretariat și în Biroul politic al CC al PMR și a primit un serios avertisment.[397] Consecințele pentru „împricinați” au fost următoarele: Vasile Luca a fost arestat, iar după șase săptămâni de interogatorii, silit „să-și mărturisească” greșelile, apoi a fost judecat pe baza propriilor sale mărturisiri și condamnat la moarte, sentința fiind ulterior comutată în închisoare pe viață.[398] Georgescu a fost anchetat de Securitate, care a stabilit că a „acționat împotriva intereselor partidului și statului și că, pierzându-și sentimentul de clasă, a întreținut relații cu elemente corupte și ostile”, însă nu a fost judecat și a fost eliberat în 1956.[399] Asasinarea politică a Anei Pauker s-a desfășurat cu rapiditate[400], ea și-a pierdut toate funcțiile deținute în nomenclatură în septembrie 1952, a fost arestată în 1953, împreună cu Teohari Georgescu, însă a fost eliberată imediat după moartea lui Stalin; a fost exclusă complet din viața politică a țării și a rămas „un paria ostracizat” până la sfârșitul vieții.[401]

Studiile de specialitate care au analizat epurarea grupului Pauker-Luca-Georgescu au furnizat interpretări divers nuanțate cu privire la factorii care au concurat și au condus la dizgrația „grupului moscovit” (deși se impune o precizare: Gheorghiu-Dej era considerat conducătorul grupului „comuniștilor naționali”, iar Ana Pauker lidera grupului „moscovit”, însă Teohari Georgescu fusese afiliat grupului lui Dej). Așadar, optăm pentru prezentarea explicațiilor care nu sunt valide în înțelegerea epurării, iar apoi prezentăm succint circumstanțele care au contribuit la măsurile din anii 1952–1954. În primul rând, epurarea nu a fost rezultatul unei

---

396 Citat în Constantiniu, *Diplomații români…*, p. 5.
397 *Ibidem,* pp. 7–8.
398 Tismăneanu, *op. cit.,* p. 167.
399 Deletant, *Teroarea comunistă în România…*, pp. 187–188.
400 Cf. *ibidem, loc. cit.*
401 Tismăneanu, *op. cit.,* p. 169 și Levy, *op. cit.,* pp. 189–192.

simple lupte intrapartinice între facțiunea locală a lui Gheorghiu-Dej și cea „moscovită" a Anei Pauker: Georgescu, etnic român, a fost acuzat și el de „deviere de dreapta". În al doilea rând, atacul nu trebuie echivalat cu o dovadă de antisemitism; după cum evidențiază Dennis Deletant, când ordinul lui Stalin de a elimina sioniștii a fost receptat, originea evreiască a lui Pauker a fost doar „o coincidență fericită pentru Dej", de vreme ce Vasile Luca era etnic maghiar, iar alți doi membrii sus-puși în partid, care ar fi trebuit incluși în grupul țintă, fiind ei înșiși evrei (Iosif Chișinevschi – membru în Secretariatul partidului și Leonte Răutu – șeful departamentului de Propagandă) nu au avut aceeași soartă (în 1952).[402] În al treilea rând, epurarea nu trebuie analizată în termenii „unui embrion al politicii autonomiste a lui Dej"[403], deoarece zelul în preluarea directivelor lui Stalin se regăsea în cazul lui Dej în aceeași măsură ca în cazul lui Pauker. Ne reamintim că Dej citise comunicatul care blama devierea lui Tito la ședința Cominform și tot el ordonase deportarea sârbilor în Bărăgan. Așa cum remarca și Tismăneanu, „eliminarea în 1952 a grupului Pauker-Luca nu a reprezentat în nici un caz un semn prevestitor al comunismului național *in statu nascendi,* ci a fost mai degrabă încercarea, încununată de succes a lui Gheorghiu-Dej și a facțiunii sale de a se folosi de fantasmele paranoice ale lui Stalin pentru a-și consolida controlul asupra aparatului PCR și pentru a pune capăt tendințelor centrifuge ale 'dualității puterii'."[404] Deși nu a reprezentat *sensu stricto* o formă de aplicare a politicii antisioniste, epurarea lui Pauker a survenit pe fondul acțiunilor antisemite declanșate de Stalin. Istoricul Florin Constantiniu, care a cercetat documentele de arhivă sovietice, relevă faptul că „falimentul politic al celor trei" a fost cauzat, în parte, de acțiuni care au fost negativ receptate la Moscova; e vorba, în principal, de reforma monetară așteptată de sovietici „pentru a subordona mai puternic economia românească", pe care Luca a respins-o, încercând să o amâne.[405] Ana Pauker l-a susținut pe Luca în problema reformei bănești, „lăudându-i calitățile de specialist financiar".[406] Ca atare, eliminarea celor trei s-a produs cu concursul Moscovei. Calafeteanu consideră că sovieticii au sacrificat-o pe Pauker din trei motive: 1) „prezența lor în România

---

402 Deletant, *Teroarea comunistă în România…*, p. 185.

403 *Ibidem, loc. cit.*

404 Tismăneanu, *op. cit.*, p. 170.

405 Constantiniu, *Diplomații români…*, p. 10.

406 După cum afirmă Ion Calafeteanu, în *Scrisori către tovarășa Ana*, București: Univers Enciclopedic, 2005, p. 15. Calafeteanu își bazează afirmațiile pe o colecție de documente preluate din Arhivele din Rusia, și anume *Vostocinaia Evropa v documentah rossiiskih arhivov, 1944–1953,* vol. I-II și publicate în 1998.

era puternică, controlul era total și nu era amenințat cu nimic"; 2) „comunismul în România era consolidat"; 3) „Ana Pauker era prea bine cunoscută ca fiind 'omul Moscovei', ceea ce afecta imaginea internațională a URSS și a comunismului, în general, furnizând argumente celor ce considerau că regimurile comuniste din țările de democrație populară erau un produs de export sovietic".[407]

Eliminarea celor trei certifică existența unor lupte intrapartinice acerbe pentru putere în cadrul PMR. Partidul Comunist Iugoslav, după cum am văzut, era unit în jurul figurii legitime a lui Tito, a resimțit o întărire a coeziunii în fața amenințărilor exogene și a exclus membrii trădători, anume Sreten Žujović, ministru al finanțelor, și Andrija Hebrang, ministrul industriei ușoare, a căror eliminare din funcții a fost necesară, în cuvintele lui Tito, pentru „construcția țării noastre și truda de realizare a planului cincinal, unitatea poporului nostru și construcția socialismului în țara noastră" de vreme ce aceștia „prin comportamentul lor au pus în pericol inclusiv independența țării noastre."[408] Nici un conflict în cadrul PCI nu indica o contrapondere viabilă și puternic susținută de alți membri la poziția lui Tito, scenariu scontat de Stalin în momentul repudierii comuniștilor iugoslavi, lansând chiar un apel în Rezoluția Biroului Informativ la coagularea unei astfel de facțiuni care să-l înlăture pe mareșal. Componența guvernului iugoslav din 1950[409] includea grupul apropiaților lui Tito din timpul războiului (Edvard Kardelj, Aleksander Ranković, Milovan Djilas, Boris Kidrić, Svetozar Vukmanović și alții), fapt care certifică absența unei competiții pentru putere și o raliere autentică a conducerii comuniste în jurul figurii simbolice a lui Tito. Prin contrast cu această unitate partinică, Partidul Muncitoresc Român era lipsit de legitimitate, era încă fragmentat și absolut subordonat lui Stalin.

Moartea liderului de la Kremlin, urmată de judecarea și executarea lui Beria, a declanșat o luptă pentru putere în PCUS, însă, după cum observă Deletant, aceasta „a stârnit confuzie în conducerile partidelor din țările-satelit, însă nu a afectat decisiv relația stăpân-supus."[410] România a continuat să imite politica sovietică în plan intern. Gheorghiu-Dej a exploatat tranziția politică de la Kremlin

---

[407] *Ibidem, loc. cit.*

[408] Vezi textul rezoluției privind *Propunerea pentru înlăturarea din funcția de miniștri ai Guvernului RSFI a lui Sreten Žujović și Andrija Hebrang*, din 5 mai 1948, la Anexa 6 a acestui capitol (din secțiunea Discursuri Tito și documente edite de arhivă din Iugoslavia).

[409] Vezi *Propunerea pentru formarea guvernului Republicii Federative Socialiste Iugoslavia*, din 27 aprilie 1950, la Anexa 8 a acestui capitol (din secțiunea Discursuri Tito și documente edite de arhivă din Iugoslavia).

[410] Deletant, *Teroarea comunistă în România…*, p. 188.

până când Hrușciov a devenit prim secretar al PCUS, iar Malenkov prim-ministru, pentru a se debarasa de cel mai important rival al său, Lucrețiu Pătrășcanu. Încă din 1948, acuzațiile împotriva acestuia fuseseră avansate, iar esența erorilor lui Pătrășcanu a fost expusă de Teohari Georgescu: Pătrășcanu se dovedise „un exponent al ideologiei burgheze", care „supraapreciase forțele dușmanului, adică ale dușmanului de clasă, probabil ajutat de puterile imperialiste occidentale".[411] Vladimir Tismăneanu recurge la o precizare semnificativă atunci când menționează opinia multor autori occidentali că Pătrășcanu a fost un potențial Tito și când argumentează că „în scrierile sale nu există, de fapt, nici un element care să sugereze o abordare originală a revoluției socialiste." Ca atare, procesul intentat lui Pătrășcanu nu a avut drept scop „distrugerea *titoismului* din cadrul partidului român, ci acela de a elimina rivalii și de a discredita vechea gardă a partidului."[412] Ghiță Ionescu remarcă, de asemenea, deosebirea majoră dintre liderul comunist iugoslav și Pătrășcanu, în ciuda anumitor similitudini existente în acuzațiile aduse celor doi (e vorba de posibilitatea colaborării cu *întreaga țărănime:* Pătrășcanu era acuzat că sugerase în 1945 colaborarea cu „întreaga țărănime, deci și cu elementele exploatatoare dușmane ale țărănimii muncitoare", în timp ce comuniștii iugoslavi păcătuiseră prin faptul că apreciaseră „țărănimea mai presus de clasa

---

[411] *Ibidem,* p. 189. Rezoluția adoptată de Ședința Plenarei CC din 10–11 iunie 1948 dezvolta și mai mult acuzațiile: „Un exemplu tipic de renunțare la politica luptei de clasă împotriva exploatatorilor și de propovăduire a colaborării cu clasele exploatatoare îl reprezintă poziția politică a lui Pătrășcanu. Cu câteva săptămâni înainte de 6 martie 1945, acesta, în totală contradicție cu linia partidului, relua lozinca conlucrării cu ‚întreaga burghezie sau cu părți însemnate ale ei.' În anul 1946, el apăra teza alianței cu ‚întreaga' țărănime, deci și cu elemente exploatatoare, dușmane ale țărănimii muncitoare. Falsificând istoria luptei eroice a muncitorimii din România și a partidului ei, scriind în mod calomnios despre ‚lipsa de influență și neputința de influențare din partea proletariatului', despre ‚activitatea sporadică, lipsită de continuitate și de profunzime' a partidului, Pătrășcanu căuta să nege rolul conducător al proletariatului și să atribuie acest rol burgheziei. În activitatea sa practică, Pătrășcanu ducea o politică de împăciuire față de exponenții reacțiunii burghezo-moșierești, în plină luptă a partidului împotriva reacțiunii. Pătrășcanu a mers pe linia politicii naționalist-șovine. În domeniul economiei el a preconizat, în cor cu burghezia, politica libertății comerțului, iar, după reforma monetară, a cerut ca statul să arunce pe piață monede de aur, ceea ce ar fi dus la căderea înapoi în haosul inflației și la întărirea pozițiilor economice ale capitaliștilor. În felul acesta, Pătrășcanu a devenit purtător al ideologiei și intereselor burgheziei în rândurile partidului nostru. Partidul a respins cu hotărâre teoriile contrarevoluționare ale lui Pătrășcanu, inspirate din ideologia și interesele dușmanului de clasă. Trebuie considerat ca o greșeală că aceste ‚teorii' nu au fost îndeajuns și la timp demascate." (extras citat în Ionescu, *op. cit.*, pp. 182–183).

[412] Tismăneanu, *op. cit.*, p. 156.

muncitoare și că nu izbutiseră să realizeze distincția dintre chiaburi și ceilalți țărani.”) Astfel, potrivit lui Ionescu, „diferența dintre poziția lui Tito și cea a lui Pătrășcanu între 1945–1948 poate fi redusă la această dublă distincție: în vreme ce primul controla partidul, care controla țara, ultimul ieșea din partidul care abia atunci încerca, prin intervenție sovietică, să ajungă la sursele puterii.”[413]

Decizia lui Dej de a-l judeca și elimina fizic pe Pătrășcanu s-a produs pe fondul așteptării lui Malenkov de a se introduce și în România o conducere colectivă (copiind modelul sovietic, după moartea lui Stalin), însă, cât timp Pătrășcanu era în viață, Dej percepea amenințări reale la adresa poziției sale.[414] Ca atare, execuția lui Pătrășcanu (în 1954) nu a fost anticiparea sau punerea în aplicare a unei directive moscovite, ci o inițiativă internă, aprobată de sovietici.[415] A fost actul plin de cruzime al lui Dej, săvârșit cu scopul de a se debarasa de alternativa cea mai plauzibilă la puterea sa în partid. În consecință,

> Pătrășcanu nu a fost un potențial Tito, care să ofere o linie alternativă a partidului, ci mai degrabă un potențial Gomulka român – un comunist pentru care devotamentul față de Stalin nu însemna abandonarea oricărui sentiment patriotic. Tragedia lui a fost aceea de a subestima proporția resentimentelor lui Gheorghiu-Dej și abilitatea tactică a acestuia de a se debarasa de adversari. Pătrășcanu detesta lipsa de cultură a lui Gheorghiu-Dej și aroganța Anei Pauker. Îl considera pe Gheorghiu-Dej o cantitate neglijabilă și nu a sesizat rolul din ce în ce mai important pe care îl juca secretarul general în cadrul cvartetului conducător (Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu) ce a dominat partidul până în 1952. Într-un moment în care conflictul cu Iugoslavia putea fi deja anticipat, la câteva luni după înființarea Cominform-ului în septembrie 1947, conducătorii PCR au găsit în Pătrășcanu țapul ispășitor ideal pentru toate tipurile de deviații de care Stalin i-ar fi putut acuza pe ei.[416]

În această perioadă, nucleul comunist român a căutat să „corecteze” anumite „greșeli” comise în trecut: o sarcină adiacentă epurării efective a membrilor partidului comunist român a fost întărirea organizației de partid. Astfel, o „radiografiere” a acțiunilor legate de chestiuni organizatorice a relevat existența mai multor

---

[413] Ionescu, *op. cit.*, p. 184.
[414] Deletant, *Teroarea comunistă în România…*, p. 189.
[415] Tismăneanu, *op. cit.*, p. 157.
[416] *Ibidem*, p. 156.

neajunsuri: eșec în monitorizarea disciplinei de partid, metode antipartinice utilizate, nepotism, atitudini dictatoriale și altele. Toate acestea se subscriau eșecului în a aplica standardele leniniste, potrivit noilor explicații ale elitei comuniste. Campania de verificare a cadrelor era menită să corijeze unele din aceste erori; în plus, structura partidului a suferit anumite modificări: a fost creat un Birou Organizatoric, responsabil cu supravegherea muncii organizatorice de partid, iar o Comisie de Control trebuia să ia atitudine în pedepsirea celor care încălcau disciplina de partid.[417]

În analiza sa asupra strategiilor utilizate de comuniștii români după preluarea puterii, Kenneth Jowitt utilizează conceptul de *breaking through,* de *penetrare,* cu sensul desemnării unui gen de *salt progresiv* (adică soluția imediată ce poate fi identificată la un moment dat pentru a asigura un ulterior avans sau progres). În concepția lui Jowitt, *breaking through* semnifică „alterarea decisivă sau distrugerea valorilor, structurilor și comportamentelor care sunt percepute de către o elită revoluționară ca deținătoare sau contribuitoare la existența reală sau potențială a unor centre alternative ale puterii politice." Alături de *breaking through,* în analiza sa, autorul menționează importanța *integrării politice,* ambele pivotale în procesul de construire a națiunii. *Integrarea politică* „înseamnă crearea unei formule politice noi, a unor instituții politice noi și a unor tipare de comportament politic: o nouă comunitate bazată pe norme de reciprocitate, pe sentimente împărtășite și pe recunoaștere reciprocă (politico-civică), toate acestea primind o formă de expresie instituțională."[418] Michael Shafir completează această concepție asupra angrenajului transformativ, precizând că „încă din cele mai timpurii stagii ale procesului de *breaking through,* alterarea sistemului de valori societal prerevoluționar este percepută de noile elite ca sarcină primordială." Ca atare, dincolo de saltul progresiv imaginat de comuniști, realizabil în primul rând prin dimensiunile politică, economică și socială, care asigură construcția socialistă, transformarea regimurilor comuniste insistă pe distrugerea completă a valorilor anterioare și substituirea lor cu altele, edificate pe principiile leniniste. „În consecință," argumentează Shafir, „strategiile pe termen lung de socializare politică a maselor devin o funcție imediată a procesului de *‚socializare a socializatorilor',* adică desocializarea și apoi resocializarea agenților de ‚cultură înaltă'." În cazul României,

[417] King, *op. cit.*, p. 74.

[418] Kenneth Jowitt, *Revolutionary Breakthroughs and National Development. The Case of Romania, 1944–1965*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1971, p. 7.

acest lucru trebuia îndeplinit prin ghidarea și influența pozitivă („moral-educativă") a partidului asupra întregii creații cultural-artistice a țării.[419]

Elementele necesare procesului de *breaking through* sunt evidente în cazul României, iar asaltul comuniștilor români asupra vieții intelectuale, precum și înființarea instrumentului de pregătire a membrilor de partid (Școala de Științe Sociale „Andrei Jdanov"), de *socializare a agenților socializatori* atestă validitatea analizei celor doi autori.

După cum am observat, relația partidului comunist român cu centrul de putere de la Moscova s-a menținut pe linia devotamentului orb al membrilor din vârful ierarhiei PMR, pe imitarea modelului stalinist în reorganizarea internă. Politica de industrializare era un atribut al procesului de *breaking through,* dar era și o aspirație a elitei comuniste de la București, încurajată de sovietici. Kenneth Jowitt consideră că tendința conducătorilor comuniști români a fost

> să perceapă această relație dintre cerințele sovietice și aspirațiile române în termenii unei congruențe a intereselor mai degrabă necesară decât posibilă. Cu alte cuvinte, românii au presupus că, având în vedere premisele ideologice și organizatorice împărtășite cu sovieticii, sprijinul sovietic ar fi mai mult sau mai puțin automat și liber de conflicte majore de interes, astfel că ar exista mai degrabă o identitate decât o congruență a intereselor.[420]

În termenii acestei percepții asupra relației București-Moscova putem cel mai bine înțelege, în concepția lui Jowitt, poziția adoptată de elita comunistă română în anii 1963–1964 cu privire la nevoia de industrializare și menținerea cu fermitate a acestei aspirații, chiar în fața reacției intransigente a Moscovei.

În ceea ce privește caracterul comunității politice românești, în întreaga perioadă 1945–1955, Kenneth Jowitt susține că *orientarea elitei comuniste române a fost antinaționalistă.* Ca argumente pentru această teză, autorul recurge la trei chestiuni edificatoare: 1) eliminarea lui Pătrășcanu; 2) controversa legată de Tito și atitudinea lui Gheorghiu-Dej și 3) relația dintre PMR și Uniunea Sovietică. Astfel, Jowitt consideră că, dincolo de o simplă luptă pentru putere și probabil o incompatibilitate de caracter, ostilitatea față de Pătrășcanu a fost „legată direct de prioritatea lui Dej pentru realizarea unui salt progresiv (adică *breakthrough*) decisiv și de credința sa că un astfel de scop nu putea fi atins dacă exista o apropiere

---

[419] Shafir, *op. cit.,* p. 40.

[420] Jowitt, *op. cit.,* p. 94.

‚prematură' de populație și de sistemul existent, că o comunitate națională socialistă viabilă ar fi posibilă doar după un salt decisiv." Ca atare, pe fondul incertitudinilor declanșate de moartea lui Stalin, Pătrășcanu nu reprezenta neapărat substitutul pentru Dej, ci simboliza „o orientare a politicii care punea în pericol tipul de salt (*breakthrough*) pe care Dej îl considera necesar."[421] În al doilea rând, potrivit analizei lui Jowitt, atitudinea lui Dej față de „fenomenul Tito" nu susține teza conform căreia Gheorghiu-Dej ar fi fost mereu un lider naționalist. Faptul că Dej a fost unul dintre cei mai acerbi critici ai politicii lui Tito atestă teama acestuia de a tolera un model în statul vecin, care putea constitui un precedent pentru o nouă ordine: „Gheorghiu-Dej era îngrijorat de inițierea unei noi ordini a lucrurilor în România. Dificultatea și pericolul asociate cu o astfel de sarcină au fost intensificate pentru elita română, datorită lipsei sale de ideologie ‚practică' și nivelului scăzut de instituționalizare a partidului. Mai mult decât orice, Gheorghiu-Dej era înspăimântat de o reconciliere națională prematură."[422] Atacurile lui Dej la adresa politicii lui Tito au fost extrem de virulente după ruptura Belgrad-Moscova, după cum am evidențiat anterior. Pentru Dej, Iugoslavia lui Tito „avea o modalitate ciudată de a construi socialismul: menajându-i pe imperialiștii anglo-americani în plan extern, iar în plan intern pe chiaburi, inamicii de moarte ai socialismului." În consecință, condamnarea titoismului a fost o directivă moscovită, iar Dej a preluat-o ca atare, însă Jowitt consideră că se prea poate ca Dej chiar să fi crezut sincer, „datorită propriilor sale interpretări rigide ale marxism-leninismului", că politica lui Tito e deviaționistă.[423] În al treilea rând, argumentează Jowitt, natura relațiilor româno-sovietice atestă înclinațiile antinaționaliste ale lui

[421] *Ibidem,* pp. 126–127.

[422] *Ibidem,* p. 127.

[423] *Ibidem,* pp. 128–129. În conformitate cu Vladimir Dedijer (citat într-un raport iugoslav al *Radio Free Europe* și preluat de Jowitt), în timpul ședinței Cominform din 28 iunie 1948, care a condus la excomunicarea lui Tito, Gheorghiu-Dej ar fi „pus câteva întrebări neplăcute" legate de conflictul sovieticilor cu Iugoslavia. Jowitt interpretează, în lipsa unor date suplimentare edificatoare, că întrebările lui Dej s-au axat pe problema ortodoxiei în comportamentul iugoslav. De vreme ce până la acel moment iugoslavii erau cei mai consistenți în imitarea modelului sovietic, iar dintr-o dată aceștia erau acuzați de Stalin ca fiind eretici, așadar opusul, „dacă Gheorghiu-Dej s-a identificat cu regimul Tito, el a făcut asta în măsura în care credea că Tito poseda și acționa în baza unei interpretări dogmatice și stricte a marxism-leninismului", adaugă Jowitt. Așadar, se prea poate ca Dej să fi ridicat întrebări tocmai pentru că nu înțelegea discrepanța dintre statutul de până atunci al comuniștilor iugoslavi în sfera comunismului internațional și acuzele sovietice. Însă, argumentele sovietice nu au multiplicat seria de întrebări a lui Dej, ci, dimpotrivă, au fost preluate imediat de acesta, întrucât el se baza pe sprijin sovietic.

Gheorghiu-Dej, în sensul în care, pe fondul temerii de a nu declanșa neintenționat acțiuni bazate pe premise naționaliste, „el a identificat modelul sovietic și sprijinul sovietic ca elementele esențiale implicate în ‚inițierea unei noi ordini'"; ca atare, „dacă Gheorghiu-Dej și apropiații lui au simțit vreo formă de naționalism în această perioadă, ea era definită în termenii loialității față de Uniunea Sovietică și a devotamentului față de o *pătrundere/penetrare (breaking through)* a comunității politice române existente în încercarea de a o transforma [...]"[424]

---

[424] *Ibidem*, pp. 129–130.

O analiză constructivistă asupra relațiilor tensionate româno-iugoslave

Într-o lucrare anterioară[425] am evaluat natura evoluției relațiilor româno-sârbe/iugoslave până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Prin radiografierea continuităților și discontinuităților acestor raporturi bilaterale, am constatat că, până la momentul instaurării regimurilor comuniste, România și Iugoslavia nu au avut litigii insurmontabile, iar traiectoria raporturilor bilaterale evidențiază cooperarea dintre cele două state, o relație construită pe identitatea unor state aliate (și nu inamice) și recunoașterea mutuală a acestui fapt. Devierile temporare de la acest parcurs au relevanță în termeni contextuali, în sensul în care au fost produsul unor factori exogeni conjuncturali (și nu al animozității endemice sau autoperpetuante) și nu au alterat, modificat complet relațiile de bună-vecinătate. Propensiunea spre cooperare din perioada interbelică a fost argumentată de noi în termeni constructiviști wendtieni, în sensul că România și Iugoslavia au dobândit identități de state aliate, însă acestea nu au apărut *ex nihilo.* Ele au reprezentat efectul cumulativ al interacțiunilor dintre conducătorii politici de la București și Belgrad până la acel moment. Așadar, anatomia relațiilor dintre vecinii români și sârbi/iugoslavi nu oferă un tablou simptomatic al dușmăniei româno-iugoslave sau al animozității perene. Cu toate acestea, după cum am evidențiat deja în această lucrare, perioada 1948–1954 indică o transformare covârșitoare a atributelor raporturilor româno-iugoslave. Factorul declanșator al relațiilor ostile româno-iugoslave a fost ruptura Stalin-Tito (tocmai de aceea am dedicat mai multe pagini acestui eveniment). Anul 1948 a fost, în argumentația noastră, momentul care a alterat profund natura relațiilor româno-iugoslave, analizate ca și relații bilaterale între două state comuniste (mai precis, în acea fază, prin prisma caracteristicilor prin intermediul cărora erau definite *democrațiile populare din sfera de influență sovietică*). Anul 1948 nu este relevant pentru analiza noastră doar prin lentila evenimențialului (corespondența profund litigioasă dintre Moscova și Belgrad, rezoluția din 28 iunie, ruptura efectivă și repudierea ulterioară a Partidului Comunist Iugoslav, blocada economică impusă), ci și prin prisma arealului de percepții, semnificații și înțelegeri asupra evenimentelor. Cu

[425] Laura-Maria Herța, *De la relațiile româno-sârbe la relațiile româno-iugoslave. Interpretări constructiviste,* Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2012.

alte cuvinte, România perioadei 1948–1954, condusă de PMR, a fost angrenată într-o spirală conflictuală cu statul vecin iugoslav datorită *percepțiilor staliniste* (impuse și țărilor-satelit) cu privire la culpa impardonabilă titoistă, datorită *semnificațiilor* rupturii în sine (adică jignire adusă Uniunii Sovietice, ce reprezenta modelul unic incontestabil al căii spre socialism), internalizate imediat de elita comunistă de la București și datorită *înțelegerilor împărtășite* în întreg lagărul est-european asupra atributelor agregate care constituie blocul sovietic, și anume sistemul stalinist și corolarul acestuia: tiparul impus al relațiilor interstatale comuniste.

Am structurat, în economia acestui capitol, documentele inedite și edite de arhivă consultate în două mari părți: prima relevă atitudinea României față de acțiunile iugoslave, iar a doua poziția și reacțiile Iugoslaviei. Într-o a treia parte vom analiza în termeni constructiviști evoluția relațiilor româno-iugoslave.

Pentru prima parte, am organizat prezentarea și interpretarea documentelor de arhivă în funcție de nucleul litigios al raporturilor: *incidente la frontieră, propaganda titoistă, aspecte legal-contractuale* (privind navigația pe Dunăre), *aspecte protocolare* și *aspecte politice inter-partinice.* Prelucrarea și analiza acestor materiale va fi corelată cu documentele de Arhivă prin trimiterea la Anexele aferente secțiunii Documente de arhivă din România.

În ceea ce privește documentele edite de arhivă care redau atitudinea părții iugoslave, am clasificat seria de nemulțumiri la adresa României în: *incidente la frontieră, abuzuri militare și activități de spionaj, expulzarea cetățenilor iugoslavi, încălcări contractuale, propaganda anti-iugoslavă și procesele anti-titoiste.* Atitudinea și acțiunile iugoslave vor fi evaluate prin trimiterea la Anexele aferente secțiunii Discursuri Tito și documente edite de arhivă din Iugoslavia.

Teza noastră asupra relațiilor româno-iugoslave utilizează instrumentarul socio-constructivist dezvoltat de Alexander Wendt și se centrează pe următoarea asumpție: conflictul româno-iugoslav din perioada 1948–1954 nu a fost unul produs de natura belicoasă sau ireconciliabilă a relației dintre cele două state, ci a fost rezultatul unei configurații regionale bazate pe atributele agregate ale stalinismului și pe blamarea acțiunilor comuniștilor iugoslavi. Ca atare, conflictul româno-iugoslav a fost un construct temporar, grevat de impunerea de la Moscova a unei linii directoare de acțiune, care a reprezentat pentru elita comunistă română o realitate obiectivată, ale cărei atribute trebuiau asimilate. Întrebările de cercetare de la care am pornit sunt deopotrivă 1) integrabile teoriilor raționaliste prin faptul că sunt întrebări cauzale (*cum anume? de ce?*) și presupun observarea empirică a anumitor fenomene, recurența acestora și identificarea unor modele

comportamentale, dar și 2) întrebări numite de Wendt parte a teoretizării constitutive (de genul *cum e posibil?* sau *ce?*), care vizează factorii ce contribuie la formarea unor fenomene. Astfel, **întrebările noastre cauzale** sunt *Cum anume au evoluat relațiile bilaterale româno-iugoslave în perioada 1948–1954? Cum anume s-au manifestat relațiile dintre România și Iugoslavia imediat după ruptura Tito-Stalin?,* iar **cele constitutive** sunt *Cum a fost posibilă transformarea relațiilor româno-iugoslave? Ce anume a constituit identitățile de state inamice la începutul anilor 1950?*

Perioada 1949–1954 debutează cu relații extrem de încordate între Iugoslavia și România. Având în vedere controlul total al Moscovei (prin consilieri și emisari sovietici, Armata Roșie) asupra atitudinii și deciziilor elitei politice românești, toate criticile de la Kremlin la adresa deviaționismului lui Tito, considerat a fi corolarul imperialismului american, erau preluate *sensu stricto* de către liderii comuniști români. De pildă, un document intitulat *Lupta pentru renașterea Partidului cu adevărat Comunist revoluționar al Jugo-Slaviei* atestă faptul că elita comunistă română, preluând scenariul imaginat de Stalin și apelul din cadrul rezoluției Cominform din 1948, preconiza o posibilă înlăturare a cercului titoist de la conducerea PCI datorită existenței altor facțiuni „cu adevărat comuniste":

> Făcându-se analiza activității conducerii Partidului Comunist din Jugo-Slavia, prin rezoluția Biroului Informativ al partidelor Comuniste Muncitorești au fost arătate greșelile făcute prin devierile [...] Privitor la construirea socialismului, clica lui Tito afirmă căci (*sic!*) poate construi socialismul și fără sprijinul Uniunii Sovietice.
>
> Clica de trădători Titoistă, până când nu a fost demascat[ă], a căutat să arate că chiaburii din Jugo-Slavia au luptat pentru eliberarea țării. Prin politica dusă de el [Tito] a calomniat Uniunea Sovietică și țările de democrație populară.[426]

Relațiile interstatale româno-iugoslave au fost practic paralizate. Până și anumite chestiuni mai degrabă formale și procedurale erau în mod convenabil tergiversate de autoritățile române, tocmai cu intenția de a eluda contactul cu iugoslavii „deviaționiști" și de a nu-i impacienta pe consilierii sovietici. De pildă, doar cu acordul Moscovei (prin intermediul „tovarășilor sovietici") se putea lua o decizie privind finalizarea unor lucrări hidrografice la frontiera româno-iugoslavă, de vreme ce pericolul identificat consta în permiterea accesului pe teritoriul român al

---

[426] Arhivele Județene Timiș, Fond Comitetul Regional PMR Timișoara, Dosar 25/1950, fila 1.

unor „funcționari iugoslavi". De regulă, astfel de chestiuni sunt incluse în registrul aspectelor tehnice, formale și nu constituie prilej pentru dezbateri extinse asupra pericolelor emergente din valența politică a deciziei, însă pentru comuniștii români până și această decizie necesita, în prealabil, consfătuiri cu sovieticii. Astfel, în Procesul verbal al ședinței Secretariatului din septembrie 1948,

> [...] Tovarășul Mezincescu arată că sunt lucrări de frontieră începute cu Iugoslavia, precum și lucrări hidrografice pentru care trebuie să dăm acces pe teritoriul nostru unor funcționari iugoslavi ca să recepționeze lucrările și întreabă dacă să se admită aceasta. Tovarășul Gheorghiu-Dej propune ca în această problemă să fie consultați și să ceară sfatul tovarășilor sovietici. Secretariatul hotărăște, la propunerea tovarășului Chișinevschi, ca recepționarea lucrărilor să fie amânată până la primăvară.[427]

Pentru a-și dovedi atitudinea ortodoxă în raporturile cu Moscova și angajamentul ferm în ostracizarea Iugoslaviei, elita comunistă de la București solicita prezența în România a unor funcționari sovietici cu scopul de a oferi asistență în demascarea rețelei de spionaj imperialist creat, în viziunea comuniștilor români, de Tito. O „Scrisoare de răspuns a guvernului sovietic, la cererea României de a trimite funcționari ai Ministerului Securității de Stat al URSS, pentru distrugerea agenturii de spionaj străină" parvenea României în noiembrie 1949.[428] Acțiunile de acest gen erau justificate de elita comunistă de la București prin faptul că „banda de trădători nu numai că nu se astâmpără în acțiunile sale provocatoare împotriva lagărului socialist și al țării noastre, dar din ce în ce, la ordinul imperialiștilor americani și englezi, acționează pe față împotriva noastră. [...]"[429]

Incidente la frontieră (viziunea României)

Ambasada română la Belgrad transmitea în țară toate exemplele negative ale politicii iugoslave, care reflectau, în opinia diplomaților români, jignirile aduse URSS-ului și tuturor celorlalte democrații populare. În plus, datorită graniței române cu Iugoslavia, exista teama că această politică antisovietică va pătrunde și

---

[427] Vezi textul integral al procesului verbal în *Stenogramele ședințelor (1948)...*, pp. 171–173.

[428] Conținutul scrisorii este redat în Constantiniu, Pop, *op. cit.*, p. 237.

[429] Anexa 5, *Notă trimisă de la Ambasada României la Belgrad către Ministerul Afacerilor Externe al României referitoare la tratamentul „provocator" la care sunt supuși diplomații români de către autoritățile iugoslave.*

pe teritoriul țării noastre, prin intermediul așa-numiților agenți imperialiști. Astfel, sub aspectul *incidentelor la frontieră,* notele, informările, referatele întocmite de Ministerul Afacerilor Externe român sau cele primite de la ambasada română la Belgrad ce înfierează atitudinea autorităților iugoslave, explicată prin „clevetirile bandei de titoiști", abundă: „actele provocatoare din partea grănicerilor iugoslavi" sunt amplu detaliate, iar multiple rapoarte evocă „violările teritoriului RPR" săvârșite de sîrbi;[430] abuzurile militare ale sârbilor la frontiera româno-iugoslavă sunt parte a politicii agresive titoiste, enunță alte documente, „întrucât ostașii din armata lui Tito primesc o educație absurdă în care li se spune că noi suntem agresori și noi vrem să-i atacăm"[431]. Reacția iugoslavă la aceste incidente la frontieră s-a centrat pe logica inversă a evenimentelor: întrucât „întreaga campanie anti-iugoslavă dusă prin presă și prin radio" eșuează, guvernul român recurge, ca *ultima ratio,* la agresiuni militare; în consecință, așa-numitele „provocări" sârbe sunt simple acte defensive, sunt reacție la „grave incidente armate" ale românilor.[432] Protestele autorităților iugoslave referitoare la incidentele de la frontieră, deliberat declanșate de români, sunt trimise constant ambasadei României la Belgrad[433], iar notele „lămuritoare", ce caută să demonstreze că ipoteza potrivit căreia „provocările grosolane" iugoslave se confirmă prin violările teritoriale comise de iugoslavi, nu întârzie să fie comunicate.[434] Agresiunea iugoslavă e evidențiată în documentele autorităților române de violări „prin foc de armă" a teritoriului, prin „violarea apelor teritoriale", dar și prin „aruncarea de manifeste titoiste, injurii și amenințări."[435] Tema pericolului centrat pe extinderea disidenței iugoslave prin intermediul „manifestelor titoiste" este recurentă: propaganda titoistă este manifestă fie prin instrumentalizarea unor vase ale unei agenții de

---

[430] Anexa 2, *Notă trimisă de la Ministerul Afacerilor Externe al României către Ministerul Afacerilor Interne privind provocări ale autorităților iugoslave la frontiera româno-iugoslavă.*

[431] Anexa 6, *Notă răspuns a Comandamentului Trupelor de Grăniceri cu privire la incidentele de la frontieră.*

[432] Anexa 12, *Notă primită de Ministerul Afacerilor Externe al României de la Ministerul Afacerilor Externe al Iugoslaviei cu referire la „acțiunile deschise ostile ale unităților militare române de la frontiera iugoslavo-română".*

[433] Anexa 17, *Notă trimisă către Ministerul Afacerilor Externe de la Ambasada României la Belgrad privind protestele iugoslave legate de incidente la frontieră.*

[434] Anexa 18, *Notă trimisă către Ministerul Afacerilor Externe de la Ministerul Afacerilor Interne (Cabinetul Ministrului Adjunct – Trupe) privind lămuriri la adresa acuzelor iugoslave legate de incidente la frontieră.*

[435] Anexa 19, *Note de protest ale Ambasadei României la Belgrad trimise Ministerului Afacerilor Externe privind incidente la frontieră provocate de iugoslavi.*

navigație cehoslovace („prin introducerea de broșuri" în România în momentul când vasele acostează în porturile dunărene de pe teritoriul român)[436], fie prin complicitatea „dintre agenții iugoslavi și diferiți cetățeni români" în zona frontierei comune.[437] Paroxismul merge până acolo, încât „manifestele titoiste" sunt găsite în baloane trimise din Iugoslavia, la frontiera cu România, pentru a influența populația din zonă, pentru a îndemna la ascultarea postului de radio Belgrad și pentru a aduce la cunoștința românilor „adevărul despre Iugoslavia Socialistă", aducând astfel „insulte la adresa URSS"; o notă redactată de Ministrul Afacerilor Interne român la 14 septembrie 1950 informează Ministerul Afacerilor Externe al RPR despre astfel de manifeste.[438]

Elita politică românească considera la acel moment că acest gen de acțiuni „provocatoare" impun luarea unor măsuri imediate pentru identificarea, prinderea și pedepsirea elementelor ostile RPR. În plus, contagiunea titoismului trebuia combătută cu „vigilență". Ca atare, după consfătuirea Biroului Informativ din noiembrie 1949, conducerea comunistă română a „hotărât să studieze temeinic toate problemele în legătură cu activitatea bandei fasciste de la Belgrad în RPR și mai cu seamă problemele referitoare la frontiera româno-iugoslavă" și a inițiat o serie de măsuri menite să oprească pericolul titoist. Acestea au fost subscrise categoriei „Măsuri politico-organizatorice pe linie de partid în regiunea frontierei româno-iugoslave" și declanșate în 1950.[439]

Nevroza legată de posibilitatea contaminării cu plaga titoistă era acută în cercurile din ierarhia superioară a partidului comunist român, însă era și mai pregnantă în zona de frontieră cu Iugoslavia. Arhivele Județene Timiș conțin documente explicite cu privire la „pericolul titoist", precum și la acțiunile demarate pentru a stopa extinderea acestei influențe pernicioase. Astfel, o „Notă informativă" arăta următoarele: „Având în vedere că titofascismul este cel mai reacționar și periculos produs al imperialismului și că lupta împotriva lui este sarcina tuturor membrilor de partid, Comitetul nostru Regional a luat măsuri

---

[436] Vezi Anexa 15, *Notă trimisă către Ambasada României la Praga privind necesitatea devierii vaselor cehoslovace pe Dunăre de la porturile iugoslave, pentru a se evita contrabanda și propaganda titoistă.*

[437] Vezi Anexa 20, *Notă ministerială privind complicitatea la frontieră între agenți iugoslavi UDB și cetățeni români.*

[438] Anexa 14, *Notă trimisă de la Ministerul Afacerilor Interne al RPR către Ministerul Afacerilor Externe al României privind expedierea de manifeste titoiste din Iugoslavia.*

[439] Vezi Anexa 3, *Hotărâri și comunicări ale reprezentanților partidelor comuniste în cadrul ședinței Biroului Informativ referitoare la „problema iugoslavă" și măsurile luate pentru răspândirea revistei* Pentru pace trainică, pentru democrație populară!

hotărâte pentru combaterea lui. Aceste măsuri prevăd întărirea vieții de partid, ridicarea nivelului politic și ideologic al membrilor, ridicarea necontenită a nivelului cultural al maselor și demascarea permanentă a dușmanului și uneltelor sale." [...][440]

Comitetul Raional Oravița al PMR, Secția Propagandă și Agitație trimite o informare „Asupra manifestărilor titoiste din luna aprilie 1952"[441]; Comitetul Raional Reșița al PMR redactează o notă informativă „În legătură cu problema titoistă în ceea ce privește demascarea și combaterea clicii mârșave a lui Tito"[442]; Comitetul Raional Timișoara al Uniunii Tineretului Muncitor concepe, în 27 august 1952, o notă informativă „În legătură cu demascarea imperialiștilor Americano-Englezi și a slugilor lor Titoiste"[443]; Filiala Regională Timișoara a Societății pentru Răspândirea Științei și Culturii redactează, în 27 august 1952, o notă informativă „Despre conferințele antiimperialiste și antititoiste ținute în lunile iunie și iulie 1952"[444], iar Comitetul Raional Oravița al PMR, prin Secția Propagandă și Agitație, întocmește un referat „Asupra muncii depuse în Raionul Oravița pentru demascarea imperialiștilor ațâțători la război și a slugilor lor titoiste".[445]

Starea de tensiune la frontieră s-a menținut, iar acuzele reciproce au fost constant comunicate: guvernul iugoslav a trimis note verbale și scrisori de protest cu privire la „incidentele provocate de organele de frontieră române", la „rachete care au căzut pe teritoriul iugoslav", violarea „spațiului aerian de către un avion românesc", precum și „introducerea pe teritoriul iugoslav de material de propagandă antititoistă".[446] Pentru a evidenția caracterul deliberat al provocărilor comise de România, elita politică de la Belgrad era decisă să valideze ipoteza potrivit căreia toate acțiunile ostile ale statelor vecine sunt concertate și dictate de Uniunea Sovietică, prin eforturi sistematice și repetate, cu scopul final de a dezbina popoarele iugoslave și de a induce nesiguranță în rândul populației. De pildă, o notă de protest emisă de Ministerul Afacerilor Externe al Iugoslaviei căuta să demonstreze că

---

440 Arhivele Județene Timiș, Fond 25, Dosar 42/1951, fila 1.
441 Arhivele Județene Timiș, Fond 25, Dosar 48/1952, fila 5.
442 *Ibidem,* fila 12.
443 *Ibidem,* fila 26.
444 *Ibidem,* fila 32.
445 *Ibidem,* fila 38.
446 Arhivele MAE, Dosar 223/Iugoslavia 1951, Nr. 1164 din 3 martie 1951. Vezi Anexa 24, *Notă primită la Ambasada României la Belgrad conținând protestele iugoslavilor cu privire la provocările române la frontieră.*

autoritățile române au comis chiar acte asupra propriilor organe de frontieră cu scopul de a culpabiliza partea iugoslavă; prin urmare, stipula nota, „Faptele expuse arată nu numai că guvernul RPR nu dă nici o dovadă de bunăvoință pentru a împiedica organele sale în provocarea incidentelor de frontieră iugoslavo-române și că el nu ține la normalizarea situației la această frontieră, dar că tocmai în conformitate cu politica sa ostilă RPFI, el contribuie ca această situație să se prelungească și să se agraveze."[447] Răspunsurile la aceste proteste au fost formulate de guvernul român în termeni invers acuzatori, menționând: „încercările de asasinare a grănicerilor români de către autoritățile iugoslave s-au înmulțit", „guvernul iugoslav a patronat comiterea de acte noi și ostile", toate ilustrând „din nou politica dușmănoasă dusă de guvernul iugoslav împotriva RPR."[448]

Propaganda titoistă

După cum am arătat deja, o temă recurentă în conținutul corespondenței dintre ambasada României la Belgrad și MAE era axată pe presupusa tentativă a iugoslavilor de a contamina România cu „politica naționalistă a clicii troțkiste a lui Tito" prin introducerea broșurilor și manifestelor de propagandă titoistă. Astfel, sub aspectul *propagandei titoiste,* un raport al Ministerului Afacerilor Interne al României expunea cazurile în care autoritățile române au identificat materiale de propagandă, infiltrate fie pe cale fluvială, de către însăși „miliția sîrbă", fie trimise peste graniță de „agenții titoiști".[449] Spaima legată de influența pe care acțiunile „ațâțătorilor la război" ar putea-o avea asupra politicii PMR este redată și de alte note ale Ministerului de Interne (sub semnătura lui Teohari Georgescu); acestea se referă la: „un individ [care] a trecut frontiera la Sud [...] pătrunzând pe teritoriul R.P.R.

[447] Arhivele MAE, Dosar 223/Iugoslavia 1951, Nr. 1162 din 3 martie 1951. Vezi Anexa 26, *Notă de protest a autorităților iugoslave cu privire la uciderea unui grănicer român, act comis de autoritățile române cu scopul agravării situației la frontieră.* Vezi și Anexa 21, *Copiile notelor de protest ale Ministerului de Externe Iugoslav, primite la Ambasada României la Belgrad și trimise Ministerului Afacerilor Externe, de către Petruc-Petcu, privind agresiunea deliberată a autorităților române la frontiera cu Iugoslavia.*

[448] Arhivele MAE, Dosar 223/Iugoslavia 1951, Nr. 3719 din 29 iunie 1951. Vezi Anexa 25, *Notă de protest trimisă ambasadei iugoslave la București privind violările teritoriale și ostilitățile autorităților iugoslave.* Vezi și Anexa 22, *Note conținând acuzațiile reciproce româno-iugoslave privind actele agresive la frontieră care au rezultat în uciderea unor grăniceri.*

[449] Arhivele MAE, Dosar 223/Iugoslavia 1950. Vezi Anexa 7, *Notă raport privind broșurile și manifestele de propagandă titoistă introduse în România.*

[…]. Observând grănicerii români, s-a înapoiat în fugă în Jugoslavia. Cercetându-se terenul pe unde trecuse individul în cauză pe teritoriul R.P.R., s-a găsit un pachet cuprinzând 214 bucăți diferite tipărituri de propagandă titoistă"; altă notă (din același document) vorbea de „sosirea remorcherului ‚Miron Costin' la Turnu Severin din Jugoslavia, [pe care] s-au găsit un număr de 8 cărți scrise în limba română cuprinzând propagandă titoistă și cari fusese introduse pe vas de către organele de revizie iugoslave."[450] De asemenea, scrisorile conținând „material obișnuit de propagandă titoistă, trimise prin Italia" erau interceptate și „reținute", după cum indică alte documente.[451]

Aspecte protocolare

Dacă analizăm registrul *aspectelor protocolare,* ceea ce reiese din investigarea documentelor de arhivă este o paralizie în cadrul comunicării dintre aparatele diplomatice ale celor două țări. Ostilitatea reciprocă interpartinică, suprapusă ostilității interstatale, a condus la o exacerbare a amenințărilor *celuilalt* în rândul diplomaților români la Belgrad, respectiv a celor iugoslavi la București, astfel încât funcțiile tradiționale ale diplomației (serviciile consulare, negocierea) au fost temporar anulate, iar funcția centrată pe *adunarea de informații* a fost supradimensionată și biasată. În notele de protest iugoslave, respectiv române era evidențiată prejudicierea activităților ambasadelor și „atitudinea dușmănoasă" a *celuilalt.* Un exemplu în acest sens este un referat întocmit de către Ministerul de Externe al României, pe baza materialului primit de la ambasada română la Belgrad, cu privire la comportamentul Ministerului de Externe Iugoslav față de diplomații români: „Ministerul de Externe Iugoslav ne-a trimis zece note verbale, toate cu un conținut provocator. […] procedeele întrebuințate […] dovedesc încă o dată atitudinea mârșavă și mașinațiile murdare ale agenților imperialiști la frontiera noastră. Ele ne arată totodată că bandiții de la Belgrad sunt gata la orice provocări, fiind

[450] Arhivele MAE, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 223, nr. 701 din 23 februarie 1950 (vezi Anexa 2), precum și Anexa 16, *Notă trimisă către Ministerul Afacerilor Externe de la Comandamentul trupelor M.A.I. privind necesitatea devierii vaselor cehoslovace pe Dunăre de la porturile iugoslave, pentru a se evita contrabanda și propaganda titoistă.*

[451] Vezi *Nota privind reținerea corespondenței sub pretextul că „ar conține material de propagandă titoistă",* în *România. Viața politică în documente. 1950,* București: Arhivele Naționale ale României, 2002, p. 73.

la ordinul imperialiștilor americani."[452] Iugoslavia răspundea cu exact același tip de acuze la adresa aparatului diplomatic român, pe care îl considera dirijat spre agresivitate de către elita politică de la București.[453]

În interpretarea paranoidală a conducătorilor români, politica titoistă nu numai că sfida întregul lagăr socialist, aducând o mare ofensă URSS-ului, care a ajutat toate democrațiile populare, dar „banda de trădători" încerca să îngreuneze activitatea diplomaților români, încearcă să-și infiltreze agenții spioni pe teritoriul țării noastre, la ordinul „imperialiștilor americani". Notele „cu conținut provocator" trimise de către Ministerul de Externe Iugoslav ambasadei reclamau „ascuțirea vigilenței", astfel încât politica de loialitate a României față de Kremlin să nu fie perturbată sau viciată în vreun fel.

În consecință, mai multe procese ale „spionilor titoiști" au avut loc la București, în 1950, în urma cărora aceștia au fost fie condamnați la moarte, fie la muncă silnică, fie la închisoare corecțională, în funcție de gravitatea faptelor lor. După cum am arătat și anterior, rechizitoriul elaborat de autoritățile române se centra pe necesitatea identificării „elementelor fasciste și reacționare" din Banat și a demascării „agenturii de spionaj" titoiste; cei vizați și condamnați pe parcursul acestor procese erau sârbii din Banatul românesc, personalul ambasadei iugoslave la București, membrii Delegației iugoslave din Comisia Dunării de la Orșova, membrii Comisiei de Navigație Fluvială Iugoslavă din Timișoara, personalul librăriei „Cartea Iugoslavă", precum și unii din membrii Uniunii Democrate a Sârbilor și Carașovenilor din România. Reacția Iugoslaviei a fost extrem de virulentă. Un referat întocmit de ambasadorul român la Belgrad (M. Beldie) și trimis Ministrului Afacerilor Externe român (Ana Pauker) prezintă traducerile unor articole din presa iugoslavă (mai exact din ziarul *Borba*), referitoare la unul din procesele „spionilor titoiști" de la București. Autorii articolelor iugoslave preiau convingerea

---

[452] Arhivele MAE, Fond *Iugoslavia 1950*, Dosar 20, Nr. 71.649, din 26 decembrie 1950. (Vezi Anexa 5, *Notă trimisă de la Ambasada României la Belgrad către Ministerul Afacerilor Externe al României referitoare la tratamentul „provocator" la care sunt supuși diplomații români de către autoritățile iugoslave*, Anexa 10, *Notă trimisă de la Ambasada României la Belgrad către Ministerul Afacerilor Externe al R.P.R. cu referire la motivele pentru care autoritățile iugoslave au interzis difuzarea Buletinului Informativ al Ambasadei* și Anexa 30, *Notă informativă cu privire la modalitatea de trimitere a publicațiilor române la Ambasada de la Belgrad și a publicațiilor iugoslave Direcției Presă*).

[453] Arhivele MAE, Fond *Iugoslavia 1950*, Dosar 215/950 Iugoslavia, Nr. C10119, din 18 ianuarie 1950. Vezi Anexa 4, *Notă verbală comunicată Ministerului Afacerilor Externe al României de către Ambasada Iugoslaviei la București cu privire la încălcarea obligațiunilor protocolare de către partea română*.

elitei politice de la Belgrad că întregul conflict româno-iugoslav nu este unul inerent în evoluția relațiilor dintre popoarele vecine, ci unul fabricat de conducătorii comuniști, la comanda Moscovei. Ca atare, populația română este atrasă într-o spirală a urii împotriva iugoslavilor de către comuniștii români, însă întreaga construcție bazată pe „clevetiri, minciuni, atitudine dușmănoasă" a „informbiroiștilor români" va fi sortită eșecului, deoarece:

> Acest ‚proces' – contrar dorinței a însăși organizatorilor lui – va demasca numai planurile întunecate anti-iugoslave ale autorilor români și inspiratorilor lor și dictatorilor lor străini, fiindcă nu numai poporul român, ci întreaga opinie publică știe că între popoarele Iugoslavei și României niciodată în istorie nu a fost dușmănie, că Iugoslavia niciodată nu a avut aspirații teritoriale față de România. Iugoslavia și astăzi dorește relații prietenești cu poporul român. Conducătorii români, iar nu țara noastră, dintr-o mișcare, au distrus relațiile prietenești dintre două țări.[454]

De asemenea, presa iugoslavă a protestat vehement la adresa tratamentului inuman la care au fost supuși membrii minorității sârbe din România, evidențiind că „numai clevetirea și răspândirea minciunii despre patria noastră socialistă, ca și acuzarea adusă Ambasadei noastre la București (care va da „dreptul moral" Siguranței române ca să maltrateze pe reprezentanții noștri) nu este singurul scop al acestei farse bucureștene". Intimidarea și abuzurile asupra sârbilor din România erau catalogate de Belgrad drept acțiuni deliberate, menite să furnizeze justificare pentru procesul „titoiștilor":

> Siguranța română, înaintea începutului judecății, și-a intensificat activitatea – din zi în zi închisorile se umpleau tot mai mult cu apartenenții minorității noastre, poliția încălca casele lor, cotrobăia prin lucrurile lor, etc., și toate sub motivul unor măsuri speciale „de securitate". La aceasta a precedat practicarea sistematică de doi ani a prigoanei brutale și lipsirea de drepturile cele mai elementare a naționalității noastre. Din cauza aceasta, printre altele, scopul acestui ‚proces' este să intimideze apartenenții minorității noastre […][455]

---

[454] Arhivele MAE, Fond *Iugoslavia 1950*, Dosar 20/200, Nr. 5289, din 3 noiembrie 1950. Vezi Anexa 8, *Notă trimisă de la Ambasada României la Belgrad către Ministerul Afacerilor Externe al RPR privind articolele apărute în Borba, în legătură cu procesul titoiștilor de la București.*

[455] *Ibidem.*

Considerăm relevantă înțelegerea de către comuniștii iugoslavi a constructului conflictual al comuniștilor români, precum și convingerea că relațiile prietenești la nivelul populației, între iugoslavi și români, nu pot fi prejudiciate de elite părtinitoare:

> Soarta unor asemenea procese este cunoscută. Realitatea a dovedit exact contrariul decât ceea ce căutau să dovedească și să obțină organizatorii proceselor înscenate. *În acest caz concret, pe hegemoniștii sovietici și conducătorii actuali români îi împiedică sentimentul de prietenie care există între poporul român și popoarele iugoslave.* Prin asemenea metode informbiroiștii nu-și pot obține ceea ce doresc, ceea ce a fost scopul lor cu ocazia organizării acestui proces.[456]

Un alt articol din *Borba,* intitulat „Încercarea zadarnică de a justifica teroarea asupra naționalității noastre în România", critica acțiunile opresive ale guvernului român și încălcările drepturilor minorităților iugoslave pe teritoriul României: „Însuși procesul reprezintă, de fapt, doar o bază logică a politicii de teroare deschisă și opresiune, pe care o exercită asupra minorității noastre agentura informbiroistă bucureșteană. Pe de altă parte, acest proces încearcă – cu ajutorul falsificării – nu numai să ascundă, dar și să justifice opresiunea […]".[457] Protestele guvernului iugoslav condamnau vehement toate aceste acțiuni, identificând drept unic vinovat pentru „crima de la București" (expresie care făcea chiar titlul unui articol din *Borba,* din august 1950) conducerea comunistă a României, a cărei conduită era catalogată de iugoslavi drept mai abjectă decât politica lui Antonescu:

> Iugoslavii din România trăiesc timpuri care pentru ei sunt mai grele și mai dureroase decât cele sub dictatura lui Antonescu. Închisorile în care îi arunca regimul lui Antonescu – cum sunt la Timișoara, Arad, Lugoj, București etc., – sunt din nou pline de concetățenii noștri. Diferența constă numai în aceea că jandarmii lui Antonescu îi arestau și împușcau fiindcă au fost ‚bandiții roșii ai lui Tito', iar astăzi agenții informbiroiști îi terorizează și-i scot la procese fiindcă sunt ‚titoiști'.[458]

[456] *Ibidem.* Sublinierea noastră

[457] *Ibidem.*

[458] *Ibidem*

Atitudinea critică deschisă la adresa proceselor „titoiștilor" de la București o regăsim și la nivelul populației; un document de arhivă atestă protestele unui grup de cetățeni români, rezidenți în Iugoslavia, care își „exprimă cu hotărâre indignarea și revolta împotriva faptei sângeroase, prin care au fost osândiți la moarte și condamnați cunoscuții antifasciști din rândurile minorității iugoslave [...]"[459] Desigur, restul „scrisorii deschise" evidențiază „adevărata libertate și perspectiva de dezvoltare" din Iugoslavia, prin contrast cu situația din România, ceea ce tinde să indice că întregul conținut al scrisorii a fost „nuanțat", ajustat de autoritățile iugoslave.

Reacția României la tonul condamnator și conținutul acestor articole este surprinsă de referatul trimis ministerului de externe de către ambasada României la Belgrad, în care se precizează că „organul central fascist *Borba* [...] încearcă prin calomnii murdare la adresa R.P.R. – URSS și celorlalte țări de democrație populară să abată atenția maselor iugoslave de la adevăratul conținut al procesului." Din acest referat reiese, în mod evident, acuratețea informațiilor pe care elita politică românească le primea din Iugoslavia. Menționăm că în toate aceste note și referate se reiterează, în mod aproape obsedant, calomniile, jignirile iugoslave la adresa tuturor democrațiilor populare și a URSS. Orice provocare la adresa oficialilor români însemna o insulta adresată Uniunii Sovietice și lui Stalin însuși. Orice tentativă de a influența negativ politica PMR (prin intermediul spionilor titoiști) constituia un pericol și la adresa celorlalte partide comuniste din blocul sovietic. Toate acestea dovedesc empiric devotamentul orb al comuniștilor români față de Moscova și atestă stabilirea unei toleranțe zero cu privire la varianta iugoslavă de construire a socialismului.

Aspecte legal-contractuale (privind navigația pe Dunăre)

Sub aspectul prevederilor *legal-contractuale,* disputele româno-iugoslave s-au focalizat pe regimul navigației pe Dunăre. La fel ca în cazul incidentelor la frontieră, spirala conflictuală reflecta un scenariu al „imaginilor în oglindă", în sensul în care partea română acuza Iugoslavia de încălcări contractuale, percepând propria

---

[459] Arhivele MAE, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 210/Iugoslavia 1950, Nr. 5290, din 4 noiembrie 1950. Vezi Anexa 9, *Scrisoare deschisă trimisă Ambasadei României la Belgrad de către un grup de români, rezidenți în Iugoslavia (Banatul sîrbesc), în care aceștia critică procesele de la București împotriva titoiștilor, ce au rezultat în „crime" săvârșite de „actualii conducători ai RPR – ascultători servili ai Biroului Informativ".*

reacție drept defensivă, autoatribuindu-și virtuți și alocând „dușmănia" părții opuse, în timp ce reacția guvernului iugoslav se clădea pe construcția acelorași elemente, ca într-o imagine în reflexie, acuzând România de violarea prevederilor legale, justificându-și propriul comportament în termeni defensivi și alocând viciile părții române. Conceptul de *imagine în oglindă* a fost teoretizat de Bronfenbrenner și White, în anii 1960, cu scopul de a furniza înțelegerea relației bazată pe confruntare dintre SUA și URSS în timpul Războiului Rece.[460] Preluăm acest construct conceptual, deoarece îl considerăm fecund în explicații relative la raporturile tensionate româno-iugoslave. Întreaga confruntare dintre România și Iugoslavia poate fi explicitată prin crearea unor atitudini fixe, distorsionate, una față de cealaltă, care indică imagini similare: ambele se autopercepeau ca și virtuoase, defensive și bine-intenționate și, concomitent, percepeau partea adversă ca viciată, ofensivă și agresivă. Spirala conflictuală româno-iugoslavă s-a clădit pe angajarea celor două state în raporturi tensionate, tendința fiind propensiunea spre agresivitate, interpretată de fiecare din părți drept atribut al celeilalte și generatoare de reacții agresive întemeiate pe imperativul defensivei.

Astfel, Iugoslavia acuza România de încălcări contractuale flagrante și deliberate, în timp ce guvernul român considera că *Dispozițiile fundamentale relative la navigația pe Dunăre,* pe care guvernul de la Belgrad refuza să le respecte, constituie o bază legală, fiind adoptate de Comisia Dunării și votate în unanimitate, însă „reprezentantul Iugoslaviei – după ce în tot timpul discuției pe articole a căutat prin diverse șicane să împiedice adoptarea unui text clar – la 3 iunie a părăsit lucrările sesiunii și nu a mai participat la votul final al textului."[461] Abia în 1954, pe fondul

---

[460] Conceptul de *imagine în oglindă* dezvoltat de Bronfenbrenner, White sau James Dougherty și Robert Pflatzgraff se referă la o confruntare prelungită între două state, însă poate fi aplicat și la relațiile româno-iugoslave, chiar dacă acest conflict nu a fost unul prelungit, pentru că atributele se regăsesc. De asemenea, Herbert Kelman a utilizat conceptul în cazul relațiilor ostile dintre grupurile etnice, pentru a demonstra că escaladarea disputelor interetnice se bazează pe interpretările eronate ale acțiunilor *celuilalt*, în timp ce propriile acțiuni sunt justificate și interpretate drept defensive și pentru a arăta că interacțiunea ghidată de astfel de „imagini în oglindă" generează *profeții care se îndeplinesc de la sine* (*self-fulfilling prophesies*), determinând părțile să se angajeze în acțiuni ostile. (Pentru detalii referitoare la conceptul de *imagini în oglindă* și aplicații ale acestuia, vezi John T. Rourke, *International Politics on the World Stage,* Monterey: Brooks/Cole Publishing Company, 1986 și Herbert C. Kelman, "Social-Psychological Dimensions of International Conflict", în William Zartman, Lewis Rasmussen (eds.), *Peacemaking in International Conflict*, United States Institute of Peace, 1997).

[461] Arhivele MAE, Dosar 215/1951, Iugoslavia, Nr. 050626 din 4 septembrie 1951. Vezi Anexa 28, *Notă trimisă de Ministerul Afacerilor Externe al României către Ministerul Afacerilor Externe al Iugoslaviei cu privire la încălcările Convenției Dunării din 1948.*

inițierii normalizării relațiilor româno-iugoslave, cele două state au demarat discuții cu privire la rezolvarea „problemelor privind navigația pe Dunăre".[462]

Aspecte politice inter-partinice

Sub aspectul *politicii inter-partinice,* documentele de arhivă denotă că repudierea PCI din blocul sovietic a fost internalizată de comuniștii români; în consecință, comportamentul și acțiunile comuniștilor iugoslavi erau interpretate ca profund „deviaționiste" la București. O „Informare despre situația Partidului din Iugoslavia", emisă de Biroul Politic al CC al PMR, expunea motivele prin care se explică „atitudinea trădătoare a organizațiilor de ‚partid' față de Rezoluția Biroului Informativ": „compoziția organelor de partid, numărul mare al oamenilor noi intrați în partid, distrugerea aproape în întregime a cadrelor vechi încă în timpul războiului". Interpretarea elitei de la București insista pe existența unui nucleu pernicios în cadrul PCI, acuzându-l nominal pe Tito (și „banda lui") de distrugerea adevăratului partid comunist iugoslav:

> Măsurile luate de vârfurile trădătoare ale partidului comunist iugoslav încă din timpul războiului de eliberare 1941–1945, prin asasinarea unui număr de 12.000 de comuniști și predarea în mâinile Gestapo-ului a unui număr însemnat de cadre, au fost de altfel numai măsuri pregătitoare pentru definitiva lichidare a partidului ca partid de tip nou. [...][463]

Tito era, de asemenea, înfierat și în documentele trimise de la ambasada din Belgrad, iar situația internă din Iugoslavia, sub conducerea „vârfurilor trădătoare"

---

[462] Arhivele MAE, Dosar 215/1953, Iugoslavia, Nr. 029326 din 13 aprilie 1953. Vezi Anexa 31, *Notă telefonică comunicată de Ministerul Afacerilor Externe al Iugoslaviei Ambasadei României la Belgrad cu privire le reglementarea regimului navigației pe Dunăre, trimisă mai departe Ministerului Afacerilor Externe al României* și Anexa 33*, Notă de convorbire între reprezentantul Ambasadei iugoslave la București și C. Franțescu privind venirea unei delegații iugoslave cu scopul discutării și rezolvării „problemelor privind navigația pe Dunăre".*

[463] Documentul provine din Arhiva Biroului Politic al CC al PMR, sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale, Arhiva Biroului Politic al CC al PMR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar nr. 15/1953 (204 file). Vezi Anexa 32*, Hotărâre, rapoarte, referate, note, informări, planuri, situații privind: probleme legate de zona de frontieră cu Iugoslavia, imigranții iugoslavi, statistica populației după limba maternă la recensământul din 1948, învățământul superior în anul școlar 1954–1955 ș.a. (extrase).*

de la Belgrad era prezentată drept deplorabilă. O notă informativă încerca să redea „caracterul naționalist și dușmănia [comuniștilor iugoslavi] față de lagărul democratic" observabile în 1950, cu ocazia sărbătoririi zilei de 1 mai. De asemenea, apostazia comuniștilor iugoslavi, precum și transferul lor în tabăra „imperialiștilor" erau percepute ca fiind reflectate de faptul că „reprezentanții diplomatici ai URSS și țărilor de democrație populară nu au fost invitați. În schimb au fost invitați diplomații țărilor imperialiste [...]". Concluzia diplomaților români la Belgrad era că: „desfășurarea sărbătoririi zilei de 1 Mai la Belgrad, anul acesta în comparație cu cea de anul trecut, arată un caracter mai accentuat naționalist ca și o dușmănie mai pronunțată și absolut deschisă față de lagărul democratic. Iar din punct de vedere (*sic*) al politicii interne – înăsprirea terorii și înrăutățirea situației economice a maselor."[464]

În ceea ce privește atitudinea Iugoslaviei față de vecinii români, pe lângă cele menționate până acum, considerăm că anumite discursuri de-ale lui Tito, memoriile apropiaților săi, precum și documentele edite de arhivă publicate în Iugoslavia indică, în primul rând, uimirea comuniștilor iugoslavi în momentul în care au fost confruntați cu ostilitatea României. Milovan Djilas, în memoriile sale, preciza că:

> Statele cu frontiere comune au, de regulă, certuri mai multe decât familiile vecine. Sârbii și românii sunt o excepție, pentru că nu s-au certat niciodată. Chiar dacă Antonescu nu și-a închis bazele aeriene în fața germanilor, Armata Română nu s-a angajat în acțiuni militare împotriva Iugoslaviei. Noua Iugoslavie și noua Românie au moștenit o prietenie fermă și îndelungată. Războiul nici nu era încă terminat, când Petru Groza, președintele român, a venit să-l viziteze pe Tito. A fost prima vizită a unui șef de stat vecin. La fel ca noi, românii trecuseră prin vremuri grele. Sufereau știind că permiseseră Partidului lor și mișcării lor de rezistență să fie practic exterminate. Ne apreciau mai mult decât îi apreciam noi pe ei, întrucât vedeau marile răscoale sârbe din trecut ca prevestind războiul revoluționar iugoslav împotriva fascismului.[465]

---

[464] Arhivele MAE, Fond *Iugoslavia 1950*, Dosar 210/Iugoslavia 1950, Nr. 2689, din 13 martie 1950. Vezi Anexa 11, *Notă primită de Ministerul Afacerilor Externe al RPR de la Ambasada României la Belgrad cu privire la sărbătorirea zilei de 1 Mai în Iugoslavia (cu evidențierea „caracterului naționalist și a dușmăniei față de lagărul democratic" al iugoslavilor).*

[465] M. Djilas, *op. cit.*, pp. 104–105.

În interpretarea noastră, elita politică de la Belgrad percepea întregul conflict cu România drept litigiu impus de Moscova. Atitudinea iugoslavilor față de „vecinii români", bazată pe bună-vecinătate, prietenie și cooperare, se autoperpetuase de-a lungul timpului. Ca atare, brusca alterare a raporturilor dintre cele două popoare nu putea fi înțeleasă decât în termenii pervertirii unei elite politice, iar divergențele româno-iugoslave nu puteau fi decât elemente ale unui conflict fabricat. Nu doar memoriile lui Djilas, ci și discursurile oficiale ale lui Tito insistă pe apropierea din perioada 1945–1948: de pildă, în august 1945, în cadrul unei ședințe a Consiliului Antifascist de Eliberare a Iugoslaviei, mareșalul iugoslav menționa:

> Cu țările vecine România și Ungaria, care au acum guverne democratice, am stabilit deja relații sigure și benefice care se vor dezvolta în timp. Atitudinea liniștită și prietenească a Iugoslaviei față de popoarele acestor țări, care au fost implicate în război de partea Germaniei împotriva voinței lor, este primită cu bucurie în țările vecine și se realizează premisele pentru relații care vor reprezenta o garanție de durată că nu se va mai repeta istoria tristă din vremurile trecute.[466]

De asemenea, în 1946, discursul oficial de la Belgrad evidenția potențialul economic între vecinii iugoslavi și români: „cu vecinii din România relațiile sunt bune și normale. Între țările noastre există o colaborare economică și avem cele mai bune perspective pentru o colaborare și mai strânsă în viitor, de îndată ce România democrată va depăși greutățile cu care se confruntă [...]"[467], iar „relațiile diplomatice au fost reluate odată cu sosirea ambasadorului român în țara noastră. Există o activitate economică intensă, ceea ce reprezintă o garanție a faptului că relațiile cu România vor fi și în continuare dintre cele mai bune."[468]

Așadar, perioada 1945–1948 nu a semnificat pentru iugoslavi decât reluarea raporturilor normale și prietenești între două popoare vecine, după ce forțele naziste și fasciste perturbaseră, în timpul războiului, această traiectorie a colaborării.

---

[466] *Tito u Skupštini Socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977)*, Beograd, 1978, pp. 27–28. Vezi Anexa 1, *Ekspose na trećem Zasedanju AVNOJ-A (Discurs în cadrul celei de-a treia ședințe a Consiliului Antifascist de Eliberare a Iugoslaviei).*

[467] *Ibidem*, p. 44. Vezi Anexa 3, *Ekspose o Politici Vlade FNRJ (Discurs despre politica Guvernului RSFI).*

[468] *Ibidem*, p. 53. Vezi Anexa 4, *Ekspose o Spoljnoj Politici Vlade FNRJ (Discurs despre politica externă a Guvernului RSFI).*

În 1947, pe fondul relațiilor ostile ale Iugoslaviei cu puterile occidentale (în special cu SUA), într-un alt discurs în fața Skupštinei iugoslave, Tito critica atacul Vestului la poziția Iugoslaviei, amintind că propaganda de care sunt acuzați iugoslavii este, de fapt, ajutor oferit țărilor vecine, precum România, în momente în care guvernul de la București se confrunta cu probleme economice interne:

> Așa cum am spus, ne vorbesc de rău pentru că exportăm hrană. Concret spun că am dat României 20000 tone de grâu și porumb și 10000 tone Albaniei. Despre ce este vorba? În toamnă, când în întreaga lume, deci și nouă, ne era cunoscut că în România era o situație grea și critică, că există regiuni unde poporul într-adevăr stă în fața pericolului foametei, a venit la mine secretarul personal al guvernului român și m-a rugat să ajutăm România. Eu i-am spus că nu putem vinde, de altfel nici să dăruim, pentru că nu avem nici noi înșine, iar dacă am avea măcar ceva, noi le-am dărui bucuroși și nu le-am vinde. I-am spus că vom împrumuta cereale României, deși ne sunt și nouă necesare. El a fost complet de acord cu asta și a spus că va fi un ajutor serios pentru România pentru că în decembrie îi amenință foametea. Și astfel am împrumutat României 20000 tone de grâu și porumb. Acum în străinătate se duce o campanie care spune că exportăm pâine, dar de ce nu ne-o dau ei? Așadar, cel mai omenesc, umanitar, prietenesc gest al guvernului nostru reacționarii îl folosesc împotriva noastră și în afara țării și în țara noastră, afirmând că am fi risipitori […][469]

Ostilitatea bruscă a României, imediat după Rezoluția Biroului Informativ din 1948, nu semnifica expresia dorinței poporului român, ci doar consecința acțiunilor sovietice, preluate și încorporate de „o elită meschină", precum cea de la București. În fapt, explicațiile iugoslave pentru întregul conflict rezidă în inabilitatea Moscovei de a localiza și soluționa o dispută cu Belgradul și eforturile sovietice ulterioare de „a extinde artificial controversa și la nivelul celorlalte țări și guverne cu care Iugoslavia avusese până la acel moment relațiile cele mai prietenești și cu care cooperase îndeaproape."[470] Dintre toate celelalte democrații populare, România se evidenția prin poziția-rol de prim acuzator al Iugoslavei titoiste și de factor perturbator al liniștii popoarelor iugoslave, deoarece a preluat, întărit și disipat îndemnul la revolte interne în Iugoslavia, menite să răstoarne grupul lui Tito.

[469] *Ibidem*, pp. 78–80. Vezi Anexa 5, *Ekspose o Spoljnoj Politici Vlade FNRJ (31 mart 1947) – Discurs despre politica externă a Guvernului RSFI (31 martie 1947).*

[470] *White Book…*, p. 16.

Apropiații lui Tito precizau că rezoluția Biroului Informativ *îndemna* Partidul Comunist din Iugoslavia să devoaleze greșelile elitei și să le corijeze; Ana Pauker a supradimensionat acest îndemn, în viziunea lui Tito, prin faptul că a publicat un articol în *Scânteia* prin care lansa un apel la *lichidarea regimului* de la Belgrad:

> Astfel încât să nu existe nici un dubiu pentru modul în care cetățenii iugoslavi care sunt membri ai Partidului Comunist, numărând peste o jumătate de milion, ar trebui să înțeleagă apelul la rebeliune, ministrul de externe român, Ana Pauker, l-a interpretat în acest fel într-un articol publicat la 20 iulie, 1948, [...]: '*Lichidarea acestui regim* (*id est* regimul aflat sub conducerea statală a Partidului prezent) este o chestiune de viață și moarte pentru Partidul Comunist din Iugoslavia.[471]

Așadar, percepția elitei PCI era că Stalin i-a instrumentalizat pe ceilalți comuniști din blocul est-european în denunțarea lui Tito, iar Ana Pauker s-a evidențiat în această sarcină. Mai mult decât atât, la ședința Cominform din 1949 (când Gheorghiu-Dej a dat citire raportului *Partidul Comunist din Iugoslavia în mâinile unor asasini și spioni*) reprezentanții sovietici și cei ai statelor est-europene au declarat „că vor face totul pentru a organiza lupta împotriva stării interne din Iugoslavia"; acest lucru a fost considerat de elita de la Belgrad un „apel deschis la acțiune teroristă împotriva Iugoslaviei, la rebeliune și la declanșarea unui război civil în țară." Astfel de declarații, menționau iugoslavii, nu erau făcute „doar pe teritoriul sovietic, ci și în capitalele țărilor vecine ale Iugoslaviei, adică la Sofia, București și Budapesta."[472] Discursurile comuniștilor români care incitau la violențe în Iugoslavia sunt incluse în *Cartea Albă asupra Activităților Agresive ale Guvernelor URSS, Poloniei, Cehoslovaciei, Ungariei, României, Ungariei și Albaniei împotriva Iugoslaviei:* articolul lui Vasile Luca, din august 1948, publicat în *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!,* în care autorul spunea că va veni vremea când PCI „va înlocui actuala conducere naționalistă, mic-burgheză"; discursul lui Chișinevschi, din august 1948, care menționa că „titlul de mareșal, epoleții lui Tito și lancea lui Ranković nu vor fi capabile să țină poporul iugoslav sub jug pentru mult timp"; un discurs de-al Anei Pauker din iulie 1949 în fața Marii Adunări Naționale, în care se preciza că popoarele iugoslave, „eliberându-se, vor fi capabile să se alăture frontului anti-imperialist"; raportul lui Gheorghiu-Dej, prezentat în Ungaria, în noiembrie 1949, care vorbea de „sarcina principală în lupta împotriva

---

471 *Ibidem, loc. cit.* Subliniere în text

472 *Ibidem,* p. 26.

dictaturii fasciste a lui Tito cade asupra clasei muncitoare și asupra popoarelor din Iugoslavia", precum și discursul lui Gheorghiu-Dej, ținut la București, în decembrie 1949, în care acesta spunea că „este sarcina tuturor Partidelor Comuniste și Muncitorești să lupte împotriva clicii Tito-Ranković, unealta ațâțătorilor la război imperialiști [...]"[473]

După inițierea blocadei asupra Iugoslaviei, elita de la Belgrad a lansat critici la adresa tuturor statelor est-europene care au anulat unilateral contractele pe rol cu Iugoslavia: „în acest sens, a fost, în special, tipic comportamentul Guvernului Român, care, încă înainte de rezoluția Cominform a început, în prima jumătate a anului 1948, să oprească livrările de petrol către Iugoslavia de la rafinăriile care erau în mâinile companiilor mixte româno-sovietice, calculând că brusca penurie de combustibil lichid ar cauza tulburări serioase în viața economică iugoslavă."[474]

După cum precizam deja, reacția ostilă a Iugoslaviei la atitudinea agresivă a României (în perioada 1949–1953) va fi analizată prin prisma anumitor aspecte tematice.

Incidente la frontieră (viziunea Iugoslaviei)

Sub aspectul *incidentelor la frontieră,* Iugoslavia percepea ocurența acestora la granița cu România prin prisma unor acțiuni agresive deliberate ale guvernului de la București, întrucât, datorită numărului mare de incidente, nu putea fi vorba de cazuri izolate, accidentale, ci de „provocarea planificată a tulburărilor și tensiunii la granița iugoslavă, organizată în prealabil." Pentru a corobora această ipoteză, comuniștii de la Belgrad au cuantificat și expus numărul și natura incidentelor la frontiera româno-iugoslavă: 37 în anul 1949 și 146 în 1950.[475] Protestele iugoslave cu privire la incidentele la granița comună erau similare cu cele formulate de autoritățile române, doar că, așa cum analizam anterior, acestea erau prezentate ca o *imagine în oglindă,* prin alocarea atitudinii ofensiv-ostile României și a celei defensiv-conciliatoare Iugoslaviei. Documentele autorităților iugoslave subliniau deschiderea focului asupra grănicerilor sârbi, trecerea frontierei de către soldați înarmați, violări ale spațiului aerian, introducerea pe teritoriul iugoslav a spionilor și a elementelor subversive. O astfel de „Notă de protest", emisă de guvernul de la Belgrad în martie 1950 și înaintată Ministerului Afacerilor Externe

---

473 *Ibidem,* pp. 249–253.

474 *Ibidem,* p. 35.

475 *Ibidem,* p. 43 și 474 (Vezi Anexa 15, care preia acest document statistic).

român, critica acțiunile militare ale grănicerilor români și menționa că „locuitorii din satele aflate lângă frontieră erau revoltați și indignați de aceste provocări și de [comportamentul] organizatorilor tulburărilor la frontiera iugoslavo-română."[476]

Iugoslavia susținea că a trimis note de protest României după fiecare astfel de incident provocat la graniță, însă, în mod frecvent, nici autoritățile române, nici reprezentanții celorlalte democrații populare limitrofe (Albania, Bulgaria, Ungaria) nu au răspuns, ceea ce „este cutumiar în astfel de cazuri în relațiile dintre statele vecine" și au refuzat să organizeze comisii mixte pentru investigarea cazurilor în care au fost uciși grăniceri iugoslavi. Mai mult decât atât, în percepția iugoslavilor, „aceste guverne continuă să refuze public să purceadă la lichidarea incidentelor la frontieră în manieră pașnică, așa cum este cutumiar între state, fapt solicitat de Guvernul iugoslav. Guvernul român a respins deschis această propunere sub pretextul că era doar, o manevră ipocrită."'[477]

Abuzuri militare și activități de spionaj

Pe parcursul anilor 1949–1953, autoritățile iugoslave considerau că aceste incidente la frontiera româno-iugoslavă erau corelate cu *abuzuri militare și activități de spionaj* săvârșite de România. Acuzațiile la adresa părții române vizau nerespectarea prevederilor cu privire la numărul trupelor și la tipurile de armament. Iugoslavia invoca textul Tratatului de Pace cu România, care preciza că „înarmarea terestră, marină și aeriană și fortificarea vor fi îngrădite serios, ca să corespundă sarcinilor caracterului intern și local al graniței de apărare." De asemenea, Iugoslavia demonstra că restricțiile referitoare la armata terestră, artileria antirăzboi, flota de război și forțele aeriene ale României nu sunt respectate de guvernul de la București.[478] Deși constrângerile internaționale în cazul României sunt clare,

> Totuși, în cursul anului 1948, românii au început să-și întărească armata, iar pe la jumătatea anului 1949 au efectuat reorganizarea. Într-un an sunt la

---

[476] *Nota de protest a Guvernului iugoslav, nr. 46062 din 30 martie 1950, cu privire la incidentul provocat de organele de frontieră române la granița iugoslavo-română, în ziua alegerilor pentru Adunarea Națională Iugoslavă*, în *ibidem*, pp. 419–420.

[477] *Ibidem*, pp. 44–45. *Nota Ambasadei române la Belgrad, nr. 50 din 25 ianuarie 1950, care respinge propunerea guvernului iugoslav privind stabilirea unor comisii mixte iugoslavo-române pentru investigarea și stabilirea incidentelor la frontieră*, publicată în *ibidem*, pp. 431–432.

[478] Vezi Anexa 11*, Ekspose o Vojnom budžetu za 1951. (Discurs despre bugetul militar pentru anul 1951).*

> români în jur de 160 000 de recruți, iar durata serviciului militar este de doi ani, cu excepția unităților de la graniță. Dacă se renunță la 10% din cei neprofesioniști (din moment ce România este prima din Europa în ce privește mortalitatea, cu 2 procente), ceea ce însumează 16 000, atunci doi ani însumează 288 000 de soldați. În afară de acei doi ani întregi, în armată se găsește și o parte din forța de muncă din anul 1927 (cei care nu au servit în termen militar) și o parte din forța de muncă din anul 1930, prevăzută pentru școlile de subofițeri și ofițeri. În acest mod, un număr mediu al armatei române numără 300 000 de soldați sau 217% din numărul permis de Tratatul de pace.[479]

Acumularea trupelor terestre, a forțelor aeriene, a armamentului erau privite la Belgrad cu îngrijorare; maximizarea sectorului militar al vecinilor români era înțeleasă de iugoslavi în termenii „pregătirilor pentru război". Iată cum problematiza Tito, în decembrie 1950, sporirea arsenalului militar român, dar și bulgar și albanez: „astfel stau vecinii noștri cu pregătirile de război. Este foarte interesant de știut împotriva cui se înarmează. Împotriva cui se înarmează, să spunem, România, care are graniță cu noi [...]"[480] În percepția lui Tito, „provocările cotidiene armate la frontieră" erau organic legate de abuzurile militare ale românilor. Exemple de acte „dușmănoase" erau incluse în discursul său: „în ziua alegerilor, pe 26 martie, forțele armate române au săvârșit câteva provocări grele. Dimineața devreme, pe la aproximativ 6.15, au tras cu armele automate între satele Radojeva și Retina pe teritoriul nostru. Vreo 30 de gloanțe au afectat turnul nostru de control. Grănicerii noștri au ocupat linia și au așteptat pregătiți să apere frontiera, dar nu au tras niciun glonț". Reacția iugoslavă, specifica Tito, era constant axată pe investigarea abuzurilor la graniță și stabilirea comisiilor mixte de anchetă, însă România refuza această metodă de stabilire a adevărului, care să conducă la normalizarea relațiilor: „României, [guvernul nostru] i-a trimis 14 note de protest în urma a 214 de incidente de la graniță, din care patru sunt trimise în 1950 după 129 de incidente." Faptul că autoritățile de la București respingeau cu obstinare colaborarea cu partea iugoslavă pentru eliminarea actelor violente de la frontiera comună era considerat de Tito dușmănie manifestă deliberată:

> [...] guvernul Republicii Socialiste Federative Iugoslavia și-a exprimat ,disponibilitatea sa pentru începerea imediată a acestor tratative și pentru

[479] *Ibidem.*
[480] *Ibidem.*

> analizarea fiecărei propuneri a guvernului Republicii Populare România în acest sens', demonstrând că încheierea acestei înțelegeri ‚ar fi în interesul ambelor părți și ar contribui la normalizarea situației la granița iugoslavo-română'. Guvernul României a răspuns la această notă, ca urmare a insultelor și calomniilor, că a calificat această propunere a guvernului nostru drept o ‚manevră duplicitară', prin care ‚nu se poate ascunde politica străină intereselor de pace a popoarelor iugoslave pe care o duce guvernul iugoslav'. În acest mod, România a refuzat propunerea de pace a guvernului nostru.[481]

Privite prin prisma acestei curse a înarmărilor, raporturile româno-iugoslave din perioada 1949–1953 reflectau o confruntare bazată pe o spirală conflictuală generată de o *dilemă a amenințărilor* și manifestată ca *o imagine în oglindă:* pregătirile militare ale României, necesitatea fortificațiilor la granița cu Iugoslavia, sporirea capacităților militare erau justificate la București ca imperativ defensiv în fața actelor agresive iugoslave, în timp ce Tito justifica bugetul militar al Iugoslaviei și atenția sporită acordată armatei iugoslave drept reacție la amenințările din partea României. Astfel, fiecare percepea propria înarmare drept acțiune defensivă, iar înarmarea celuilalt drept acțiune dușmănoasă și agresivă.

Potrivit documentelor oficiale iugoslave, agresivitatea militară a României era dublată de acțiuni subversive și activități de spionaj comise de reprezentanții diplomatici români la Belgrad. Mărturiile unor cetățeni iugoslavi, acuzați de complicitate la acțiuni de spionaj și judecați în perioada 1949–1951, sunt considerate de autoritățile iugoslave dovezi irefutabile în ceea ce privește „activitatea de spionaj a ambasadei române la Belgrad", dar mai ales a ambasadorului Teodor Rudenco,[482] suspectat de a fi inițiat acțiuni subversive de sprijinire a rezoluției Biroului Informativ și de racolare a oponenților regimului lui Tito.[483]

Expulzarea cetățenilor iugoslavi

Autoritățile iugoslave catalogau *expulzarea cetățenilor iugoslavi* de pe teritoriul României parte integrantă a registrului de acțiuni dușmănoase ale elitei politice de la București; mai mult decât atât, expulzările erau comise abuziv, erau deliberate și se

---

481 *Ibidem.*

482 Acesta a fost Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Populare Române la Belgrad în perioada iulie 1947 – septembrie 1949.

483 *White Book…*, p. 40 și pp. 382–384.

subscriau strategiei Moscovei de izolare a Iugoslaviei, în cadrul căreia elita de la București juca un rol activ. Pentru a demonstra că expulzarea cetățenilor iugoslavi a fost săvârșită în strânsă legătură cu întregul boicot asupra Iugoslaviei, autoritățile de la Belgrad au publicat lista diplomaților și oficialilor iugoslavi expulzați din România în perioada octombrie 1948 – septembrie 1949.[484]

Încălcări contractuale

Sub aspectul *încălcărilor contractuale,* Iugoslavia acuza elita comunistă română de nerespectarea obligațiilor tratatelor și de abrogarea unilaterală a convențiilor și înțelegerilor bilaterale. Și aceste acțiuni erau interpretate la Belgrad ca situându-se în subsidiarul blocadei asupra Iugoslaviei: „Blocada economică asupra Iugoslaviei a fost implementată prin măsuri drastice precum încetarea completă și permanentă a comunicațiilor feroviare și poștale cu Iugoslavia de către Guvernul român, act contrar cu obligațiile internaționale ale acestuia. O asemenea procedură este fără precedent în relațiile dintre națiunile civilizate pe timp de pace."[485] Nota emisă de guvernul român, prin care convenția feroviară semnată în septembrie 1946 era considerată nulă de obligații, este publicată de autoritățile iugoslave; acest document informativ preciza că „guvernul iugoslav a încercat să infiltreze agenți provocatori, spioni și material de propagandă fascistă" în România, că „politica fascistă a guvernului de la Belgrad împiedică aplicarea convențiilor, precum cele care reglementează tranzitul special și traficul feroviar între Iugoslavia și Republica Populară Română" și, în consecință, „renunță la convențiile în vigoare."[486] Autoritățile iugoslave protestează vehement, definind aceste fapte violări fără precedent ale obligațiilor. O listă care include toate tratatele încălcate de România și care menționează că și celelalte înțelegeri economice, precum și Convenția Culturală au fost nerespectate, deși nu s-a renunțat formal la ele, este distribuită în 1950.[487] Declinul importurilor Iugoslaviei din URSS și din țările Cominform pe parcursul anului 1950 face parte tot din strategia deliberată de izolare a Iugoslaviei; referirea la România, sub acest aspect, precizează că „din România în primul trimestru nu am importat nimic, în al doilea trimestru am importat în valoare de 12 000 dinari, iar în al treilea trimestru din nou nimic." Concluzia lui Tito este

---

484 Vezi Anexa 14, unde am preluat documentul oficial publicat inițial în *White Book*…
485 *White Book*…, p. 36.
486 *Ibidem,* pp. 333–334.
487 Vezi Anexa 13, unde am preluat documentul oficial publicat inițial în *White Book*…

următoarea: „Voi știți, tovarăși și tovarășe, că unilateral, cu scopul de a bloca Iugoslavia, au încălcat nu doar contractele comerciale și alte contracte economice dar și tratatele de prietenie și ajutor reciproc pe care le-am avut cu toate aceste țări."[488]

Propaganda anti-iugoslavă și procesele anti-titoiste

Un alt aspect esențial al nemulțumirii Iugoslaviei l-a constituit *propaganda anti-iugoslavă* declanșată de URSS și preluată de țările Cominform. Am arătat deja indignarea Belgradului cu privire la procesele „titoiștilor" desfășurate în România. Amintim, în completare, un document iugoslav în care sunt expuse rezumativ articolele și caricaturile împotriva Iugoslaviei publicate în țările est-europene și în URSS; Ziarul *Scânteia* se plasează pe locul patru în lista întocmită de iugoslavi (după ziarul maghiar *Szabad Nép,* cel bulgar *Rabotnichesko Delo* și după organul comunist sovietic *Pravda*). Astfel, potrivit documentului, România a alocat în *Scânteia* 5,6% din spațiu „atacurilor împotriva Iugoslaviei" în perioada august-octombrie 1949.[489]

Perioada 1949–1953 este caracterizată de relații extrem de tensionate între România și Iugoslavia. În ianuarie 1954 Tito arăta că situația la frontierele Iugoslaviei începea să fie tolerabilă: „Am preluat inițiativa și am încheiat contracte pentru verificarea și clarificarea incidentelor de la granițele cu Ungaria, România și Albania, un contract pentru reglarea traficului feroviar cu Bulgaria și un contract referitor la administrarea Porților de Fier cu România." În același timp, Tito menționa că anumite aspecte litigioase nu sunt încă soluționate:

> trebuie să constatăm că anumite țări est-europene nu se arată pregătite să aibă relații normale cu noi, nici măcar diplomatice. De asemenea, există semne de întrebare chiar și asupra țărilor cu care acest lucru s-a realizat deja, deoarece nu știm dacă într-adevăr își doresc să aducă relațiile la normal, ceea ce nu înseamnă doar un schimb de reprezentanți.

---

[488] Vezi Anexa 9, *Ekspose o Posleratnom Razvoju Zemlje na Unutrašnjem i Spoljnopolitičkom Planu, o Radu Savezne Vlade i Predstojećim Zadacima (Discurs despre dezvoltarea țării după război pe plan politic intern și extern, despre legăturile externe și următoarele scopuri).*

[489] Vezi Anexa 16, *REZUMAT al articolelor, rapoartelor de știri și caricaturilor împotriva Iugoslaviei publicate în ziarele principale ale URSS și ale țărilor est-europene în perioada august-octombrie 1949.*

> Un număr mare de concetățeni sunt închiși sau deportați în aceste țări: nu au fost trimiși înapoi cei care au fost luați cu forța; nu se facilitează repatrierea cetățenilor noștri; încă nu sunt condiții normale de trafic, legături poștale etc.[490]

O ușoară normalizare a raporturilor bilaterale Belgrad-București se observă începând cu 1954: relațiile diplomatice româno-iugoslave au fost restabilite, iar prima sesiune a comisiei mixte româno-iugoslave pentru investigarea și rezolvarea incidentelor la frontiera comună s-a centrat pe analiza evenimentelor ce au implicat organele de graniță în perioada septembrie 1953 – decembrie 1954. În august 1954, la solicitarea guvernului român, Iugoslavia a consimțit la redeschiderea traficului feroviar dintre cele două țări.[491]

Analizând conflictul româno-iugoslav prin lentila constructivistă, considerăm relevantă asumpția lui Alexander Wendt privind absența unor identități fixe, imuabile ale statelor pe scena relațiilor internaționale; în viziunea autorului constructivist, elementele intersubiective sau semnificațiile colective sunt cele care modelează comportamentul statelor și, prin intermediul acestora, statele dobândesc identități. De asemenea, asumpția privind modificarea intereselor naționale este fecundă în explicarea raporturilor româno-iugoslave. Potrivit lui Wendt, „identitățile sunt baza intereselor. Actorii nu au un ‚portofoliu' de interese pe care îl poartă după ele, independent de contextul social; dimpotrivă, ei își definesc interesele în cadrul procesului de definire a situațiilor."[492] Așadar, identitățile asumate de state și identitățile atribuite altor state se nasc din procesele de interacțiune. Conflictul subit româno-iugoslav nu poate fi înțeles prin prisma unor identități osificate ale României și ale Iugoslaviei, ci doar prin prisma identităților asumate de România după 1947 și de Iugoslavia titoistă după 1945. Litigiul româno-iugoslav a survenit pe fondul unei identități a democrației populare, condusă de o elită fragmentată, nelegitimată popular, dependentă de Moscova (în cazul României) și a unei identități a Iugoslaviei regenerate după război, condusă de un partid comunist unitar, legitimat, profund revoluționar, avându-l în frunte pe Tito și care a încercat să respingă unicitatea modelului sovietic în calea spre

---

490 Vezi Anexa 12, *Izveštaj o Radu Saveznog Izvršnog Veća za 1953. (Raport privind Consiliul Executiv Federal al anului 1953).*

491 Roucek, *op. cit.*, p. 28.

492 Alexander Wendt, "Anarchy is What States make of it: the social construction of power politics", în *International Organization*, 46, 2, Spring 1992, pp. 397–398.

socialism și imixtiunea sovietică în afacerile interne iugoslave. Ca atare, când vorbim de relații tensionate româno-iugoslave, înțelegem că semnificațiile colective în blocul est-european au determinat catalogarea Iugoslaviei titoiste drept „regim fascist" sau deviaționist: în urma interacțiunilor iugoslavo-sovietice și, ulterior, a controversei și rupturii Belgrad-Moscova, Iugoslavia titoistă a dobândit identitatea de stat deviaționist. Relația României cu un atare stat s-a conturat, la rândul ei, prin intermediul semnificațiilor atribuite, în interiorul lagărului socialist, comportamentului iugoslav. Totodată, interesul primordial al statelor, și anume supraviețuirea, nu este independent de contextul social; el nu survine *ex nihilo,* ci este construit într-un anumit context. Interesul României de a supraviețui nu a fost niciodată în contradicție directă cu interesele Iugoslaviei, sub forma excluderii reciproce. *Ex adverso,* până la cel de-al Doilea Război Mondial cele două state au identificat forme de congruență a intereselor. În perioada 1949–1954, însă, supraviețuirea elitei comuniste de la București a fost înțeleasă în termenii asimilării *ex cathedra* a directivelor staliniste și a culpabilizării comportamentului iugoslav, iar această înțelegere a fost transpusă în parametrii interesului național al României.

Prin prisma dualității agenți-structură, dezvoltată de Anthony Giddens, potrivit căreia agența e inseparabilă de structură, ambele se constituite reciproc, iar „agenții reproduc condițiile care fac posibile activitățile lor", analiza noastră susține că în blocul est-european, după repudierea lui Tito de către Stalin, agenții est-europeni (statele satelit) au reprodus atributele structurii create și impuse de Stalin, centrată pe subordonarea față de Moscova și pe convingerea că erezia e aspru pedepsită. Reproducând atributele acestei structuri, statele satelit au perpetuat structura stalinistă a relațiilor intercomuniste și, în același timp, structura stalinistă a facilitat, a făcut posibile activitățile lor. În teoretizarea lui Alexander Wendt, structurile fac mai mult decât să constrângă agenții, ele construiesc identitățile și interesele acestora. Structura est-europeană, clădită pe credința ireconciliabilității cu lumea capitalistă și pe existența unei lumi bipolare, a construit identitatea și interesele agenților; în cazul României, structura stalinistă a determinat și construit identitatea de stat subordonat Moscovei, precum și interesele elitei comuniste conduse de Gheorghiu-Dej de a supraviețui, de a-și consolida puterea, de a se defini prin contrast cu Iugoslavia „rebelă".

Dependența structurii de agenți și de procesele sociale (adică interacțiuni și practici) din cadrul instrumentarului conceptual constructivist are validitate în cazul raporturilor României cu Iugoslavia. Această dependență, consideră Wendt, este una deopotrivă constitutivă și cauzală: pe de o parte, agenții (actorii,

statele) acționează în baza unor convingeri, înțelegeri împărtășite referitoare la identitatea lor și la comportamentul adecvat pe parcursul interacțiunilor, iar pe de altă parte, reproducerea acestora contribuie la reîntărirea acelor înțelegeri și la reproducerea sau transformarea structurală. Astfel, statele est-europene au acționat în baza convingerilor referitoare la comportamentul adecvat în relația cu URSS, iar practicile și interacțiunile dintre Uniunea Sovietică și celelalte democrații populare au perpetuat structura configurației staliniste și au întărit convingerile sateliților. Iugoslavia titoistă trădase, sfidase, deviase, *ergo* repudierea sa a semnificat potențarea înțelegerii privind conduita în cadrul blocului sovietic. Raporturile României cu Iugoslavia titoistă reflectă internalizarea acestei semnificații colective și a liniei directoare de acțiune impusă de Moscova. Linia directoare moscovită era, în percepția elitei comuniste de la București, realitate obiectivată.

Anexe

Documente inedite de arhivă din România

Cercetarea de arhivă s-a centrat pe Arhiva Ministerului de Afaceri Externe al României, Arhivele Județene Timiș, și Arhivele Naționale, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, din cadrul Ministerului Administrației și Internelor al României.

Anexa 1

Notă verbală comunicată Ambasadei Iugoslaviei la București de către Ministerul Afacerilor Externe al României cu privire la trimiterea înapoi în Iugoslavia a unor angajați ai societății JUSPAD

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1949,* Nr. 55841/949, din 14 septembrie 1949

NOTĂ VERBALĂ

Ministerul Afacerilor Externe prezintă complimentele sale Ambasadei Republicii Federative Populare Iugoslave și are onoare a-i aduce la cunoștință, că deoarece Societatea „JUSPAD”, agenție de vapoare din Brăila nu mai are sarcini de îndeplinit în R.P.R., prezența pe teritoriul R.P.R. a D-lor VASILE MESKE și BRECEREVEC MILISAV, funcționari la această Agenție, este fără obiect.

În consecință, Ministerul Afacerilor Externe cere să i se înainteze pașapoartele respectivilor funcționari și a familiilor lor, pentru a li se aplica viza de ieșire din țară.

București, 14 septembrie 1949.

Anexa 2

Notă trimisă de la Ministerul Afacerilor Interne al României către Ministerul Afacerilor Externe privind provocări ale autorităților iugoslave la frontiera româno-iugoslavă

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 223/Iugoslavia 1950, Nr. 701, din 23 februarie 1950

Către,
MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
Trimitem alăturat spre știință Dvs., o notă cuprinzând provocările iugoslave la frontiera cu R.P.R. împreună cu 5 note cuprinzând provocările din anul 1949.

MINISTRUL AFACERILOR INTERNE
Teohari Georgescu

NOTA
Cuprinzând acte de provocare din partea grănicerilor și autorităților iugoslave

1. În ziua de 7 decembrie 1949, orele 20.00, o patrulă de grăniceri iugoslavi din zona de frontieră Nord localitatea iugoslavă Jam, a tras 2 focuri de armă asupra a 2 grăniceri români.

În cursul dimineții de 8 decembrie 1949 făcându-se controlul fâșiei arate în sectorul respectiv, nu s-a găsit nici o urmă de trecere care să fi determinat grănicerii sârbi să folosească focul armelor.

2. În ziua de 30 decembrie 1949 orele 20.00, un individ a trecut frontiera la Sud de satul iugoslav Nencicevo, pătrunzând pe teritoriul R.P.R. aproximativ 200 m.

Observând grănicerii români s-a înapoiat în fugă în Iugoslavia.

Cercetându-se terenul pe unde trecuse individul în cauză pe teritoriul R.P.R. s-a găsit un pachet cuprinzând 214 bucăți diferite tipărituri de propagandă titoistă.

3. În ziua de 14 ianuarie 1950 la sosirea remorcherului „Miron Costin" la Turnu Severin, din Iugoslavia, s-au găsit un număr de 8 cărți scrise în limba română cuprinzând propagandă titoistă și care fusese introduse pe vas de către organele de revizie iugoslave.

4. În noaptea de 17–18 ianuarie 1950, o patrulă de grăniceri sârbi a trecut frontiera R.P.R. circa 150 m. la Nord de satul Lunga-Timiș unde a tras o rachetă, după care s-a înapoiat în Iugoslavia.

5. În noaptea de 19–20 ianuarie 1950, o patrulă iugoslavă a trecut pe teritoriul R.P.R. circa 150 m., prin punctul 1500 m. Nord de canalul Bega Nouă, după care s-a înapoiat îndreptându-se către o pustă ce se găsește pe teritoriul iugoslav la circa 800 m. de frontieră.

6. În noaptea de 21–22 ianuarie 1950, o patrulă de grăniceri sârbi a intrat pe teritoriul R.P.R. circa 30 m. în dreptul localității Valcani, după care s-a înapoiat în Iugoslavia.

Comandantul Punctului de Control Orșova-Port a cules următoarele informațiuni de la șeful Agenției de Navigație M. Sz. H. R. din Orșova:

În portul iugoslav Grădâștea (sectorul Baziaș) la reviziile vaselor pe care le execută autoritățile de frontieră sârbești, se procedează astfel: Toți marinarii vasului sunt reținuți într-una din cabinele vasului în timp ce organele de control fac revizia. După ce organele de control pleacă, marinarii găsesc pe sub pături și prin dulapuri manifeste sârbești și ziarul Maghiar Zo, falsificat, conținând propagandă antimaghiară.

Un astfel de ziar a fost trimis la Budapesta de către comandantul unui vas maghiar.

Aceste manifeste sunt aruncate în foc de către marinari maghiari, fiindu-le frică să le păstreze.

La controalele făcute vaselor ce sosesc în portul Orșova nu s-au găsit nici un fel de manifest, însă șeful agenției maghiare susține că această informație este sigură.

NOTA

Cuprinzând violările teritoriului R.P.R. din partea sârbilor pe timpul de la 1 ianuarie 1949 la 31 decembrie 1949.

1. La 13 iulie 1949, orele 23.15 o patrulă iugoslavă a pătruns pe teritoriul R.P.R. în sectorul 3 km. Est de comuna Valcani, pe o distanță de 60 m. La intervenția unui grănicer român ostașii iugoslavi au fugit către comuna Vârbița.

2. La 3 octombrie 1949, orele 22.00, un număr de 6 grăniceri sârbi au trecut în R.P.R. și mergând pe fâșia arată au lăsat urme în zigzag între bornele 123–8 și 125–5, pătrunzând chiar 5 m. în interior pe fâșia arată. Cazul s-a petrecut la 3 km. N.W. de comuna Checea. La intervenția grănicerilor noștri, s-au retras.

3. La 13 octombrie 1949, orele 15.30 un soldat iugoslav a pătruns 600 m. pe teritoriul R.P.R. pe la borna 103 în sectorul Milcoveni. Fiind somat de un grănicer român, soldatul sârb nu s-a oprit și a fugit pe teritoriul iugoslav. Grănicerii deschizând foc asupra lui, soldatul sârb a scos o grenadă și a aruncat-o asupra unui grănicer român care urmărea să-l prindă.

Față de această situație grănicerul român atacat a luat arma în poziție de tragere și a împușcat moral pe soldatul sârb la distanță de 50 m. de frontieră pe teritoriul R.P.R.

În tot acest timp, din observatorul iugoslav s-a tras asupra grănicerilor români pentru a susține retragerea soldatului sârb. Asupra ostașului sârb s-a găsit arma cu cartușe, grenadă, lopată și un pachet cu haine civile.

4. În noaptea de 19–20 decembrie 1949, o patrulă de grăniceri sârbi a încălcat teritoriul R.P.R. pe o distanță de 130 m. în sectorul 4 km. Sud de Gherman – Raionul Deta, după care s-a retras în Iugoslavia.

5. În noaptea de 23–24 decembrie 1949, o patrulă sârbească a violat teritoriul R.P.R. pătrunzând 20 m. în interior în sectorul 2 km. S.W. de comuna Gaiul Mic, reîntorcându-se după aceia în Iugoslavia.

Anexa 3

Hotărâri și comunicări ale reprezentanților partidelor comuniste în cadrul ședinței Biroului Informativ referitoare la „problema iugoslavă" și măsurile luate pentru răspândirea revistei Pentru pace trainică, pentru democrație populară!

(extrase)

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale, Arhiva Biroului Politic al CC al PMR, Nr. 601/1950, Fond CC al PCR – Relații Externe, dosar nr. 28/1950 (309 file)

Ordinea de zi:

1. Comunicări ale reprezentanților partidelor despre mersul îndeplinirii Rezoluției Biroului Informativ cu privire la „Apărarea păcii și lupta împotriva ațâțătorilor la război".
2. Comunicări informative ale reprezentanților partidelor comuniste despre felul cum a fost îndeplinită rezoluția consfătuirii Biroului Informativ „Partidul Comunist Iugoslav în mâinile unor asasini și spioni"
3. Chestiuni curente

Expunere informativă făcută la ședința secretariatului Biroului Informativ despre rezultatele acțiunii Partidului nostru împotriva bandei titoiste de spioni și asasini

După consfătuirea Biroului Informativ din noiembrie 1949, conducerea Partidului nostru a hotărât să studieze temeinic toate problemele în legătură cu activitatea bandei fasciste de la Belgrad în RPR și mai cu seamă problemele referitoare la frontiera româno-iugoslavă. Pe baza studierii acestor probleme a fost elaborat un plan de acțiune cu scopul de a se intensifica lupta comună împotriva bandei lui Tito și de a se lua măsuri speciale în regiunea de frontieră româno-iugoslavă privitor la populația sârbo-croată. [...]

Întreaga muncă [subliniere pe documentul în original] politico-ideologică din țara noastră a fost împletită cu lupta pentru demascarea și zdrobirea bandei fasciste titoiste, toate acțiunile și manifestările noastre au constituit o mărturie a hotărârii de luptă și a urii împotriva acestor mârșavi trădători și spioni. Lupta pentru construirea socialismului, pentru apărarea păcii condusă de PM Român, a fost permanent și organic legată de lupta împotriva bandei fasciste de asasini a lui Tito și a agenților săi.

Folosind învățămintele proceselor spionilor imperialiști titoiști din Ungaria și Bulgaria, Partidul nostru a luat măsuri pentru adâncirea verificării membrilor de partid, izgonind din rândurile sale elementele străine și dușmănoase care au pătruns în Partid, pentru curățirea rândurilor Partidului și a aparatului de stat de persoane cu trecut dubios, de carieriști, de elemente naționaliste și nemulțumite și a ocupat o poziție intransigentă față de orice tendințe străine intereselor clasei muncitoare.

Presa, radio, agitația prin viu grai și propaganda, întreaga muncă a învățământului de partid și munca de lămurire în masă, condusă de PMR au ascuțișul îndreptat împotriva acestei agenturi de spionaj imperialist. [sublinieri pe documentul în original]

[...]

În momentul de față radio și presa din RPR demască pe fasciștii titoiști cu fapte noi și concrete, publicate pentru prima oară de organele noastre de presă.

Măsurile politice luate de Partidul nostru pe cuprinsul RPR pentru demascarea bandei titoiste de spioni și asasini, descoperirea și nimicirea agenților ei pe teritoriul țării noastre, cât și cele care vor fi prevăzute în cadrul unui plan de acțiune întocmit pe baza unui studiu privind regiunea de frontieră, constau în următoarele: întărirea organizațiilor de partid, intensificarea muncii de masă, intensificarea propagandei și agitației de partid, întărirea aparatului de stat, unele măsuri cu caracter economic.

Toate aceste măsuri trebuie ca împreună [...] să creeze o astfel de stare de spirit în populația muncitoare din acea regiune, încât ea să devină [...] un obstacol viu prin care să nu poată pătrunde agenții trimiși de Tito în RPR și să creeze o atmosferă imposibilă pentru existența și influența agenților titoiști camuflați, aflați pe teritoriul RPR.

Aceste măsuri se referă la populația din județele de frontieră: Timiș, Caraș, Severin, Mehedinți și mai ales la populația sârbo-croată [subliniere pe documentul în original], pe care noi trebuie s-o atragem în lupta activă pentru pace și socialism, în lupta pentru lichidarea bandei fasciste a lui Tito. [...]

Conducerea PMR, apreciind succesele realizate în lupta noastră împotriva bandei hitleriste de spioni și asasini, a constatat că în activitatea noastră din această perioadă, există lipsuri numeroase și serioase:

a) Cu toate că în lupta împotriva clicii Tito au fost realizate succese serioase, noi n-am elaborat la timp un plan de muncă special pentru regiunile de frontieră ale țării.

Încă din timpul războiului și în primii ani de după război, Tito și Rancovici, bazându-se mai cu seamă pe chiaburi, pe elemente dușmănoase RPR, legionari, hitleriști, șoviniști români și unguri, agenți ai Vaticanului, speculanți, ofițeri deblocați etc. au organizat în aceste județe o rețea de agenturi de spionaj în slujba puterilor imperialiste. Prezența unei populații sârbo-croate, chiar la frontiera româno-iugoslavă, a dat posibilitatea bandei de spioni iugoslavi să desfășoare o activitate criminală deajuns de largă. [...]

În aceste împrejurări a avut loc înfăptuirea, e drept cu o oarecare întârziere, a acestui plan în sânul populației de la frontieră. Sunt încă unele lipsuri în activitatea politico-organizatorică a Partidului în munca de masă și în munca organelor de stat. De pildă: în RPR trăiesc mii de cetățeni străini, cu pașaport, din diferite țări, mai ales din Iugoslavia și din alte țări capitaliste care de ani de zile nu se reîntorc acasă. Acești cetățeni străini, în marea lor majoritate neavând o profesiune determinată, sau ocupând diferite posturi de răspundere chiar în aparatul de stat, răspândiți prin întreaga țară, reprezintă o primejdie

reală, deoarece numărul lor mare favorizează pătrunderea influenței imperialiste și a spionilor imperialiști sau a agenturilor titoiste.

b) Munca noastră de informare și documentare cu privire la activitatea elementelor titoiste a fost nesatisfăcătoare, fapt care a avut drept rezultat o verificare insuficientă a cadrelor sârbești, cu care lucrăm în regiunile de frontieră. Această împrejurare s-a reflectat în întreaga noastră muncă în direcția zdrobirii agenturii clicii fasciste titoiste.

Planul de acțiune în regiunile de frontieră constă în următoarele:

A) Măsuri politico-organizatorice pe linie de partid în regiunea frontierei româno-iugoslave.

Pentru completarea și întărirea comitetelor de partid județene și de plasă au fost mobilizate cadre verificate de partid.

În aparatul comitetelor județene și de plasă au fost atrași instructori speciali care au legături cu populația de la frontieră și care posedă curent limba sârbă.

A fost întărită conducerea diferitelor unități ale sectorului socialist al agriculturii din aceste județe, s-au luat măsuri pentru îndepărtarea elementelor dușmănoase din gospodăriile agricole de stat și SMT și au fost puse în posturi de răspundere elemente muncitorești de producție și țărani muncitori. [...]

În luna aprilie a fost deschisă o școală de cadre centrală de șase luni cu limba de predare sârbă, frecventată de 100 de elevi și condusă direct de CC al PMR.

Acest sistem de învățământ care urmărește educarea de cadre speciale pentru lupta împotriva bandiților hitleriști cuprinde un program completat cu teorie ideologică și politică în legătură cu lupta împotriva agenturii de spionaj de la Belgrad. [...]

Editura PMR are o secțiune specială pentru editarea de broșuri și cărți în limba sârbă. Aici au fost editate în primul rând documentele Biroului Informativ în legătură cu lupta împotriva clicii fasciste a lui Tito. [...] O sarcină deosebit de importantă în lupta împotriva clicii fasciste titoiste și a tuturor agenturilor titoiste imperialiste a fost întărirea pazei la frontiera româno-iugoslavă și întărirea măsurilor în vederea asigurării suveranității și securității de stat a RPR. Astfel, au fost prevenite o serie întreagă de încercări de pătrundere a agenților titoiști prin căile de comunicație, folosite, fără îndoială, de acești lachei ai imperialiștilor. (Denunțarea convenției feroviare din 1946, interzicerea accesului vaselor iugoslave în canalul Bega, măsuri restrictive față de cetățenii iugoslavi aflați în posturile dunărene etc.)

În domeniul învățământului public au fost luate măsuri speciale în regiunea de frontieră cu Iugoslavia: personalul pedagogic a fost selecționat după criterii politice, pentru învățătorii și profesorii sârbi au fost organizate cursuri de pregătire politică și profesională, posturile noi au fost completate cu elemente noi și bine verificate. [...]

Hotărârile conducerii Partidului nostru în legătură cu datoria noastră internațională, ca și a celorlalte partide comuniste și muncitorești, de a acorda ajutor de tot felul clasei

muncitoare și țărănimii muncitoare din Iugoslavia care luptă pentru readucerea Iugoslaviei în lagărul socialismului sunt legate de trei principale sectoare de muncă:

a) Munca cu imigranții politici iugoslavi, aflați în RPR.

b) Pregătirea și trecerea peste granița noastră în Iugoslavia a materialului de propagandă scrisă împotriva dictaturii fasciste a lui Tito și furnizarea acestui material în cantitățile necesare partidelor frățești

c) Creșterea de cadre capabile pentru lupta hotărâtă împotriva bandei fasciste de spionaj a lui Tito

[...]

[*Fila 29* menționează] „unele chestiuni privitoare la revista presei imigranților politici revoluționari iugoslavi.

- Caracterizarea materialelor care au fost publicate în ziar în următoarele probleme: demascarea clicii fasciste a lui Tito ca agentură anglo-americană, ce a trecut în lagărul imperialismului, pierderea independenței țării, clica lui Tito, agent activ al ațâțătorilor la război, politica internațională a titoiștilor, ruina economică, aparatul de stat fascist, teroarea, situația materială grea a oamenilor muncii din Iugoslavia.
- Contrapropagandă, demascarea „teoriilor" titoiștilor despre calea „de sine stătătoare" de construire a socialismului, demascarea activităților ca scizioniști în mișcarea muncitorească internațională." [...]

[*Fila 47*] „Măsuri speciale se vor ocupa (*sic!*) de problemele întăririi regiunii de graniță și îndeosebi cu problemele populației sârbo-croate din RPR. Iugoslavia titoistă a fost transformată într-o bază militară a agresorilor imperialiști americani – și noi întărim țara noastră ca să fie o bază cât mai puternică a frontului păcii și socialismului împotriva imperialismului."

Agerpress, București, 21 noiembrie 1950

„La 18 noiembrie ac agenția France Presse a anunțat că, potrivit unor informații din surse demne de încredere, Marea Britanie, care a oferit la 14 noiembrie Iugoslaviei un credit de 3.000.000 lire sterline, ar fi dispusă să-i ofere într-un viitor apropiat un nou credit de 2.000.000 lire sterline

Potrivit ultimelor știri transmise de agențiile americane de presă, Iugoslavia urmează să fie „indirect" marshallizată [referire la Planul Marshall]. Astfel, United Press anunță că un purtător de cuvânt al administrației Planului Marshall a declarat că s-au făcut aranjamente în vederea unor transporturi de făină din Germania Occidentală și Italia pentru Iugoslavia. În cadrul Planului Marshall, Germania Occidentală și Italia vor livra făină Iugoslaviei cât mai curând posibil.

Agenția United Press anunță că într-o scrisoare adresată fruntașilor parlamentari, Truman a scris următoarele: „precum știți, este un aspect al politicii noastre față de Iugoslavia de a acorda mareșalului Tito ajutorul pe care îl socotim necesar în vederea apărării intereselor noastre strategice și politice din această parte a lumii."

„Această politică se bazează pe următoarele elemente:

1) Defecțiunea (*sic!*) [în engleză *to defect,* adică *a trece în tabăra dușmană*] mareșalului Tito reprezintă primul eșec al imperialismului sovietic și ca atare reprezintă un important imbold politic.

2) Mareșalul Tito controlează cea mai importantă forță militară din Europa, cu excepția Uniunii Sovietice, și această forță constituie un important element în sistemul defensiv al Europei Occidentale, împotriva agresiunii sovietice."

Ziarul *Neues Wiener Tageszeitung,* care apare în Austria, a anunțat că o mare cantitate de armament din așa-zisele prisosuri ale armatei de ocupație din Germania Occidentală este expediată în Iugoslavia. Astfel, numeroase trenuri cu automobile blindate, motoare de avioane, artilerie și alt armament au și trecut prin Austria. Vasele americane încărcate cu armament sosesc în portul iugoslav Rijeka.

Cheltuielile militare ale Iugoslaviei depășesc în 1950 cu 18% pe cele din 1949 și se vor ridica la 51% din buget.

Transformându-se într-o bază militară a imperialismului american, Iugoslavia a început să efectueze mari construcții de drumuri, precum și lucrări de fortificații, care sunt subordonate planurilor strategice militare ale ațâțătorilor la un al treilea război mondial."

[…]

Anexa 4

Notă verbală comunicată Ministerului Afacerilor Externe al României de către Ambasada Iugoslaviei la București cu privire la încălcarea obligațiunilor protocolare de către partea română

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 215/950 Iugoslavia, Nr. C10119, din 18 ianuarie 1950

NOTĂ VERBALĂ

Ambasada Republicii Federative Populare Iugoslave din București are onoare a comunica Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Populare Române următoarele:

Prin Protocolul din 31 decembrie 1948, aprobat de cele două Guverne, s-a prevăzut prin înțelegere obligația pentru ambele state de a libera vizele pe legitimațiile speciale ale organelor hidrotehnice, cu scopul realizării unei colaborări, necesare pentru stabilirea în comun și executarea măsurilor și lucrărilor privitor la întreținerea și înaintarea sistemelor întretăiate de frontieră. Cererea Guvernului Republicii Federative Populare Iugoslave de a se elibera vizele organelor hidrotehnice Iugoslave, Guvernul Republicii Populare Române nu a satisfăcut-o. Pe de altă parte Guvernul Republicii Populare Române nu a cerut de la Ambasada Republicii Federative Populare Iugoslave vizarea legitimațiilor pentru organele sale hidrotehnice.

Printr-o asemenea atitudine Guvernul Republicii Populare Române a împiedicat din temei colaborarea și în același timp a violat obligațiunile sale din Protocolul citat.

În asemenea situații Guvernul Republicii Federative Populare Iugoslave a hotărât să execute singur un șir întreg de lucrări în scopul întreținerii obiectelor hidrotehnice pe teritoriul Republicii Federative Populare Iugoslave, pentru ca populația și teritoriul Republicii Federative Populare Iugoslave să fie protejate de pericolul inundațiilor.

Ambasada Republicii Federative Populare Iugoslave folosește acest prilej pentru a reînnoi Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Populare Române asigurarea înaltei sale considerațiuni.

București, 18 ianuarie 1950

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
AL REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
BUCUREȘTI.

Anexa 5

Notă trimisă de la Ambasada României la Belgrad către Ministerul Afacerilor Externe al României referitoare la tratamentul „provocator" la care sunt supuși diplomații români de către autoritățile iugoslave

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 20, Nr. 71.649, din 26 decembrie 1950

Referat
Privește: Situația Ambasadei noastre din Belgrad
Cuprinde: perioada 15 iulie-30 octombrie 1950
Întocmit: pe baza materialului primit de la Ambasadă

1. Atitudinea Ministerului de Externe Iugoslav

În această perioadă, Ministerul de Externe Iugoslav ne-a trimis zece note verbale, toate cu un conținut provocator. În special, în preajma și după deschiderea sesiunii ONU, aceste note verbale au avut un caracter mult mai provocator și agresiv decât altă dată, acuzând Guvernul RPR de provocări și incidente la frontieră, care au fost făcute de însăși autoritățile iugoslave, cu scopul creării atmosferei favorabile pentru a ne acuza de așa-zisele acte agresive împotriva Iugoslaviei, ațâțări războinice etc.

Notele de mai sus, precum și procedeele întrebuințate de Ministerul de Externe Iugoslav în ce privește înmânarea lor Însărcinatului nostru de Afaceri, dovedesc încă o dată atitudinea mârșavă și mașinații murdare ale agenților imperialiști la frontiera noastră. Ele ne arată totodată că banditii de la Belgrad sunt gata la orice provocări, fiind la ordinul imperialiștilor americani.

Fidel poziției sale dușmănoase față de lagărul socialist, deci și față de Republica Populară Română, guvernul iugoslav, prin organele UDB-ei, creează greutăți Ambasadei noastre:

a) În ce privește legăturile cu țara (MAE), merg până la întreruperea legăturilor și liniilor de comunicație PTT –

b) Au încercat să pătrundă în Ambasadă cu chei false, atunci când ușa era încuiată – (*sic!*)

c) Au încercat să incendieze clădirea Ambasadei, făcând ca fochistul de la calorifer (*sic!*), cetățean sârb, să „uite" niște jăratec nestins în camera cazanului, pus pe o plită de lemn –

d) În continuu trimit agenți provocatori la Ambasadă, urmărind a se informa asupra lucrurilor și lucrărilor de acolo, pe de o parte, iar pe de altă parte încearcă introducerea spionilor în țara noastră, prin așa zisele repatrieri –

e) Sunt atât de mici și meschini încât interzic intrarea în Ambasadă sau locuințele personalului, oamenilor care fac aprovizionarea cu alimente –

f) Legitimează personalul Ambasadei pe stradă, în amiaza mare. Astfel, de 2 ori a fost legitimat tov. Beldie și o dată tov. IRA [Alexandru] Laurențiu –

g) Cu ajutorul unor elemente trădătoare, care au fugit din R.P.R. în Iugoslavia, UDB-a, folosind telefonul, trimite diferite amenințări, grosolănii și epitete murdare –

Cele de mai sus ne arată cât de mici și josnici sunt trădătorii de la Belgrad, iar din tot ce s-a petrecut în această perioadă se impune ascuțirea vigilenței din toate punctele de vedere și noi trebuie să veghem cu atenție asupra mișcărilor dușmanului de la frontiera noastră. -

Situația de mai sus ne cere luarea anumitor măsuri practice, și anume:

a) Completarea neîntârziată a personalului de serviciu de la Ambasadă cu cel puțin doi oameni, un bărbat și o femeie

b) Trimiterea de urgență a 10–12 broaște yale pentru a întări paza mecanică a Ambasadei

[...]

Concluzii:

Banda de trădători nu numai că nu se astâmpără în acțiunile sale provocatoare împotriva lagărului socialist și al țării noastre, dar din ce în ce, la ordinul imperialiștilor americani și englezi, acționează pe față împotriva noastră. -

Iar în ce privește atitudinea autorităților iugoslave față de Ambasadă, ca atare și față de personalul ei, aceasta creează o atmosferă imposibilă și lipsită de cele mai elementare condiții în relații diplomatice între două state ce stau pe diferite platforme politice. -

Situația actuală impune ascuțirea vigilenței din toate punctele de vedere pe de o parte, iar pe de altă parte problema necesită aprofundarea și studierea amănunțită a celor arătate mai sus, lucru care în cea mai mică parte trebuie să fie făcut pe loc. -

Anexa 6

Notă răspuns a Comandamentului Trupelor de Grăniceri cu privire la incidentele de la frontieră

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 223/Iugoslavia 1950, Nr. 22282 din 13 decembrie 1950

Comandamentul Trupelor de Grăniceri
Secția Informații de Frontieră

[Proces verbal conținând concluzii privind incidentele dese la frontieră al Biroului Informații Frontieră Regiment 3 Grăniceri]

[…]

Întrucât ostașii din armata lui Tito primesc o educație absurdă în care li se spune că noi suntem agresori și noi vrem ca să-i atacăm, ostașii sârbi auzind pe ostașii noștri la o distanța de 300 metri de ei, au deschis focul asupra lor. Posibil chiar de frică au deschis foc, deoarece ostașii sârbi în acel sector se feresc și ocolesc în orice împrejurare pe ostașii noștri.

[…]

Anexa 7

Notă raport privind broșurile și manifestele de propagandă titoistă introduse în România

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 223/Iugoslavia 1950, [document nedatat și fără număr]

Către tovarășa Ministru Adjunct Ana Toma,

Propaganda iugoslavă

Luna octombrie 1950
În ziua de 7 octombrie 1950, orele 8:00, a sosit în portul Otelec remorcherul S.R.T. Bistrița, venind din Iugoslavia. La revizia făcută vasului în portul Otelec s-au găsit un număr de 6 broșuri ce au fost introduse pe vas de către miliția sârbă la revizia ce a aceasta a făcut navei în portul iugoslav Grădiște.

Luna noiembrie 1950
În ziua de 8 noiembrie 1950, la sosirea remorcherului „KEKES" sub pavilion maghiar, în portul Drencova, s-au găsit 17 broșuri de propagandă titoistă, scrisă în limba maghiară.

Broșurile au fost introduse pe vas, de către autoritățile iugoslave, la revizia făcută vasului în porturile sârbești.

Luna decembrie 1950
În ziua de 15 decembrie 1950, în sectorul Gaiu, raionul Deta, între bornele 219 și 220, la 20 metri de fâșie arată spre interiorul RPR s-au găsit 4 manifeste de propagandă titoistă scrise în limba sârbă.

[...]

Ministrul Adjunct pentru trupe
General maior Burcă Mihail

Anexa 8

Notă trimisă de la Ambasada României la Belgrad către Ministerul Afacerilor Externe al RPR privind articolele apărute în *Borba*, în legătură cu procesul titoiștilor de la București

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 20/200, Nr. 5289, din 3 noiembrie 1950

Tovarăşe Ministru,

Am onoarea a Vă înainta traducerile articolelor apărute în ziarul „Borba", în legătură cu procesul de la Bucureşti.

Primiţi, Vă rog, Tovarăşe Ministru asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Însărcinat cu Afaceri
Al. Laurenţiu
[semnat M. Beldie]

Tovarăşei,
ANA PAUKER
MINISTRU AL AFACERILOR EXTERNE
BUCUREŞTI

REFERAT

Presa fascistă din Belgrad a acordat o deosebită atenţie procesului spionilor titoişti, care s-a judecat la Bucureşti între 1 şi 7 august a.c.

După cum este cunoscut, procesul s-a terminat cu sentinţa Tribunalului Militar din Bucureşti, prin care sunt condamnaţi la moarte: Basler Djuro, Milutinovici Nicola şi Nedici Vidosa, la muncă silnică pe viaţă: Miloş Todorov, Bosco Latici şi Stanievici Bojidar, la 25 ani muncă silnică: Adamov Milard, Silin Miladin şi Peiovici Angelov, iar Petrov Jiva la 15 ani muncă silnică; Radisavlievici Svetamir la 12 ani muncă silnică şi Medici Nicola la 3 ani închisoare corecţională.

Procesul, cum era şi firesc, a stârnit furia bandei de spioni şi asasini de la Belgrad.

Organul central fascist „Borba" în numerele sale din 5, 7, 10, 16 şi 17 august se ocupă pe larg de desfăşurarea acestui proces, încercând prin calomnii murdare la adresa R.P.R. – URSS şi celorlalte ţări de democraţie populară să abată atenţia maselor iugoslave de la adevăratul conţinut al procesului.

Astfel în numărul său din 5 august, sub titlul „Încă o înscenare judecătorească de clevetiri", *Borba* după o introducere plină de insinuări cu privire la pretinse persecuţii împotriva iugoslavilor din R.P.R., încearcă să demonstreze că scopul procesului ar fi fabricarea de dovezi despre încercările duşmănoase şi pretenţiile teritoriale ale Iugoslavei

față de R.P.R., precum și o „justificare pentru intensificarea prigoanei împotriva minorității naționale iugoslave în România".

De altfel, despre aceasta așa zisă „justificare" a terorii asupra minorității iugoslave în România, se ocupă pe larg „Borba" din 7 august.

Se vede clar că clica titoistă, speriată de mărturisirile acuzațiilor, care au dat în vileag activitatea agenților titoiști în R.P.R., și în special a Ambasadei iugoslave din București, a încercat să abată atenția popoarelor subjugate din Iugoslava de la adevăratul sens al procesului prin insinuări și calomnii pe care nici copiii nu le mai iau în serios.

În special provocatorii de la Belgrad se aruncă cu o deosebită furie asupra martorilor Rada Fenlaciki și Milan Mirkov de care se ocupă și într-o scrisoare publicată în numărul din 10 august, arătându-i ca provocatori, organizatori ai mișcării cetnicilor, legionari, etc.

În Borba din 5 septembrie se relatează începerea procesului lui Coriolan Lupșici, Flora Traian și Vladislav Simonov, la Tribunalul Belgrad, acuzați de activitate subversivă împotriva R.P.F.I..

În acest proces au fost implicați și tov. Rudenco, în calitatea sa de fost Ambasador la Belgrad, și tov. Bugnaru în calitate de fost Consilier de Presă la Belgrad.

Ambii sunt acuzați că ar fi îndemnat pe Lupșici și pe ceilalți acuzați să organizeze grupe subversive împotriva regimului titoist, dându-le și material de propagandă.

Fiind vorba de persoane care au reprezentat guvernul R.P.R. în Iugoslavia, credem că este cazul a se înainta o Notă de protest împotriva acestei noi înscenări mârșave care nu este altceva decât o încercare de abate atenția poporului iugoslav de la acțiunile de spionaj ale agenților titoiști în țările de democrație populară.

10. XI. 1950

„BORBA" din 5 august
ÎNCĂ O ÎNSCENARE JUDECĂTOREASCĂ DE CLEVETIRI

La 1 august în fața Tribunalului militar la București a început „judecarea" a 4 cetățeni iugoslavi și a 8 cetățeni români de origine iugoslavă sub acuzarea că au pregătit complotul pentru anexarea părții românești a Banatului la Iugoslavia. Printre acuzați se găsesc MILOS TODOROV, BOSCO LAZSLO, NICOLA MEDICI, BOJIDAR STANOIEVICI, MILDIN DIMIN, NICOLA MILUTIN, VIDOSAVA NEDICI, DJURO BAZLER și alții. Aproape toți acuzații au petrecut un timp îndelungat în închisorile Siguranței române.

Când se ia în considerație că autoritățile românești au distrus deja demult toate organizațiile democratice ale minorității noastre naționale în România, că nu au fost luate cele mai aspre măsuri de violență pentru deznaționalizarea populației sârbești, că în localitățile unde în majoritate locuiesc apartenenții minorității iugoslave sunt introduse măsuri de „prevedere" și ora politică, durând de la orele 20 până la 5 dimineața, atunci nu este greu de a ghici care este adevăratul scop și reala intenție a acestei „judecăți" pe care Siguranța română a pregătit-o demult. Întrucât informbiroiștii români prin clevetiri [indescifrabil] a țării noastre n-au reușit să nască convingerea în poporul român că Iugoslavia

peste noapte „s-a schimbat" și a devenit o țară „fascistă" care tinde „către teritorii străine", scopul acestui nou proces înscenat este să fabrice „dovezi despre așa zise încercări dușmănoase și pretenții teritoriale ale Iugoslavei noi față de poporul român și țara sa.

Actul de acuzare la această repriză a farsei Budapesta-Sofia, care se compune din zeci de pagini de clevetiri împotriva țării noastre, se căznește să dovedească cum Iugoslavia în „țelurile sale imperialiste" caută încă din 1944 (!) să ajute „complotul" și „pe calea acțiunilor înarmate să-și anexeze partea românească a Banatului". În afară de faptul că în întreg actul de acuzare acuzatorul informbiroist caută să explice „pretențiile teritoriale" iugoslave, el a întrebuințat deja cunoscutele mașinații ca să dovedească cum, după insuccesul „însușirii însumate" (!) a părții românești a Banatului, Ambasada iugoslavă din București a devenit „centrul activității de spionaj" a cărei scop era ca pe calea „răscoalei interne" să anexeze Iugoslavei acele teritorii românești. Iar ca „fapte" care să întărească clevetirile sale, acuzatorul bucureștean aduce [exemplul] că și în Congresul frontului antifascist slav la Banat a trebuit să fie convocat „scopul cererii anexării Banatului la Iugoslavia".

Acestea sunt în linii principale 2 idei de bază – mai precis două clevetiri de bază – care ca un fir roșu trec prin întregul act de acuzare: „a dovedit niște aspirații teritoriale a țării noastre asupra Banatului Românesc și a aruncat o nouă serie de clevetiri și minciuni asupra Iugoslavei și Ambasadei noastre la București transformând întregul ei personal – de la trimisul special până la omul de serviciu – în „agenți imperialiști".

Totuși nu este necesar de a preciza că și această comedie judecătorească bucureșteană, oricât s-au trudit informbiroiștii români ca să le slujească, cât mai bine în politica lor dușmănoasă împotriva RFPJ., va avea același insucces ca și încercările similare de la Budapesta și Sofia. Și nu numai asta. Acest „proces" – contrar dorinței a însăși organizatorilor lui – va demasca numai planurile întunecate anti-iugoslave ale autorilor români și inspiratorilor lor și dictatorilor lor străini, fiindcă nu numai poporul român, ci întreaga opinie publică știe că între popoarele Iugoslavei și României niciodată în istorie nu a fost dușmănie, că Iugoslavia niciodată nu a avut aspirații teritoriale față de România. Iugoslavia și astăzi dorește relații prietenești cu poporul român. Conducătorii români, iar nu țara noastră, dintr-o mișcare, au distrus relațiile prietenești dintre 2 țări.

Pe socoteala politicei hegemoniste a URSS, ei astăzi seamănă vrajba dintre poporul român și popoarele noastre, calomniindu-ne cu ajutorul înscenărilor judecătorești amorale.

Însă numai clevetirea și răspândirea minciunii despre patria noastră socialistă, ca și acuzarea adusă Ambasadei noastre la București (care va da „dreptul moral" Siguranței române ca să maltrateze pe reprezentanții noștri) nu este singurul scop al acestei farse bucureștene.

Pentru ca judecata de la București să fie „o justificare" și mai departe a unei și mai nebunești și neomenești prigoane împotriva minorității naționale iugoslave în România, martorii și întreaga pregătire a acestei farse: Siguranța română, înaintea începutului judecății, și-a intensificat activitatea – din zi în zi închisorile se umpleau tot mai mult cu

apartenenții minorității noastre, poliția încălca casele lor, cotrobăia prin lucrurile lor, etc., și toate sub motivul unor măsuri speciale „de securitate". La aceasta a precedat practicarea sistematică de 2 ani a prigoanei brutale și lipsirea de drepturile cele mai elementare pe naționalitatea noastră. Din cauza aceasta, printre altele, scopul acestui „proces" este să intimideze apartenenții minorității noastre care nu pot să fie de acord cu calomnierea patriei lor, să pregătească și să introducă un nou val de teroare împotriva lor și să bage frica în oasele unui mare număr de cetățeni români care tot mai mult se conving la ce catastrofă politică și economică le împinge conducerea informbiroistă bucureșteană.

În acest scop la acest proces au răsărit noi Brancovii și Hagipanzovii pe care Siguranța românească i-a învățat cum să spună o lecție învățată. Mulți din acei care astăzi se judecă au stat mult timp în închisori unde au fost „examinați" și învățați ce răspunsuri să dea la întrebările care le va pune judecătorul. În afară de asta, de ce fel de metode sângeroase se folosește poliția informbiroistă, nu e de mirare că aproape toți acuzații recunosc în actul de acuzare tot ce era necesar informbiroiștilor români.

Soarta unor asemenea procese este cunoscută. Realitatea a dovedit exact contrariul decât ceea ce căutau să dovedească și să obțină organizatorii proceselor înscenate. În acest caz concret, pe hegemoniștii sovietici și conducătorii actuali români îi împiedică sentimentul de prietenie care există între poporul român și popoarele iugoslave. Prin asemenea metode informbiroiștii nu-și pot obține ceea ce doresc, ceea ce a fost scopul lor cu ocazia organizării acestui proces.

„BORBA" din 7 august
ÎNCERCAREA ZADARNICĂ DE A JUSTIFICA TEROAREA ASUPRA NAȚIONALITĂȚII NOASTRE ÎN ROMÂNIA

Nu este întâmplător că la înscenarea provocării judecătorești de la București minoritatea națională iugoslavă a nimerit sub lovitura actului de acuzare. Însăși procesul reprezintă de fapt doar o bază logică a politicii de teroare deschisă și opresiune, pe care o exercită asupra minorității noastre agentura informbiroistă bucureșteană. Pe de altă parte, acest proces încearcă – cu ajutorul falsificării – nu numai să ascundă, dar și să justifice opresiunea atât cea de persecuție cât și cea de prezent cât și cea viitoare pe care autoritățile românești o pregătesc împotriva iugoslavilor din România.

După apariția Rezoluției Biroului Informativ, conducerea partidului muncitoresc român n-a fost mulțumită de poziția Minorității Naționale iugoslave față de Iugoslavia socialistă. De atunci a început să fie dusă, față de minoritatea noastră, o politică care avea drept scop s-o angajeze în campania de clevetiri împotriva Iugoslavei. Acestea intenționau să reușească prin prigoana polițistă deseori însoțită de promisiuni mincinoase și cumpărarea de oameni din organizațiile locale și conducerea Uniunii Asociațiilor Culturale Slovene în România.

În timp ce vechea conducere a Uniunii (a cărei membri în majoritate se găsesc astăzi pe banca acuzării) a fost imediat după Rezoluția schimbată și arestată. Uniunii asociațiilor

slovene i-a fost impusă o nouă administrație, pe care a pus-o serviciul român de securitate ca și administrația ziarului „Pravda" – organul Uniuni. Membrul C.C. al P. C. Român și ministrul afacerilor interne Teohari Georgescu, a vizitat personal satele de lângă Timișoara și a încercat să atragă oameni pentru campania anti-iugoslavă, promițându-i că nu li se vor lua grâne cu ocazia colectărilor. Toate acestea au fost însoțite de prigoana teroristă împotriva minorității noastre, de încercările pe calea propagandei să sugrume iubirea ei față de Iugoslavia socialistă.

Toată această campanie n-a dat nici un fel de rezultat. Răspunsul apartenenților minorității iugoslave la înăsprirea campaniei împotriva Iugoslavei socialiste și a luptei sale juste a fost: scrierea de lozinci prin care se exprima dragostea față de RFPJ., expunerea la locuri vizibile a fotografiilor mareșalului Tito, strângerea de semnături și trimiterea petițiilor guvernului român ca să elibereze pe conducătorii arestați ai minorității iugoslave, arderea demonstrativă a ziarului informbiroist „Pravda", etc. O asemenea poziție a minorității iugoslave a sporit și mai mult mânia agenturii informbiroiste în România. De atunci s-au intensificat arestările masive ale iugoslavilor, a fost introdusă ora polițienească în satele sârbești organizate procese secrete a conducătorilor minorității noastre la Timișoara. Pe această linie a fost înscenat și procesul care s-a desfășurat zilele acestea în fața Tribunalului militar de la București. Pentru ca procesul să corespundă în întregime scopului său, regizoral bucureștenii au avut grijă să împartă bine rolurile între așa numiți acuzați și martori. De aceea – este clar că pe bana de acuzare se găsește și provocatorul MILADIN SILIN, iar ca „martor" RADA FENLACIKI, MILAN MIRKOV și alții. MILADIN SILIN a fost adeptul Rezoluției imediat după apariția ei. El a scris articole anti-iugoslave în ziarul „Pravda" și a agitat în satele sârbești împotriva P.C.J. și a conducerii noastre de partid și de stat.

Provocatorul RADA FENLACIKI este fostul junker și gardist alb. În timpul celui de al doilea război mondial a fost adeptul mișcării de cetnici în partea românească a Banatului și totuși primit în P. C. Român. „Martorul" MILAN MIRKOV, învățătorul din Moldova Veche [indescifrabil] în luptele de pe frontul de la Răsărit, ajungând chiar până la Stalingrad și Caucaz. Ca răsplată pentru omorurile și jafurile în Ucraina MILAN MIRKOV a fost decorat cu „Crucea de Fier" germană.

Iată că prin gura unor astfel de oameni se acuză astăzi minoritatea națională în România și se fabrică „dovezi" pentru prigoana calomnioasă împotriva Iugoslavei socialiste.

Pentru ca într-un fel oarecare să justifice intensificarea politicei șoviniste, informbiroiștii au fabricat invenția despre „activitatea" acuzațiilor în folosul anexării părții românești a Banatului de către Iugoslavia. Pentru asta s-a încercat și la proces să se „dovedească" că la Congresul Slovenilor din Timișoara de la 9 mai 1945, trebuia să se ceară anexarea Banatului la Iugoslavia. Însă Congresul antifasciștilor sloveni trebuia să fi fost convocat, însuși nu ca să se ceară dezmembrarea Banatului, ci ca să se ceară libertățile democratice și drepturile de care minoritatea națională iugoslavă era lipsită de atunci. Trebuie amintit că în acel timp jandarmeria română și unitățile armatei române mergeau

prin sate unde trăiau iugoslavii, blocau sate întregi și arestau pe toți acei care au dezertat din armata lui Antonescu sau au participat în mişcarea anti-fascistă. Pe de altă parte în conducerea de atunci a Frontului antifascist sloven s-a înfiltrat și junkerul RADA FENLACIKI și alți cetnici, care prin munca lor mergeau mână în mână cu reacțiunea română. La mitingurile masive locuitorii sârbi cereau ca la Congres nu numai să se schimbe acești oameni din conducerea Frontului, dar ca autoritățile românești să le traducă în fața judecății ca dușmani ai poporului.

Congresul a fost interzis prin intervenția P. C. Român, grație în primul rând numeroșilor prieteni a lui FENLACIKI, printre care găsea și drajistul MIRKO JIVKOVICI, fostul legionar ILIE DRĂGAN, secretarul C.C. P.C.R. și alții. Ne-ținerea Congresului însemna împiedicarea minorității naționale iugoslave în lupta ei pentru drepturi și libertăți democratice.

Procesul bucureștean, ca și toate procesele similare, arată încă odată toată gravitatea situației în care se găsește minoritatea noastră în țările informbiroiste. El arată că apartenenții minorității iugoslave sunt astăzi expuși terorii și prigoanei nemaipomenite și este posibil ca autoritățile românești – la fel ca și informbiroiștii maghiari – să înceapă cu deportarea minorității noastre și în cele din urmă vor găsi „rezolvarea" acolo unde împiedică o populație nedorită care „amenință" independența României. Iugoslavii din România trăiesc timpuri care pentru ei sunt mai grele și mai dureroase decât cele sub dictatura lui Antonescu. Închisorile în care le arunca regimul lui Antonescu – cum sunt la Timișoara, Arad, Lugoj, București, etc., – sunt din nou pline de concetățenii noștri. Diferența constă numai în aceea că jandarmii lui Antonescu îi arestau și împușcau fiindcă au fost „bandiții roșii ai lui Tito" iar astăzi agenții informbiroiști îi terorizează și-i scot la procese fiindcă sunt „titoiști". Și ca ironia să fie și mai mare, această treabă deseori o fac aceeași oameni de tipul lui FENLACIKI, MIRKOV și alții – care până mai ieri au purtat cămăși verzi legionare, iar astăzi din nou și-au găsit „locul" și s-au aprovizionat din timp cu legitimații informbiroiste.

„BORBA" din 10 august

Crima de la București

Mâinile „judecătorilor" informbiroiști sunt din nou stropite cu sânge. De data aceasta crima este săvârșită în România. După o înscenare de 6 zile a judecării grupei aparteneneților la minoritatea noastră națională, tribunalul militar din București a condamnat la pedeapsa cu moarte printre alți comuniști și pe luptătorii antifasciști Nicolae Milutinovici și Vidosava Nedici. La muncă silnică pe viață au fost condamnați Dr. Miloș Todorov, fostul secretar general al Uniunii asociațiilor culturalo-democratice slovene în România și reprezentantul minorității noastre în parlamentul român, Bojidar Stanoiev, fostul prim secretar al Uniunii Asociațiilor Culturale Slovene și Boșco Lazici, membrul comitetului executiv al Uniunii.

Pronunțarea acestor „pedepse” criminale dovedește că actualii conducători bucureșteni au adăugat la politica lor teroristă de până acum împotriva minorității naționale iugoslave și metodele omorurilor judecătorești a tuturor acelora care nu sunt de acord cu politica informbiroistă contrarevoluționară. Însă aceste metode criminale în ultima analiză nu sunt o mărturie a puterii, ci dimpotrivă a slăbiciunii politicii informbiroiste și a lipsei ei de popularitate în rândurile muncitorilor din România.

Ca și în însăși actul de acuzare, așa și în decursul întregului proces, se poate vedea clar că procesul de la București este înscenat în primul rând cu scopul ca să calomnieze Iugoslavia socialistă și să alimenteze propaganda informbiroistă sleită cu o nouă injecție de clevetiri și minciuni anti-iugoslave. Pe de altă parte, procesul trebuia să constituie o „justificare” pentru o nouă prigoană și terorizare a apartenenților minorității naționale iugoslave, din simplul motiv că până acum au eșuat toate încercările de a face pe concetățenii noștri să se angajeze în goana împotriva Iugoslavei socialiste, precum și pentru aceea că rezistența față de politica informbiroistă este mai puternică tocmai în acele ținuturi unde trăiesc apartenențeі minorității noastre. Procesul trebuia să bage frica în oase la toți oamenii muncii, la toți cetățenii cinstiți din România care sunt tot mai nemulțumiți de politica de subordonare a țării lor intereselor oastei birocratice din Moscova.

În același timp cu gălăgia despre o așa zisă activitate anti-românească a apartenenților minorității iugoslave, ca și prin clevetiri împotriva Iugoslavei socialiste și a conducerii ei, informbiroiștii români caută să abată atenția maselor populare din țara lor de la activitatea jalnică a numeroaselor asociații mixte sovieto-române cu ajutorul cărora URSS își însușește petrolul, cărbunele, lemnul românesc, etc., de la o tot mai mare subjugare a României intereselor străine. Prin acuzări mincinoase a Iugoslavei socialiste de așa zise pretenții „agresive” față de România, regizorii bucureșteni sperau că vor găsi justificarea pentru comiterea actelor de provocare cu arma (înarmate) și incidentelor la frontiera noastră.

Invenții despre unele așa zise „intenții de acaparare” iugoslave nici de data aceasta nu vor induce pe nimeni în eroare, fiindcă poporului român îi este bine cunoscut că popoarele iugoslave nu i-au fost niciodată dușmane, că noua Iugoslave a ajutat la întărirea și consolidarea tinerei democrații românești, că noi și acum dorim să avem bune relații de vecinătate cu România. Tocmai de aceea actualii cârmuitori bucureșteni caută prin astfel de metode să stârnească între masele românești ura șovinistă față de popoarele Iugoslavei noi. Pe de altă parte, cârmuitorii bucureșteni caută în același timp, ca în ochii populației românești să apară ca așa ziși apărători ai independenței naționale și suveranității României și prin aceasta, măcar temporar să-și ascundă politica lor complet ne-populară a transformării României într-o obișnuită gubernie rusească.

Între timp, faptul că propagandei informbiroiste îi este necesar ca prin diferite procese înscenate încă și astăzi – după doi ani întregi de prigoană – să fabrice noi „dovezi” despre „trecerea Iugoslavei în tabăra imperialistă”, despre „pretenții teritoriale iugoslave” etc., arată clar că masele populare din România și alte țări din Europa răsăriteană nu cred în ceea ce le servesc propagandiștii informbiroiști. Și tocmai ca să ascundă acest insucces al

lor – și în speranța că acest succes să vină duc față de propriul lor popor o politică de „mână forte” – s-au pronunțat pedepse cu moartea acum și la București. Aceasta nu împiedică totuși, spre exemplu, Radio București, ca în comentariul cu ocazia pronunțării pedepselor să declare că ea reprezintă „un aport puternic luptei actuale pentru pace”. După logica informbiroistă lupta pentru pace constă numai în subscrierea apelului de la Stokholm, dar și în tăierea capetelor tuturor acelor care nu sunt de acord cu politica contrarevoluționară a Biroului Informativ. Adevărul despre Iugoslavia socialistă pătrunde tot mai mult în lume. Acest adevăr nu-l pot opri nici un fel de procese înscenate, nici uciderea oamenilor cinstiți și a comuniștilor în țările din Europa răsăriteană. Iar acest proces de la București n-a obținut cu nimic mai mult decât cele de la Budapesta și Sofia; și el a arătat neputința conducătorilor informbiroiști de a ascunde adevărul de propriul lor popor, ceea ce a arătat de care mijloace vandale se servesc ei ca să silească la oarba supunere pe toți acei care nu sunt de acord cu politica lor contrarevoluționară.

„BORBA” din 16 august
CU OCAZIA PROCESULUI ÎNSCENAT LA BUCUREȘTI.,
Proteste împotriva faptelor criminale față de Iugoslavii din România,
Alibunar 15 august.

Cu ocazia prigoanei cetățenilor iugoslavi, a minorității naționale iugoslave în România și a procesului înscenat în fața tribunalului militar la București, au avut loc în satele Lokva și Seleuș, unde trăiește minoritatea națională română mitinguri de protest la care țăranii și membrii cooperativei de muncă țărănești, au înfierat faptele criminale ale conducătorilor români față de populația iugoslavă în România.

La mitingul de la Lokve, la care au participat aproape 1000 de țărani, a luat cuvântul RAKITOVAN LAZĂR. De la miting a fost trimis o scrisoare Ministerului Afacerilor Externe RFPJ în care între altele se spune:

„Noi avem toate drepturile ca și celelalte popoare ale Iugoslaveі. Avem școlile noastre, reprezentanți în autoritatea populară în organizațiile de masă, avem cărțile noastre, ziare, reviste, în timp ce minoritatea națională iugoslavă în România are „ora poliției”, supravegherea Siguranței, închisori, prigoană, procese mincinoase, etc.

La mitingul de protest din Seleuș a vorbit GIAN ION, membrul comitetului raional al tineretului popular pentru Voivodina în fața a 400 țărani și membrii cooperativei țărănești de muncă. De la miting a fost trimisă o telegramă Comitetului Național al Iugoslavei pentru apărarea păcii. În telegramă se spune că procesul înscenat în fața Tribunalului miliar din București, nu este altceva decât repetarea minciunii de pe scena judecătorească din Budapesta și Sofia.

„BORBA" din 17 august.
ORGANIZATORUL CETNIC –
MARTOR LA PROCESUL DE LA BUCUREȘTI

Redacția noastră a primit o scrisoare de la MILOJE FENLACIKI, membrul P.C.J., care lucrează în întreprinderea „Termoelectrica" de la Kostolaţ, în care vorbește despre tatăl său RADA FENLACIKI – martor principal la procesul de la București, care în întregime demască adevărată faţă a acestui agent inforbiroist și prin aceasta arată încă odată de ce fel de metode se servesc şi ce fel de indivizi decăzuți utilizează conducerea informbiroistă română în lupta împotriva țării noastre.

În scrisoare, între altele se spune:

„În „BORBA" din 7. VIII. 1950, a apărut un articol „Zadarnica încercare de a justifica teroarea asupra minorității noastre în România", în care se arată sensul adevărat al procesului înscenat împotriva apartenenților la minoritatea național iugoslavă în România în acest proces sunt dezgoliți și arătați în lumina lor adevărată martorii RADA FENLACIKI și MILAN MIRKOV.

Luând în considerație că ambele aceste persoane, din care prima este tatăl meu, îmi sunt bine cunoscute fiindcă până în Noiembrie 1944 am trăit în imediata lor apropiere, aș dori să completez portretul tatălui meu.

El a terminat școala normală înaintea primului război mondial în Sombor. În timpul primului război mondial a fost în Rusia, unde a participat în lupta de partea armatei țariste împotriva armatei roșii și unde a fost rănit de 2 ori. Am văzut documente – care și astăzi se găsesc la el – care dovedesc aceasta. La terminarea primului război mondial s-a întors în Iugoslavia, unde a primit postul de învățător la început la Riciţa, iar în anul 1921 la Santova. După aceea a devenit preot și în anul 1926 a trecut în România. Venind în satul Diniaș s-a îmbogățit într-un mod necinstit. Aici a intrat în legătură cu protoereul episcopiei din Timișoara, Slobodan KRSTICI cu ajutorul căruia a trecut în Timișoara ca referent școlar la școlile sârbești ortodoxe în România în anul 1938. Aici a trăit până la ocupația din 1941, iar la începutul războiului a organizat mișcarea de cetnici a sârbilor din România în înțelegere cu protoereul Slobodan KRSTICI. Conform acestei înțelegeri, RADA FENLACIKI a trebuit să fie comandantul forțelor înarmate de cetnici formate din sârbii din România. Ca preot în timpul ocupației RADA FENLACIKI în slujbele sale în biserică, chema poporul „să intre în războiul sfânt împotriva bolșevismului". Încă în timpul anului 1944, iar în special după eliberare, la capitularea României lui Antonescu, a început în mod clandestin, printre prietenii săi, să răspândească propaganda ca la Congresul Slovenilor ce urma să aibă loc în România la 9. V. 1945, să se ceară anexarea părții românești a Banatului la Iugoslavia.

În timpul ocupației, la RADA FENLACIKI a venit MILAN MIRKOV. Într-o zi MIRKOV s-a întors de la frontul de la răsărit cu ordinul hitlerist – crucea de fier pe piept. Tot timpul ocupației MILAN MIRKOV s-a plimbat în uniforma de subofițer antonescian, în timp ce acei care la procesul din București s-au găsit pe banca acuzaților ca

BOSCO LAZICI și Dr. MILOS TODOROV au trăit ilegal, ascunzându-se de autoritățile antonesciene.

Cu această activitate a tatălui meu RADA FENLACIKI eu nu sunt de acord, fiindcă acuz duplicitatea și lașitatea slugii aparatului informbiroist, care astăzi tinde să devină mișcarea muncitorească din lume – și de aceea mă dezic de el".

„BORBA" din 5 septembrie

A ÎNCEPUT JUDECAREA GRUPEI DE TRĂDĂTORI CARE DUPĂ DIRECTIVELE AMBASADORULUI ROMÂN LA BELGRAD AU ACTIVAT ÎMPOTRIVA LIBERTĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI ȚĂRII NOASTRE

Ieri, la Tribunalul raional al orașului Belgrad a început judecarea lui Koriolan Lupșici, fost funcționar la Industria Textilă din Pancevo, Flora Traian, agricultor din Novo Selo din Banat și Vladislav Simonov, fost funcționar la Tanjug din Belgrad. Toți trei sunt acuzați că, sub directivele ambasadorului român la Belgrad Teodor Rudenco și a consilierului ambasadei, Bugnariu, a dus o activitate criminală îndreptată împotriva libertății și independenții Republicii Federative Populare Iugoslavia și al orânduirii ei de stat. Judecata a fost prezidată în ședința Tribunalului raional, iar actul de acuzare a fost citit de procurorul orașului Belgrad.

Lupșici este acuzat pentru faptul că în iulie 1943, la cererea ambasadorului român la Belgrad, a început activitatea noastră împotriva țării sale și a primit de la ambasadorul Rudenco sarcina ca pentru activitatea subversivă împotriva RFIJ să atragă cetățenii noștri, să-i organizeze în grup și să le dea material de propagandă. Lupșici a primit regulat de la ambasada română material de propagandă ilegal pe care al treilea acuzat Vladislav Simonov îl multiplica și răspândea. Actul de acuzare mai acuză pe Lupșici că acesta comunica ambasadorului Rudenco date economice secrete. La aceste date Lupșici a ajuns ca membru al delegației comerciale iugoslave care a plecat la București pentru încheierea tratatului comercial. El dădea ambasadorului român și alte diferite date în legătură cu campania informbiroistă rostită împotriva țării noastre. Lupșici a încercat în trei rânduri să treacă ilegal în Romàna cu intenția ca în cadrul aparatului de partid al Partidului Comunist Român să înceapă activitatea trădătoare împotriva țării noastre.

Al doilea acuzat, Flora Traian, este învinuit în actul de acuzare că în Decembrie 1948, prin mijlocirea ambasadorului Rudenco, a intrat în legătură cu Bugnariu, consilierul ambasadei române la Belgrad și de la el primea material de propagandă ilegal pentru multiplicare și răspândire. Flora ascundea în casa sa din Nova Selo din Banat pe acuzatul Simonov, pe care l-a împuternicit să multiplice materialul ilegal pe care-l primea de la ambasada română și de la acuzatul Lupșici. În actul de acuzare, mai departe, se spune că acuzatul Flora a participat la organizarea fugii lui Lupșici și că în acest scop a mers la graniță la Mila Matele din Kuștilja, cu intenția ca să-l recruteze pentru trecerea lui Lupșici peste graniță.

Actul de acuzare învinuiește pe al treilea acuzat Vladislav Simonov, că acesta a furat din întreprinderea unde a lucrat, mari cantități de matrițe, hârtie, diverse rechizite și o

mașină de scris și toate acestea le-a întrebuințat pentru multiplicarea materialului de propagandă pe care-l aducea acuzatul Flora de la Lupșici sau direct de la ambasada română din Belgrad. Actul de acuzare mai acuză pe Simonov că acesta a multiplicat și alt material propagandistic ilegal ca diferite articole calomnioase și toate acestea le răspândea prin Belgrad și Banat.

La întrebarea președintelui, Lupșici a răspuns că a înțeles actul de acuzare și că se simte vinovat. Când președintele l-a întrebat după a cui directivă și când a început munca dușmănoasă activitatea subversivă împotriva RFPJ și a conducerii ei, acuzatul a răspuns:

„La activitatea de spionaj împotriva RFPJ m-a inspirat personal ambasadorul român Rudenco, imediat după publicarea Rezoluției Biroului Informativ.

La insistența lui Dușco Novacov, care atunci era secretarul Comisiei de Control din Voivodina, eu l-am chemat pe Rudenco la o cină la locuința mea din Pancevo. I-am spus cu acea ocazie că Novacov se interesează că ce atitudine (*sic!*) trebuie să ia în legătură cu Rezoluția, fiindcă aceasta ne este cerută de către conducerea noastră de partid. El nu mi-a răspuns nimic imediat, dar la plecare mi-a șoptit că în comitete să ne purtăm ca în fața poliției, iar la adunările de masă, acolo unde e posibil, să apărăm poziția C.C. al P.C. (b). Cu acea ocazie eu l-am întrebat dacă Novacov să meargă la Congres, întrucât el mi-a spus că nu vrea. Rudenco mi-ai răspuns că trebuie să meargă la Congres, ca să nu sară în ochii autorităților. Eu am transmis aceasta lui Novacov".

La întrebarea președintelui pentru care motiv Rudenco l-a îndemnat să fugă din țară, acuzatul a răspuns:

„E clar: pentru ca în România să fiu utilizat pentru activitatea subversivă împotriva RFPJ, fiindcă acolo trebuia să ne legăm cu agitatorii C.C. al P.C.R. și să ne includem în aparatul de propagandă împotriva RFPJ".

La cealaltă întrebare a președintelui, cum s-a gândit să treacă granița, Lupșici a răspuns că toate încercările ca să treacă cu ajutorul cunoscuților săi din localitățile de graniță au rămas fără succes. Când a comunicat aceasta lui Rudenco, acesta i-a răspuns: „Atunci am să organizez eu fuga ta".

Lupșici expune apoi planul lui Rudenco în legătură cu fuga în România. În ziua hotărâtă acuzatul trebuia să meargă la Pirot, ceea ce a și făcut. De la Ivanca Rudenco a primit cu acea ocazie suma de 8000 dinari. Ambasadorul român i-a dat instrucțiuni cum să intre în contact cu o persoană care va veni la Pirot și va organiza trecerea mai departe în Bulgaria. El a spus că Rudenco i-a dat semnalmente cum să cunoască acea persoană. Trebuia ca în tren să dezlege pantofii, iar la ieșirea în stație la Pirot să le lege din nou. Cu acea ocazie va veni la el o persoană care îi va spune: „Aveți nevoie de un loc pentru înnoptat", la care va răspunde: „Unde este centrul?". Mai departe acuzatul povestește că planul lui Rudenco de a-l trece peste graniță nu a reușit, cauzele nu le cunoaște. El spune că la reîntoarcerea la Belgrad i-a dat un telefon lui Rudenco, care cu acea ocazie i-a spus ca să nu mai vie la el, fiindcă va fi descoperit, ci să vie la soția sa Ivanca. Ceea ce Lupșici a făcut.

Procurorul a insistat ca acuzatul să explice mai concret motivul care l-a îndemnat la munca dușmănoasă. Acuzatul a răspuns:

„La câteva întâlniri cu Rudenco am discutat despre Rezoluția Biroului Informativ. Astfel, de exemplu, eu am cerut să-mi argumenteze de ce ei consideră că Partidul Comunist Iugoslav este chiaburesc, când știm foarte bine situația în Partidul român și că în partidul lor sunt destui chiaburi. De obicei într-o astfel de discuție Rudenco mă întrerupea spunând: „Adică tu nu-l crezi pe Stalin?" Atunci eu strângeam din umeri înclinându-mă față de autoritatea lui Stalin, fiind convins că însuși Rudenco nu este lămurit cu argumentele rezoluției.

Acuzatorul cere apoi de la acuzat ca să-i povestească conținutul discursului ținut de Rudenco cu câteva luni înainte de a fi intrat în activitatea complotistă împotriva RFPJ, adică să povestească ce a vorbit la Congresul Asociațiilor Culturale a minorității românești la Vârșeț la începutul anului 1948. Acuzatul a spus:

„Ambasadorul Rudenco cu acea ocazie a ținut un lung discurs în care s-a exprimat cu cea mai mare laudă despre rezolvarea chestiunii naționale la noi, aducând ca exemplu naționalitatea română, care mult timp a fost asuprită. Rudenco a declarat atunci că rezolvarea problemei minorității române și a altor naționalități în Iugoslavia poate să servească ca exemplu pentru rezolvarea chestiunilor minorităților naționale în România".

„Atât numai mi-a trebuit ca să-mi clarific personalitatea morală a ambasadorului Rudenco și a celorlalți complotiști contra-revoluționari împotriva libertății și independenții RFPJ – a declarat procurorul general.

Judecata a hotărât ca ancheta în legătură cu punctul doi din actul de acuzare în care Lupșici este învinuit de a fi trădat secrete de stat, ceea ce a făcut în calitate de membru al delegației comerciale RFPJ în România, să aibă loc fără participarea publicului.

După acuzatul Lupșici a fost interogați Flora și Simonov, Judecata continuă.

(Tanjug).

Anexa 9

Scrisoare deschisă trimisă Ambasadei României la Belgrad de către un grup de români, rezidenți în Iugoslavia (Banatul sîrbesc), în care aceștia critică procesele de la București împotriva titoiștilor, ce au rezultat în „crime" săvârșite de „actualii conducători ai RPR – ascultători servili ai Biroului Informativ"

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 210/Iugoslavia 1950, Nr. 5290, din 4 noiembrie 1950

Tovarăşă Ministru,
Am onoarea a Vă înainta alăturat copia după scrisoarea deschisă primită de la românii din Grebenaţ, în care protestează cu privire la procesul de la București.
Primiți, Vă rog, Tovarășe Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

ÎNSĂRCINAT CU AFACERI
Al. Laurențiu
[semnat M. Beldie]

TOVARĂȘEI
ANA PAUKER
MINISTRU AL AFACERILOR EXTERNE
BUCUREȘTI

SCRISOARE DESCHISĂ
AMBASADEI R.P. ROMÂNE
BELGRAD

Noi locuitorii comunei Grebenaţ, de naționalitate română cetățeni ai Republicii Federative Populare Iugoslavia, adunați la mitingul de protest în ziua de 12 august 1950, cu ocazia crimei ce s-a săvârșit nu de mult la București împotriva conducătorilor politici și culturali ai minorității iugoslave din R.P. România – exprimăm cu hotărâre indignarea și revolta noastră împotriva faptei sângeroase, prin care au fost osândiți la moarte și condamnați cunoscuții antifasciști din rândurile minorității iugoslave, luptătorii: Nikola Milutinovici, Vidosava Nedic, dr. Milos Todorov, Bojidar Stanojev și Bosco Lazici, procedeu contrar tuturor legilor omenești și nedemn unei țări care tinde spre socialism.

Revolta și indignarea noastră este cu atât mai mare cu cât suntem convinși că unica greșeală pentru care au fost osândiți, a fost dragostea lor față de popoarele Iugoslaviei și a tuturor oamenilor progresiști din lume, pentru apărarea adevărului, împotriva acțiunilor dușmănoase și perverse a agenților Informativi.

Crima aceasta săvârșită „în numele păcii" dovedește încă odată prin ce măsuri caută actualii conducători ai R.P. Române – ascultători servili ai Biroului Informativ – să lupte

pentru pace, și ne arată adevărata situație în privința libertății și drepturilor minorității iugoslave din R.P. România.

Procedeul acesta ne doare și ne revoltă mai ales când comparăm adevărata libertate și perspectiva de dezvoltare de care ne bucurăm noi Românii din R.P. F. Iugoslavia, când alături de celelalte popoare, în frunte cu Partidul nostru și cu tovarășul Tito, clădim socialismul.

Suntem încă indignați și ne doare faptul că și prin aceste fapte se tinde să se înfiripeze ura între popoarele Iugoslaviei noi și poporul român, fapt necunoscut încă în istoria ambelor popoare.

Scrisoarea aceasta o îndreptăm cu gândul și dorința ca să se înceteze odată cu astfel de măsuri teroriste împotriva minorității iugoslave din R.P. România, asigurându-i-se adevărata libertate, drept pe care îl are orice popor sau minoritate într-un stat cu adevărat popular.

Grebenaț la
12. VIII. 1950

Locuitorii
Comunei Grebenaț
Cercul Biserica Albă.

Anexa 10

Notă trimisă de la Ambasada României la Belgrad către Ministerul Afacerilor Externe al R.P.R. cu referire la motivele pentru care autoritățile iugoslave au interzis difuzarea Buletinului Informativ al Ambasadei

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 200/Iugoslavia 1950, Nr. 242, din 20 ianuarie 1950

TOVARĂȘE MINISTRU,

După interzicerea difuzării Buletinului Informativ al Ambasadei, de către autoritățile iugoslave, am imprimat și difuzat în plicuri separate, la circa 220 persoane care primeau buletinul, scrisoarea anexată în limba sârbă (a cărei traducere o alăturăm), cu scopul de a le arăta care sunt motivele interzicerii apariției lui.

Primiți, Vă rog, Tovarășe Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

ÎNSĂRCINAT CU AFACERI a.i.
Dr. I. Crișan.

TOVARĂȘEI
ANA PAUKER
MINISTRU AL AFACERILOR EXTERNE
BUCUREȘTI.

Stimate cititor,

Ambasada Republicii Populare Române Vă felicită, cu ocazia Anului Nou, urându-vă Dvs. și familiei Dvs. sănătate, prosperitate și bucurie într-un cămin îmbelșugat și liniștit. Bunele urări ale Ambasadei Vă sunt adresate în ziua de 30 decembrie, de sărbătoare pentru poporul român, ziua celei de-a doua aniversări a Republicii Populare Române.

Mulțumindu-vă pentru atențiunea pe care ați binevoit să o arătați Buletinului de informațiuni, Ambasada are regretul de a anunța că în viitor nu veți mai putea primi acest Buletin, ce oglindea situația reală din Republica Populară Română: eforturile poporului român pentru apărarea și impunerea păcii; munca lui liber consimțită și conștientă pentru construirea socialismului după pilda Uniunii Sovietice și cu ajutorul prietenesc și sincer al ei și al celorlalte țări cu regimuri de democrație populară, eforturile și realizările continue ale Partidului Muncitoresc Român și ale guvernului țării în domeniul îmbunătățirii nivelului de viață a maselor largi populare, din punct de vedere economic, sanitar, cultural și politic; consolidarea și progresul regimului de democrație populară; dragostea conducătorilor față de popor și popularitatea lor în cele mai largi pături ale populației; stima și dragostea poporului față de conducătorii lui firești, care printr-o politică justă

aplicată în viața de fiecare zi, au știut să-și câștige în mod bine-meritat această dragoste și stimă; dragostea și solidaritatea poporului român cu toate popoarele; hotărârea nestrămutată a poporului și a conducătorilor lui de a întări lagărul democrației, socialismului și păcii, prin demascarea și lupta împotriva provocatorilor de război și a exploatatorilor din lagărul imperialist și antidemocratic.

Buletinul de Informațiuni al Ambasadei nu va mai putea apărea, deoarece el a fost interzis de către autoritățile iugoslave.

Adresându-vă cele mai bune urări pentru anul 1950, Ambasada Republicii Populare Române vă roagă să primiți asigurarea deosebitei sale considerațiuni.

Tovarășe Însărcinat cu Afaceri,

Am primit raportul Dvs. nr. 15 din 11 ianuarie și considerăm inițiativa Dvs. de a difuza o scrisoare către cititorii buletinului, ca o inițiativă bună. Ar fi fost totuși necesar ca să consultați în prealabil conducerea Ministerului.

Directorul Presei,	Director Adjunct,
Cristina Luca	Ion Marinescu

Ambasada R.P.R.
Belgrad

ANA PAUKER
MINISTRU AL AFACERILOR EXTERNE
BUCUREȘTI

TOVARĂȘE MINISTRU,

În urma interzicerii apariției buletinului de informații al Ambasadei de către Ministerul Afacerilor Externe Iugoslav, fapt comunicat verbal tovarășului Alexandru Laurențiu, de către directorul adjunct al protocolului la 27 decembrie 1949, nu s-a mai putut difuza ultimul număr al acestui buletin, deși pregătirile pentru imprimarea lui erau pe sfârșite.

În schimb, Ambasada, a difuzat la circa 220 de adrese individuale, în plicuri închise, scrisoarea alăturată (pe care o reproducem și în traducere românească) cu scopul de a arăta cititorilor buletinului, care sunt motivele adevărate ale interzicerii apariției buletinului.

Până în prezent am putut constata că scrisorile Ambasadei au trecut de cenzura poștei din Belgrad și au ajuns la destinatarii din Belgrad. Nu putem ști încă, dacă micile oficii poștale din comunele rurale din Banat, unde se găsesc muți dintre cititorii noștri, au confiscat aceste scrisori, așa cum au procedat de multe ori cu buletinul. Am primit însă alăturata scrisoare de la una din cititoarele noastre, Simonji Yolanda Bela din localitatea Baranja ca răspuns la scrisoarea noastră.

În afară de felicitările și mulțumirile pe care mi le adresează pentru buletin și pentru ziarele primite, cititoarea ne trimite 300 de dinari pentru costul publicațiilor primite în ultimele 6 luni, cu mențiunea că dacă publicațiile nu se plătesc, banii să fie reținuți de noi și folosiți „pentru lucruri-fond socialistice".

Suma de mai sus am primit-o și propunem ca să fie vărsată fondului pentru construcția „Casei Scânteii".

Vă rugăm să binevoiți a dispune ca echivalentul în lei al sume de 300 de dinari, care au fost vărsați de noi în casieria Ambasadei, să fie depus drept subscripție pentru „Casa Scânteii".

Primiți, Vă rog, Tovarășe Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni,

ÎNSĂRCINAT CU AFACERI a.i.
Dr. I. Crișan.

Tovarășei
ANA PAUKER
MINISTRU AL AFACERILOR EXTERNE
BUCUREȘTI

Anexa 11

Notă primită de Ministerul Afacerilor Externe al RPR de la Ambasada României la Belgrad cu privire la sărbătorirea zilei de 1 Mai în Iugoslavia (cu evidențierea „caracterului naționalist și a dușmăniei față de lagărul democratic" al iugoslavilor)

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 210/Iugoslavia 1950, Nr. 2689, din 13 martie 1950

TOVARĂȘE MINISTRU,

Am onoarea a Vă comunica următoarele în legătură cu sărbătorirea zilei de 1 Mai la Belgrad.

Anul acesta clica titoistă a folosit sărbătoarea de 1 Mai pentru a-i da un caracter de luptă pentru „egalitate în drepturi între țările socialiste".

Ziua de 1 Mai a fost foarte slab pregătită atât în presă cât și la radio. Cu ocazia lui 1 Mai au avut loc câteva întreceri în câmpul muncii. Perioada întrecerilor însă a fost scurtă, a început târziu și a ținut circa 25–30 zile, iar la unele întreprinderi numai 15 zile. Întrecerile s-au ținut sub lozinca ca printr-o bună producție muncitorii să dea dovada că sunt buni luptători pentru pace. Întrecerile n-au avut loc între întreprinderi ci înăuntrul întreprinderilor. În presă a apărut un discurs al lui Tito în ziua de 28. IV. Cu ocazia începerii lucrărilor Adunării, și un interviu dat presei locale și străine în ziua de 29. IV. 1950.

În ce privește pavoazarea, aceasta a început cu vreo 3–4 zile înainte de 1 Mai, prin ridicarea unei tribune pe Terazie. De asemenea în diferite piețe au fost instalate panourile cu portretele membrilor Biroului Politic. Spătarul tribunei înalt de circa 10 metri, în formă de evantai, a fost îmbrăcat în culorile naționale, iar în părțile laterale a fost câte un drapel roșu. În fața tribunei au fost așezate portretele membrilor biroului politic al partidului iugoslav, având pe Tito în mijloc și în aceeași linie în părțile laterale, portretele lui Marx – Engels – Lenin.

În oraș a fost arborat drapelul național în proporție de 90 %.

Lozincile afișate la instituțiile administrative dădeau caracterul de sărbătoarea națională a Iugoslavei, de exemplu: „Trăiască 1 Mai pentru construirea socialismului în Iugoslava"; „Trăiască 1 Mai cu planul realizat" (?!); „Cădirea socialismului în țara noastră este o contribuție la victoria socialismului în lumea întreagă"; „Noi mergem pe drumul lui Marx – Engels – Lenin și nici o putere din lume nu e în stare să ne clintească"; „Trăiască planul cincinal". Lozinca principală era: „Trăiască 1 Mai ziua internațională a solidarității truditorilor în lupta pentru pace, socialism și egalitate în drepturi între popoare". Majoritatea lozincilor a fost „Trăiască 1 Mai", fără nici o altă complectare.

În ajunul zilei de 1 Mai s-au luat măsuri foarte severe de pază. Toate oficiile diplomatice au primit o circulară, copia cărei o anexez, din care rezultă că atât pentru vehicule,

cât și pentru pietoni, accesul în străzile unde urmau să treacă demonstranții era strict interzisă de la orele 6.00 dimineață până la sfârșitul paradei, de asemenea în acest sector era interzis de a ține ferestre deschise sau de a ieși dintr-o casă și a intra în alta alăturată. Aceste măsuri au fost aplicate cu severitate și chiar cu brutalitate. Patrule înarmate cu pistoale automate pe mașini au circulat și în timpul zilei prin periferiile orașului, iar în oraș la intersecțiile străzilor erau posturi fixe de câte 2–3 militari. De asemenea și Ambasada noastră a fost supravegheată cu strictețe. Când tovarășii Beldie și Vasile Ion au ieșit în dimineața zilei de 1 Mai din Ambasadă, la orele 7.00 dimineață, au văzut 4 agenți care i-au urmărit tot timpul până la întoarcerea lor la Ambasadă la orele 13.00.

Reprezentanții diplomatici ai URSS și țărilor de democrație populară nu au fost invitați. În schimb au fost invitați diplomații țărilor imperialiste, lucru de care ne-am putut convinge văzând automobilele lor parcate alături de automobilele demnitarilor iugoslavi.

De asemenea au participat la paradă diferite delegații din Apus ca: reprezentanții Trade-unionului britanic, reprezentanții mecanicilor britanici în frunte cu Fitz Patrik și Stokes, reprezentanții sindicatului minierilor britanici în frunte cu Schmidt, reprezentanții sindicatului căilor ferate, o delegație a funcționarilor comerciali britanici în frunte cu Hatchinson, o delegație a foștilor partizani italieni care au luptat în Iugoslavia (37 de persoane având ca șef pe Carlo Cutalo, exclus din P.C. Italian), o delegație norvegiană condusă de fostul comandant al portului Narvig, Tormond Strand, membri din mișcarea de „rezistență" din Franța și Norvegia, membrii organizațiilor iugoslave din Belgia, Olanda, Luxemburg, precum și un grup de „turiști" americani – pe care iugoslavii îi prezintă ca reprezentanți ai tineretului american – conduși de vice-președintele partidului progresist american Milen.

În centrul tribunei au luat loc Tito, membrii biroului politic, Ivan Ribar președintele Iugoslaviei, Cocea Popovici Șeful M. St. M., P. Stambolici etc.

Între tribuna și coloana de manifestanți a fost o distanță de circa 12 metri. Parada a început la ora 8.00 dimineața și s-a terminat înainte de ora 12.00.

Parada a început prin 5 salve de tun și după ce general locotenent Velko Kovacevici a dat raportul lui Tito, a început defilarea unităților militare, câte o companie de fiecare armă. Nu s-a ținut nici un discurs. Apoi au urmat brigăzile de tineret, elevi, sportivi, corurile, muncitori din diferite industrii și țărani din împrejurimile Belgradului, toți selecționați cu mare grijă.

În ceea ce privește atitudinea manifestanților până la ajungerea la Tribună, din informațiile pe care le avem de la alți diplomați prieteni reiese că s-a observat lipsa de elan. În fața Tribunei însă manifestanții au aclamat și au strigat lozinci în special „Trăiască Tito", „Tito și partidul", „Tito e al nostru și noi suntem ai lui Tito, etc. Lozincile armatei erau: „Arma noastră este destinată independenței noastre", „Să dăm toate forțele pentru tehnica armatei noastre", „Acolo unde sunt victimele noastre acolo sunt și granițele noastre". Atât după înfățișarea fizică a muncitorilor cât și după îmbrăcăminte și încălțăminte se puteau vedea greutățile pe care le îndură. Brigăzile de tineret au manifestat în salopete

negre și gri uzate. În ce privește echipamentul militarilor, acesta a fost în majoritate nou, în oraș însă s-au putut observa ostași cu echipament uzat.

Au fost purtate placate cu lozinci ca: „Trăiască Iugoslavia socialistă, luptător consecvent pentru raporturi de egalitate în drepturi între țările socialiste", „Adevărul trebuie să învingă", „Pentru pace este necesar să luptăm cu fapte și nu cu vorbe", precum și portretele lui Tito și a membrilor biroului politic.

Au fost purtate de manifestanți 15 placate cu caricaturi îndreptate împotriva URSS și țărilor de democrație populară. Erau caricaturi vechi apărute mai demult în revista „Jez".

De asemenea au fost mașini cu machete reprezentând diverse „realizări" din industria grea și ușoară iugoslavă. Cu această ocazie a fost un placat că anul trecut populația a primit câte 7 metri de pânză de cap de om, pe când anul acesta câte 14 metri. Un tovarăș de la Ambasada Bulgară ne-a povestit că el a auzit cum, în public, o femeie a spus alteia cu o ironie amară: „Auzi, tu ai acasă 14 metri!".

Cu toate că traseul pe care trebuiau să-l parcurgă manifestanții trebuia să se termine la Kalemegdan, s-a observat că manifestanții imediat cum au trecut de tribună cel mult până în Târgul Studenților, au început să se împrăștie în dezordine, abandonând placatele, care n-au fost ridicate decât după 2–3 zile.

Numărul manifestanților a fost apreciat la circa 100–120 mii.

S-a observat o proastă organizare, ca de exemplu lipsa de microfoane. Pe străzi era destul de puțină lume. În tot cursul zilei de 1 Mai s-a putut observa pe străzi, în grădini publice, etc., foarte mulți militari și milițieni, care îndeplineau rolul de agitatori pentru a antrena lume la hore. Seara, în câteva locuri ca: în fața Teatrului, la Topcider și alte 2–3 locuri, au fost organizate hore.

Cu această ocazia menționez că în ziarul „Knjizevne Novine" din 1 Mai a apărut o nouă versiune a Internaționalei (naționalizate) de poetul sârb Oskar Davico, care a și fost cântată la paradă de unii manifestanți. Anexez traducerea.

În concluzie, desfășurarea sărbătoririi zilei de 1 Mai la Belgrad, anul acesta în comparație cu cea de anul trecut, arată un caracter mai accentuat naționalist ca și o dușmănie mai pronunțată și absolut deschisă față de lagărul democratic. Iar din punct de vedere al politicii interne – înăsprirea terorii și înrăutățirea situației economice a maselor.

Primiți, Vă rog, Tovarășe Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

ÎNSĂRCINAT CU AFACERI,
Alexandru Laurențiu

TOVARĂȘEI
ANA PAUKER
MINISTRU AL AFACERILOR EXTERNE
BUCUREȘTI

Anexa 12

Notă primită de Ministerul Afacerilor Externe al României de la Ministerul Afacerilor Externe al Iugoslaviei cu referire la „acțiunile deschise ostile ale unităților militare române de la frontiera iugoslavo-română”

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 223/Iugoslavia 1950, Nr. 1347, din 30 martie 1950

Ministerul Afacerilor Străine al Republicii Populare Federative a Iugoslaviei aduce la cunoştinţă Ministerului Afacerilor Străine al Republicii Populare Române următoarele:

În ziua alegerilor pentru deputații Adunării Populare a Republicii Populare Federative a Iugoslaviei din 26 martie 1950, unitățile militare române au deschis dimineața devreme – la orele 6.00 și 15 minute – focul de puști și de mitraliere de pe teritoriul român în direcția teritoriului iugoslav, asupra sectorului de la frontiera iugoslavă-română între satele Radojev și Hetin. Focul mitralierelor a durat, cu câteva intervale, până la orele 9.00. Gloanțele explozive dum-dum au căzut până la 300 metri, în interiorul teritoriului iugoslav. Mitraliera română a tras de la poziția 400 metri la sud de satul Kece, situat la 500 metri în interiorul teritoriului român. Timp de aproape trei ore, soldații români au deschis din această direcție focul de mitraliere asupra teritoriului iugoslav în direcția satelor Radojevo și Hetin și în direcția postului de frontieră iugoslav care se găsea la sud de satul Hetin.

În aceiași zi, la 1 km. Est de satul Klarija, soldații români au tras cu mitraliera mai mult de 30 de focuri asupra teritoriului iugoslav.

Tot în aceași zi, soldații români au deschis de asemenea focul de puști și arme automate în direcția teritoriului iugoslav, în sectorul de frontieră la nord-est de satul Veliko-Srediste, cu care ocazie 10 gloanțe au căzut pe teritoriul iugoslav și în sectorul de frontieră la est de satul Kustilje s-au tras 10 focuri ale căror gloanțe au căzut pe teritoriul Republicii Populare Federative a Iugoslaviei.

Aceste noi provocări armate făcute de unități militare române pe frontiera iugoslavo-română, comise cu premeditare chiar în ziua în care popoarele Republicii Populare Federative a Iugoslaviei procedau la alegerea deputaților lor pentru Adunarea populară a Republicii Populare Federative a Iugoslaviei, au arătat clar odată mai mult că guvernul român, în politica sa ostilă față de Republica Populară Federativă a Iugoslaviei, nu se oprește nici chiar în fața unor grave incidente armate nici în fața ațâțărilor la dezordine în zona de frontieră pentru a realiza astfel planurile sale anti-iugoslave.

Când a devenit evident că întreaga campanie anti-iugoslavă dusă rin presă și prin radio de către țările blocului oriental, tinzând să rupă unitatea popoarelor iugoslave, a suferit un eșec total, guvernul român a hotărât să încerce în ultimul moment, chiar în ziua alegerilor, să influențeze prin această ultimă provocare și prin ațâțare la dezordine în sectorul de frontieră, populația din regiunile de frontieră și de a împiedica cursul normal și

pașnic al alegerilor, ceea ce constituie modul cel mai brutal de amestec în afacerile interne ale Republicii Populare Federative a Iugoslaviei. Cu toate acestea, organele de frontieră românești nu au reușit prin această provocare să ațâțe pe grănicerii iugoslavi, care nu au răspuns focului tras de către români. Această provocare a produs în rândul populației satelor vecine o revoltă și o amărăciune justificată împotriva executorilor și organizatorilor dezordine-lor de la frontiera iugoslavo-română.

Ministerul Afacerilor Străine al Republicii Populare Federative a Iugoslaviei protestează în modul cel mai energic împotriva acțiunilor deschise ostile ale unităților militare române de la frontiera iugoslavo-română și cere guvernului român să deschidă o anchetă și să pedepsească pe executanți, precum și să ia măsuri care să împiedice repetarea unor asemenea provocări armate pe frontiera iugoslavo-română.

(Belgrad, 30 martie 1950)

Anexa 13

Notă primită de Ministerul Afacerilor Externe al României de la Ambasada României la Belgrad cu privire la lista ziarelor și revistelor iugoslave trimise la București

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 200/Iugoslavia 1950, Nr. 064548, din 24 octombrie 1950

TOVARĂȘE MINISTRU,

Am onoare a Vă înainta alăturat tabelul ziarelor și revistelor iugoslave pe care le trimitem pe adresa Agerpress București, exclusiv revistele.

Primiți, Vă rog, Tovarășe Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

ÎNSĂRCINAT CU AFACERI,

M. Beldie

TOVARĂȘEI
ANA PAUKER
MINISTRU AL AFACERILOR EXTERNE
BUCUREȘTI

TABELUL ZIARELOR ȘI REVISTELOR IUGOSLAVE
PE CARE LE TRIMITEM LA BUCUREȘTI

Presa zilnică

1. BORBA – Organ al Comitetului central al P.C.J.
2. POLITIKA – Ziar „independent”
3. RAD – Organ al Comitetului Central al Uniunii Sindicatelor Iugoslave
4. GLAS – Organ al Frontului Popular din Serbia
5. LIUDSKA PRAVICA – Organ al Partidului Comunist Sloven
6. VIESNIK – Organ al Frontului Popular din Croația
7. SLOBODNA VOIVODINA – Organ al Frontului Popular din Voivodina
8. OSLOBODJENIE – Organ al Frontului Popular pentru Bosnia și
9. Herțegovina
10. MAGYAR SZO – Organ al Frontului Popular pentru populația Ungară

11. NOVA MACEDONIA – Organ al Frontului Popular pentru Macedonia
12. SLOBODNA DALMAȚIA – Organ al Frontului Popula r Croat pentru
13. Dalmația
14. POBEDA – Organ al Frontului Popular din Muntenegru

Săptămânale

1 ZADRUGA – Organ al Uniunii centrale a Cooperativelor de muncă agricolă din Serbia

2 INVALIDSKI LIST – Organ al Uniunii luptătorilor invalizi din Iugoslavia

3 NARODNI STUDENT – Organ al Universității și Scolii Superioare din Belgrad pentru Serbia

4 20 OCTOMBRE – Organ al Frontului Popular din Belgrad

5. KIJEVNE NOVINE – Organ al Uniunii scriitorilor din Iugoslavia
6. REPUBLIKA – Organ al Partidului Democratic Republican Iugoslav
7. OMLADINSKE POKRET – Organ al tineretului popular din Muntenegru
8. RADNIK – Organ al Sindicatelor din Serbia
9. GLAS NA BULGARIE – Organ al Frontului Popular pentru populația Bulgară.

Presa lunară

1. CRVENIE CARST – Revista crucii roșii IUGOSLAVE
2. CIUVARI NEBA – Revista de aviație
3. POMORSTVO – Revistă ilustrată al marinei Iugoslave
4. JUGOSLOVENSKI MORNAR – Revistă a marinei
5. NASE RADNE MORNARICE – idem
6. LOKOMOTIVA – Revista C.F. Iugoslave
7. P.T.T. VIESNIK – Revista P.T.T. Iugoslav
8. FRONT – Revistă ilustrată a armatei Iugoslave
9. BRODORSTVO
10. VOZDUHOPLAVNIK MODELAR – Revistă de aviație
11. MOTORIZAȚIA – Revistă tehnică

12. NEUKA I TEKHNIKA – idem
13. TOVARIS – Ilustrată de cultură și tehnică
14. ELEKTROTEHNICIAR – Revistă tehnică
15. ILUSTRANI VIESNIK – Revistă ilustrată
16. NARODNA CRILA – Revista Uniunii planoriștilor Iugoslavi
17. BRODOGRADNJA – Revistă tehnică
18. ZORA – Revista Frontului antifascist al femeilor din Serbia
19. CREVENE ZVEZDA – Organ al Uniunii Luptătorilor de eliberare
20. ZENA I BORBI – Revista organizației Antifasciste a femeilor
21. FOTOGRAFIA – Revistă tehnică
22. SAOBRACAJ – Organ al Ministerului Comunicațiilor F.N.R.J.
23. MEGIUNARODNI PROBLEMI – Broșură cu probleme de politică internațională.

Observații: Ziarele „Borba", „Politica" se trimit în câte 5 exemplare „Rad", „Knizevne Novine" și „Republica" – câte 4 exemplare Ziarele de provincie în câte 2 exemplare.
Ziarul „libertatea" în 6 exemplare
Revistele lunare în câte 2 și unele în câte 3 exemplare.
Revistele nu le putem trimite prin Poștă, ci numai prin curier.

Presa săptămânală

1. HRVATSKA RIJEK – Organ al Frontului popular pentru Voivodina
2. NAPRIED – Organ al Partidului Comunist din Croația
3. POMORAC – Organ al Ministerului marinei F.N.R.J. și al Sindicatului muncitorilor marinari
4. SELO – Organ al Partidului țărănesc unit din
5. SRBSKA RIJEK – Organ al Comitetului Central al Serbilor din Croația
6. IEJ – Revistă de satiră și Humor.
7. KEREMPUH – idem
8. CICIAC – idem
9. NOVI DANE
10. LIBERTATEA – Organ al Frontului popular pentru populația română.

11. NAP – Revistă de actualități în limba maghiară.
12. OMLADINA – Organ al Frontului popular al tineretului din Iugoslavia, apare de trei ori pe săptămână.

Presa bilunară

1. UNIVERSITETSKI VIESNIK – Ziarul asociației de Profesori Universitari din Iugoslavia
2. VIESNIK – Ziarul preoților ortodocși din Iugoslavia
3. MLADI BORAC – Organ al C.C. al Tineretului popular din Serbia
4. VIESNIK – Ziar al Uniunii de Fizicultură și sport
5. NASE SCIENA – Revista Uniunii SOCIETĂȚII CULTURALE PENTRU Voivodina
6. RIECI JENE – Revista C.C. Frontul Antifascist al femeilor Croate
7. DER SOFENDE – Ziar pentru populația germană
8. BUCURIA PIONERILOR – Revista uniunii pionierilor din Voivodina în limba română

Presa lunară

1. NIUBA – Revista Uniunii centrale a Cooperativelor agricole de muncă din Serbia
2. PROSVETNI PREGLED – Organ al Ministerului Culturii pentru Serbia
3. JENADANAS – Revista Frontului Antifascist al femeilor din Iugoslavia
4. FILM – Ziar de cronică cinematografică
5. LUMINA – Revistă de cultură și literatură în limba română
6. TRI DESET DANE – Broșură lunară cu probleme economice-politice interne.
7. DUGA – Revistă ilustrată culturală
8. TEKNIKA NARODU – Revistă tehnică

Anexa 14

Notă trimisă de la Ministerul Afacerilor Interne al RPR către Ministerul Afacerilor Externe al României privind expedierea de manifeste titoiste din Iugoslavia

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 200, Nr. 4373, din 15 septembrie 1950

Către,
MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE

Trimitem alăturat, pentru știință și eventuale măsuri, o notă cuprinzând patru cazuri de expedieri de manifeste titoiste din Iugoslavia cu ajutorul baloanelor de cauciuc.

MINISTRUL AFACERILOR INTERNE
Marin Jianu

NOTA

Cuprinzând trimiterile de manifeste titoiste cu ajutorul baloanelor din Iugoslavia în R.P.R. pe timpul dela 10 August până la 1 Septembrie 1950.

Între 10 August și 1 Septembrie 1950 s-au găsit în regiunea localităților Giera, Gherman și Jamul Mare-Timiș patru baloane de cauciuc cu ajutorul cărora s-au expediat din Iugoslavia în R.P.R. manifeste de propagandă titoistă.

1) În ziua de 10 august 1950 s-a găsit un astfel de balon la 2.000 m. de frontieră între pichetele Giera-Timiș și Cernabara-Timiș, cu care s-au trimis un număr de 52 manifeste cu titlul "Idila București". [...]

2) În ziua de 15 august s-a descoperit un balon în sectorul Gherman-Timiș. Manifestele expediate de sârbi cu acel balon au fost răspândite de vânt pe câmp.

3) În ziua de 24 august a fost găsit un balon de cauciuc în sectorul pichetului Jamul Mare-Timiș.

4) În ziua de 1 septembrie a.c. s-a găsit în sectorul comunei Gherman-Timiș un balon într-un lan de porumb și în apropiere de el două pachete cu manifeste (unul împrăștiat, iar al doilea legat de balon cu un fir).

Prin manifestele trimise de titoiști cu asemenea baloane se aduc insulte la adresa U.R.S.S., se arată măsurile luate pentru trecerea întreprinderilor în conducerea colectivelor de muncă și se cere să se asculte radio Belgrad pentru a se afla „adevărul despre Jugoslavia socialistă".

Anexa 15

Notă trimisă către Ambasada României la Praga privind necesitatea devierii vaselor cehoslovace pe Dunăre de la porturile iugoslave, pentru a se evita contrabanda și propaganda titoistă

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 223/1950, din 6 mai 1950

București, 6 mai 1950

Tovarăşe ambasador,

Vă facem cunoscute următoarele:

Vasele cehoslovace ale agenției de navigație C.S.D.P., care navighează pe Dunăre, după ce acostează în porturile RPR se deplasează la Tekija (Iugoslavia) pentru a se aproviziona cu cărbune din șlepurile cehoslovace ancorate în acel punct.

Prin aceste deplasări se favorizează manipularea mărfurilor de contrabandă Tekija devenind un centru de contrabandă și mai ales de propagandă titoistă, manifestată în special prin introducerea de broșuri pe vasele care ating porturile RPR.

Deoarece Ministerul Comerțului Exterior a luat măsuri ca vasele străine să se poată aproviziona cu combustibil din portul Orșova în condițiuni avantajoase, vă rugăm să faceți intervențiile necesare la MAE Cehoslovac, ca șlepurile cu cărbune ale agenției cehoslovace C.S.D.P. să fie mutate de la Tekija la Orșova.

Această măsură este necesară pentru garantarea securității frontierei.

Totodată vă informăm că șlepurile cu cărbune ale sus-numitei agenții, în timpul iernii, au fost la Orșova, iar odată cu reluarea navigației au fost mutate la Tekija.

Vă rugăm să ne informați imediat asupra rezultatului intervenției Dvs.

Șeful Direcției III Relații,
Dr. N. Melinescu

Ambasada RPR la Praga

Anexa 16

Notă trimisă către Ministerul Afacerilor Externe de la Comandamentul trupelor M.A.I. privind necesitatea devierii vaselor cehoslovace pe Dunăre de la porturile iugoslave, pentru a se evita contrabanda și propaganda titoistă

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia 1950,* Dosar 223/1950, Nr. 029476 din 24 aprilie 1950

Ministerul Afacerilor Externe
Direcția II Relații

Ca urmare la adresa nr. 145027 din 20 decembrie 1949 aducem la cunoștință:

Pentru garantarea securității frontierei s-au luat o serie de măsuri prin care să se înlăture acțiunile dușmănoase.

O piedică pentru securitatea frontierei o constituie faptul că vasele cehoslovace ale agenției de navigație C.S.D.P., după ce acostează în porturile RPR se deplasează la Tekija (Iugoslavia) pentru a se aproviziona din șlepurile cehoslovace ancorate în acel punct și care formează un depozit de cărbune.

Prin existența acestui depozit de șlepuri Tekija a devenit și un centru pentru manipularea mărfurilor de contrabandă și mai ales de propagandă titoistă, manifestată în special prin introducerea de broșuri pe vasele care ating porturile RPR.

Întrucât prin Ministerul Comerțului Exterior s-a luat măsura ca vasele străine să se poată aproviziona cu combustibil din portul Orșova în condițiuni avantajoase, rugăm a interveni ca șlepurile cu cărbuni (depozitul) ale agenției cehoslovace C.S.D.P. să fie mutate de la Tekija la Orșova.

Semnalăm că în timpul iernii au fost la Orșova, iar odată cu reluarea navigației au fost mutate la Tekija.

Rezultatul intervenției Dvs. rugăm a ni se comunica.

Consilier ministerial pentru trupe
General locot.
V. Draganescu

Șeful de stat major
General maior
N. Ghe. Dobre

Anexa 17

Notă trimisă către Ministerul Afacerilor Externe de la Ambasada României la Belgrad privind protestele iugoslave legate de incidente la frontieră

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia,* Dosar 223/1951, Nr. 7375 din 23 octombrie 1951

Belgrad, 23 octombrie 1951

Tovarășă ministru,

Am onoarea de a Vă înainta, alăturat, copia Notei Verbale de protest nr. 414791 din 16 octombrie 1951 a Ministerului de Externe Iugoslav, primită de acest Oficiu, în care organele noastre de frontieră sunt acuzate că ar fi rănit-o pe cetățeana iugoslavă Jovanka Tošić din localitatea Tekija.

Primiți, Vă rog, tovarășă ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Însărcinat cu Afaceri,
M. Petruc-Petcu

NOTA

Ambasada RPR din Belgrad a primit o notă de protest din partea MAE Iugoslav, în care susține că, în ziua de 8 octombrie a.c., la ora 23, autoritățile de frontieră române din Orșova ar fi deschis foc asupra teritoriului iugoslav. Cu această ocazie ar fi fost rănită la mână Jovanka Tošić din satul Tekija.

În legătură cu acesta, titoiștii au pornit o acțiune de presă și au înscenat o acțiune de protest.

Vă rugăm să ne informați asupra situației de fapt.

23 octombrie 1951

[Alte note complementare menționează faptul că Guvernul iugoslav a acuzat autoritățile de frontieră din Orșova și au solicitat 150.000 dinari despăgubiri.]

Anexa 18

Notă trimisă către Ministerul Afacerilor Externe de la Ministerul Afacerilor Interne (Cabinetul Ministrului Adjunct – Trupe) privind lămuriri la adresa acuzelor iugoslave legate de incidente la frontieră

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia,* Dosar 223/1951, Nr. 18173 din 26 octombrie 1951

Ministerul Afacerilor Externe
Tovarășei Ministru Adjunct Ana Toma

1. Se confirmă că în ziua de 13 septembrie 1951, orele 12:30, o barcă cu motor iugoslavă în care se aflau 3 indivizi dintre care 2 militari dezbrăcați de bluze, apropiindu-se la 3 m de malul Ostrovului Simian a navigat încet, efectuând sondaje și observând continuu teritoriul RPR.

Întrucât barca cu motor a violat apele teritoriale ale RPR, grănicerii români au somat pe ocupanții bărcii să tragă la mal.

La refuzul acestora, grănicerii români au tras un foc de armă în sus ca avertisment, după care barca cu motor s-a îndreptat spre malul iugoslav.

În concluzie, nu s-a tras direct asupra bărcii, ci numai un foc în sus ca avertisment pentru violarea apelor teritoriale ale RPR.

2. În ziua de octombrie 1951 nu s-a tras nici un foc de armă în direcția teritoriului iugoslav.

Afirmațiunea nu este decât o provocare grosolană.

Ministru Adjunct
General maior
Burcă Mihail

Anexa 19

Note de protest ale Ambasadei României la Belgrad trimise Ministerului Afacerilor Externe privind incidente la frontieră provocate de iugoslavi

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia,* Dosar 223/1951, Nr. 6671 din 26 octombrie 1951 și Nr. 6320 din 16 octombrie 1951

Către Ministerul Afacerilor Externe,
Tovarășei Ministru Adjunct Ana Toma

NOTĂ

[cu privire la] violarea prin foc de armă a teritoriului P.P.R. de către grănicerii iugoslavi și la violarea apelor teritoriale ale R.P.R.

Rugăm a lua măsuri ce veți aprecia.

Ministrul Adjunct,
Burcă Mihail, gen maior

Către Ministerul Afacerilor Externe,
Tovarășei Ministru Adjunct Ana Toma

NOTĂ

[cu privire la] o violare a teritoriului R.P.R., prin aruncare de manifeste subversive, injurii și amenințări aduse grănicerilor români din partea grănicerilor iugoslavi.

Ministrul Adjunct,
Burcă Mihail, gen maior

Anexa 20

Notă ministerială privind complicitatea la frontieră între agenți iugoslavi UDB și cetățeni români

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia,* Dosar 223/1951, Nr. 5927 din 28 septembrie 1951

NOTĂ

Tovarășului Ministru Adjunct Gheorghe Pintilie,

Vă facem cunoscute următoarele:

În 1949, reprezentatului Iugoslaviei în administrația Porților de Fier Nincici, i s-a reținut la plecare o cantitate importantă de alimente, pentru care din diferite motive nu s-a obținut atunci autorizație de export. Aceste alimente au fost depozitate în apartamentul delegației iugoslave, cheia fiind păstrată tot timpul de șeful contabilității APF, iugoslavul Krâstici.

Recent, s-a obținut autorizația pentru exportul acestor alimente.

Cu ocazia deplasării reprezentantului nostru, Mircea Pavelescu, la apartamentul respectiv pentru a asista la inventarierea și ambalarea alimentelor, s-a descoperit că alimentele au dispărut.

În urma unei scurte anchete, reprezentantul nostru a stabilit că Krâstici a încredințat cheia apartamentului unei foste servitoare a lui Nincici și mai apoi soției pilotului iugoslav Molovici, ea fiind cetățeană română, locuind la Orșova. De asemenea, s-a stabilit că Krâstici a avut legături cu diferiți cetățeni români făcându-le daruri în alimente (pilotului Tin, prieten cu Molovici, care e un agent al UDB).

Fiind vorba de descoperirea unor serii de legături între agenți iugoslavi și diferiți cetățeni români, vă rugăm a dispune de urgență deschiderea anchetei în chestiune, prin interogarea soției lui Molovici și eventual a celorlalți cetățeni români care ar fi amestecați.

MAE este interesat să cunoască rezultatele anchetei, funcționarii iugoslavi ridicând în repetate rânduri chestiunea restricțiunilor ce li s-ar aplica pe teritoriul nostru.

[…]

Ministru Adjunct
Grigore Preoteasa

București, 28 septembrie 1951

Anexa 21

Copiile notelor de protest ale Ministerului de Externe Iugoslav, primite la Ambasada României la Belgrad și trimise Ministerului Afacerilor Externe, de către Petruc-Petcu, privind agresiunea deliberată a autorităților române la frontiera cu Iugoslavia

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Fond *Iugoslavia,* Dosar 223/1951, Nr. 5883 din 26 septembrie 1951

Ministerul Afacerilor Străine al RPFI face cunoscut Ambasadei RPR cele ce urmează:

La 5 septembrie a.c. la ora 10:05, aproape de satul Kusic, în apropierea cotei 91, în interiorul teritoriului iugoslav, un grup de 20 cetățeni iugoslavi, membri ai unei cooperative agricole care tăiau nuiele, s-au văzut obiectul unui foc deschis de către organele de frontieră române, cu această ocazie a fost grav rănit unul din acești cetățeni iugoslavi.

Grănicerul iugoslav din sector care se găsea în apropiere a răspuns focului organelor de frontieră române și le-a obligat să se retragă. În acest timp, o unitate militară de circa 60 soldați venind din partea română a apărut pe locul incidentului. Ea a fost urmată de un camion de soldați români. Aceste două unități militare române s-au așezat de îndată în linie de luptă în fața frontierei iugoslave. Când, mai târziu, comisiunea iugoslavă a avenit la locul incidentului să examineze împrejurările în care organele de frontieră române au organizat această provocare armată, ea, la întoarcere, a servit de țintă unităților militare române sus-menționate, care au deschis focul cu 3 mitraliere grele, 7–8 puști automate, puști și arme automate. Acest foc de mitraliere și puști a durat din partea română 20 minute, anume de la ora 14:30 la ora 14:50.

La ora 16:05, unitățile militare române menționate care, în intenția de a continua cu incidente, se aflau încă într-un fel provocator de luptă înspre frontiera iugoslavă, au deschis din nou focul de mitraliere și puști în direcția teritoriului iugoslav care a durat 10 minute.

Faptele precizate – de a fi deschis focul asupra unui grup de cetățeni iugoslavi lucrând pașnic pe câmpurile lor în interiorul teritoriului iugoslav, de a fi rănit un cetățean iugoslav și, pe urmă, sosirea simultană pe locul incidentului a unei unități militare române și a unui camion de soldați români, precum și felul provocator de a lua poziție de luptă pe linia de frontieră chiar înspre RPF Iugoslavia, toate acestea urmate de deschiderea focului de mitraliere grele, de puști automate și de arme automate asupra comisiei iugoslave și a teritoriului RPFI – vorbesc clar că acest incident nu a fost un fapt întâmplător, ci o provocare armată preconcepută și calculată de către unitățile militare române.

Ministrul Afacerilor Străine al RPFI constată că aceste noi procedee ale organelor de frontieră române și a unităților militare române constituie un nou pas înainte în politica agresivă și ostilă a guvernului român împotriva RPFI. Toate acestea dovedesc că guvernul

român nu numai că nu are intenția de a pune capăt politicii sale provocatoare și dușmănoase față de RPFI, ci caută prin atacuri armate tot mai frecvente și mai grave, efectuate de către organele de frontieră române și unitățile sale militare, să agraveze și mai mult situația încordată și neregulată la frontiera iugoslavo-română, amenințând astfel serios pacea și securitatea în această parte a lumii.

Ministerul Afacerilor Străine al RPFI protestează, cu ultimă energie, împotriva acestor noi provocări armate ale organelor de frontieră și unităților militare române la frontiera iugoslavo-română și cere categoric ca guvernul român să ia măsurile necesare pentru încetarea unei asemenea activități provocatoare și agresive a organelor sale de frontieră.

Cu aceeași ocazie, Ministerul Afacerilor Străine al RPFI atrage atenția guvernului RPR că răspunderea consecințelor eventuale, care ar putea să rezulte din politica sa, va cădea exclusiv asupra acestui guvern.

(Belgrad, 21 septembrie 1951)

Anexa 22

Note conținând acuzațiile reciproce româno-iugoslave privind actele agresive la frontieră care au rezultat în uciderea unor grăniceri

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 223/Iugoslavia 1951, Conf. II/1/b, Iugoslavia 1951, Nr. 5300 din septembrie 1951 și Nr. 4978 din septembrie 1951

NOTĂ VERBALĂ

Ministerul Afacerilor Externe al RPR comunică Ambasadei RPFI de la București cele ce urmează:

În politica sa plină de ură împotriva regimului de democrație populară din RPR și a forțelor păcii, guvernul iugoslav, pus în slujba cercurilor imperialiste care ațâță la un nou război, intensifică acțiunea dușmănoasă față de Statul Român, în scopul de a agrava tensiunea în această parte a Europei, guvernul RPR a protestat în repetate rânduri împotriva provocărilor și atacurilor săvârșite de autoritățile de frontieră iugoslave contra RPR.

Guvernul de la Belgrad s-a dedat în ultimul timp la acte cu un caracter din ce în ce mai agresiv împotriva teritoriului RPR și a organelor de frontieră românești. Aceste acte de provocare au culminat în ziua de 5 septembrie 1951 printr-un atac banditesc asupra grănicerilor și teritoriului RPR.

În 5 septembrie, la ora 12:30, un grup de grăniceri iugoslavi înarmați și alți câțiva îmbrăcați civil au violat frontiera pătrunzând pe teritoriul RPR la borna 128/1. La somațiile grănicerilor români, grănicerii iugoslavi din mai multe puncte din fața satului Kusici au deschis foc asupra grănicerilor de pe teritoriul RPR.

Timp de mai multe ore, între orele 12:30 și 19:00, în acest sector au fost desfășurate trupe iugoslave, circa 3 companii, în dispozitiv de atac, care au tras asupra grănicerilor și teritoriului RPR.

Acestei agresiuni banditești i-a căzut victimă fruntașul Rusu Avram Vasile, ucis la postul său în observator.

Desfășurarea atacului arată în mod incontestabil că a fost un atac criminal premeditat, de proporții grave împotriva frontierei RPR, a securității teritoriului RPR și împotriva populației.

Guvernul RPR protestează în modul cel mai energic împotriva agresiunii săvârșite contra teritoriului RPR și face răspunzător guvernul iugoslav de aceste acte, precum și de urmările lor.

București, 5 septembrie 1951

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 223/Iugoslavia 1951, Nr. 4978 din septembrie 1951

RĂSPUNS LA NOTA VERBALĂ

Ambasada RPR la Belgrad a primit din partea Ministerului Afacerilor Străine iugoslav o notă verbală în care protestează împotriva unei pretinse împușcări a grănicerului iugoslav Simec Ivan de către grănicerii români.

[...]

Belgrad, 5 septembrie 1951

Anexa 23

Informare privind delimitarea unei porțiuni de frontieră româno-iugoslavă

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 223/Iugoslavia 1951, Nr. 1575 din 20 martie 1951

Către Ministerul Afacerilor Externe, Direcția II Tratate,

Înaintăm alăturat, prin delegatul nostru locotenent Herța L., următoarele documente care au fost date spre consultare Ministerului Afacerilor Interne:

1) sectorul de frontieră cu Iugoslavia dintre Buziaș și Timoc, compus din 21 planșe la scara 1:25.000

2) volumul cu planșele râului Nera, secțiunea c), compus din 9 planșe la scara 1:5.000

Locotenent colonel,
Mărășescu Gr.

Anexa 24

Notă primită la Ambasada României la Belgrad conținând protestele iugoslavilor cu privire la provocările române la frontieră

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 223/Iugoslavia 1951, Nr. 1164 din 3 martie 1951

Tovarășei Ministru Ana Pauker,

Am onoarea a Vă trimite copia notei de protest a Ministerului Afacerilor Externe Iugoslave nr. 422695 din 10 ianuarie 1951.

În această notă, Ministerul Afacerilor Externe Iugoslave repetă ceea ce ne-a adus la cunoștință anterior, cum că între 30 martie și 23 octombrie 1950, grănicerii noștri au provocat 120 incidente la frontieră, că aceste incidente provocate de noi au continuat până la sfârșitul anului 1950.

Guvernul iugoslav, prin această notă, acuză guvernul nostru că el intenționat întreține stare de tensiune la frontiera iugoslavo-română, având scopuri nepașnice și dorința de a întreține campanie ostilă RPFI.

Conținutul notei a fost redat Ministerului prin telegrama noastră nr. 6 din 10 ianuarie 1951.

[...]

Însărcinat cu Afaceri,
Mihail Petruc-Petcu

NOTA

Ministerul de Externe Iugoslav a trimis la 10 ianuarie 1951 Ambasadei RPR din Belgrad o notă verbală protestând împotriva unor incidente pe care le-ar fi provocat organele de frontieră române între 27 septembrie și 23 decembrie 1950.

În nota iugoslavă sunt specificate 17 cazuri de focuri armă care ar fi fost trase asupra grănicerilor sau civililor iugoslavi, 6 cazuri în care s-ar fi lansat rachete care au căzut pe teritoriul iugoslav, un caz în care s-ar fi violat spațiul aerian iugoslav de către un avion românesc și 1 caz de introducere pe teritoriul iugoslav de material de propagandă antititoistă.

Anexa 25

Notă de protest trimisă ambasadei iugoslave la București privind violările teritoriale și ostilitățile autorităților iugoslave

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 223/Iugoslavia 1951, Nr. 3719 din 29 iunie 1951

NOTĂ VERBALĂ

Ministerul Afacerilor Externe al RPR comunică Ambasadei RPFI la București cele ce urmează:

La 4 aprilie 1951, în Nota 1916 adresată Ambasadei RPFI la București, guvernul român arată că violările teritoriului RPR și încercările de asasinare a grănicerilor români de către autoritățile iugoslave s-au înmulțit.

Cu toate protestele repetate ale guvernului român, guvernul iugoslav nu numai că nu a luat nici o măsură în vederea încetării acestei activități provocatoare și agresive a organelor sale, dar a patronat comiterea de noi și frecvente acte ostile Republicii Populare Române, violări ale teritoriului, apelor teritoriale și spațiului aerian al RPR și atacuri armate împotriva grănicerilor români.

[Nota continuă cu multiple exemple în acest sens]

Guvernul Republicii Populare Române protestează împotriva acestor acte provocatoare săvârșite de autoritățile iugoslave, care ilustrează din nou politica dușmănoasă dusă de guvernul iugoslav împotriva RPR. Guvernul român ține răspunzător guvernul iugoslav de aceste acte, precum și de urmările lor.

București, 29 iunie 1951

Anexa 26

Notă de protest a autorităților iugoslave cu privire la uciderea unui grănicer român, act comis de autoritățile române cu scopul agravării situației la frontieră

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 223/Iugoslavia 1951, Nr. 1162 din 3 martie 1951

Ministerul Afacerilor Externe al RPFI aduce la cunoștință Ambasadei RPR cele ce urmează:

În ziua de 27 decembrie 1950, pe la orele 11:30, în regiunea de frontieră, la 4 km nord-est de satul Radojevo, un subofițer și un soldat român, venind de pe teritoriul român, s-au îndreptat spre postul de observație iugoslav, în apropiere de borna 125. Ajungând la linia de frontieră, subofițerul a trecut-o și, alergând, s-a îndreptat spre postul de observație iugoslav. Soldatul român sus-numit s-a oprit și a deschis focul în direcția grănicerului iugoslav care se găsea la postul de observație și în direcția subofițerului român care se găsea deja pe teritoriul iugoslav. Subofițerul român, neoprindu-se la somațiile repetate ale grănicerului iugoslav, acesta din urmă s-a văzut obligat să deschidă focul. Subofițerul român a fost atins în cursul acestui foc încrucișat și a căzut în apropierea postului de observație, la 50 m în interiorul teritoriului iugoslav.

Câteva minute după acest incident, circa 40 călăreți români înarmați au sosit la linia de frontieră și au fost urmați apoi de o companie de vreo 150 de soldați români, care au luat poziție pe linia de frontieră și, în cursul acestei după-amieze, au deschis focul în mai multe rânduri asupra teritoriului iugoslav, trăgând mai mult de 60 de focuri cu intenția de a pune mâna pe cadavrul subofițerului român omorât și de a-l aduce pe teritoriul român.

Comisia iugoslavă, care la 28 decembrie 1950 a examinat cadavrul subofițerului român căzut, a găsit asupra acestuia din urmă acte pe numele Cojocaru Constantin, născut în 1925, de naționalitate română, aparținând unității O.P.M. nr. 5495 Jimbolia. Sus-numitul avea asupra lui un sac sanitar militar conținând material sanitar și, de asemenea, o foaie de cort, el era înarmat cu un pistol „parabelum” model 1939 nr. 776.

Inspirați de dorința de a examina cazul și de a stabili starea reală a lucrurilor, precum și de a împiedica pe viitor asemenea incidente, Ministerul Afacerilor Străine și Ambasada RPFI la București au informat Ambasada RPR la Belgrad și Ministerul Afacerilor Externe Român în aceeași zi, la numai câteva ore după incident, propunând ca o comisie mixtă iugoslavo-română să fie imediat constituită cu sarcina de a studia la fața locului și de a stabili circumstanțele în care a fost omorât subofițerul român. MAS și Ambasada RPFI la București au cerut cu aceeași ocazie guvernului român să ia măsuri urgente pentru ca organele de frontieră române să înceteze imediat să tragă asupra teritoriului iugoslav și să pună capăt încercărilor de a duce cu forța cadavrul sus-amintit pe teritoriul român. Pe lângă aceasta, s-a comunicat cu această ocazie Ministerului Afacerilor Externe și Ambasadei române că acest cadavru va fi predat, de autoritățile iugoslave, autorităților române

în schimbul unei adeverințe scrise sau într-un alt mod susceptibil de a confirma din partea României că e vorba de primirea cadavrului subofițerului român care a fost omorât pe teritoriul iugoslav.

MAE al RPR, prin intermediul directorului departamentului său politic, a adus la cunoștința însărcinatului cu afaceri al RPFI la București că subofițerul omorât era un dezertor român și că fusese omorât de grănicerul român. Directorul Departamentului Politic a promis că o comisie se va întocmi în vederea examinării acestui caz. Or, cu toate aceste demersuri întreprinse din partea iugoslavă, soldații români și-au păstrat poziția la locul indicat de-a lungul frontierei în noaptea de 27 spre 28 decembrie 1950 și au lansat în acest timp circa 30 de rachete pe teritoriul iugoslav. Pe altă parte, reprezentanții autorităților de frontieră români au refuzat de a proceda împreună cu reprezentanții iugoslavi la constituirea comisiei mixte propuse și au refuzat chiar să primească cadavrul în schimbul unei adeverințe cerute. În acest fel, toate încercările pozitive ale autorităților iugoslave pentru a se pune capăt, prin încetarea focului din partea românilor, situației create în această parte a frontierei iugoslavo-române prin incidentul precitat și în vederea unei examinări în comun a acestui incident de frontieră, au rămas zadarnice numai din vina autorităților române.

Este evident că guvernul român dorea să evite în acest fel recunoașterea publică a unui fapt deja recunoscut, anume că subofițerul român a fost omorât de grănicerul român pe teritoriul iugoslav. Faptele expuse arată nu numai că guvernul RPR nu dă nici o dovadă de bunăvoință pentru a împiedica organele sale în provocarea incidentelor de frontieră iugoslavo-române și că el nu ține la normalizarea situației la această frontieră, dar că tocmai în conformitate cu politica sa ostilă RPFI, el contribuie ca această situație să se prelungească și să se agraveze.

MAS al RPFI protestează foarte energic împotriva acestui atac armat săvârșit de soldații români asupra grănicerilor iugoslavi și împotriva procedeelor provocatoare susmenționate, precum și împotriva violărilor teritoriului iugoslav comise de organele de frontieră române. În același timp, MAS al RPFI cere ca guvernul român să ia de urgență măsurile necesare pentru a împiedica pe viitor asemenea incidente și provocări ale organelor de frontieră române la frontiera iugoslavo-română.

Belgrad, 6 februarie 1951

Anexa 27

Lista publicațiilor despre Iugoslavia titoistă, apărute în România între 1950–1951, trimisă Ambasadei cehoslovace la București

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 217/Iugoslavia 1951, Nr. 46813 din 27 august 1951

NOTĂ VERBALĂ

Ministerul Afacerilor Externe are onoarea a trimite Ambasadei Republicii Cehoslovace lista lucrărilor despre Iugoslavia titoistă apărute în anii 1950–1951, în Republica Populară Română, cerută de onorata Ambasadă în audiență, în ziua de 8 august a.c.

Ministerul Afacerilor Externe folosește acest prilej pentru a reînnoi Ambasadei Republicii Cehoslovace asigurarea înaltei sale considerațiuni.

LISTA lucrărilor în legătură cu Iugoslavia (Tito)

<u>1950</u>

În limba română		
Editura P.M.R.		*Nota guvernului sovietic adresată guvernului iugoslav*
"		*Comunicatul și rezoluția Bir. Inf. Asupra situația din P.C.I.*
"	Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca	*Trădarea principiilor marxismului revoluționar*
"	I. Chișinevschi	*Gőbelsii iugoslavi în slujba ațâțătorilor la război*
"		*Lupta împotriva bandei de spioni ai lui Tito*
"	T. Jivcov	*Clica fascistă a lui Tito, ațâțătoare la război în Balcani*
"	M. Farkas	*Armata iugoslavă în mâinile imperialiștilor anglo-americani*
"		*Tito – dușmanul țărănimii muncitoare*
"		*Lupta împotriva fasciștilor titoiști, o sarcină a tuturor oamenilor cinstiți*
"		*Banda fascistă a lui Tito jefuiește țărănimea muncitoare în folosul chiaburilor și imperialiștilor*
"		*Tito, dușman de moarte al păcii și socialismului*
Editura de Stat	H. Liman	*Tito, mareșalul ienicerilor*
Editura Tineret	A. Mirodan	*Tito, dușmanul de moarte al tineretului iugoslav*
"	N. Minei	*Țara în care copiii nu râd*
Editura C. Rusă	colectiv	*Iugoslavia sub dominația clicii fasciste*

Editura C.G.M.		*Clica titofascistă a vândut interesele oamenilor muncii din Iugoslavia imperialismului american*
″	A. Adraguței	*Conducătorii fasciști ai sindicatelor iugoslave, unelte mârșave ale imperialismului americano-englez*
În limba sârbă		
E.S.P.L.A.	Antologie	*Pentru pace împotriva lui Tito,* ed. I
Editura de Stat	colectiv	*Clica de asasini și spioni de la Belgrad*
Ed. Cartea Rusă		*Iugoslavia sub dominația clicii fasciste*
În limba germană		
Ed. P.M.R.	I. Chișinevschi	*Gőbelsii iugoslavi în slujba ațâțătorilor la război*
″	T. Jivcov	*Lupta contra bandei lui Tito*
″		*Banda fascistă a lui Tito jefuiește țărănimea muncitoare*
Ed. C.G.M.	A. Adraguței	*Conducătorii fasciști ai sindicatelor iugoslave, unelte mârșave ale imperialismului americano-englez*
″	colectiv	*Clica titofascistă a vândut interesele oamenilor muncii din Iugoslavia imperialismului american*
În limba maghiară		
Editura P.M.R.	I. Chișinevschi	*Gőbelsii iugoslavi în slujba imperialiștilor*
″		*Lupta împotriva bandei de spioni a lui Tito*
″	T. Jivcov	*Clica fascistă a lui Tito ațâțătoare la un nou război în Balcani*
″		*Banda de fasciști a lui Tito jefuiește țărănimea muncitoare*
″	M. Farkas	*Armata iugoslavă în mâinile ațâțătorilor imperialiști anglo-americani*
″		*Lupta împotriva fasciștilor titoiști, o sarcină a tuturor oamenilor cinstiți*
Ed. C.G.M.	colectiv	*Clica titofascistă a vândut interesele oamenilor muncii din Iugoslavia imperialismului american*
″	A. Adraguței	*Conducătorii fasciști ai sindicatelor iugoslave, unelte mârșave ale imperialismului americano-englez*

1951

În limba română		
Editura P.M.R.		*Partidul comunist din Iugoslavia în mâna unor spioni și asasini*
Cartea Rusă	Chirsanov	*Poporul iugoslav sub puterea lefegiilor fasciști ai imperialismului american*
Ed. de Stat	N. Minei	*Popoarele iugoslave luptă pentru pace*
Ed. Tineret		*Tineretul iugoslav luptă împotriva clicii titoiste, pentru pace, pentru viață*
E.S.P.L.A.	Al. Jar	*La borna 203*
În limba sârbă		
Editura P.M.R.		*Banda fascistă a lui Tito jefuiește țărănimea muncitoare în folosul chiaburilor*

"		*Partidul comunist din Iugoslavia în mâinile unor asasini și spioni*
Ed. de Stat	N. Minei	*Popoarele iugoslave luptă pentru pace*
Cartea Rusă	Chirsanov	*Poporul iugoslav sub puterea lefegiilor fasciști ai imperialismului american*
E.S.P.L.A.		*Pentru pace împotriva lui Tito (antologie versuri)*
Ed. Tineret	N. Minei	*Țara în care copiii nu râd*
În limba germană		
Cartea Rusă	Chirsanov	*Poporul iugoslav sub puterea lefegiilor fasciști ai imperialismului american*
Editura C.G.M.		*Înrobirea economică a Iugoslaviei de către imperialiștii anglo-americani*
Ed. de Stat	N. Minei	*Popoarele iugoslave luptă pentru pace*
În limba maghiară		
Cartea Rusă	Chirsanov	*Poporul iugoslav sub puterea lefegiilor fasciști ai imperialismului american*
Ed. de Stat	H. Liman	*Tito, mareșalul ienicerilor*
Ed. de Stat	N. Minei	*Popoarele iugoslave luptă pentru pace*
Editura C.G.M.		*Înrobirea economică a Iugoslaviei de către imperialiștii anglo-americani*
În limba ucrainiană		
Cartea Rusă	Chirsanov	*Poporul iugoslav sub puterea lefegiilor fasciști ai imperialismului american*

Anexa 28

Notă trimisă de Ministerul Afacerilor Externe al României către Ministerul Afacerilor Externe al Iugoslaviei cu privire la încălcările Convenției Dunării din 1948

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 215/1951, Iugoslavia, Nr. 050626 din 4 septembrie 1951

NOTĂ

La 17 august a.c. Guvernul iugoslav a adresat o Notă Comisiei Dunării, în care anunță că Iugoslavia nu acceptă și nu va aplica prevederile „Dispozițiunilor fundamentale relative la navigația pe Dunăre".

Dispozițiile fundamentale au fost adoptate de Comisia Dunării în sesiunea IV-a, fiind votate în unanimitate de cei cinci membrii prezenți. Nu au fost prezenți toți membrii deoarece reprezentantul Iugoslaviei – după ce în tot timpul discuției pe articole a căutat prin diverse șicane să împiedice adoptarea unui text clar – la 3 iunie a părăsit lucrările sesiunii și nu a mai participat la votul final al textului.

Art. 8. pct. f. din Convenția Dunării din 1948, prevede că intră în atribuțiunile Comisiunii Dunării,

„de a fixa, ținând seama de condițiile specifice ale fiecărui sector, dispozițiunile fundamentale relative la navigația pe Dunăre, inclusiv cele ale Serviciului de pilotaj".

iar art. 11 și 12 prevăd:

„Art. 11. Hotărârile Comisiunii sunt luate cu majoritatea voturilor membrilor prezenți, cu excepția cazurilor prevăzute special prin prezenta Convenție. Quorumul Comisiunii este de cinci membrii:

„Art. 12. Hotărârile Comisiunii cu privire la chestiunile prevăzute în paragrafele b, c, f, g ale art. 8 trebuie luate cu majoritatea voturilor tuturor membrilor, fără totuși a se majora statul pe teritoriul căruia lucrările trebuie executate.

Aceleași prevederi sunt repetate și în art. 4 și 21 din Regulile de procedură ale Comisiunii Dunării.

În consecință, atitudinea adoptată de Guvernul iugoslav constituie o încălcare a Convenției întrucât Dispozițiile fundamentale au fost adoptate de către Comisie în conformitate cu toate prevederile convenționale, devenind astfel obligatorii pentru toate statele membre. Această atitudine ultimă este o încercare de a-și impune voința sa întregii Comisiuni, o atitudine contrară în totul spiritului în care colaborează celelalte state membre. Ea este de asemenea și o încercare de a-și acoperi viitoarele acte samavolnice, căutând să dea de pe acum o bază reglementărilor abuzive ale Iugoslaviei, referitoare la navigația pe Dunăre.

Iugoslavii susțin că Dispozițiile fundamentale constituie o „tentativă de a revizui în mod ilicit prevederile Convenției „deoarece în preambul se vorbește de Administrația

fluvială specială a sectorului Gonyu-Rajka, în timp ce Convenția vorbește doar de sectorul Babcikovo-Gonyu care este de două ori mai scurt decât cel creat de Comisie și menționat în Preambul.

Pentru sectoarele Porțile de Fier și Dunărea de Jos (Sulina) despre care era cunoscut că necesită lucrări permanente de întreținere, Convenția a hotărât că se vor înființa Administrații speciale. Pentru sectorul Gabcikovo-Gonyu, Conferința de la Belgrad nu a avut elemente suficiente pentru a hotărî atunci înființarea unei Administrații și de aceea în Anexa II a Convenției s-a dat sarcină Comisiei Dunării să facă ulterior cercetări și să hotărască dacă e cazul a se în ființa o Administrație specială „pentru a menține acest sector în bună stare de navigație".

În împlinirea acestor prevederi, Comisia Dunării discută atât la sesiunea a II-a cât și la sesiunea a III-a rapoartele experților cehi și unguri și ale tehnicienilor Comisiei. Toate rapoartele conchideau că pentru a se putea ajunge cu adevărat la o ameliorare a navigației în acest sector, este necesar ca lucrările pentru curățarea sectorului Gabcikovo-Gonyu trebuie să înceapă concomitent cu lucrările în amonte de Gabcikovo, adică să se atace cauza și anume malurile dinspre Rajka de unde se produc aluviunile care ridică patul fluviului și stânjenesc navigația. Propunerile experților au fost adoptate de Comisiune la 12 decembrie 1950 cu 5 voturi contra 1 (Iugoslavia). Desigur că hotărârea Comisiunii este în totul în spiritul Convenției Dunării a cărui scop este să ușureze navigația. Comisia nu putea să interpreteze mecanic, ad litera, unele mențiuni care în nici un caz nu au fost făcute în vederea îngreunării navigației. De altfel, mențiunea sectorului Rajka-Gonyu în Preambul se bazează, așa cum am arătat, pe o hotărâre mai veche – definitivă și obligatorie – a Comisiei Dunării și care corespunde în totul intereselor tuturor statelor navigante.

Nota iugoslavă mai invocă și faptul că Dispozițiile fundamentale nu ar asigura competența fiecărui stat riveran asupra reglementării și controlării porturilor și malurilor de pe teritoriul său.

Această afirmație este fără temei. Atât Convenția Dunării cât și Dispozițiile fundamentale apără dreptul statelor riverane de a reglementa și controla navigația pe sectoarele lor de fluviu. Art. 24. din Convenție prevede:

„Bastimentele navigând pe Dunăre au dreptul, cu condiția de a se conforma regulilor stabilite de către statele dunărene respective, să intre în porturi, să procedeze acolo la operațiuni de încărcare și de descărcare ...".

Art. 2. din Dispozițiile fundamentale prevede de asemenea obligația navigatorilor de a se conforma reglementărilor statelor riverane:

„Căpitanii și patronii vaselor navigând pe Dunăre se conformează regulilor de navigație stabilite de statele dunărene și de către Administrațiile fluviale speciale".

La art. 1 al Dispozițiilor fundamentale care – reproducând art. 2 al Convenției Dunării – prevede că Dispozițiile fundamentale se aplică pe partea navigabilă a Dunării dintre Ulm și Marea Neagră, iugoslavii propuneau să se adauge la text că Dispozițiile fundamentale se aplică „fără prejudiciul prescripțiilor editate de statele riverane" referitoare la porturile și

malurile lor, adică o repetare a prevederilor art. 24 din Convenție. La art. 2 din Dispozițiile fundamentale (citat mai sus) iugoslavii au cerut să se menționeze că navigatorii trebuie să se conformeze „cu strictețe" regulilor statelor riverane. Ambele amendamente ale iugoslavilor au fost respinse de Comisiune fiind socotite superflue față de prevederile clare existente.

Iugoslavii mai invocă faptul că majoritatea comisiunii a respins cererea lor de a se suprima art. 5 din Dispozițiile fundamentale care prevede că vasele de pe Dunăre au prioritate de trecere asupra vaselor care vin de pe afluenți. În Notă se susține că această reglementare ar aduce prejudicii navigației și intereselor economice ale Iugoslaviei întrucât navigația iugoslavă pe afluenți este „larg utilizată" și s-ar pierde mult timp așteptând trecerea vaselor de pe șenalul Dunării.

Adoptarea art 5, bazat pe experiența navigației în trecut, aduce o îmbunătățire condițiilor de navigație în punctele unde pericolul de abordaje este deosebit și anume la gura afluenților și a canalelor de acces în Dunăre. Este o prevedere generală, valabilă pentru toate statele și care folosește tuturor navigatorilor indiferent cărui stat aparțin. Protestul iugoslav nu are nici un temei și el se rezumă doar la o încercare de a impune o excepție în favoarea navigației interioare iugoslave, fără nici un criteriu valabil.

O altă „motivare" pe care o dau iugoslavii în Notă, este aceea că Dispozițiile nu cuprind „prescripții care să confirme dreptul statului riveran de a examina avariile, abordajele și alte infracțiuni comise de bastimente străine, survenite e teritoriul său". Acest lucru – afirmă Nota – este contrar Convenției întrucât limitează suveranitatea statelor riverane și creează condițiuni favorabile imixtiunii.

Argumentarea a mai fost folosită de iugoslavi și la sesiunea a IV-a a Comisiei Dunării. În proiectul luat ca bază a discuțiilor pentru elaborarea Dispozițiilor fundamentale, figurau în art. 79 și 80 prevederi referitoare la competința statelor riverane în cercetarea avariilor survenite în apele lor teritoriale. Discuția din Comisie asupra proiectului, a fost precedată de o discuție pe articole într-un grup de lucru la care au luat parte și iugoslavii. Asupra art.. 79 și 80, grupul de lucru a ajuns la concluzia că ele nu au a figura în Dispozițiile fundamentale ci ele trebuie inserate în celălalt proiect de care se ocupă Comisia și anume „Regulile de supraveghere fluvială pe Dunăre" a cărei materie este mai legată de materia reglementată de cele două articole. Această părere a fost adoptată de grupul de lucru în unanimitate – deci și de iugoslavi – fapt consemnat în raportul grupului de lucru către Comisiune. Când s-a ajuns în Comisiune la discutarea celor două articole, președintele a propus să se voteze propunerea grupului de lucru de a se trece art. 79 și 80 în proiectul regulilor de supraveghere.

Delegația iugoslavă deși a arătat în grupul de lucru că este de acord cu această procedură, a cerut în Comisiune ca materia să fie totuși reglementată în Dispozițiile fundamentale dar sub o altă redactare, propusă de iugoslavi. Explicația pe care a dat-o delegația iugoslavă a fost aceea că în grupul de lucru ea a fost de acord ca articolele să fie suprimate „în redactarea pe care o aveau în proiect", dar că într-o altă redactare ele sunt necesare în

Dispozițiile fundamentale. Argumentația iugoslavă era foarte șubredă, raportul grupului de lucru spunând clar că art. 79 și 80

„sunt excluse de comun acord din proiectul Dispozițiilor fundamentale relative la navigația pe Dunăre și raportate la proiectul regulilor de supraveghere fluvială aplicabile pe Dunăre".

Poziția delegației iugoslave avea însă alte scop. Atunci când comisia a respins cererea iugoslavă de a se trece articolele respective în Dispozițiunile fundamentale, reprezentantul iugoslav s-a ridicat și a ținut un discurs pregătit dinainte, în care cu argumente calomnioase a acuzat comisia că încearcă să impună un proiect contrar „intereselor economice ale statelor riverane și în special ale Iugoslaviei și atinge drepturile sale suverane" și a anunțat retragerea delegației iugoslave din sesiune. Era clar că reprezentantul iugoslav a căutat doar un pretext pentru a putea părăsi lucrările Comisiei. Argumentul invocat astăzi din nou, în Notă, este tot atât de fals, deoarece – așa cum am arătat – Comisia nu a hotărât nici un moment suprimarea prevederilor care fixează competența statelor riverane în cazul avariilor ci a hotărât doar inserarea lor în alt proiect de bază al reglementării navigației, pe care-l elaborează.

Ne-putând aduce vreun argument valabil, iugoslavii recurg și de astă dată la calomniile și deformările devenite atât de obișnuite în Notele lor.

Dispozițiile fundamentale elaborate de Comisia Dunării constituie desigur încă un pas înainte pentru îmbunătățirea condițiilor navigației pe Dunăre. Faptul că Guvernul iugoslav anunță că nu va aplica aceste prevederi este pe linia generală a Guvernului iugoslav, de a căuta prin orice mijloace să împiedice buna desfășurare a navigației și această atitudine constituie o brutală încălcare a Convenției Dunării.

M. Cristian
7 septembrie 1951.

Anexa 29

Notă informativă trimisă de Ambasada României la Belgrad către MAE cu privire la situația cetățenilor de naționalitate română din Iugoslavia

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 200/1951, Iugoslavia, 065425 din 24 noiembrie 1951

TOVARĂȘE MINISTRU,

Am onoarea a Vă înainta, alăturat, un rezumat dintr-un articol apărut într-o revistă, veche, sârbească, „Nova Europa" nr. 15 din 21 mai 1924.

Articolul se ocupă de naționalitatea română din Iugoslavia.

Primiți, Vă rog, Tovarășe Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

ÎNSĂRCINAT CU AFACERI a.i.,
Mihail Petruc-Petcu.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
– Direcția Politică –

REZUMAT

Revista
NOUA EUROPĂ nr. 15
Din 21 mai 1924
„ROMÂNII NOȘTRI"
Articol de Z.P. Popovici.

În locul dintre Rtaj și Dunăre și de la Morava până la Timok s-au stabilit Românii. Ei se află, în consecință, în afară de partea de Nord a Serbiei, în Timok, în două regiuni: Zaječar și Boljevac; pe Morava în regiunile: Paraćin, Despotovac, Recav-Požarevac și în regiunea frontierei.

Pe întreg teritoriul Serbiei populația românească se află în circa 425 locuri, dar români sunt numai în 165 locuri (localități cu populație pur românească):

- în regiunea Timokului sunt 49 sate sârbești și 26 românești;
- în regiunea Moravei sunt 95 sate sârbești și 16 românești;
- în regiunea Pozarevac sunt 193 sate sârbești și 69 românești;
- în regiunea de frontieră sunt 85 sate sârbești și 56 românești;

TOTAL: 422 sate sârbești și 165 românești.

Datele recensământului din 1890, după limba maternă, pe regiuni:

REGIUNEA:	**Sârbi**	**Români**	**Alte naționalități**	**Total**
La frontieră	35.923	52.944	2.705	91.572
Morava	148.890	8.620	2.681	160.191
Pozarevac	146.566	51.913	6.550	205.029
Timok	38.566	29.078	1.920	69.564
Total	369.945	142.555	13.856	526.356

Datele recensământului din 1910, după limba maternă, pe regiuni:

REGIUNEA:	**Sârbi**	**Români**	**Alte naționalități**	**Total**
La frontieră	78.828	38.193	1.121	112.142
Morava	200.211	2.206	1.221	203.638
Pozarevac	233.775	25.092	1.039	259.906
Timok	124.770	23.572	1.196	149.538
Total	631.584	89.063	4.577	725.224

Datele recensământului din 1921, după limba maternă, pe regiuni:

REGIUNEA:	**Sârbi**	**Români**	**Alte naționalități**	**Total**
La frontieră	42.608	62.163	687	105.458
Morava	178.448	4.658	853	183.959
Pozarevac	172.993	44.063	839	217.895
Timok	104.817	28.656	1.575	135.048
Total	498.866	139.540	3.954	626.360

Locuitori cu limba maternă română în 1921 au fost cu 5,37 % mai puțini ca în 1890 și cu 2,09 % mai mult în 1900.

Acest procent al locuitorilor cu limba maternă română este mai mare în 1921, pentru că au intrat și țigani, care se servesc mai ales de limba română.

După limba maternă:

ANII	**Sârbi**	**Români**	**Alte naționalități**	**Total**
1846	817.865	97.215	-	915.080
1859	955.688	122.593	-	1.078.281
1866	1.041.674	127.326	47.348	1.216.348
1884	1.693.373	149.727	58.636	1.901.736
1890	1.955.944	144.914	61.103	2.161.961
1895	2.083.482	160.521	68.481	2.312.484
1900	2.331.107	90.863	70.912	2.492.882
1910	2.778.706	116.468	16.527	2.911.701
1921	2.475.478	142.773	36.827	2.655.078

Locuitorii români împărțiți pe orașe și sate:

Anii	Pe orașe	Procentul	Pe sate	Procentul
1890	6.558	4,53 %	138.356	95,47 %
1895	6.640	4,14 %	153.881	95,86 %
1900	5.113	4,14 %	118.306	95,86 %

Locuitori cu limba maternă română mai sunt în trei regiuni: Bitolja, Bregalnička și Ohrid.

REGIUNEA:	Sârbo-croați	Români	Alte naționalități	Total
Bitolja	134.627	4.309	40.659	179.595
Bregalnička	72.801	1.012	30.647	104.460
Ohrid	48.318	1.658	19.203	69.179

În Banat sunt un mare număr de regiuni cu locuitori de limbă maternă română: Regiunea Alibunar 14.009, Regiunea Vršac 11.722, Regiunea Zrenjanin 10.160, Srpski Itebei 9.664, Regiunea Bela Crkva 7.374, Regiunea Kovačica 5.151, Regiunea Kovin 4.726, în Bačka și Baranja sunt 1.722 români.

REGIUNEA	Sârbi	Români	Alte naționalități	Total
Banat	241.951	72.377	268.212	582.540
Backa Baranja	272.173	1.722	523.978	787.87
TOTAL	514.124	74.099	792.190	1.380.413

Recensământul Regatului Serbiei din anul 1921:

REGIUNEA:	Sârbo-croați	Sloveni	Români	Alte naționalități	Total
SERBIA DE NORD	2.475.478	3.402	142.773	33.425	2.655.078
SERBIA DE SUD	879.784	510	9.056	585.210	1.474.560
MUNTENEGRU	182.682	61	6	17.108	199.857
BOSNIA ȘI HERȚEGOVINA	1.826.173	4.682	1.333	57.742	1.889.930
DALMACIA	612.493	1.155	100	7.681	621.429
H. SLOVENIA	2.445.429	21.847	1.992	270.325	2.739.593
BANAT	241.951	2.200	72.377	266.012	582.540
BACKA BARANJA	272.173	5.749	1.722	518.229	797.873
SLOVENIA	10.721	985.155	39	60.549	1.056.464
TOTAL PE REGAT	8.946.884	1.024.761	229.398	1.816.281	12.017.324

Recensământul Regatului Serbiei din 1921 pe procente:

REGIUNEA:	**Sârbo-croați**	**Sloveni**	**Români**	**Alte naționalități**
SERBIA DE NORD	93,24 %	0,13 %	5,37 %	1,26 %
SERBIA DE SUD	59,66 %	0,04 %	0,61 %	39,69 %
MUNTENEGRU	91,66 %	0,03 %	0,003 %	8,56 %
BOSNIA ȘI HERȚEGOVINA	96,63 %	0,25 %	0,07 %	3,05 %
DALMACIA	98,56 %	0,18 %	0,02 %	1,24 %
H. SLOVENIA	89,26 %	0,80 %	0,07 %	9,87 %
SLOVENIA	1,02 %	93,25 %	0,004 %	7,75%
BANAT	41,53 %	0,38 %	12,43 %	45,66 %
BACKA BARANJA	34,11 %	0,77 %	0,22 %	84,95 %
TOTAL	74,45 %	8,53 %	1,91 %	15,11 %

Anexa 30

Notă informativă cu privire la modalitatea de trimitere a publicațiilor române la Ambasada de la Belgrad și a publicațiilor iugoslave Direcției Presă

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 200/1953, Iugoslavia [fără număr] din ianuarie 1953

Către Direcția Presei,

Avem onoarea a vă comunica următoarele:

Vă înapoiem lista publicațiilor trimisă de dvs. împreună cu ziarele expediate prin poștă, atrăgându-vă atenția ca în viitor să nu mai expediați prin poștă, în afara de presa cerută de noi, nici un fel de liste, tabele, adrese etc. [subliniere pe documentul original], deoarece, după cum știți și dvs., toate acestea sunt controlate de organele respective iugoslave. Trimiterea acestei liste împreună cu presa constituie pentru noi o abatere de la vigilență, care în condițiunile de la Belgrad trebuie să fie permanent trează. Vă rugăm ca în viitor să ne scrieți numai prin curier tot ce veți avea de comunicat.

Răspuns:

București, 13 februarie 1953

Către Ambasada RPR Belgrad,

Referitor la adresele dvs. nr. 320 și 553 din 1953, vă comunicăm următoarele:

Considerăm justă observația dvs. în legătură cu trimiterea listei publicațiilor prin poștă și am luat măsuri ca să preîntâmpinăm în viitor asemenea lipsuri.

[...]

Directorul Presei,

Paul Cornea

Anexa 31

Notă telefonică comunicată de Ministerul Afacerilor Externe al Iugoslaviei Ambasadei României la Belgrad cu privire le reglementarea regimului navigației pe Dunăre, trimisă mai departe Ministerului Afacerilor Externe al României

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 215/1953, Iugoslavia, Nr. 029326 din 13 aprilie 1953

Către,
DIRECȚIA IV POLITICĂ

Vă trimit, alăturat, copia originală a Notei Secretariatului de Stat al Afacerilor Externe Iugoslav nr. 43160 primită la 28 martie 1953.

Traducerea notei a fost transmisă telefonic M.A.E. – ului (Direcția Cabinet) la 30 martie 1953.

Aștept instrucțiunile Dvs. referitoare la această notă: vă rog să binevoiți a-mi comunica dacă nota se consideră primită sau urmează s-o restitui M.A.E.-ului Iugoslav.

ÎNSĂRCINAT CU AFACERI a.i.,
Munteanu Silviu

NOTĂ TELEFONICĂ

Tovarășa Munteanu comunică:

Nr. 43160

Referindu-se la nota Ministerului Afacerilor Externe a R.P.R. nr. 1323 din 28. II. a.c. trimisă Ambasadei Republicii Populare Federative a Iugoslaviei la București Secretariatul de Stat al Afacerilor Externe face cunoscut Ambasadei Republicii Populare Române cele ce urmează:

Guvernul Iugoslaviei inspirându-se din interesele navigației conform principiilor și articulațiilor Convenției relativ la regimul navigației pe Dunăre, în dorința de a pune capăt la situația actuală în Sectorul Porților de Fier, creată numai de atitudinea Organelor Românești și a Delegației Române la Comitetul Provizoriu „girând afacerile" acceptă propunerea ca convorbirile în vederea executării articolului 21 din numita convenție – stabilirea administrației fluviale în Sectorul Porților de Fier – să aibă loc la Tekija și la Orșova în 15 aprilie apropiat.

În acest scop Secretariatul de Stat al Afacerilor Externe comunică că au fost date instrucțiuni Însărcinatului cu afaceri al Republicii Populare Federative al Iugoslaviei la București de a intra în contact cu Reprezentanții respectivi români pentru a fixa detaliile primei întâlniri a celor două Delegații.

Belgrad 28. III. 1953

Anexa 32

Hotărâre, rapoarte, referate, note, informări, planuri, situații privind: probleme legate de zona de frontieră cu Iugoslavia, imigranții iugoslavi, statistica populației după limba maternă la recensământul din 1948, învățământul superior în anul școlar 1954–1955 ș.a.

(extrase)

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale, Arhiva Biroului Politic al CC al PMR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar nr. 15/1953 (204 file)

Cancelaria sectorială
629/6.V.953
Arhiva Biroului Politic
Nr. 223/1954

Raport

asupra îndeplinirii Directivelor CC al PMR din 1950 cu privire la zona de frontieră cu Iugoslavia

După demascarea bandei de trădători de la Belgrad prin Rezoluția Biroului Informativ din 1948, CC al PMR a dat o importanță deosebită muncii organizațiilor noastre de partid, a organizațiilor de masă și de stat din regiunile de frontieră cu Iugoslavia. [...]

CC al PMR a atras atenția asupra primejdiei ce reprezintă pentru patria noastră vecinătatea cu Iugoslavia titoistă pe o întindere de 554 km graniță, care este agravată și prin următoarele:

a) Compoziția multinațională a populației de pe graniță. Pe lângă 37.913 români se află 8 minorități naționale, cu un număr de 170.421 locuitori. Dintre aceștia sunt 31.250 sârbi, cu legături de rudenie și pământ peste graniță, în rândul cărora orice slăbire a muncii politice de masă poate avea un teren favorabil influenței naționalismului burghez și activității dușmănoase a agenților titoiști. În afară de aceștia se află 76.920 germani, care în 1944–1945 au fost total expropriați de bunuri mobile și imobile, fără deosebire de clasă și sunt nemulțumiți de starea lor materială, ceea ce poate constitui o bază favorabilă pentru activitatea dușmanilor republicii.

b) Existența unui număr deosebit de mare de elemente chiabure, foști exploatatori, elemente vrăjmașe, din care un număr însemnat au pătruns în posturi de conducere [...] care prin activitatea lor dușmănoasă de subminare constituie un sprijin direct al agenturii imperialiste titoiste [...]

c) În numeroase organizații de partid din raioanele de graniță, pe baza liniei dușmănoase și contrarevoluționare a grupului de deviatori, în frunte cu A. Pauker, au pătruns în partid în masă elemente legionare, hitleriste, titoiste, carieriste și oportuniste.

[CC a hotărât trimiterea mai multor brigăzi de control formate din activiști de partid și de stat]

[…]

În ultimul timp, provocările titoiste au luat un caracter deosebit de ascuțit. Astfel, titoiștii au înmulțit considerabil încălcările teritoriului nostru, a spațiului nostru aerian, violarea graniței noastre cu focuri de armă, trimiterea de spioni și diversioniști și au intensificat propaganda lor calomnioasă prin megafoane și aruncarea de manifeste, prin care încearcă să creeze o stare de nesiguranță și să submineze încrederea populației în forțele regimului democrat popular, în forțele păcii. […]

Caracteristică este afirmația fostului prim-secretar al comitetului raional de partid din Deta, Magda Nicolae, care a afirmat că demascarea clicii titoiste de la Belgrad nu este o sarcină a comitetului raional de partid, sau afirmația secretarului organizației de bază din comuna Cruceni, Zomloș Iosif, care arătând cu mâna dincolo de graniță, s-a exprimat: „De ce spune partidul că în Iugoslavia nu se construiește socialismul, priviți – se vede steaua roșie și există gospodării colective unde se fac construcții uriașe."

Astfel de cazuri se pot cita multe, din care reiese că într-o serie de organizații de bază sătești, influența ideologiei străine cu nuanțe titoiste s-a imprimat în viața unor organizații de partid. […]

Cancelarie secretariatului
Intrare nr. 630, 6.V.953

Arhiva Biroului Politic al CC al PMR
Nr. 223/1954

Hotărârea

CC al PMR cu privire la întărirea activității organelor de partid, de stat și economice din zona de frontieră cu Iugoslavia titoistă

[…]

Până la data de 15 august 1953, în cele două raioane de graniță vor fi trimiși în munca de prim-secretari ai comitetelor raionale de partid activiști având pregătirea corespunzătoare cu aceea a unui secretar regional de partid.

Aceste cadre vor fi selecționate dintre absolvenții școlilor superioare de partid („Ștefan Gheorghiu" și „A.A. Jdanov"). Până la 25 iulie 1953, secția organelor conducătoare de partid, sindicale și de U.T.M. și Secția de Propagandă și Agitație ale CC al PMR vor prezenta Comitetului Central propunerile corespunzătoare.

Arhiva Biroului Politic al CC al PMR
Nr. 223/7 1954

Informare

Despre situația Partidului din Iugoslavia

Măsurile luate de vârfurile trădătoare ale partidului comunist iugoslav încă din timpul războiului de eliberare 1941–945, prin asasinarea unui număr de 12.000 de comuniști și predarea în mâinile Gestapo-ului a unui număr însemnat de cadre, au fost de altfel numai măsuri pregătitoare pentru definitiva lichidare a partidului ca partid de tip nou. [...]

Compoziția organelor de partid, numărul mare al oamenilor noi intrați în partid, distrugerea aproape în întregime a cadrelor vechi încă în timpul războiului a creat acea situație prin care se explică atitudinea trădătoare a organizațiilor de „partid" față de Rezoluția Biroului Informativ.

Despre curățirea partidului de comuniștii internaționaliști după Rezoluția Biroului Informativ din 1948 nu există date exacte. Cele oficiale, arătate de Rankovici la Congresul al VI-lea în 1952 sunt, fără îndoială, mult micșorate. Rankovici se laudă cu lichidarea informbiroiștilor sancționați prin trimiterea unui număr de 11.128 persoane la muncă „de folos obștesc" – acestea sunt de fapt groaznicele lagăre ale morții Gioli Otok și Sveti Grgur – și 2.572 de condamnări ale unor persoane „neprielnice" regimului.

Moșa Piade [Moše Pijade], la ședința de închidere a „skupštinei" în iulie 1953, a declarat: „În Iugoslavia au fost arestate din 1948 până în 1952 172.000 de persoane, dintre care 140.000 delincvenți politici sau persoane care s-au opus măsurilor economice ale guvernului." [...]

Schimbări organizatorice și statutare

Situația semilegală a partidului iugoslav în care s-a aflat până la Scrisorile Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice și Rezoluția Biroului Informativ, când partidul în întregime a fost dizolvat în Frontul Popular și supus Ministerului de Interne, a fost schimbată formal prin statutul și programul din 1948 când a fost proclamat „principiul" că partidul și organizațiile de partid conduc organizațiile de masă și organele puterii de stat.

Iată câteva declarații ale unor vârfuri titoiste la cel de-al VI-lea „congres", unde vorbesc despre statut și program, din care se vede clar că în 1948 unele prevederi au fost introduse numai pentru a înșela pe membrii de partid și a-i face să creadă că „Comitetul central al partidului comunist iugoslav" nu a „deviat":

„Statutul partidului nostru, care a fost adoptat la cel de-al V-lea congres, în practică noastră în bună parte le-am înlăturat, pentru că a fost în general o copie a statutului PC (bolșevic) al Uniunii Sovietice, adoptat la cel de-al XVIII-lea congres." (Rankovici)

„Imediat după congres a fost clar că statutul în practică trebuie să fie schimbat." (Kreacici, președintele comisiei de revizie)

„De acest program nu trebuie să ne ținem, nu ne-am putut ține și nici n-o să ne ținem." (Djilas)

La „congresul” al VI-lea au fost introduse principiile „socialismului democratic”, în fond principiile negării drepturilor organizațiilor de partid în cadrul fabricilor, organizațiilor de masă și Instituțiilor de stat.

„Uniunea comuniștilor trebuie să fie numai o parte a Uniunii Socialiste.” (Kardelj)

„Slăbiciunea Frontului Popular a constat în faptul că organele Frontului Popular au condus în general organizațiile frontului și se simțeau mai puțin ca o uniune în care sunt încadrate și alte organizații.” (Stambolici)

Iar Tito, la cel de-al VI.lea „congres” a declarat că „funcțiunile conducătoare care rămân organizațiilor Uniunii comuniștilor sunt în măsura în care comuniștii își dovedesc capacități corespunzătoare pentru a conduce.”

După noul statut se fixează clar că partidul nu mai este forța conducătoare în țară:

- se desființează stagiul de candidat;
- membrii noi sunt primiți fără confirmarea organelor superioare;

După noul statut, primirea se face fără nici un fel de recomandare scrisă, ci numai pe baza unei recomandări verbale a unui membru de partid sau a unuia fără de partid;

- organizațiile așa-zisei „uniuni a comuniștilor” se înființează mai ales pe principiul teritorial – străzi, sectoare, cartiere;
- membrii de rând ai partidului n-au nici un fel de drept de a participa activ în munca fabricilor, instituțiilor și intreprinderilor;
- activitatea „organizațiilor de bază” este publică, hotărârile se iau în ședințe unde participă și oameni care nu sunt membri de partid;
- pentru a deveni conducători de partid nu e nevoie de nici un fel de stagiu de partid;

În rezoluția celui de-al VI-lea „congres” al partidului titoist se spune: „Uniunea Comuniștilor nu este și nu poate fi în activitatea sa conducătorul operativ, direct și acela care dă ordine în economie, nici în viața socială.”

Arhiva Biroului Politic al CC al PMR
Nr. 223/14 1954

Tabel statistic

- Populația sârbă este de 49.800, din care 32.895 în regiunea Timișoara și 12.000 în regiunea Arad, marea majoritate fiind în raionul Moldova Nouă, care reprezintă 27% din populație, Deta 7%, Timișoara 4%. Raionul Sînnicolaul Mare (regiunea Arad) 8%.
- Numărul deputaților în sfaturile populare este de 385 din care 112 fac parte din comitetele executive ale sfaturilor populare.
- În Marea Adunare Națională este un singur deputat croat, Podoabă Milan.

Arhiva Biroului Politic al CC al PMR
Fila 18

Regiunea Timișoara

Total locuitori	**851.000**
Români	580.000
Unguri	88.000
Germani	103.000
Sârbi	30.000
Cehoslovaci	10.000
Bulgari	7.000
Ucrainieni	4.500

Anexa 33

Notă de convorbire între reprezentantul Ambasadei iugoslave la București și C. Franțescu privind venirea unei delegații iugoslave cu scopul discutării și rezolvării „problemelor privind navigația pe Dunăre"

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 215/1954, Iugoslavia, Nr. 024983 din 5 aprilie 1954

NOTĂ DE CONVORBIRE

Între Stevan Soci, Însărcinatul cu Afaceri a.i.
al Ambasadei R.F.P. Iugoslavia și tov. C. Franțescu

A asistat tov. Popescu Ivanciu de la D.R. III. 5 aprilie 1954 orele 11.00

Stevan Soci mi-a înmânat un aide-memoire, privind sosirea unei delegații a Navigației Fluviale Iugoslave:

– Delegația a sosit la București la 4 aprilie a.c.

– Componența delegației: Gugic Ivan, directorul întreprinderii, președinte; Milic Sava și Ljubinovic Ljubomir, membrii.

– Scopul venirii delegației: rezolvarea unor probleme, privind navigația pe Dunăre, în primul rând posibilitatea de folosire a instalațiilor portuare de transbordare.

Stevan Soci a rugat Ministerul de Externe să comunice Ambasadei autoritatea română competentă cu care delegația iugoslavă, urmează să intre în contact, precum și data și ora când poate avea loc prima întâlnire. El a rugat ca să se aranjeze prima întâlnire, dacă este posibil, chiar în cursul zilei de azi sau mâine.

Am răspuns că am luat notă de problema pusă și voi transmite răspuns, îndată ce voi fi în măsură.

C. Franțescu

Trimisă la:
Originalul tov. Ministru S. Bughici, informativ
Copie tov. Prim Loc. al Ministrului Gr. Preoteasa, pentru rezoluție
Copie Dr. III, pentru rezolvare
Copie Direcția Protocol

Anexa 34

Comunicat trimis de Ambasada României la Belgrad cu privire la un articol din Borba în care Iugoslavia anunță cooperarea economică cu Birmania, Egipt, Pakistan și India

Sursa: Arhivele Ministerului de Externe, Dosar 215/1954, Iugoslavia, Nr. 024983 din 5 aprilie 1954

Către,
MINISTERUL COMERȚULUI EXTERIOR

În atenția tov. Director I. Măgură –
Vă trimitem alăturat, pentru informarea Dvs., un articol apărut în ziarul Borba din Belgrad din 13. XI. 1954.

DIRECTOR,
Dr. Șerbănescu

Borba – Belgrad, 13 noiembrie 1954

La ședința Comitetului de conducere al Camerei de Comerț Exterior care a avut loc ieri la Belgrad, s-a discutat raportul biroului pentru piețe noi, raport în care s-au arătat posibilitățile pentru lărgirea relațiilor de comerț exterior cu Birmania, Egipt, Pakistan și India.

În Egipt există condițiuni pentru deschiderea unei reprezentanțe și a unui depozit de consignație pentru mașini agricole. De asemenea întreprinderile noastre ar trebui să participe la licitațiile pentru furnizarea de vagoane de persoane de cale ferate.

Există condițiuni pentru a importa din Birmania 5.000 tone de orez. Se fac pregătiri pentru încheierea unui acord de plăți cu Birmania. Camera va mai depune eforturi și pentru angajarea câtorva întreprinderi iugoslave pentru eventuale proiectare de fabrici, de material electric și de sârmă.

Există perspective ca întreprinderile noastre să participe la lucrări mai mari de investiții în Pakistan, deși pentru moment nu s-a realizat din aceasta nimic.

Discursuri Tito și documente edite de arhivă din Iugoslavia

Cercetarea de arhivă s-a centrat pe colecții de documente edite publicate în Serbia, pentru poziția Iugoslaviei (menționăm că accesul la Arhivele din Belgrad ne-a fost îngreunat de faptul că documentele nu au fost indexate și catalogate pentru perioada de interes pentru noi).

Am apelat la traduceri autorizate din sârbo-croată pentru documentele edite din Iugoslavia, iar în ceea ce privește studierea articolelor din *Borba,* am utilizat versiunea în limba engleză a acestora furnizate de centrele de traducere occidentale din perioada Războiului Rece (precum *Joint Translation Service*). Documentele edite prezentate în continuare reprezintă extrase din două volume preluate din Novi Sad (în timpul unei cercetări de teren realizată în anul 2004), și anume *Tito U Skupštini Socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978 și *White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia,* Beograd: Ministry of Foreign Affairs of the Federal People's Republic of Yugoslavia, 1951.

Anexa 1

Ekspose na trećem Zasedanju AVNOJ-A (8 avgust 1945)

Discurs în cadrul celei de-a treia ședințe AVNOJ-A (CAENI) (8 august 1945)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, pp. 27–28.

[...] Astfel, Comitetul național precum și guvernul unic au încercat și încearcă ca relațiile noastre cu aliații să fie și mai bune. Ba mai mult, în interesul eliminării a tot ce era negativ în politica externă a țării noastre din trecut, am reușit cu greu să întindem o mâna spășită țărilor vecine care au fost implicate în război împotriva noastră de partea profasciștilor, a cercurilor care conduceau acele țări. Încă de toamna trecută, la o întâlnire la Craiova, am ajuns la o înțelegere cu reprezentanții Bulgariei despre prietenie, solidaritate, colaborare și conducerea împreună a războiului împotriva Germaniei. Acest prim pas a dat naștere la un rezultat bun, ceea ce este admis cu multă simpatie și de poporul nostru și de cel bulgar. Bulgaria Frontului Patriei, din proprie inițiativă, a început să ne ajute sub diverse forme, deși ea însăși se afla într-o situație economică destul de grea. Iar armata bulgară, *armija,* a eliberat Macedonia împreună cu armata noastră. Toate acestea leagă strâns solidaritatea celor două țari și elimină acea distanță pe care au creat-o conducătorii reacționari ai Bulgariei și Iugoslaviei în mod artificial acum mult timp. Azi avem deja relații diplomatice normale și o colaborare economică și culturală cu Bulgaria Frontului Patriei. Ba mai mult, astăzi acele relații sunt de o așa natură că popoarele celor două țări pot privi liniștite la un viitor mai fericit, sigure de realizarea aspirațiilor vechi de secole.

Lupta comună și suferința poporului albanez și a poporului nostru, pentru libertatea sa au legat strâns cele două țări. Relațiile Iugoslaviei și Albaniei sunt foarte cordiale și toate încercările diferiților dușmani ca să perturbe aceste relații au eșuat. Noi am recunoscut primii guvernul democratic albanez, stabilind cu el relații diplomatice normale. Țările noastre colaborează în domeniul economic și cultural. De la cotropitorii țării albaneze devastate, poporul albanez sărăcit a câștigat prin jertfele sale și prin contribuția la luptă o simpatie mai mare și fiecare ajutor pe care popoarele noastre i-l pot întinde, chiar dacă unele uniuni albaneze după eliberare s-au alăturat armatei noastre și au luptat împreună pentru alungarea cotropitorilor din Muntenegru și Sandžak. Această luptă comună a creat niște relații indestructibile între Albania Democratică și Federația Democratică a Iugoslaviei.

Cel mai însemnat act de politică externă în istoria noii Iugoslavii este săvârșit pe 11 aprilie 1945, la Moscova prin semnarea Tratatului de ajutor reciproc, de prietenie, de colaborare economică și culturală cu Uniunea Sovietică. Acest mare fapt istoric a fost salutat cu entuziasm de către toate popoarele noastre. La acest act au lucrat timp îndelungat toate popoarele noastre. Dar abia acum, la 26 de ani de la nașterea vechii Iugoslavii, abia

după această mare catastrofă care i s-a întâmplat țării noastre în anul 1941, abia după ce popoarele Iugoslaviei și-au luat soarta în propriile mâini în lupta de eliberare și i-au înlăturat pe toți cei care au obstrucționat apropierea de poporul sovietic frățesc – abia după ce toate acestea sunt în sfârșit realizate, aspirațiile de secole ale popoarelor noastre pot fi îndeplinite și se creează o legătură indestructibilă stabilită cu Uniunea Sovietică, care va fi garanția siguranței noastre și un mare folos pentru dezvoltarea țării noastre.

În ceea ce privește Polonia, Iugoslavia a fost una dintre primele țări care a salutat guvernul democratic interimar al Poloniei și a stabilit cu el relații normale. Acest act al guvernului nostru a fost primit cu bucurie de popor, fiindcă el vrea să trăiască cu poporul înfrățit polonez, a cărui soartă a fost asemănătoare cu a poporului nostru, în cele mai bune relații și în colaborare frățească.

Cu frații noștri din Cehoslovacia, relațiile nu au suferit nici un fel de schimbări esențiale. Din nou s-au normalizat prin eliberarea Cehoslovaciei și se vor întări și adânci și mai mult în folosul ambelor țări. Acum se lucrează la reconstruirea colaborării economice și culturale cu frații noștri din Cehoslovacia, față de care poporul nostru nutrește simpatii profunde.

În ce-i privește pe aliații noștri importanți America și Marea Britanie, cu ei țara noastră are de asemenea relații diplomatice normale. Cred că exprim gândurile voastre ale tuturor, dacă spun că dorim și ne vom strădui ca legătura cu aceste două mari țări și colaborarea noastră să fie la fel de strânsă pe timp de pace precum a fost în război. Mai mult decât atât, ne dorim să fie și mai cordiale. Niște elemente reacționare din țările învingătoare încearcă să provoace prin intermediul calomniilor o proastă dispoziție a aliaților noștri față de Iugoslavia. Suferințele, jertfele și contribuția popoarelor Iugoslaviei, sunt atât de mari că la bază acesteia credem profund că cererile noastre îndreptățite nu vor fi respinse la Conferința de pace.

Cu Franța cea liberă, guvernul nostru stabilește acum relații diplomatice normale. Nimic nu stă în cale ca între poporul francez iubitor de libertate și popoarele Iugoslaviei să se stabilească relațiile cele mai prietenoase, o colaborare economică și culturală benefică pentru ambele țări.

Cu țările vecine România și Ungaria, care au acum guverne democratice, am stabilit deja relații sigure și benefice, care se vor dezvolta în timp. Atitudinea liniștită și prietenească a Iugoslaviei față de popoarele acestor țări care au fost implicate în război de partea Germaniei împotriva voinței lor, este primită cu bucurie în aceste țări vecine și se realizează premisele pentru relații care vor reprezenta o garanție de durată că nu se va mai repeta istoria tristă din vremurile trecute.

Așadar, pe perioada a 20 de luni, cu sacrificii uriașe, sunt îndeplinite rezultate frumoase atât pe câmpul de luptă cât și pe cel al reconstrucției țării noastre. Cel mai mare și mai greu exercițiu l-a efectuat celebra noastră armata care cu prețul unor jertfe uriașe a tot încercat să se elibereze ca în final să reușească, cu ajutorul material al aliaților noștri și cu ajutorul militar și material al Armatei Roșii.

În domeniul organizării și întăririi puterilor poporului, s-au realizat succese mari, deși mai există multe slăbiciuni. În special dacă se ia în considerare perioada foarte scurtă de când țara noastră este complet liberă.

În ceea ce privește organizarea și funcționarea aparatului de stat, de asemenea sunt multe de făcut, totuși multe încă nu „merg ca unse", având nevoie să fie corectate.

În ceea ce privește reconstrucția țării noastre s-au realizat așa de multe succese încât ni se dezvăluie cea mai optimistă perspectivă pentru construcția îndepărtată.

În ceea ce privește relațiile țării noastre cu alte state, stăm astăzi mult mai bine decât a stat vreodată vechea Iugoslavie. Mulțumită jertfelor pe care le-au dat popoarele noastre pentru lucrul comun la victoria în fața dușmanului, avem mai mulți prieteni în lume decât a avut vreodată țara noastră.

Țara noastră, deși a ieșit devastată din acest război și sărăcită material, a ieșit în același timp renăscută spiritual, pregătită pentru cele mai mari sacrificii materiale. A apărut, printr-o cooperare liniștită și unită, noua Iugoslavie Federativă Democratică.

Și la sfârșit, jertfele nemăsurate și suferințele poporului nostru în cursul acestui război sunt răscumpărate de cele mai mari dorințe pe care le-a avut vreodată: distrugerea planului diabolic al cotropitorilor și al trădătorilor de țară, cu inducerea unei antipatii reciproce care să prevină realizarea unei Iugoslavii mai puternice; crearea solidarității indestructibile și unității popoarelor Iugoslaviei; crearea puterii poporului, care este garanția unei ordini sociale de drept și a democrației; înfăptuirea unei comunități mai puternice a popoarelor libere ale Iugoslaviei.

(A treia sesiune a Consiliului Anti-Fascist de Eliberare Națională a Iugoslaviei și sesiunea Adunării Naționale Interimare, (7–26. VIII. 1945). Notițe stenografice Belgrad, 50–59.)

Anexa 2

Ostavka Vlade FNRJ (Federativne Narodne Republike Jugoslavije) (31 januar 1946)

Abdicarea armatei Republicii Socialiste Federative Iugoslavia (RSFI) (31 ianuarie 1946)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, p. 8.

ABDICAREA ARMATEI REPULICII
SOCIALISTE FEDERATIVE IUGOSLAVIA (RSFI)

PREZIDIULUI ADUNĂRII NAȚIONALE
A REPULICII SOCIALISTE FEDERATIVE IUGOSLAVIA

Ca urmare a faptului că Adunarea Constitutivă a promulgat o nouă Constituție, consider că este de datoria mea să mă adresez Guvernului Federal pentru a se duce imediat la îndeplinire prevederea menționată la capitolul VIII din Constituție, unde se face referire la organele din Administrația de Stat.

Îmi exprim recunoștința atât în numele meu cât și în numele tuturor membrilor Guvernului pentru încrederea arătată de către Adunarea Constitutivă la data de 1 decembrie 1945, confirmată de către îndeplinirea îndatoririlor acesteia până în acest mare moment istoric când țara noastră a dobândit o adevărată Constituție democrată.

31 ianuarie 1946

Președintele Consiliului ministerial,
Ministrul Apărării Naționale
și reprezentantul Ministrului de Externe
Mareșalul Iugoslaviei
Josip Broz Tito

Prima adunare extraordinară a Adunării Naționale RSFI
(31. I. – 4. II. 1946), Notițe stenografice – Belgrad, 1946, 3–4

Anexa 3

Ekspose o Politici Vlade FNRJ (1 februar 1946)

Discurs despre politica Guvernului RSFI (1 februarie 1946)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, p. 4.

[...]

În politica externă noul Guvern va urma aceeași cale ca și Guvernul de până acum. Unul dintre cei mai puternici factori ai independenței și dezvoltării noastre în pace este reprezentat de legătura de necontestat dintre țara noastră și Republica Sovietică. Colaborarea economică, politică și culturală cu URSS-ul are nenumărate beneficii pentru țara noastră. Această colaborare are de asemenea și beneficii majore pentru pacea și siguranța lumii. Într-o manieră asemănătoare se dezvoltă legăturile noastre cu Polonia și Cehoslovacia. Cu aceste țări avem deja o colaborare economică, politică și culturală foarte strânsă. Iugoslavia a încheiat cu ambele țări contracte comerciale care vor aduce mari beneficii ambelor părți. Cele mai bune relații le avem cu Bulgaria și Albania. Doar condițiile în care se află acum frații noștri din Bulgaria împiedică colaborarea completă din punct de vedere economic și politic între țările noastre. Ei bine, vina nu este nici a Bulgariei aflate într-o situație delicată și nici a Iugoslaviei. Dorința noastră este ca Bulgaria să depășească cât mai repede aceste greutăți, față de care poate conta întotdeauna pe sprijinul nostru. Ne dorim ca ambele țări să se poată dedica dezvoltării și colaborării fără să fie deranjate.

De tânăra noastră vecină Republica Albaneză ne leagă lupta împotriva acelorași asupritori, lupta și încercările comune. De aceea, popoarele iugoslave nu sunt indiferente față de poporul albanez. A fost apreciată contribuția Albaniei în război de partea Națiunilor Unite pentru păstrarea independenței și integrității. Cred că toate popoarele noastre împărtășesc același punct de vedere. Guvernul se va strădui să întărească și să strângă legăturile economice, politice și culturale cu poporul albanez. Această colaborare nu este doar în beneficiul ambelor țări, dar reprezintă și o garanție a păcii din Balcani.

În ultimul timp s-au îmbunătățit și relațiile cu Grecia. Guvernul va lucra și în continuare la îmbunătățirea acestor relații. Astfel se vor elimina motivele pentru care relațiile noastre s-ar fi putut deteriora și se va îmbunătăți colaborarea. Credem că și Guvernul grec are aceeași viziune asupra lucrurilor, pentru că nu este vorba doar de interesul țărilor noastre, dar și de pacea lumii în general.

Cu vecinii din România relațiile sunt bune și normale. Între țările noastre există o colaborare economică și avem cele mai bune perspective pentru o colaborare și mai strânsă în viitor, de îndată ce România democrată va depăși greutățile cu care se confruntă și care sunt asemănătoare celor din Bulgaria.

Până acum, țara noastră a dovedit că vrea să aibă relații bune cu vecinii din Ungaria. Prima dovadă a fost atunci când am întins mâna păcii și, cu generozitate, am trecut peste problemele din trecut în interesul păcii și bunelor relații. Considerăm că Guvernul maghiar nu împărtășește gândurile elementelor reacționare din Ungaria care poartă întreaga responsabilitate pentru faptele rele săvârșite în perioada ocupației din Bačka, Međimurje și Prekomurje, și care astăzi, încurajate de anumite cercuri reacționare internaționale, își arată din nou dorințele imperialiste față de unele țări vecine, și în special față de Iugoslavia. Se înțelege că aceste persoane dăunează doar Ungariei deoarece slăbesc încrederea popoarelor vecine față de ea. De aceea, nu depinde de noi cum se vor dezvolta în viitor relațiile noastre, ci doar de Ungaria. (*Aplauze.*)

Guvernul va lucra în continuare la întărirea și strângerea relațiilor cu toți ceilalți colaboratori și nu numai. Ne gândim în primul rând la încheierea unor contracte comerciale cu țări de la care putem obține cât mai mult pentru înnoirea țării. Ținând cont de interesele propriei țări, Guvernul va rezolva problemele economice care încă există în țara noastră și de care sunt interesate diverse alianțe și țări independente.

Anexa 4

Ekspose o Spoljnoj Politici Vlade FNRJ (1 april 1946)

Discurs despre politica externă a Guvernului RSFI (1 aprilie 1946)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, p. 3.

[...] Între poporul francez și popoarele RSFI există legături vechi de prietenie, întemeiate pe lupta comună din timpul primului și celui de-al doilea război mondial, și pe legăturile culturale care au existat dintotdeauna între țările noastre. Guvernul nostru își dorește să aibă cele mai strânse și mai prietenoase legături cu poporul francez pe plan politic, economic și cultural (*aplauze puternice și lungi*) dar, din păcate, trebuie să spunem că în ultimul timp nici Guvernul francez și nici reprezentanții Franței din Comitetul Națiunilor Unite nu arată înțelegere față de Iugoslavia. Trebuie să subliniez faptul că atitudinea față de niște aspecte atât de sensibile ale Iugoslaviei nu este în conformitate cu trecutul, cu colaborarea trecută și cu lupta comună împotriva acelorași dușmani. Eu cred că vor fi depășite și aceste neînțelegeri și că Iugoslavia și Franța vor colabora din nou.

Cu România relațiile sunt bune. Relațiile diplomatice au fost reluate odată cu sosirea ambasadorului român în țara noastră. Există o activitate economică intensă, ceea ce reprezintă o garanție a faptului că relațiile cu România vor fi și în continuare dintre cele mai bune. (*Aprobare zgomotoasă.*)

Iugoslavia observă cu simpatie încercările Guvernului maghiar de a stabili cele mai bune relații cu țara noastră, pentru că și noi ne dorim ca între țările noastre vecine să existe o strânsă colaborare pe toate planurile.

Relațiile noastre cu Grecia sunt normale, dar țara noastră urmărește cu atenție procesul care are loc acolo. Ar fi extrem de benefic pentru pacea și colaborarea popoarelor din Balcani dacă Grecia ar depăși cât mai repede această criză și dacă poporul grec ar putea să trăiască în democrația pe care și-a câștigat-o prin numeroase victime și greutăți. (*Aplauze puternice.*)

Țara noastră a primit până acum de la ONU un mare ajutor, chiar în perioada cea mai grea, pentru hrănirea populației, deoarece în urma războiului și a secetei de anul trecut multe zone au rămas fără hrană. De asemenea, ajutorul ONU a fost foarte benefic pentru refacerea țării noastre. Ajutorul ONU este și de acum înainte extrem de bine venit, tocmai din motivele menționate mai sus.

O delegație a Iugoslaviei se află acum în Atlantic City la o conferință ONU, în cadrul căreia țara noastră este membră a Comitetului Central. Sperăm că rezultatele acestei conferințe vor fi de bun augur pentru Iugoslavia, căci este una dintre cele mai distruse și devastate zone. (*Aplauze.*)

Relațiile cu Albania și Bulgaria sunt dintre cele mai bune. Cu Albania am încheiat un contract comercial și schimbul de bunuri se desfășoară în condiții normale. Indiferent de ostilitatea opoziției Bulgariei față de Iugoslavia, relațiile noastre cu Bulgaria se bazează pe determinarea poporului de a merge pe un drum care să răspundă aspirațiilor lor, frăției care nu poate fi dată la o parte și legăturilor strânse. (*Aprobare generală și aplauze.*)

Relațiile cu marea Republică Sovietică sunt minunate. Atitudinea lor este foarte inimoasă și răspunde în totalitate la greutățile poporului nostru, dorindu-și ca soarta noastră să fie legată de cea a Republicii Sovietice. (*Toată lumea se ridică în picioare și aplaudă îndelung.*) Există o puternică colaborare economică, politică și culturală între țările noastre. Trebuie să subliniez ajutorul enorm, în special ajutorul politic pe care ni-l oferă Guvernul Sovietic față de toate întrebările care vizează interesele țării noastre. Contractul de prietenie și de ajutor dintre Iugoslavia și Republica Sovietică este pus în întregime în aplicare. (*Aplauze puternice.*) De asemenea, și relațiile și colaborarea cu celelalte două țări slave – Polonia și Cehoslovacia, sunt extrem de bune. (*Toată lumea se ridică în picioare și aplaudă puternic.*)

Anexa 5

Ekspose o Spoljnoj Politici Vlade FNRJ (31 mart 1947)

Discurs despre politica externă a Guvernului RSFI (31 martie 1947)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, pp. 77–80.

[…]

Dragi tovarăși și tovarășe!

Aș vrea să vă mai spun câteva cuvinte despre această – aș putea spune chiar – campanie defăimătoare care se conduce acum rău intenționat și foarte tendențios în unele țări occidentale împotriva Iugoslaviei.

Au luat ca țintă grâul. Și vorbesc în presă că în Iugoslavia guvernează o foamete grozavă, că Iugoslavia este amenințată de o catastrofă, că Iugoslavia a exportat grâul său și porumbul – în timp ce poporul moare de foame, că guvernul iugoslav a cerut 200000 de tone de cereale de la America, ba chiar și de la Anglia – că ne amenință cumva o tragedie, că Iugoslavia exportă în străinătate porci, untură și multe altele.

Dualitatea în această campanie, care este strâns legată de declarația unor cercuri oficiale, este clară și se vede că este tendențioasă, că este calculată ca să ne rănească țara. Pe de o parte, refuză să trimită ajutor țării noastre, pe de altă parte – se plâng că țara noastră este îngrozitor de înfometată și că o amenință o catastrofă. *(Râsete în sală.)* Despre ce este vorba?

Guvernul iugoslav, în special Ministerul Afacerilor Externe, prin asistentul ministrului, a cerut de la însărcinatul american cu afacerile să anunțe în mod real guvernul american și să-i transmită că îi este într-adevăr necesar Iugoslaviei ajutorul pentru pâine. Și nimic altceva nu a cerut. Nu a urmat niciun pas oficial. La noi într-adevăr domină lipsa pâinii, fiindcă doi ani consecutivi am avut secetă, fiindcă cele mai pasive regiuni precum Lika, Kordun, Muntenegru, Bosnia și Herțegovina, dar și multe altele, au rămas fără nimic, și trebuie să facem eforturi extreme ca să hrănim cumva poporul acelor regiuni. Prin ministerul afacerilor externe am adus aceasta la cunoștința aliaților, dar nu am cerut ajutorul în genunchi, ci am cerut ajutorul la care aveam dreptul.

Dacă se acordă ajutor Germaniei, Austriei și altor țări care au fost în război împotriva noastră și a aliaților, de ce nu am avea și noi dreptul la acel ajutor? Între timp, au transformat cererea noastră în propagandă: că am căzut în genunchi, că guvernul iugoslav nu e capabil, căci a adus poporul pe marginea prăpastiei foametei și altele. Cu acestea au vrut să ne distrugă imaginea în străinătate și să demonstreze că Iugoslavia nu este un stat consolidat și solid și că i-ar fi necesari, într-un cuvânt, tutori iar dacă acceptăm să ne fie ei tutori, ne vor da 200000 tone de cereale. Însă, noi nu acceptăm tutori. *(Aplauze violente și îndelungate și țipete: 'Jos imperialismul!').*

Am făcut tot ceea ce era în puterea noastră ca să nu moară nimeni de foame din poporul nostru. Chiar și azi facem eforturi cerând pâine de la cei care au, ca s-o dăm celor care nu au. Și dacă se găsește o neînțelegere sau o supoziție răutăcioasă, eu, prieteni ambasadori, sunt încrezător că atitudinea stimatului nostru popor va consimți și cele mai aspre măsuri împotriva celor care ne-ar sta în cale în aceste ceasuri grele. *(Aclamații zgomotoase și țipete 'Așa este!')*

Așa cum am spus, ne vorbesc de rău pentru că exportăm hrană. Concret spun că am dat României 20000 tone de grâu și porumb și 10000 tone Albaniei. Despre ce este vorba? În toamnă, când în întreaga lume, deci și nouă, ne era cunoscut că în România era o situație grea și critică, că există regiuni unde poporul într-adevăr stă în fața pericolului foametei, a venit la mine secretarul personal al guvernului român și m-a rugat să ajutăm România. Eu i-am spus că nu putem vinde, de altfel nici să dăruim, pentru că nu avem nici noi înșine, iar dacă am avea măcar ceva, noi le-am dărui bucuroși și nu le-am vinde. I-am spus că vom împrumuta cereale României, deși ne sunt și nouă necesare. El a fost complet de acord cu asta și a spus că va fi un ajutor serios pentru România pentru că în decembrie îi amenință foametea. Și astfel am împrumutat României 20000 tone de grâu și porumb. Acum în străinătate se duce o campanie care spune că exportăm pâine, dar de ce nu ne-o dau ei? Așadar, cel mai omenesc, umanitar, prietenesc gest al guvernului nostru, reacționarii îl folosesc împotriva noastră și în afara țării și în țara noastră, afirmând că am fi risipitori, că, vezi Doamne, lucrăm împotriva propriului nostru popor. Același caz este și cu Albania. Albania a fost aliatul nostru în război, fiii ei au dispărut la Sandžak și s-au luptat împreună cu noi și pe teritoriul lor și pe al nostru. Totuși, aliații occidentali, care îi erau datori s-o ajute, i-au întors spatele, iar împotriva ei se duce o campanie violentă. Dar de ce noi, popor care știe ce înseamnă înfometarea, să rămânem impasibili la toate acestea? Și de ce ne critică pe noi, care nu am putut să privim liniștiți cum poporul albanez, părăsit de toți, este înfometat și moare, ca să devină mai ușor prada lor, în funcție de ideile imperialiste? Noi nu am putut să facem asta, și am ajutat poporul albanez cât am putut, și dacă o să fie nevoie – îl vom mai ajuta. (*Aplauze puternice.)*

În fața acestora, declar aici că nu este adevărat și că este o calomnie obișnuită că noi am exportat în străinătate hrană – grâu, porumb, porci, untură și altele. Azi deja se spun numere, dar noi nu am exportat niciun kilogram de untură și nu vom exporta până când nu o să ne aranjăm situația. Poveștile despre exportul nostru sunt calomnii cu o tendențiozitate clară. Declar solemn că nu vom cere niciodată de la nimeni milă, ci numai ajutorul, acel ajutor la care considerăm că avem dreptul. (*Aclamații zgomotoase și aplauze.)*

Nu, prieteni ambasadori ai poporului, nu au existat învinuiri de partea noastră că relațiile cu guvernul american nu s-au îmbunătățit. Într-adevăr ne dorim ca acele relații să se îmbunătățească și facem ce putem în această direcție, dar în același timp, pe de altă parte ne așteptăm să fim chemați la o întâlnire.

Mai există o întrebare la care consider necesar să mă opresc și aceasta este întrebarea privitoare la relațiile cu Grecia. De când poporul acelei țări a pierdut din cauza intervenției

străine libertatea sa și țara a devenit o jucărie în mâinile puterilor imperialiste, relațiile cu ea s-au deteriorat. Să ne înțelegem: nu relațiile cu poporul Greciei, ci cu cei care s-au impus poporului grec ca autocrați. Guvernul grec a denigrat în fața Consiliului de securitate Iugoslavia, Bulgaria și Albania și a afirmat că ele sunt vinovate pentru războiul civil din Grecia și că toate cele 3 țări balcanice ajută în mod similar Armata Democratică Greacă. Investigația actuală din Grecia a demonstrat că acuzațiile guvernului grec în fața Consiliului de Securitate sunt falsuri obișnuite și calomnii împotriva Iugoslaviei, Bulgariei și Albaniei. Pe de altă parte, aceea investigație a ascuns în fața unei lumi întregi, ceea ce nici guvernul grec și nici tutorii lui nu au sperat. Sunt ascunse anarhia și teroarea feroce asupra masele democratice ale Greciei și asupra macedonenilor din Macedonia. (*Aplauze.*) S-a demonstrat că sunt în totalitate exacte toate acele citate în memorandumul pe care guvernul iugoslav l-a adus Națiunilor Unite despre macedonenii urmăriți penal în Macedonia, dar care a fost atunci refuzat și nu a fost introdus în anchetă ca să se investigheze faptul în cauză.

Eu nu voi fi îngăduitor în analiza detaliată a întrebării cine a fost vinovat pentru ceea ce se petrece astăzi în Grecia, dar sunt dator să resping toate calomniile și acuzațiile care se aduc împotriva Iugoslaviei, ca fiind neîntemeiate și tendențioase. Materialul care a fost prezentat în fața Comisiei din Grecia confirmă destul de precis ceea ce am spus.

Dar mai există un alt lucru din cauza căruia trebuie să fim atenți când este vorba despre Grecia. Grecia nu este numai cuibul tuturor încercărilor posibile ale provocărilor din partea diferiților fasciști monarhiști față de țările vecine: Iugoslavia, Bulgaria și Albania, ci aceasta este și una din bazele puterilor imperialiste de la care se poate periclita liniștea în Balcani și în lume. Eu vorbesc aici simplu despre asta ca să se știe despre ce este vorba, ca să se știe din cauza cui, dintr-o dată, o astfel de grijă a cercurilor oficiale americane pentru Grecia și Turcia, din cauza cui o astfel de ură a acelor cercuri față de puterile democratice grecești.[493]

---

[493] Etern atacați și înrobiți din toate părțile, ținând cont de poziția lor geopolitică, popoarele Iugoslaviei au întâmpinat imediat după victoria în fața fascismului neînțelegere și presiuni din partea aliaților occidentali. De această dată, când războiul rece începuse, presiunea a venit din sud, pentru care sunt folosite situația internă grea de atunci din Grecia vecină și încercarea celor de dreapta din Grecia să distrugă puterile democratice antifasciste, din care o parte însemnată au constituit-o partizanii macedoneni.

Datorită politicii democratice persistente a noii Iugoslavii, ale cărei temelii au fost puse în războiul de eliberare împotriva fascismului și datorită intervenției ei hotărâte pentru ca, în funcție de Carta Națiunilor Unite, fiecare popor să aibă dreptul să-și aleagă propriul drum de dezvoltare și singur să-și hotărască soarta, se puteau aștepta la atacuri asupra Iugoslaviei din partea pozițiilor blocurilor politice, care s-au conturat deja in relațiile internaționale, în special după proclamarea doctrinei Truman din 1946. De acolo și reacția noastră severă la presiunea care se exercita atunci pe puterile democratice din Balcani în general. (Caietul autorului din *Lucrarea lui Sabran*)

Tovarăși ambasadori! Reacționarii din Vest vorbesc de obicei despre două blocuri: de Vest și de Est. Asta spun cei care vor război. Dacă s-ar adeveri blocurile lor, atunci pericolul războiului ar fi permanent, fiindcă blocurile rețin un astfel de pericol. Dar noi trebuie să lucrăm cu toate forțele ca dorințele reacționarilor și instigatorilor la război să nu se adeverească. Azi în lume există două fronturi: deși mai puțin numeros, vastul front al instigatorilor imperialiști la război și frontul uriaș al popoarelor din toată lumea care vor pace. (*Aclamații zgomotoase și aplauze îndelungate.*) De acel front aparțin învinsa Uniune Sovietică, de acel front aparțin noua Iugoslavie, Polonia, Cehoslovacia, România, Bulgaria, Albania, forțele democratice ale Greciei, Ungaria, de acel front aparține majoritatea covârșitoare a popoarelor Americii, Angliei, Franței, Italiei și toate celelalte țări nu numai din Europa ci și din lumea întreagă. *(Aclamații zgomotoase.)*

Viitorul sigur, dezvăluirea tuturor provocatorilor și instigatorilor la război, a diferitelor manevre imperialiste și altele, sunt forma cea mai bună și eficace pentru consolidarea păcii în lume. Iugoslavia va rămâne consecventă liniei actuale în politica sa externă, fidelă luptei pentru consolidarea păcii și colaborării strânse cu toate țările care acceptă acea colaborare. Sunt încrezător că toți ambasadorii poporului și toate popoarele noastre. vor fi de acord cu aceasta. (*Aclamații zgomotoase și aplauze.*)

În armonie deplină cu efortul în urma colaborării internaționale de pretutindeni, guvernul Republicii Populare Federative Iugoslavia a administrat în perioada trecută, iar asta se aplică și pentru viitor, cu hotărârea ca, pe lângă relațiile politice și culturale, va stabili și cele mai bune relații economice cu toate țările care o doresc și care privesc cu prietenie către noua Iugoslavie. Acest lucru le vizează în primul rând pe țările vecine. Prin eforturile lor, guvernul a ajuns la rezultate frumoase, care sunt de o importanță neprețuită pentru construcția și dezvoltarea liniștită a țării noastre. Așa cum este deja cunoscut, guvernul a încheiat în anul 1946 Tratatul de prietenie și ajutor reciproc cu Uniunea Sovietică, tratate similare a încheiat în anul 1946 cu republicile Polonia și Cehoslovacia, și la sfârșit cu Republica Albania. În afară de acordurile comerciale și de convențiile culturale, guvernul a încheiat tratate pentru o strânsă colaborare economică cu Uniunea Sovietică și cu Albania. În această colaborare economică este prevăzută realizarea unor companii comune. Cu Uniunea Sovietică sunt deja încheiate tratate despre o compania comună aeronautică și maritimă pe Dunăre. Despre realizarea unor alte companii cu Uniunea Sovietică, tratativele sunt în curs de desfășurare. Cu Albania este realizat un întreg lanț de companii comune, precum sunt compania comună de petrol, de navigare maritimă, de construire a căilor ferate și altele. În afară de acestea, este foarte importantă înțelegerea cu Albania despre echivalarea valutei și despre eliminarea granițelor țariste dintre cele două țări.

Cu Cehoslovacia este încheiat un tratat comercial, prin toată natura și caracterul lui reprezintă o bază foarte importantă pentru colaborarea economică între țările noastre. Un tratat similar va fi încheiat zilele acestea și cu alte țări, ca de exemplu cu Ungaria. Există și tratatul cu Polonia, iar în curs de realizare sunt tratativele pentru un schimb nou, mai mare de articole.

Cu frații noștri din Bulgaria, există un schimb regulat de articole, iar acum câteva zile a fost încheiat un nou Acord Comercial. Ceea ce nu este semnat nici până acum cu Bulgaria, respectiv Tratatul de ajutor reciproc și prietenie, nu a depins nici de noi, nici de guvernul bulgar, ci a fost influențat de situația în care se găsește Bulgaria în legătură cu concluziile Convenției de Pace de la Paris. Dar acum nu mai există niciun fel de obstacole, și în termenul cel mai scurt relațiile noastre cu Bulgaria se vor adânci și consolida așa cum este în interesul popoarelor ambelor state. (*Aplauze puternice.)*

În afară de progresul statelor menționate, cu care suntem în relații politice și economice strânse, trebuie s-o amintim și pe vecina noastră România, cu care nu numai că avem relații politice bune ci și un tratat de schimb de bunuri.

Mai departe există înțelegeri: cu Franța despre schimbul de articole și despre plată, – cu Olanda despre schimbul de articole și despre plată – cu Belgia, despre schimbul de articole și despre plată – cu Elveția despre schimbul de articole și despre plată.

Guvernul conduce acum tratativele cu încă câteva țări pentru eliminarea acordurilor comerciale. În special trebuie subliniată importanța relațiilor comerciale cu Suedia, Elveția și altele, cu care tratativele au ajuns la final, și cu Italia.

Guvernul Republicii Populare Federative Iugoslavia va încerca să stabilească relații comerciale normale cu toate celelalte țări care își doresc aceasta dacă este în interesul economiei noastre și dacă există posibilități să ne îndeplinim obligațiile. Din toate acestea rezultă așadar că au rămas în van dorințele răutăcioase ale unor reacționari care doreau să izoleze noua Iugoslavie nu numai politic dar și economic, și să blocheze reconstrucția sa, ca să-i prevină înflorirea.

În special consider important de subliniat faptul că guvernul a reținut în legătură cu Planul Cincinal în unele țări diferite mașini pentru electrificarea și industrializarea țării pentru mai multe miliarde de dinari. *(Aplauze.)* Cu acestea ne-am luat asupra noastră obligații mari, care cer sacrificii mari, pentru că vom putea plăti puțin din acestea cu valută străină, ci se vor prelua obligațiile în general prin cedarea în compensație a produselor noastre și a materiilor prime. Ce înseamnă asta? Asta înseamnă că trebuie să facem eforturi extreme ca să avem destule materii prime și produse pentru export, respectiv pentru plata mașinilor care ne sunt necesare; asta înseamnă că sunt necesare o economisire mare și o folosire raționalizată a tuturor produselor și a materiilor prime pe care le exportăm în scopul compensării pentru mașini; asta înseamnă că în primii ani va trebui să efectuăm Planul Cincinal și să renunțăm la ideea că o să realizăm chiar mai devreme acel ceva pentru care ne străduim, ceea ce este crearea unei Iugoslavii bogate înfloritoare și noi. *(Aplauze îndelungate.)*

Dacă privim bilanțul de după război, al exportului și importului nostru, în procente, luând ca bază anul 1945, el arată astfel:

Importul: în anul 1945 100%; în anul 1946 a crescut la 149,8%; în anul 1947 (din 20 martie, deci pentru mai puțin de două luni jumătate) 107,4%, care spre deosebire de anul 1945, însumează aproximativ 450%.

Exportul: în anul 1945 100%; în anul 1946 s-a ridicat la 550,1%; în anul 1947 (din 20 martie, deci pentru două luni jumătate) 146,9%; care spre deosebire de anul 1945, este de peste 760%.

Așadar, foarte repede, cresc rapid și importul nostru și exportul nostru. Ceea ce înseamnă că la noi producția merge pe un curs și mai bun.

Ce demonstrează asta? Asta demonstrează că suntem în import și în export într-o creștere continuă și rapidă și în special această creștere trebuie să fie și mai rapidă și mai mare pentru realizarea Planului Cincinal.

[...]

(Treće redovno zasedanje Saveznog veća i Veća naroda (26. III. – 26. IV. 1947). Stenografske beleške A treia ședință regulată a Consiliului Federal și reprezentanți ai poporului (26. III. – 26. IV. 1947). Notițe stenografice)

Anexa 6

Predlog Za Razrešenje S Zužnosti Ministara Vlade FNRJ Sretena Žujovića i Andrije Hebranga (5 maj 1948)

Propunere pentru înlăturarea din funcția de miniștri ai Guvernului RSFI a lui Sreten Žujović și Andrija Hebrang (5 mai 1948)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, p. 7.

ROPUNERE PENTRU ÎNLĂTURAREA DIN FUNCȚIA DE MINIȘTRI AI GUVERNULUI RSFI A LUI: SRETEN ŽUJOVIĆ ȘI ANDRIJA HEBRANG

PREZIDIULUI REPUBLICE SOCIALISTE FEDERATIVE IUGOSLAVIA

Rog Prezidiul Adunării Naționale a Republicii Socialiste Federative Iugoslavia să considere urgentă dezbaterea posibilității înlăturării din funcție a doi miniștri, respectiv: Sreten Žujović, ministru al finanțelor, Andrija Hebrang, ministrul industriei ușoare.

Interesele naționale generale, cum ar fi: construcția țării noastre și truda de realizare a planului cincinal, unitatea poporului nostru și construcția socialismului în țara noastră mă pun în situația de a prezenta această propunere pentru a fi aprobată de Prezidiu.

Moarte fascismului – libertate poporului!

4 mai 1948

Președintele Consiliului Ministerial
al Republicii Socialiste Federative Iugoslavia
JOSIP BROZ TITO

Tovarăși,

Cred și sunt convins că înțelegeți că situația este deosebit de grea și de serioasă. Sunt sigur că mă credeți când vă spun că m-am gândit îndelung la propunerea pe care am făcut-o, că m-am luptat cu mine însumi până când am decis să fac acest pas în numele Guvernului și să depun propunerea pe care v-am înaintat-o. Doi membri ai Guvernului, Hebrang și Žujović, și-au abandonat de câtva timp pozițiile de conducători ai poporului și prin acțiunile lor au făcut asemenea fapte, deja confirmate și constatate, care îi compromit politic în totalitate deoarece prin scindarea lor nu au afectat doar Guvernul, ci și interesele țării și ale poporului, interese pentru care și-au dat viața sute de mii de fii și fiice ale patriei noastre în lupta pentru independență.

Tovarăși, situația este următoarea: astăzi trebuie să separăm lucrurile și să scoatem la lumină adevărul, deoarece este vorba de realizările luptei de eliberare a poporului și de apărarea țării. Doi conducători, doi membrii ai Guvernului, au pus în pericol nu doar

dezvoltarea țării și realizarea planului cincinal, dar și realizările de până acum ale poporului nostru pentru unitate și pentru instaurarea socialismului în țara noastră. Prin comportamentul lor greșit au pus în pericol inclusiv independența țării noastre. Tovarăși, când este vorba de asemenea fapte, când este vorba de lupta și de libertatea poporului nostru, atunci trebuie să trecem peste toate aspectele personale și să ne luptăm pentru binele general, pentru interesele vieții tuturor popoarelor noastre – iar acestea sunt în primul rând libertatea și independența și construcția socialismului în țara noastră.

Tovarăși, hotărându-mă să fac acest pas, eu preiau întreaga răspundere a Guvernului pe care îl conduc, preiau întreaga răspundere în fața istoriei afirmând că ceea ce facem este în interesul țării și poporului și în interesul păstrării libertății și independenței noastre. (*Aplauze puternice.*)

(Sesiunea prezidiului RSFI (I și II, 4.2.1946 – 9.1.1953).
Conform notițelor stenografice și a altor izvoare – Belgrad, 129–130)

Anexa 7

Govor Povodom Pretresa Predloga Opštedržavnog Budžeta za 1949. Godinu (27 decembar 1948)

Discurs cu ocazia stabilirii bugetului național pentru anul 1949 (27 decembrie 1948)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, pp. 109–110.

Dragi tovarăși delegați,

Cu ocazia finalizării rezultatelor bugetului național pentru anul 1949, putem concluziona următoarele. Anul acesta este primul în care finalizăm bugetul la timp, și nu întârziem cu câteva luni, așa cum s-a întâmplat în anii trecuți. Întârzierile precedente ale bugetului au adus după sine o serie de consecințe negative pentru noi, în special în legătură cu planificarea. Finalizarea la timp bugetului național ne permite să finalizăm la timp și planificarea bugetului pentru anul viitor, 1949. Acest lucru reprezintă pentru noi un mare succes, și arată că am depășit deja multe dintre greutățile pe care le-am avut, și că am reușit să stăpânim metoda socialist pentru dezvoltarea țării.

Propunerea bugetului pentru anul 1949 ilustrează clar creșterea rapidă a puterii noastre economice. El vorbește despre faptul că înaintăm în realizarea Planului Cincinal, indiferent de toate piedicile avute, și că până acum am avut rezultate palpabile. Dacă analizăm structura bugetului pentru anul 1949, a bugetul federal și republican, vom vedea că este mai mare decât bugetul anului precedent cu mai mult de 37 miliarde de dinari, anul acesta fiind dedicat investițiilor în folosul standardelor sociale, în bugetul federal și republican fiind alocate 26 miliarde și 205 milioane dinari, în timp ce anul trecut au fost investite doar 13 miliarde în acest scop; pentru educați și cultură sunt repartizate fix 8 25 809 000 dinar, ceea ce înseamnă cu aproximativ 2 miliarde de dinari mai mult decât în anul 1948; pentru persoanele în vârstă și pentru sănătatea poporului sunt prevăzute 22 305 338 000 dinari, așadar cu 4 miliarde mai mult decât anul trecut. Iată, aceste cifre ne arată cel mai bine încotro ne îndreptăm, arată că ne îndreptăm spre socialism. Cifra de 51 miliarde și 195 milioane dinari pentru investiții în construcții, respectiv pentru îndeplinirea Planului Cincinal, arată și ea foarte clar drumul nostru socialist. Toate aceste lucruri ne dovedesc că truda de anul trecut a oamenilor muncii este încununată de un mare succes.

În timpul acestei discuții despre buget, tovarăși și tovarășe, trebuie să avem curaj să vorbim și despre slăbiciunile noastre, despre lipsurile și greșelile comise, care încă mai sunt într-un număr destul de mare. Trebuie să le descoperim pe toate pentru a le repara cât mai curând și pentru a putea anul viitor, în 1949, să ne dezvoltăm și mai rapid.

Cu ocazia intrării în cel de-al treilea an al realizării Planului Cincinal, permiteți-mi să mă refer la anul trecut, la 1948, ca fiind anul celei mai grele trude de până acum. Vă voi

prezenta o imagine cât mai clară a succeselor, lipsurile și greșelilor noastre, dar și a dificultăților din acest an. Anul 1948 a fost pentru noi cel mai greu an de după război din toate punctele de vedere. Am prevăzut că ne va fi foarte greu, dar am întâmpinat și greutăți neprevăzute, ceea ce era de așteptat să se întâmple. Cu toate acestea, în ciuda tuturor greutăților, am depășit și greutățile prevăzute și pe cele neprevăzute deoarece poporul nostru este unit, are o conștiință ridicată și este foarte devotat.

În procesul de realizare a sarcinilor propuse pentru anul 1948, am dobândit o experiență prețioasă în toate domeniile economice și sociale. Anul viitor acest lucru ne va ajuta să depășim mai ușor lipsurile. Analizând greutățile interne de anul trecut, putem spune că ne-am confruntat și cu greutăți neprevăzute venite din exterior, din toate părțile, pentru a ne împiedica să realizăm Planul Cincinal și să construim socialismul în țara noastră. Nu trebuie să credem că aceste probleme au apărut doar în ultimele 6 luni din 1948. Nu, ele datează de mai demult, dar din păcate s-au acutizat în ultimele 6 luni și au dobândit o asemenea dimensiune încât au deja un caracter neprietenos. Eu spun „neprietenesc" deoarece acum clevetirile și invențiile s-au înmulțit datorită contextului economic, dat fiind că se încalcă într-un mod grosolan contractele de anumite țări aliate și prietene.

Asemenea practici nu au fost întâlnite înainte nici măcar între țările capitaliste, și mai precis asemenea practici nu au existat în relațiile dintre țări în general. De ce au apărut aceste practici? Că nu este de vină un anumit conducător, este foarte clar, că nu este datorită schimbării noastre ideologice – și acest aspect este clar. Că nu este datorită pretinsei noastre întoarceri către tabăra capitalistă – și asta este foarte clar, indiferent de cum s-a străduit reacția internațională să pară – chiar și cum au dorit anumiți conducători comuniști – pentru a adeveri acest lucru.

Voi reveni puțin asupra acestei întrebări deoarece face referire la viața noastră internă. Ceea ce se întâmplă astăzi nu doar în Vest ci și în țările democrate afectează țara noastră și ne aduce daune nu doar în sens moral, ci și economic. În sens moral deoarece astăzi nu am fi vrut să vorbim prea mult despre exemplele corecte ale întregii situații. Dar astăzi ne aflăm în situația în care trebuie să spunem mai multe despre aceste lucruri, deși nu doar din motive care sunt de înțeles.

Trebuie să citim ziare diferite și să ascultăm emisiuni radio nu doar din vestul Europei, dar și din Budapesta, București, Praga, Varșovia, Sofia și așa mai departe, și imediat vom putea, fără să fie nevoie de o inteligență deosebită, să ne dăm seama despre ce este vorba. Se va vedea unde este vina noastră, se va vedea că vrem să construim socialismul cât mai curând, și că îl construim. Este vorba de faptul că electrificăm și industrializăm țara noastră, că nu rămânem în continuare o țară agrară care să trimită materie primă în alte țări pentru a primi de la ele produse. Este vorba de faptul că țara noastră trebuie să rămână și mai departe o sursă de materie primă doar pentru acele țări în care deja există o industrie puternică, de la care să cumpere pe bani grei produse industriale, așa cum se face astăzi și cum s-a făcut și în trecut, pentru ca poporul nostru să rămână în continuare sărac și abandonat, la un standard de viață și de cultură scăzut, ca să se chinuie și în continuare și

ca ceilalți să ne considere și de acum înainte un popor balcanic needucat. De când există modalitatea capitalistă de comerţ, respectiv schimbul de diverse produse între ţările socialiste, în care fiecare dorește să vândă cât mai scump și să cumpere cât mai ieftin, nimeni nu are dreptul să ceară altcuiva să nu facă tot ce poate pentru a se folosi la maximum de propriile mijloace și pentru a-și îmbunătăți standardul de viață, în special țările date la o parte, așa cum, de exemplu, a fost și țara noastră, în ciuda tuturor bogățiilor pe care le are.

Nu ne-a mirat deloc când am auzit reacția occidentală referitoare la Planul cincinal, spunând că acesta este ambițios și nerealizabil.

Anexa 8

Predlog za Sastav Vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije (27 april 1950)

Propunere pentru formarea guvernului Republicii Federative Socialiste Iugoslavia (27 aprilie 1950)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, p. 40.

ADUNĂRII NAȚIONALE RFSI

În baza mandatului pe care mi l-a dat Adunarea Națională RFSI, am onoarea de a propune Adunării Naționale ca, în conformitate cu articolul 77, punctul 2 din Constituția RFSI, să numească Guvernul RFSI după cum urmează:

Președintele Guvernului și ministrul apărării naționale *Josip Broz Tito,* mareșalul Iugoslaviei; vicepreședinte al Guvernului, ministru de externe și președinte Consiliului juridic și al dezvoltării Guvernului *Edvard Kardelj*; vicepreședinte al Guvernului și ministru de interne *Aleksandar Ranković*; vicepreședinte al Guvernului și președinte al Comisiei de control național dr *Blagoje Nešković*; ministru al Guvernului RFSI *Milovan Đilas*; ministru al Guvernului RFSI *Sava Kosanović*; ministru al Guvernului RFSI Stanoje Simić; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Consiliului pentru cultură și educație *Rodoljub Čolaković*; ministru judiciar *Frane Frol*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Comitetului pentru apărarea sănătății naționale dr. *Pavle Gregorić*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Consiliului economic al Guvernului RFSI și președinte al Consiliului de planificare *Boris Kidrič*; ministru al finanțelor *Dobrivoje Radosavljević*; ministru al comerțului exterior ing. *Milentije Popović*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Consiliului pentru energetică și industrie extractoare *Svetozar Vukmanović*; ministru al industriei grele *Franc Leskošek*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Consiliului pentru agricultură și silvicultură ing. *Mijalko Todorović*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Consiliului pentru transport și trafic *Božidar Maslarić*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Consiliului pentru industrie prelucratoare *Rato Dugonjić*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Consiliului pentru construcții și industria construcțiilor *Ljubčo Arsov*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Consiliului pentru trafic de bunuri *Osman Karabegović*; ministru al muncii și al ținuturilor nou-eliberate *Većeslev Holjevac*; ministru al căilor ferate *Todor Vujasinović*; ministru al marinei *Vicko Krstulović*; ministru al transporturilor *Vlada Zečević*; ministru al poștei dr. *Zaim Šarac*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Comitetului pentru electrificare ing. *Nikola Petrović*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Comitetului pentru ape dr. *Vaso Čubrilović*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Comitetului pentru cărbune *Antun Biber*; ministru al Guvernului RFSI, președinte al Comitetului pentru metaloide *Strahil*

Gigov; ministru al Guvernului RFSI, director general pentru metalurgie *Veljko Mićunović*; ministru al Guvernului RFSI, director general pentru producerea și comercializarea uleiului *Milka Minić*; ministru al Guvernului RFSI, secretar general al Guvernului RFSI *Ljubodrag Đurić*.

Moarte fascismului – Libertate poporului!

27 aprilie 1950 Mareșalul Iugoslaviei
JOSIP BROZ TITO

Prima adunare a Consiliului Federal și Adunării Naționale
(24–27. IV. 1950) Notițe stenografice. Belgrad, 1950, 101–102

Anexa 9

Ekspose o Posleratnom Razvoju Zemlje na Unutrašnjem i Spoljnopolitičkom Planu, o Radu Savezne Vlade i Predstojećim Zadacima (27 april 1950)

Discurs despre dezvoltarea țării după război pe plan politic intern și extern, despre legăturile externe și următoarele scopuri (27 aprilie 1950)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, pp. 165–166.

[...]

Cu privire la faptul că ni se reproșează mereu că am primit un ajutor enorm, fără de care nu am fi putut trăi, trebuie să menționăm și ajutorul sovietic. Ele au fost asemănătoare. Diferența a constat în faptul că Uniunea Sovietică ne-a trimis mai mult bumbac decât îi permiteau capacitățile de export, în timp ce noi, pe de altă parte, le-am exportat mai mult cupru și plumb decât ne permiteau capacitățile de export. Contractul dintre noi este de tipul celora pe care le au și Uniunea Sovietică și Iugoslavia cu alte țări capitaliste. Așadar, în ce constă ajutorul lor? Am încheiat o înțelegere pentru un împrumut de investiții în valoare de 135 000 000 dolari. Pe baza acestui credit trebuia să primim echipamentele necesare pentru industria noastră grea – un combinat metalurgic complet pentru cocs, echipamente pentru exploatarea și prelucrarea uleiului, pentru electroliza zincului, o fabrică de acid sulfuric, un laminor de cupru și aluminiu, echipamente pentru molibden, etc. Și cât am primit din acest credit? De fapt am primit 800 000 dolari. Termenele de construcție ale acestor echipamente au fost foarte lungi și nu au amenințat investițiile pentru primul Plan Cincinal.

Exportul în Uniunea Sovietică și în țările socialist democrat fost în valoare de 4 242 216 000 dinari în anul 1947, respectiv 49,1% din exportul total. Defalcat, acesta reprezintă: Uniunea Sovietică 16,7%, Cehoslovacia 17,8%, Ungaria 8,4%, Polonia 3,5%, Bulgaria 1,8% România 0,9%.

În 1948, exportul în aceste țări a însemnat 7 527 141 000 dinari, respectiv 49,6% din exportul total. Uniunii Sovietice i-au revenit 15%, Cehoslovaciei 16%, Ungariei 8,8%, Poloniei 7,8%, Bulgariei 0,9% și României 1,0%.

În 1949 exportul în aceste țări a fost în valoare de 1 350 453 000 dinari. Împărțit în 3 trimestre, el este după cum urmează: în primul trimestru a fost în valoare de 665 168 000 dinari sau 23,8% din export, în al doilea trimestru a avut valoarea de 534 866 000 dinari sau 22,2% din export, iar în al treilea trimestru 150 419 000 dinari sau 7,7%.

Unele dintre aceste țări au participat la exportul nostru în 1949 după cum urmează: Uniunea Sovietică în primul trimestru cu 157 850 000 dinari sau 5,6%, în al doilea trimestru cu 146 441 000 dinari sau 6,1% și în al treilea trimestru cu 148 315 000 dinari sau 7,6%; Cehoslovacia în primul trimestru cu 239 912 000 dinari sau 8,6%, în al doilea cu

190 282 000 dinari sau 7,9%, în al treilea cu doar 217 000 dinari; Polonia cu 85 497 000 dinari sau 3,0% în primul trimestru, cu 102 987 000 dinari sau 4,3 % în al doilea și cu 1 384 000 dinari în al treilea; Ungaria cu 172 354 000 dinari sau 6,2% în primul trimestru, cu 79 936 000 sau 3,3% în al doilea, și cu 0 în al treilea; România cu 1 853 000 dinari sau 0,1% în primul trimestru, cu 11 438 000 dinari sau 0,5% în al doilea și cu 0 în al treilea; Bulgaria cu 7 702 000 dinari sau 0,3% în primul trimestru, cu 3 872 000 dinari sau 0,1% în al doilea și cu 503 000 dinari în al treilea.

Importul nostru din aceste țări în cursul anului 1947 a fost în valoare de 4 289 465 000 dinari sau 51,8% din totalul importurilor noastre; în anul 1948 valoarea importului a fost de 6 834 140 000 dinari sau 43,3%; în 1949 în primul trimestru 1 132 811 000 dinari sau 26,1%, în al doilea trimestru 649 101 000 dinari sau 14,8%, iar în al treilea trimestru 92 873 000 sau 3,2% din totalul importurilor noastre.

Declinul importurilor noastre din URSS și din țările Cominformului în cele trei trimestre din anul trecut a fost după cum urmează: din URSS în primul trimestru am importat în valoare de 60 659 000 dinari sau 1,4%, în al doilea trimestru în valoare de 104 740 000 dinari sau 2,4%, iar în al treilea trimestru în valoare de 70 987 000 dinari sau 2,4%; din Cehoslovacia în primul trimestru de 626 815 000 dinari sau 14,4%; în al doilea de 250 041 000 dinari sau 5,7%, iar în al treilea de 6 711 000 dinari sau 0,2%; din Polonia în primul trimestru de 180 346 000 dinari sau 4,1%, în al doilea de 135 362 000 dinari sau 3,1%, iar în al treilea de 12 023 000 dinari sau 0,4%; din Ungaria în primul trimestru de 262 119 000 dinari sau 6,1%, în al doilea de 158 946 000 dinari sau 3,6%, iar în al treilea de 4 146 000 dinari sau 0,2%; din România în primul trimestru nu am importat nimic, în al doilea trimestru am importat în valoare de 12 000 dinari, iar în al treilea trimestru din nou nimic; din Bulgaria în primul trimestru am importat în valoare de 2 873 000 dinari sau 0,1%, în al doilea trimestru nimic, iar în al treilea în valoare de 6 000 dinari.

Astfel stau lucrurile în ceea ce privește relațiile economice dintre țările noastre, pe de o parte, și URSS-ul și țările socialist democrate de cealaltă parte. Oricine se poate convinge că la baza acestor cifre stă un schimb de mărfuri, și nicidecum un ajutor, cum este arătat de către propagandă.

Tot ceea ce ne-a fost refuzat din cauza obligațiilor, noi am început să construim singuri sau ni s-a furnizat de către țările occidentale.

Voi știți, tovarăși și tovarășe, că unilateral, cu scopul de a bloca Iugoslavia, au încălcat nu doar contractele comerciale și alte contracte economice dar și tratatele de prietenie și ajutor reciproc pe care le-am avut cu toate aceste țări. Cine este vinovat pentru toate acestea? Se înțelege că noi nu avem nicio vină. Noi ne-am îndeplinit și ne îndeplinim în continuare obligațiile. Toate acestea sunt lucruri bine cunoscute și nu aș vrea să vă încarc din nou cu ele. Aș vrea să subliniez un singur fapt, și anume că Uniunea Sovietică a fost ultima care și-a încălcat obligațiile și contractele, pentru a nu părea prea evident că i-a ajutat pe ceilalți. Totuși, noi știm foarte bine că toate aceste țări și-au încălcat contractele și obligațiile față de noi sub comanda conducătorilor Uniunii Sovietice. Acest lucru a fost făcut

pentru a crea o revoltă dar nu s-a reușit. Din cauza aceasta, noi am suferit în primul rând o mare pierdere economică, nu doar pentru că au fost oprite comenzile pentru investiții, mașini, instalații, etc., dar și pentru că, de exemplu Ungaria, ne-a oprit comenzile pentru care deja plătiserăm. Dacă la acestea adăugăm și reparațiile, pe care apoi Ungaria nu ni le-a mai plătit, atunci se vede ce mare pierdere a suferit țara noastră din cauza unor dușmani, pentru a nu se reuși realizarea Planului Cincinal și implementarea socialismului la noi. Totuși, tovarăși și tovarășe, ei ne-au acuzat și în continuare ne acuză de relații neprietenești împotriva Uniunii Sovietice și a celorlalte țări din est. Noi nu am anulat contractele și obligațiile, nu am cauzat nimănui pierderi materiale, nu ne-am folosit de minciuni și comploturi și lucruri asemănătoare, așa cum au făcut ei. Atunci, cine are o atitudine neprietenoasă – noi sau ei? Despre acest lucru să judece obiectiv și respectuos oamenii din lume. Despre acest lucru va judeca istoria, și nu oamenii fără coloană vertebrală din birourile de informații, cărora li s-a vârât în cap că pentru realizarea unor interese mai înalte trebuie să spună că albul este negru, că noroiul este cea mai curată apă, că adevărul este minciună, și că, comploturile sunt în concordanță cu morala socialistă. (*Aplauze.*)

Anexa 10

Ekspose o Predlogu Osnovnog Zakona o Upravljanju Državnim Privrednim Preduzećima i Višim Privrednim Udruženjima od Strane Radnih Kolektiva (26 jun 1950)

Discurs despre proiectul de lege privind întreprinderile comerciale de stat mai mari și asociațiile de lucrători (26 iunie 1950)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977* (*Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977*), Beograd, 1978, p. 181.

[...]

Faptele vorbesc despre faptul că pe lângă ajutor, chiar în ciuda politicii criticilor noștri, în timpul războiului am distrus singur forța militară a clasei conducătoare, respectiv pe burghezii profasciști reacționari din Iugoslavia. Faptele vorbesc despre faptul că noi singuri, înainte de sosirea Armatei Roșii la granița noastră în toamna anului 1944, am distrus vechea mașină a statului. Faptele vorbesc despre faptul că în timpul luptei, popoarele noastre s-au rănit singure și în acest mod au ajuns să aibă peste 700 000 de muncitori și săteni răniți. Faptele vorbesc despre faptul că în timpul acelei lupte pe viață și pe moarte au căzut sute și sute de mii de oameni care s-au luptat împotriva ocupatorilor și trădătorilor patriei.

În al doilea rând, imediat după război, noi am proclamat Iugoslavia republică democrată socială federală. Faptele spun că încă din timpul războiului noi am rezolvat problema identității naționale și în acest mod am lichidat asupririle naționale în țara noastră. Acest lucru s-a întâmplat atunci când au luat naștere Republica Socialistă Macedonia, Republica Socialistă Muntenegru, Republica Socialistă Croată, Republica Socialistă Bosnia și Herțegovina, Republica Socialistă Slovenia și Republica Socialistă Serbia. Acestea au aparținut partidului nostru comunist, care s-a luptat mai mult de 20 de ani pentru înfăptuirea acestui scop. Noi astfel am rezolvat problema națională, iar acest fapt poate servi ca exemplu nu doar țările cu probleme naționale nerezolvate, dar și Uniunii Sovietice. Pentru că la noi popoarele își rezolvă singuri problemele, și nu sunt influențați de alți conducători, din partea așa numitei națiuni conducătoare, și tocmai pentru că noi negăm existența unei națiuni conducătoare. De îndată ce se permite existența unei națiuni conducătoare, imediat apar și uneltiri naționale și probleme economice din partea națiunii mai puternice, care are monopol de conducere. Acesta este un lucru foarte ineficient și de aceea nu trebuie să vorbim mult despre el, pentru că astăzi se poate vedea din exemplul Uniunii Sovietice ce înseamnă o națiune conducătoare pentru celelalte naționalități, la ce consecințe groaznice pentru alte popoare duce acest lucru, care sunt mutate în ținuturi cu condiții climatice oribile și cu multe alte greutăți. De aceea, noi pretindem că suntem singurii dintre toate țările socialiste care au rezolvat corect problema națională,

respectiv conform învățăturilor marxiste, acest lucru fiind confirmat de procedura aplicată în cazul a diferite popoare din URSS și de atitudinea incorectă față de minoritățile din Bulgaria, Ungaria, România, etc. Astfel, fiecare – dacă dorește – să se convingă la fața locului, dar nu numai la noi ci și în țările mai sus menționate, acolo unde sunt elemente rasiste și naționaliste (ca să nu spun fasciste) – dacă la noi sau la ei există sau nu aceste aspecte.

În al treilea rând, imediat după proclamarea republicii și a Constituției, noi am săvârșit cel mai important fapt istoric – am început să luptăm pentru lichidarea exploatării omului de către om; am luat în mâinile națiunii mijloacele de producție din mâinile capitaliștilor privatizați, am naționalizat toate fabricile, uzinele și celelalte mijloace de producție, mijloacele de transport pe apă și pe uscat, moșiile și magazinele (nu doar moșiile mari ci toate), hotelurile, sanatoriile, etc. Am făcut aceste lucruri temeinic, iar astăzi la noi nu mai există niciun mijloc de producție sau o singură uzină cu caracter public care să fie în mâini străine sau ale capitaliștilor. Toate clevetirile Cominformului despre infiltrarea capitaliștilor străini în țara noastră sunt simple invenții și comploturi rău intenționate. Cel mai definitiv și de necontestat răspuns la aceste clevetiri este faptul că muncitorii noștri lucrează în fabrici, uzine, la căile ferate și în alte instituții ale statului; toți muncitorii țării noastre vor răspunde la clevetirile lor muncind cu și mai mult entuziasm, care se va răspândi în fabricile și uzinele în care lucrează; ei singuri vor spune ale cui sunt fabricile, uzinele, echipamentele, etc. (*Aplauze.*)

[...]

Anexa 11

Ekspose o Vojnom budžetu za 1951. Godinu (28 decembar 1950)

Discurs despre bugetul militar pentru anul 1951 (28 decembrie 1950)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, pp. 194–204.

Tovarăși și tovarășe ambasadori ai poporului,

Azi stă în fața voastră, fiind finalizat, bugetul militar pentru menținerea și înarmarea armatei noastre în anul 1951. Acest cost va fi mai mare în anul 1951 decât a fost anul acesta, dacă îl veți ratifica, având o valoare de 300 milioane de dinari. Din următoarea mea expunere veți putea vedea de ce trebuie să dăm atâtea fonduri pentru costurile armatei în anul 1951. Aceste costuri merg: mai întâi, pentru menținerea regulată a armatei, apoi, pentru producerea unor arme diferite, și pentru alte nevoi de apărare. În acest buget nu sunt incluse costurile de investiție pentru unele companii industriale uriașe și pentru fabrici, de altfel și pentru producerea de vapoare. Acele companii industriale uriașe vor lucra totuși pentru nevoile armatei, dar caracterul lor este de așa natură că în orice moment pot fi incluse în sectorul nostru economic.

Se înțelege că aceste costuri militare nu reprezintă o povară mică pentru popor. Întrebarea se pune numai din cauza cui se înarmează cineva și își menține armata. Dacă cineva își înarmează și întărește armata ca să-și asigure securitatea, libertatea și independența sa sau pentru ca să îndeplinească scopurile sale murdare, fiindcă se gândește la cucerirea unor teritorii străine și înrobirea altor popoare. Pentru noi, se înțelege, important este doar primul caz: să menținem și ne înarmăm armata noastră numai ca să ne păzească reconstrucția liniștită socialistă a țării noastre și pentru nimic altceva.

În vechea Iugoslavie, popoarele noastre au simțit povara grea a menținerii armatei, în special pentru că era un instrument în mâinile autocraților pentru menținerea poporului în robie, instrument pentru opresiune și altele și din cauza aceasta popoarele oprimate nu și-au iubit armata cea veche, ba dimpotrivă, au urât-o fiindcă nu au considerat-o armata poporului lor. Când a venit clipa hotărâtoare ca acea armată să apere țara de cotropitorii fasciști, să acorde un sprijin puternic, conducerea acelei armate s-a dovedit a fi capitulară și incapabilă să conducă în luptă în acele zile decisive, poporul înarmat împotriva înrobitorilor fasciști ai țării, fără să se țină cont că soldații care au fost chemați în armată vroiau să lupte. În ciuda acestui lucru, toate mijloacele materiale pe care poporul le-a adus în ultimii 20 de ani pentru menținerea și înarmarea armatei s-au dovedit a fi în van. Arma este predată în mâinile cotropitorilor de trădători, iar atunci poporul a putut să fure mai târziu cu mâinile goale armele de la dușmani pentru lupta împotriva cotropitorilor.

Dar cum este azi? Astăzi popoarele noastre au cui să încredințeze mijloacele pentru apărarea țării. Astăzi ei au armata lor, a poporului, folositoare și experimentată în războiul

de independență. Postul ei de comandă a venit de la plug și de la sapă, din fabrici și de pe băncile școlii. Aceștia sunt fiii credincioși ai poporului, care au trecut printr-un război de eliberare ca soldați sau conducători, legați prin relații indestructibile de popor, de sat, de așezările muncitorilor, de fabrici și altele. Azi poporul își înarmează armata sa revoluționară, care are sarcina ca până la sfârșit să-și îndeplinească misiunea revoluționară – să fie apărătorul credincios și capabil al țării sale socialiste în orice privință, să furnizeze o dezvoltare liniștită a țării sale, adică să aducă victoria socialismului în țara noastră. Aceasta este o sarcină mare și onorabilă, iar popoarele noastre sunt pregătite în acest scop să facă totul pentru armata noastră. Niște conspiratori din Est denigrează armata noastră că este așa și așa, că este fascistă, că este instrumentul agresiunii, că nu ea a eliberat țara noastră ci ei, dar faptele sunt fapte. Nu este posibil să ștergem calomniile lor. Istoria armatei noastre este scrisă cu râurile de sânge ale luptătorilor și conducătorilor ei în războiul de eliberare. Istoria ei este scrisă în aceeași carte și cu aceleași litere cu epopeea eroică ale popoarelor noastre. Condamnații morali și pigmeii politici strigă în isteria lor ca să întunece în fața lumii valoarea morală și trecutul eroic al popoarelor noastre. Dar orice întorsătură a faptelor și falsificărilor nu-i va ajuta, fiindcă trecutul nostru este așa de luminos și stă așa de înalt în fața lor, că noroiul lor nu poate ajunge niciodată la el; noroiul căzând numai pe ei înșiși.

În ciuda acestui fapt, când știm că armata noastră are o astfel de sarcină importantă, este de datoria noastră să-i dedicăm cea mai mare grijă, să-i furnizăm cele mai vitale mijloace ca să poată apăra eficace patria noastră socialistă, dacă ar trebui să o facă vreodată.

Din război am ieșit doar cu acel armament pe care l-am furat de la dușmani, cu arma trofeu. Nu am avut fabrici pentru producerea de armament nou. Acel puțin pe care l-a avut vechea Iugoslavie a fost distrus în război, sau cotropitorul a distrus mașinile. De ce era nevoie să se facă: oare să realizăm fabrici noi sau să cumpărăm arme de afară? Regimurile din vechea Iugoslavie au cumpărat arme proaste pe bani mulți din alte țări. Asta a necesitat mijloace uriașe, iar efectul a fost slab sau aproape deloc, așa cum s-a dovedit mai târziu, în timpul atacurilor asupra țării noastre. La achiziția armelor din străinătate, furnizorii și diferiți miniștri au câștigat multe parale, pentru că s-au făcut diferite deturnări de fonduri, iar țara a avut mai departe o armată înarmată slab.

Și ce am făcut după sfârșitul războiului? Când am fost de acord cu o nouă reconstrucție a țării noastre, iar la reabilitările companiilor și a fabricilor distruse nu se lucrează, după sfârșitul războiului, într-adevăr, am reabilitat acele puține fabrici militare, pe care le-a avut vechea Iugoslavie și care au fost distruse în război, dar în acele fabrici am creat pluguri, lopeți, sape și alte unelte agricole și generale, dar nu numai ceea ce era necesar pentru înarmarea armatei noastre. Industria militară a produs pentru trebuințele mineritului și a altor bunuri civile de bază în valoare de 1480 milioane de dinari. Din acestea, în anul 1945, sunt produse bunuri în valoare de 29 850 000 dinari; în anul 1946 în valoare de 86 140 000 dinari; în anul 1947, în valoare de 242 940 000 dinari, în anul 1948 în valoare de 397 620 000 dinari;, în anul 1949 în valoare de 370 232 000 dinari; în anul

1950 în valoare de 353 284 000 dinari. Din acestea, numai mașinile agricole au fost realizate în companiile militare pentru 99 670 000 dinari. Cealaltă valoare exprimată în dinari constituie uneltele de minerit și alte unelte și nevoi industriale.

De ce noi, tovarăși și tovarășe, am procedat așa, și nu am început imediat după sfârșitul războiului nu numai să ne construim industria noastră militară dar nici nu am permis ca cealaltă industrie pe care am reabilitat-o să lucreze pentru armată? Pentru că în acea vreme încă ne îmbătam cu iluzii, că ne putem baza în toate pe Uniunea Sovietică, că nu ne sunt necesare propriile noastre fabrici pentru fabricarea unor tipuri diferite de arme pentru armata noastră. Am crezut în cuvintele lor că ne vor da un ajutor frățesc, că ne vor da armele necesare și altele. Dar din acea clipă când am început să înțelegem din practică cât de scump ne va costa ajutorul frățesc în vederea înarmării, am început să ne gândim serios cum să fugim de acel ''ajutorul frățesc''. Noi am primit, într-adevăr de la Uniunea Sovietică o parte din armament pentru armata noastră, dar ne-a costat atât de scump că am ajuns la concluzia că, dacă am cumpăra mereu armament, și altele, de la URSS pentru menținerea armatei noastre, țăranii și muncitorii noștri ar trebui ca o mare parte a muncii lor s-o consacre plății acelor ''ajutoare frățești''. În afară de asta, trebuie să menționez fiindcă a venit vorba, că ne-au și înșelat cu acele aprovizionări de arme scumpe: soldații noștri și conducătorii din luptă, au spus că sub aspectul nou al armei se afla una aurită, veche și revopsită, așa cum a fost cazul cu câteva tancuri și altele.*)

Iată câteva exemple ale incertitudinii acestor livrări: 220 piese pentru tunurile antiaeriene de 85 mm ne-au fost livrate ca fiind noi și reparate, deși am fi avut nevoie să fie complet noi; 55 de piese pentru aparatura de comandă a acestor tunuri, sunt primite cu platforme mobile vechi; un număr sigur de tunuri antitancuri „ZIS" 76 mm nu au fost noi, ci vechi, doar vopsite înaintea livrării; husele pentru tunuri și pentru aparatură au fost vechi și rupte; un număr de tancuri nu este nou, ci cu reparație generală; 30 de ateliere de tancuri portabile, după cum sunt primite, sunt incomplete – fără sisteme sigure și fără unelte; centralele automate sunt foarte proaste, vechi și nu se pot folosi; sistemele cu frecvență înaltă sunt stricate și azi nu se mai folosesc; toate agregatele sunt de o calitate foarte proastă; cardanele plesnesc imediat după folosire, astfel se utilizează foarte greu; macaralele diesel sunt vechi și incomplete, lopețile și acele sunt folosite, corodate și revopsite, iar unele sunt din materiale proaste, se îndoaie ușor; parcurile (podurile) sunt vechi și revopsite, iar unele sunt și incomplete; testerele motor sunt livrate ca folosite și se strică foarte repede.

Toate ne-au forțat să ne gândim serios la aceasta, dacă vrem să avem azi-mâine o armată înarmată puternic, trebuie să începem să ne clădim propria industrie militară. Dar, tovarăși și tovarășe, am înșirat aici greutățile insurmontabile. Legiferasem deja Legea despre Planul Cincinal al industrializării și electrificării țării noastre, în care nu a intrat reconstrucția industriei militare. Pentru că, în momentul când am conturat Planul Cincinal nu eram apropiați de Uniunea Sovietică și de alte țări răsăritene, însă aveam cu ei relații comerciale regulate și ne procuram cele mai necesare achiziții pentru armată. Însă, când

ne-au anulat toate tratatele, când ne-au suspendat și loturile de arme reținute pentru armată, a trebuit fără reținere, să ne apropiem de reabilitarea industriei militare într-un timp scurt. Se înțelege că aceasta a trebuit să se reflecte destul în Planul nostru Cincinal, pentru că acum, pentru necesitățile militare, pentru industria militară și altele au fost necesare mijloace materiale mari, astfel și o bună parte a puterii muncitorești specializate care era destinată unui alt sector. Trebuie să observ aici că recent a existat o foarte mică înțelegere în sectoarele civile pentru necesitățile militare. A fost foarte greu să-i facem să înțeleagă pe unii conducători de-ai noștri din republici că industria militară trebuie să-și pună în ordine sarcinile prioritare. A trebuit să-i facem să înțeleagă că în situația actuală nu se merită să se construiască diferite fabrici și altele dacă nu vom putea avea o armată mai puternică care ar putea să fie garanția reconstrucției pașnice a țării noastre, adică care ar putea să apere tot ce construim. Nu putem să ne permitem să construim fabrici ca pe urmă să cadă pe mâna cuiva, ca să spunem așa, fără muncă. Cu cât ești mai pregătit, susțin eu întotdeauna, cu atât vei fi mai liniștit, iar în baza asta să cadă în primul rând o armată înarmată.

*) Încă din timpul războiului și al revoluției, atitudinile individuale și ambasadorii guvernului sovietic respectiv al lui I.V. Stalin, precum și ambasadorii reprezentanților de mai târziu și a serviciului individual al Uniunii Sovietice din țara noastră ni s-au părut de neînțeles și ciudate. Dar nu le-am acordat vreo mare semnificație fiindcă am fost înclinați să interpretăm asta ca mari greutăți în care se găsesc popoarele URSS-ului conducând lupta colosală împotriva fascismului. Am avut în vedere și poziția specifică internațională a URSS-ului în cadrul coaliției hitleriste. Totuși, hegemonia lui Stalin și campania fără scrupule a Biroului Comunist de Informații împotriva țării noastre și a revoluției, care a început prin scrisorile cunoscuților Stalin și Molotov la Comitetul Central al Partidului Comunist din Iugoslaviei, care de fapt a răbufnit într-o formă monstruoasă prin revoluțiile uriașe ale Biroului Comunist de Informații în 1948 și 1949 și a durat câțiva ani consecutivi, ne-au ascuns rădăcinile și esența atacului conducătorilor URSS-ului și a altor țări est-europene asupra țării noastre, a Partidului Comunist din Iugoslaviei. Tendința de dominare și înrobire a altor popoare care au început să decadă din practica stalinistă și a înțelegerii lor a caracterului relațiilor dintre țările socialiste a trebuit să se reflecte negativ în toate aspectele relațiilor dintre acele țări și în împrejurări mai largi. Noi nu am vorbit despre asta până atunci, dar când am văzut că sunt în joc realizările revoluției noastre și dreptul la o dezvoltare independentă, adică în momentul în care am fost siliți să respingem atacurile care au venit din partea de unde le așteptam cel mai puțin, am considerat că este nevoie să ne manifestăm și să condamnăm acele metode nesocialiste ca destabilizând relațiile dintre țările socialiste și mișcările revoluționare. Se înțelege că pentru propria noastră apărare se putea să fie și câteva expresii mai aspre sau calificări ale unor ambasadori împotriva noastră. Dar, așa cum am menționat în introducerea mea din primul volum al *Lucrării Lui Sabran,* consider că nu este nevoie nici aici să schimb sau să omit nimic.

(Caietul autorului din *Lucrarea lui Sabran* – Numărul)

Aș vrea acum să spun ceva despre armata noastră ca factor al clădirii socialismului în țara noastră.

Armata noastră are o funcție foarte semnificativă în reconstrucția țării. Azi este cunoscut nu numai în țară dar și în afara ei, că armata noastră participă la multe și multe acțiuni economice, culturale, sportive și altele. După cum ne arată numerele de care mă voi servi, acea funcție a armatei noastre se mărește din an în an, în ciuda faptului că ea are un program extensiv de formare profesională în toate domeniile. Aici dau numai cifre, care nu sunt complete, pentru că nu este posibil să fie datele finale pentru anul 1950 despre participarea armatei noastre la diferite acțiuni economice și la alte acțiuni.

În perioada 1945–1949, armata noastră, în cadrul ajutorării poporului la munca de reabilitare și reconstrucție a țării, a alocat 1 131 238 de ore de muncă pentru desecarea și curățirea terenurilor, 1 991 637 de ore de muncă pentru reabilitarea drumurilor și a căilor ferate, 991 661 de ore de muncă pentru reabilitarea podurilor, 899 982 de ore pentru muncă la ridicarea unor poduri noi, 266 618 de ore de muncă pentru serviciul sanitar, 34 503 de ore de muncă pentru serviciul epidemiologic, 29 236 de ore de muncă pentru serviciul veterinar, 15 510 680 de ore de muncă pentru reabilitarea și reconstrucția noilor cazarme, 3 631 253 de ore de muncă pentru ridicarea de noi locuințe, 2 032 566 de ore de muncă pentru reabilitarea locuințelor, 4827056 de ore de muncă pentru construirea facilităților de antrenament fizic, 7 133 951 de ore de muncă pentru aranjarea cercurilor și parcurilor cazărmilor, 4 755 865 de ore de muncă pentru cultivarea pământului, 4289 411 de ore de muncă pentru doborârea copacilor pentru nevoile de construcție, 751810 de ore de muncă pentru stingerea incendiilor de pădure, 76730 de ore de muncă pentru spargerea ghețarilor și 2327873 pentru alte munci de ajutorare.

O astfel de legătură strânsă există între armată și poporul nostru, se vede în raport cu satul, pe lângă informațiile deja dezvăluite și din următoarele: cei care aparțin de armata Iugoslaviei au dat pentru cooperativele muncitorești țărănești: 3 539 382 de ore de muncă voluntară, au făcut 4305 de vizite colective la cooperativele muncitorești țărănești și le-au acordat ajutoare materiale în valoare de 31 279 930 dinari. În afară de asta, 2036 de echipe de specialiști au ajutat cooperativele muncitorești țărănești la muncă; la sat s-au ținut 32 406 de cursuri, 7753 de spectacole culturale artistice și 1 409 spectacole cinematografice. Aici menționez că sunt dezvăluite cifre incomplete pentru că până acum informațiile pentru anul 1950 care au intrat în această recapitulare nu sunt finale.

Pe lângă ajutorul pe care armata noastră l-a dat poporului din punct de vedere economic, este necesar să subliniez și munca ei semnificativă cultural-educațională și activitatea fizică a membrilor ei. Eu voi da aici numai câteva exemple. De la eliberarea țării și până la sfârșitul anului 1949, s-au înscris în armată 290 000 de soldați, iar în anul acesta încă 20 000. În același timp s-au ținut peste 380 000 de cursuri din domeniul geografiei, economiei, dezvoltării societății, istoriei universale și naționale. Din anul 1945 până astăzi membrii armatei au făcut pentru cetățeni, 15 000 de evenimente culturale artistice, iar datorită familiarizării cu procesul de producere și cu reconstrucția socialistă, membrii armatei au fost organizați astfel încât să viziteze aproximativ 4000 de fabrici și șantiere diferite. În domeniul activității fizice, până astăzi au participat în competiții atletice

ușoare aproximativ 60 000 de membri ai armatei, la competițiile cross prin țară aproximativ 1 300 000, la competițiile de fotbal aproximativ 100 000, iar la marșurile partizanilor aproximativ 90 000 și altele.

În cursul întregii vieți și a muncii în armată, mulți soldați au dobândit diferite cunoștințe de specialitate și s-au prezentat după ieșirea din armată la muncă în industria noastră și în inginerie. Până acum, s-au prezentat din anul 1945 și până azi, pentru munca în diferite companii 58 829 de membri ai armatei iugoslave.

După cum este cunoscut, corpul nostru de ofițeri este compus dintr-un număr covârșitor de fii ai muncitorilor și țăranilor, care nu au avut posibilități, înainte de a merge la o școală mai înaltă, în afara celor de bază și a unora inferioare. Din cauza aceasta a trebuit să le acordăm tuturor tovarășilor posibilități ca pe lângă preocupările obișnuite, să-și termine și studiile elementare de liceu. Astfel zeci de mii din ofițerii noștri în primii ani de după război au trebuit să termine câteva clase ale gimnaziului și să-și ia examenul de capacitate. Aceasta a fost o povară mare pentru cadrul nostru de conducători, care a trecut în mod extraordinar prin școala războiului. Dar oamenii noștri au depășit cu cel mai mare entuziasm și persistență acea povară. Mai departe, a trebuit să creăm un număr mare de școli militare diferite și colegii pentru educația militară a ofițerilor noștri care nu au avut posibilitatea să o termine. În acel scop și pentru educarea permanentă a viitorilor ofițeri, am creat multe școli, colegii și academii. Azi avem Academia Militară Înaltă, din care a ieșit deja în anul acesta prima clasă de cursanți: aceștia sunt generalii noștri și ofițerii înalți. Avem Academia militară Maritimă a armatei Iugoslaviei, Academia militară medicală, dar tot așa avem și 38 de școli militare de ofițeri și școli pentru ofițerii activi, pe lângă 18 școli și colegii pentru ofițerii în rezervă și 29 de unități de învățământ. De la eliberare până acum au trecut 39 400 de ofițeri prin școlile armatei Iugoslaviei. Se înțelege, asta nu e tot, pentru că există și un procent bun care abia acum este nevoit să treacă prin acele școli. De la eliberare până acum, de asemenea, au terminat cursurile pentru ofițerii în rezervă peste 26 000 de cursanți. Toate acestea ne permit ca armata noastră să dispună de cadre de conducători, capabile și educate.

Aș vrea acum să spun câteva cuvinte despre unitatea morală și politică a armatei noastre. Unitatea morală și politică a armatei noastre în perioada de după război a reconstrucției se întărește din zi în zi. Așa cum în război am avut un număr mare de exemple al propriilor jertfe care s-au abandonat pe sine, mijlocirile individuale și colective ale întregului sistem de luptă și conducere prin efectuarea sarcinilor primite de la asumarea comenzii, așa și azi avem un număr mare de exemple care vorbesc despre mijlocirea și jertfirea luptătorilor și a sistemului de comandă a armatei noastre.

Pe lângă acestea, s-a demonstrat și cu ocazia efectuării exercițiilor finale din acest an în unitățile noastre. Așa s-a întâmplat cu regimentele individuale care în cursul a trei zile au parcurs distanțe mari de 180 kilometri și mai mult, dar niciun soldat nu a lipsit. S-a regăsit și unitatea unde soldații au fost pe poziție fără a fi schimbați timp de câteva zile și nopți, dar niciun soldat nu s-a plâns de greutăți. Ca și cu ocazia manevrelor de anul trecut,

a ieșit la suprafață înaltă conștiința a luptătorilor noștri ca de altfel si cu ocazia acestor exerciții privind păstrarea bunurilor poporului. Exercițiile s-au ținut în zona pe care au fost cultivate porumb, fructe, viță de vie și altele. Când au văzut țăranii cât de atent se poartă față de bunurile lor, din proprie inițiativă au adunat fructe și cu sutele de căruțe le-au dăruit soldaților.

Despre unitatea morală și politică a armatei și poporului ca și despre înaltă conștiința a membrilor armatei vorbesc și datele despre înregistrarea împrumuturilor poporului. În timp ce, în anul 1948 membrii armatei au înregistrat 535 177 000 dinari, anul acesta au înregistrat 830 000 000 dinari.

Frăția și unitatea pe care a dezgropat-o partidul nostru pe timpul războiului în armată se adâncește din zi în zi. O atenție deosebită se acordă lucrului cu minoritățile naționale. Mulțumită acestui fapt, mulți membri ai minorităților naționale sunt introduși în rândurile celor mai buni soldați din unitățile lor. Soldații membrii ai minorităților naționale, divulgă conducerii Biroului de Informații al țărilor care se învecinează cu noi.

Despre înalta conștiința a membrilor armatei, vorbesc și datele despre jertfirea lor la acțiunile muncitorești la care au participat. Astfel s-a încheiat în anul 1949 în diverse ateliere s-au declarat 27 440 de soldați ca lucrători de tip udarnik.[494]

Unitatea plină, morală și politică a Armatei a ieșit la suprafață, când anul acesta, soldații mai vechi, reținuți temporar au trecut la exercițiu. Deși toți sperau că vor fi lăsați în curând să meargă la casele lor, cu ocazia citirii ordinului comandantului central despre rămânerea lor la exercițiu, soldații au primit vestea cu entuziasm. În acea vreme s-a prezentat un număr mare de soldați și subofițeri la termen pentru serviciu activ în armată. Astfel, tânărul soldat Staršević, este unul dintre cei mulți care au rămas în armată, în declarația sa spunând: ‘’ Sunt mândru să rămân toată viața în armată ca să-mi îndeplinesc serviciul pe care mi l-a stabilit partidul iar astfel să contribui la întărirea armatei noastre.” (*Aplauze îndelungate.*)

Aș spune și câteva cuvinte despre situația de la frontierele noastre și despre relațiile cu câteva țări vecine.

Am anticipat cât este și de ce este atât de mare bugetul nostru militar. Noi nu vrem să ascundem nimic în fața popoarelor noastre. Dimpotrivă, noi am vrea ca popoarele noastre să se familiarizeze cu toate în detaliu, dar asta e imposibil, pentru că, în cazul acesta ar ști totul și cei care ni se împotrivesc, iar asta ar fi în detrimentul capacității noastre de apărare.

Sunt mai mult decât încrezător că după această expunere a mea despre întărirea armatei noastre și a capacității noastre de apărare propaganda Biroului Informativ va începe cu un strigăt puternic, calomnii deplorabile și minciuni, după vechiul lor obicei. De aceea, eu aș dori în legătură cu înarmarea să mă servesc aici și de creșterea formațiunilor

[494] Un lucrător foarte productiv din Uniunea Sovietică.

militare ale birourilor individuale informative ale țărilor vecine, deși nu au dreptul la acestea conform tratatelor de pace.

Ungariei i s-a permis prin tratatul de pace, să aibă efective de 65 000 de oameni înarmați ale armatei terestre și a unităților de la graniță, iar pe lângă aceasta, 5 000 de oameni pentru forțele aeriene, deci în total 70 000 oameni. Însă, armata maghiară, unitățile de la graniță și poliția, care în anul 1947 număra în total 43 000 de oameni, iar în anul 1948 – 60 000, în 1949 s-au mărit la 103 000 de oameni, din care armata cuprindea în jur 50 000, poliția 38 000, iar unitățile de la graniță 15 000. În anul 1950, ungurii au în așteptare personal pentru toți anii 1928 și 1929, iar pe lângă asta și o parte din anii 1927 și 1930 care numără, fără postul de comandă, în jur de 150 000 de oameni, astfel că numărul total al puterii de muncă, totalizează 165 000. Conform acestora, Ungaria a sărit contingentul admis de Tratatul de pace cu aproximativ 95 000 adică cu peste 235 % față de ceea ce este permis.

În Tratatul de pace cu România se spune: „Înarmarea terestră, marină și aeriană și fortificarea vor fi îngrădite serios, ca să corespundă sarcinilor caracterului intern și local al graniței de apărare. În funcție de prevederile de mai sus se permite României să aibă forțe armate dar nu mai puternice decât: a) o armată terestră, incluzând trupele la graniță, cu un grup total de 120 000 oameni; b) o artilerie antirăzboi, cu un grup numeros de 5 000 oameni; c) o flotă de război cu un grup numeros de 5 000 oameni și pentru deplasări totale de 15 000 tone, d) forțe aeriene împreună cu forțe militare aeriene ale flotei în număr general de 150 de avioane, incluzând și aparatele de rezervă, din care nu mai mult de 100 de avioane tip război cu un număr mediu de 8 000 de oameni. Totuși, în cursul anului 1948, românii au început să-și întărească armata, iar pe la jumătatea anului 1949 au efectuat reorganizarea. Într-un an sunt la români în jur de 160 000 de recruți, iar durata serviciului militar este de doi ani, cu excepția unităților de la graniță. Dacă se renunță la 10 % din cei neprofesioniști (din moment ce România este prima din Europa în ce privește mortalitatea, cu 2 procente), ceea ce însumează 16 000, atunci doi ani însumează 288 000 de soldați. În afară de acei doi ani întregi, în armată se găsește și o parte din forța de muncă din anul 1927 (cei care nu au servit în termen militar) și o parte din forța de muncă din anul 1930, prevăzută pentru școlile de subofițeri și ofițeri. În acest mod, un număr mediu al armatei române numără 300 000 de soldați sau 217% din numărul permis de Tratatul de pace.

Bulgaria se încadrează în articolul 9. Tratatul de pace îi permite să aibă forțe armate în următoarele limite: armată terestră, incluzând și trupele de la graniță, cu efective de 55 000 de oameni, trupe antiaeriene de apărare cu efective de 1 800 oameni și flotă de război cu efective de 3 500 de oameni și cu o aviație cu efective de 5 200 de oameni, astfel poate avea și 90 de avioane incluzând și rezervele. Ținând cont de populație, un an numără la bulgari aproximativ 60 000 de contribuabili. Până la sfârșitul anului 1949, termenul stagiului din armată era de 18 luni. În armată s-au chemat 25 000 de contribuabili, iar în „unitățile de lucru", 35 000, din care 25 000 în perioada de iarnă au participat la instrucția

de șase luni din toamnă. Astfel, numărul mediu al armatei a crescut la 50 000 de soldați și de 15 000 ofițeri și subofițeri, ceea ce înseamnă că a fost în limitele Tratatului de pace. Dar cu mărirea serviciului militar la doi ani, până la sfârșitul lui 1949, în armată și în „unitățile de lucru" erau într-un an cât pentru doi. Astfel, numărul mediu al armatei și al „unităților de lucru" a crescut la 135 000 de oameni. Această situație s-a desfășurat până pe 1 octombrie 1950, dar atunci erau reținuți în armată și cei din anul 1928 (recrutați pentru 18 luni, dar termenul s-a prelungit pentru încă șase luni – până pe 1 mai 1950) și nou chemații, din anul 1929, în timp ce în anul 1929 se găseau în mod normal în stagiul militar. În acel mod, începând cu 1 octombrie 1950, numărul mediu al armatei și al „unităților de lucru" a crescut la 195 000 de oameni, care întrece cu 129 500 numărul respectivului Tratat de pace, adică cu 300%.

Aici nu o pomenesc pe Albania, chiar dacă și ea și-a mărit armata la capacitate maximă, pentru că Albania nu este îngrădită de niciun Tratat de pace în acest sens.

Astfel stau vecinii noștri cu pregătirile de război. Este foarte interesant de știut împotriva cui se înarmează. Împotriva cui se înarmează, să spunem, România, care are graniță cu noi, sau Ungaria sau Bulgaria, care numai față de noi își exercită provocările, își ridică fortificații și îndeplinesc diferite alte pregătiri de război. Se înțelege că nu se înarmează din motive prietenești față de țara noastră. Asta trebuie să-i fie clar oricărui om cinstit care gândește logic. Cum pot ei să ne dea nouă în general garanții că scopurile lor nu sunt necinstite? Oare propaganda lor dușmănoasă și neîntreruptă împotriva țării noastre prin radio, presă și prin discursurile instigatoare la război, nu ne confirmă acestea în cel mai elocvent mod? Oare chemarea neîncetată a cetățenilor noștri la revoltă și la război civil nu confirmă aceste aspecte destul de clar? Se pot găsi oare exemple de instigare la război mai expresive decât ale lor? Nu au anulat chiar ei, în afară de altele, și tratatele de prietenie și schimb reciproc cu țara noastră? Cum se poate numi aceasta, altfel decât un act de dușmănie față de țara noastră? Și în continuare, este oare departe acea vreme când ei împreună cu ceilalți cotropitori fasciști au călcat în picioare pământul nostru roditor, ne-au dat foc la sate și au omorât populația liniștită din Serbia, Macedonia, Voivodina și altele. Să privim conținutul propagandei lor împotriva țării noastre – de ce nu este asemănătoare propagandei lui Boris Koburskog, a lui Hortija și a altora? De ce abia azi ne arată sub diverse moduri pretențiile lor de cucerire asupra unora dintre regiunile noastre? Nu, lor nu le putem crede nimic după tot ce au făcut și încă fac împotriva noastră, pentru că ne-au înfipt deja de multe ori cuțitul în spate, când cu inimile însângerate am trecut peste toate acestea, și ne-au refuzat mâna frățească a iertării și a liniștii și au urmat vechea cale – dar de data aceasta le ordonă alți stăpâni. (*Aclamații.*)

Tovarăși și tovarășe ambasadori ai poporului, frontierele noastre terestre totalizează peste 2 800 de km, din aceștia 1 990 km sunt direct în pericol. Ce fel de situație avem la granițe cu țările așa numitului birou informativ? Provocările cotidiene armate de la frontiere, încercările de provocare a grănicerilor și a populației de la graniță, aruncarea celor

care ne sabotează și a spionilor, aruncarea rachetelor și a unui lanț de alte acte de dușmănie au devenit o metodă obișnuită și o practică a acelor birouri informative ale țărilor și ale membrilor forțelor lor înarmate și ale organelor puterii față de Iugoslavia Socialistă. 30 de luni, grănicerii noștri au îndurate diverse provocări. Dar, popoarele noastre și grănicerii noștri nu s-au speriat. Ei duc cu stoicism sarcina apărării liniștii de la frontierele patriei noastre socialiste. În acea luptă au dat dovadă de eroism, forță și sânge rece. Din rândurile grănicerilor au căzut primele victime pentru apărarea independenței țării noastre și, din păcate, în aceste următoare luni cad din nou, așa că se mărește cifra la 170 000 de oameni căzuți în războiul de eliberare. La toate aceste provocări și dușmănii, grănicerii noștri și populația de la graniță au răspuns cu sânge rece și cu încredere în sine. Grănicerii noștri nu se lasă provocați. Ei își săvârșesc serviciul lor conștiincios, dar viața lor nu se diferențiază mult de viața în condițiile de război. O astfel de dârzenie este imaginea înaltei conștiințe politice, a maturității, a vigilenței și curajului, pentru că ei își iubesc țara lor socialistă. Multe exemple ale luptei împotriva provocărilor de la graniță confirmă cuvintele noastre. Să-l luăm ca exemplu pe grănicerul Vink Pilić, care cu cele 9 răni pe care le avea, a prins un agent inamic; sau pe Avgust Kogovšek, care s-a luat la trântă cu dușmanul și temându-se să nu-l tragă într-o prăpastie abruptă cel de pe partea cealaltă a graniței, a ordonat de pe partea sa să tragă în amândoi. Mai bine mort pe teritoriul țării tale decât viu pe teritoriu străin. S-au schimbat generații de grăniceri, dar toți și-au îndeplinit sarcinile cu succes. Când anul trecut, turul de control numărul 19 a fost atacat, de la granița cu ungurii, toți cei 7 grăniceri au stat la bara de protecție a frontierei. Erau pregătiți să lupte până la ultima picătură de sânge și au stat 8 ore așteptând pe singura linie de frontieră, dar nu au tras niciun glonț. Exact un an mai târziu, când oamenii s-au schimbat, din nou a fost atacat turnul de control numărul 19, dar și acești grăniceri ai noștri au fost la fel de determinați, la fel ca primii, stând pe bara de protecție a țării lor. (*Aplauze lungi și îndelungate.*) Provocatorul a putut și de această dată să se retragă. În ziua alegerilor, pe 26 martie, forțele armate române au săvârșit câteva provocări grele. Dimineața devreme, pe la aproximativ 6.15, au tras cu armele automate între satele Radojeva și Retina pe teritoriul nostru. Vreo 30 de gloanțe au afectat turnul nostru de control. Grănicerii noștri au ocupat linia și au așteptat pregătiți să apere frontiera, dar nu au tras niciun glonț.

Exact la fel este și pe frontiera cu Albania și cu Bulgaria. Pe 12 octombrie anul acesta, organele de graniță ale Bulgariei l-au atacat pe locotenentul Trajković, trecând pe teritoriul nostru. Din fericire, pe el nu l-a rănit niciun glonț și a reușit să sară în vad și să rupă o bandă pe care a găsit-o. Grănicerul Mile Gluhović s-a aflat singur în locul de pază, față-n față cu apa soldaților străini. I-a avertizat că nu pot trece cu forța pe teritoriul nostru, dar când a văzut că asta nu ajută, a amorsat bomba, a luat pușca și a spus: „Înapoi din țara noastră, numai peste acest grănicer mort puteți să ne batjocoriți teritoriul". (*Aplauze îndelungate.*) În fața curajului acestui grănicer, bulgarii au trebuit să se retragă.

Grănicerii noștri sunt oameni conștiincioși, știu că fiecare gest necugetat poate avea urmări grave, și sunt în stare să oprească procedurile cotidiene inamice. Pe 17 octombrie

este ciuruit turnul de control „Banjište" din imediata noastră apropiere, la frontiera albaneză. Grănicerii noștri au trebuit să tragă câteva gloanțe ca să poată sări din turnul de control împroșcat cu foc și să-și ocupe pozițiile. Cinci zile mai devreme o ambuscadă albaneză l-a omorât cu greu pe grănicerul nostru Milorad Đurić, în plină zi, în jurul orei 10, în locul Popasul Țigănesc, la 60 de metri de teritoriul nostru. Milorad Đurić a fost lovit în stomac, iar tovarășului lui Kusanić i-a fost găurit capul. Pe jumătate mort, Đurić nu a uitat nici în acel moment critic să nu deschidă focul. „M-am retras mai departe de linia de graniță, târându-mă pe iarbă", a povestit Đurić înainte de moartea sa, „pentru că m-am temut că bandiții aceia trec pe teritoriul nostru. Măcar mort să rămân în țara mea." Așa își păzesc patria numai acei oameni care sunt o parte din poporul lor, care construiesc conștiincios socialismul și care își iubesc țara. (*Aclamații unanime și aplauze.*)

Din luna iulie a anului 1948 și până în luna decembrie a acestui an, au fost 1 307 de incidente la granițele cu Ungaria, România, Bulgaria și Albania.

Din cauza acestor incidente guvernul nostru a trimis note de protest birourilor de informare ale guvernelor țărilor cu care se învecinează. Ungariei i-a trimis 29 note de protest după 174 de incidente de la graniță, între 1948 și decembrie 1950, din care a trimis numai în anul 1950 7 note de protest în urma a 108 de incidente și provocări. României i-a trimis în aceeași perioadă 14 note de protest în urma a 214 de incidente de la graniță, din care 4 sunt trimise în 1950 după 129 de incidente. Guvernului Bulgariei i-am trimis în total 29 note de protest din cauza a 140 de incidente de la graniță, încălcare a teritoriului și a spațiului aerian de către organele bulgare, din care în anul 1950 sunt 12 note din cauza a 89 de incidente de la graniță. Din 1 iunie 1948 și până pe 15 decembrie 1950, i-am trimis Albaniei 31 note de protest în urma a 135 de incidente de la graniță, încălcare a teritoriului și a spațiului aerian. După cum se vede, în urma unui număr mare de incidente ale unor evenimente mai puțin înseminate notele nu au fost trimise.

În același timp, am primit din cauza unor incidente neadevărate de la graniță, pe care le-am fi provocat, de la Albania 25 note de protest, de la Bulgaria 31, de la România 6, de la guvernul maghiar 14 note.

Datorită normalizării situației la granițe în acele țări, guvernul nostru a trimis propuneri concrete Albaniei, Bulgariei, României și Ungariei. Astfel, în nota nr. 416250 din 5 septembrie 1949, guvernul nostru a propus guvernului Albaniei „cu scopul înlăturării incidentelor de la granița iugoslavo-albaneză și cu acestea să se elimine toate urmările nedorite ale unor astfel de incidente", o instruire a comisiilor mixte compuse din reprezentanții organelor de frontieră iugoslave și albaneze, „care cu ocazia acestor incidente ar efectua imediat și pe față o verificare și ar confirma starea de fapt și împrejurările în urma cărora s-a ajuns la incidente". Cu această ocazie guvernul Republicii Socialiste Federative Iugoslavia a trimis o invitație pentru venirea unei delegații albaneze în scopul realizării și încheierii unei înțelegeri cu care ar fi orânduită munca acestor comisii. Guvernul Republicii Naționale Albania nu a răspuns de altfel la acea notă, deși Ministerul nostru al afacerilor externe a cerut un răspuns după aceea.

Cu guvernul bulgar este creat, pe la jumătatea anului acesta, la inițiativa guvernului nostru, un aranjament prin care este stabilit că următoarele incidente de la graniță le cercetează și le identifică reprezentanții organelor de graniță din ambele țări. Totuși, situația de la granița iugoslavo-bulgară nu s-a schimbat nici după aceea. Organele de la granița bulgară au continuat să provoace incidente la graniță și nu s-au supus derogărilor. Astfel, organele bulgare de la graniță nu au răspuns pe 25 și 26 noiembrie 1950, la trei invitații consecutive ale organelor iugoslave ca să se țină întrunirea și să se fortifice starea de fapt în legătură cu cazul arestării soldatului iugoslav, Milet Pavlović, care, în întuneric, prin ceață a rătăcit în mod inconștient pe teritoriul bulgar, iar Ministerul afacerilor externe a avertizat guvernul bulgar prin nota sa nr. 422761 din 18 decembrie.

Guvernul nostru i-a propus României prin nota din 14 decembrie 1949, instruirea comisiilor mixte în vederea evaluării și identificării incidentelor de la graniță, respectiv încheierea unei înțelegeri prin care ar fi orânduită această întrebare. Cu această ocazie, guvernul Republicii Socialiste Federative Iugoslavia și-a exprimat „pregătirea sa pentru începerea imediată a acestor tratative și pentru analizarea fiecărei propuneri a guvernului Republicii Populare România în acest sens", demonstrând că încheierea acestei înțelegeri „ar fi în interesul ambelor părți și ar contribui la normalizarea situației la granița iugoslavo-română". Guvernul României a răspuns la această notă ca urmare a insultelor și calomniilor, că a calificat această propunere a guvernului nostru drept o „manevră duplicitară", prin care „nu se poate ascunde politica străină intereselor de pace a popoarelor iugoslave pe care o duce guvernul iugoslav „. În acest mod, România a refuzat propunerea de pace a guvernului nostru.

Cu guvernul maghiar este semnat, la propunerea guvernului nostru, în august 1949 la Subotica, o înțelegere despre munca comisiilor mixte pentru evaluarea și identificarea incidentelor de la graniță, prin care ambele guverne și-au luat obligația ca să facă tot ce este posibil ca să împiedice astfel de incidente de la graniță. Totuși, guvernul maghiar, continuând cu provocarea unor incidente de la graniță, a demonstrat că nu a acceptat sincer încheierea înțelegerii amintite și nu vrea, ca pe baza ei să se normalizeze situațiile de la frontiera iugoslavo-maghiară. Mai mult decât atât, această înțelegere a reprezentat un handicap pentru guvernul Ungariei și pentru organele ei, în continuarea organizării incidentelor la frontiera iugoslavo-maghiară, iar guvernul maghiar a rupt-o pur și simplu prin nota sa nr. 10343 din 31 octombrie 1949 trei luni după semnarea sa. Guvernul nostru, în protestul său din cauza anulării înțelegerii de la Subotica, a subliniat că acest demers al guvernului maghiar a dovedit clar nu numai că ea nu-și neagă intenția și provoacă mai departe incidente la graniță împotriva Rebublicii Socialiste Federative Iugoslavia dar că ascunde fără o îndoială și intenția guvernului maghiar să organizeze noi provocări și dezordini la frontiera iugoslavo-maghiară, prin care „să producă pagube serioase intereselor de pace din Podunavlja ceea ce folosește campaniei de instigare la război ale provocatorilor unui nou război".

După toate acestea pe care le-am prezentat, înțelegeți ceva din povestirile diferite ale conducătorilor acelor țări despre o oarecare pace, despre lupta pentru pace? Oare nu este un truc obișnuit semnarea masivă a apelului de la Stockholm pentru înșelarea propriilor mase când, în același timp, alături de ele se conduce cea mai turbată campanie împotriva țării noastre? Să luăm ca exemplu și propaganda amuzantă pentru pace a Uniunii Sovietice. Ce credeți, de la cine îi amenință, după istorisirea lor, cel mai mare pericol de război? Chiar de la noi, de la Iugoslavia socialistă cea mică și iubitoare de pace. Dar așteptați, ei înțeleg pacea, când este vorba de Iugoslavia, în modul lor. La ei pacea înseamnă: oprește-te, nu mișca, așteaptă să te înghit! Iar dacă nu ești de acord cu aceasta și te aperi, atunci ești un agresor, atunci ești un mare pericol pentru Uniunea Sovietică.

Există două tipuri de pace: pacea celui mai puternic, respectiv a agresorului, o pace sub orice formă, așa numita Pace de la Munchen, în contul înrobirii unuia sau a mai multor popoare cu speranța că eventualul agresor va fi mulțumit. Și a doua, pacea corectă mai mult sau mai puțin pentru toate popoarele. Acea primă pace este numai ficțiune. Nu este pace ci numai o oprire temporară, fiindcă în lume încă mai guvernează dreptul celui mai puternic. Cel care este puternic, vrea să devină și mai puternic, să domine, și astfel, pacea este în pericol. Pacea cu satisfacerea drepturilor celui mai puternic înseamnă cea mai grea sclavie economică, culturală și politică pentru celelalte popoare care sunt jertfa celui mai puternic. Pacea adevărată și de durată poate fi numai aceea pentru care se luptă în mod egal și popoarele mici și cele mari. Pentru care cei mari sunt pregătiți să renunțe la pretențiile lor în favoarea altora, a celor mici. Această primă pace vorbește despre o catastrofă a lumii, iar aceasta a două conduce popoarele la o colaborare și o prosperitate internațională.

Omenirea are o experiența extraordinară cu pacea sub orice formă. Agresorii fasciști ne-au demonstrat aceasta sub văzul tuturor, în trecutul nu foarte îndepărtat. Pentru că țara noastră în trecutul nu foarte îndepărtat a trăit cu groază – lupta noastră pentru o pace adevărată a persistat astfel. De acea am ajuns să fim consecvenți împotriva fiecărei agresiuni din partea unor țări capitaliste sau socialiste. Și una și cealaltă agresiune sunt un mod meschin în fața omenirii, fiindcă pot conduce din nou la un masacru mondial general. Și una și cealaltă pot conduce până la înrobirea altor popoare, până la privarea de libertate și până la impunerea voinței sale celorlalte popoare.

Din cauza tuturor acestora, noi suntem atât de consecvenți în lupta noastră pentru pace. Pacea ne este mai necesară decât orice altceva, dar nu am accepta-o sub orice formă. Armata noastră nu va pune în pericol nicio țară vecină sau vreo altă țară. Din acest loc le pot spune tuturor vecinilor noștri: încetați cu amenințările de război față de țara noastră, întoarceți-vă pe calea colaborării amicale, nu permiteți să fiți un instrument pentru străini, al politicii nu socialiste, ci imperialiste; popoarele noii Iugoslavii nu nutresc față de voi niciun fel de ură, nu au niciun fel de pretenții teritoriale față de voi, ci vor să trăiască în pace și într-o colaborare liniștită; nu încercați să-i înșelați cu o propagandă mincinoasă pe liderii voștri că popoarele Iugoslaviei conspiră împotriva voastră; nu, noi avem grijile

noastre cele multe, nouă ne este necesară pacea ca aerul și soarele, avem nevoie să ne efectuăm Planul nostru Cincinal, să construim socialismul, pentru că ne dorim să trăim mai bine și noi și generațiile viitoare. (*Aplauze puternice.*) Ar fi cea mai mare greșeală dacă cineva ar interpreta aceste dorințe ale noastre ca fiind slăbiciunea noastră. Nu, azi popoarele noastre sunt mai simple decât au fost vreodată mai înainte.

La sfârșit aș vrea să vă mai spun câteva cuvinte despre pericolul iminent de război, fiindcă nu aș vrea ca oamenii noștri să piardă perspectiva păcii. Astăzi lumea din nou se înarmează febril. Si asta mai ales pentru că a dispărut complet încrederea între popoare, în special în cele mari, care în războiul anterior le-au fost aliați. Aceasta se întâmplă pentru că, în primii ani de după război, s-a pierdut mult timp cu discuțiile fără vreun rezultat, la conferințele de pace; în loc să se concentreze pe concepția marilor puteri în unele aspecte, s-au îndepărtat și mai mult și aceasta a condus până la șicanările cotidiene. Marile puterile au căutat prea puțin posibilitățile să găsească niște căi liniștite pentru o înțelegere internațională, iar multe s-au gândit la o relație momentană a puterilor. Această sprijinire pe forțele proprii a fost adoptată în special de Uniunea Sovietică, care este astăzi cea mai înarmată forță mondială și pe care o folosește în politica sa externă, mai ales în relația cu țările mici, dar în primul rând în relația cu țara noastră, sub forma diverselor amenințări și altele. Dar, deși unele țări se pregătesc de război, în același timp se și tem de acel război. Majoritatea uriașă a omenirii se gândește mai mult la pace decât la război. Aceasta este, tovarăși și tovarășe, ceea ce ne inspiră speranța că nu se va ajunge la război, că se va păstra pacea și omenirea va scapă de o nouă și mai mare catastrofă decât cea pe care au trăit-o popoarele în trecutul nu foarte îndepărtat. Ideea de bază să ne fie să se salveze pacea!

Guvernul nostru s-a zbătut în acest sens cu toate puterile sale încercând să alunge tot ceea ce ar cădea pe țara noastră în fața istoriei ca o pată de vinovăție care să contribuie la distrugerea păcii în această parte a lumii. Cetățenii noștri s-au consacrat în mare măsură muncii lor liniștite, efectuării Planului Cincinal și reconstrucției socialismului. Au dat dovadă de un uimitor sânge rece și de liniște și sunt profund încrezător că liniștea și sângele rece vor fi și de aici înainte caracteristica cetățenilor noștri. Să ne păstrăm nervii tari și să ne facem în pace treaba noastră înseamnă să-i dăm o lovitură puternică fiecăruia care se gândește la o agresiune, fiindcă agresorul încearcă de obicei să creeze o psihoză de război și neliniște în poporul împotriva căruia făurește planurile sale întunecate. Unitatea poporului nostru, determinarea noastră de a-și apăra independența și libertatea, imperturbabilitatea noastră și în principal în lupta pentru pace, puterea armatei noastre revoluționare – sunt garanțiile dezvoltării liniștite a poporului nostru.

Tovarăși și tovarășe ambasadori ai poporului, am expus aici de ce ne este necesar un buget militar atât de mare și sunt încrezător că-l veți ratifica și că armatei noastre îi va fi dedicată și după aceea, cea mai mare atenție în orice aspect. (*Aplauze violente și îndelungate.*)

(A doua sesiune regulată a Consiliului Uniunii și a Consiliului poporului (27–29. XII. 1950). Notițe stenografice. Belgrad, 1951, 39–55).

Anexa 12

Izveštaj o Radu Saveznog Izvršnog Veća za 1953. Godinu (29 januar 1954)

Raport privind Consiliul Executiv Federal al anului 1953 (29 ianuarie 1954)

Sursa: *Tito u skupštini socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977),* Beograd, 1978, pp. 236–240.

[...]

Încercarea lui Stalin de a lichida Iugoslavia ca și țară independentă a reprezentat cel mai mare pericol prin care au trecut popoarele Iugoslaviei după război. Pe de altă parte, însemnătatea luptei Iugoslaviei pentru independență națională a depășit granițele țării noastre, deoarece lupta pentru independență a însemnat în același timp și o luptă pentru egalitate între popoare, pentru colaborarea acestora fără să se amestece în treburile interne ale altor țări. De aceea, lupta noastră a dobândit o mare însemnătate istorică.

Perioada recentă pe care a traversat-o țara noastră a dovedit și confirmat că este posibil ca o țară socialistă independentă să colaboreze cu toate țările care consideră ca baza colaborării trebuie să fie dreptatea, respectarea intereselor fiecăruia și lupta împotriva agresiunilor.

În ciuda atitudinii vădit agresive a Guvernului URSS-ului și a altor țări est-europene, Guvernul RSFI a făcut toate eforturile pentru a îmbunătății relațiile dintre țări și a normaliza situația în toată această perioadă, protejând în mod activ pacea și independența țării noastre. Consecința politicii noastre si sprijinul pe care ea l-a oferit întregii lumi a fost evidențiat de către delegația noastră în cadrul celui de-al șaselea consiliu organizat de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, care prin natura, scopul și părerea sa unilaterală a confirmat că politica Iugoslaviei a fost în conformitate cu principiile și ideologia ONU și a organizațiilor care militează pentru pacea lumii.

Prin urmare, anul trecut Uniunea Sovietică a venit cu propunerea de a normaliza relațiile dintre țări, iar apoi au procedat la fel și guvernele altor țări est-europene. Aceste propuneri au fost considerate de către Guvernul nostru ca fiind pozitive, deoarece sunt în concordanță cu politica noastră de menținere a unor relații corecte între țări și de a avea relații bune cu vecinii care sunt pregătiți să procedeze la fel.

De aceea, noi am făcut schimb de ambasadori cu Uniunea Sovietică și Bulgaria, avem un trimis și din Ungaria și am agreat să se deschidă din nou reprezentanțe în Tirana și Belgrad. Am preluat inițiativa și am încheiat contracte pentru verificarea și clarificarea incidentelor de la granițele cu Ungaria, România și Albania, un contract pentru reglarea traficului feroviar cu Bulgaria și un contract referitor la administrarea Porților de Fier cu România. La granițele noastre situația este tolerabilă. Printre altele, trebuie să constatăm că anumite țări est-europene nu se arată pregătite să aibă relații normale cu noi, nici măcar diplomatice. De asemenea, existe semne de întrebare chiar și asupra țărilor cu care

acest lucru s-a realizat deja, deoarece nu știm dacă într-adevăr își doresc să aducă relațiile la normal, ceea ce nu înseamnă doar un schimb de reprezentanți.

Un număr mare de concetățeni sunt închiși sau deportați în aceste țări: nu au fost trimiși înapoi cei care au fost luați cu forța; nu se facilitează repatrierea cetățenilor noștri; încă nu sunt condiții normale de trafic, legături poștale, etc.

Noi suntem pregătiți, la fel ca și până acum, să rezolvăm toate nelămuririle pe baza unor relații drepte și să respectăm interesele ambelor părți, pentru a reveni la relații normale între state.

Relațiile cu Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Franța s-au dezvoltat cu succes în ultima perioadă. Legăturile noastre politice și economice cu aceste țări s-au dezvoltat pe baza intereselor comune. Guvernele acestor state au înțeles că păstrarea independenței RSF Iugoslavia este un factor decisiv pentru păstrarea păcii în această parte a lumii. Dezvoltarea acestor relații s-a întemeiat pe faptul că s-a bazat pe dreptate și pe colaborarea care s-a desfășurat fără pretenții politice.

SUA, Marea Britanie și Franța și-au manifestat atitudinea din perioada în care ne-au sprijinit economic, iar guvernele SUA și Marii Britanii chiar și cu forță militară. Atitudinea lor a fost în beneficiul păstrării independenței și libertății Iugoslaviei. Ajutorul pe care l-am primit din partea acestor țări este cu atât mai important cu cât a fost primit într-o perioadă în care pacea mondială era în pericol iar noi ne aflam într-o situație grea după seceta din anii 1950 și 1952, într-o perioadă în care am dat o mare parte din resursele noastre pentru întărirea apărării naționale.

Pe lângă schimburile comerciale regulate cu aceste țări, am încheiat cu guvernele lor și contracte de ajutor economic, iar cu guvernul SUA și de ajutor militar. Aceste contracte sunt încheiate pe baza principiilor din Carta Națiunilor Unite, cu scopul de a crește condițiile de siguranță din lume. Se înțelege că acest ajutor a întărit și relațiile de prietenie și colaborarea Iugoslaviei cu aceste țări, pentru apărarea păcii.

Această dezvoltare a relațiilor este confirmarea politicii noastre externe, respectiv a faptului că – atunci când este bazată pe dreptate și când are ca scop instaurarea și păstrarea păcii – colaborarea cu alte state nu este doar posibilă dar și absolut necesară, indiferent de punctele de vedere diferite asupra unor chestiuni internaționale.

Deși decizia guvernului SUA și Marii Britanii de la 8 octombrie referitoare la Trieste a spulberat rezultatele obținute până acum în colaborarea prietenească dintre state, noi ne așteptăm ca și aici, ca și în cazul celorlalte semne de întrebare, să ajungem cât mai curând la situația în care să putem colabora constructiv ca și până acum, deoarece am obținut rezultate foarte bune.

În politica care extinde colaborarea de până acum cu alte state care domină relațiile noastre externe, au un sens deosebit relațiile din ce în ce mai strânse cu Grecia și Turcia, cu care am încheiat un contract de prietenie și colaborare în februarie 1953. Deși de la încheierea acestui contract a trecut mai puțin de un an, el s-a afirmat pe plan internațional ca un factor important în păstrarea păcii. El singur servește ca exemplu de colaborare

interstatală reușită, care se întemeiază pe principiile dreptății, respectului reciproc și apărării intereselor comune. Aceste principii reprezintă de asemenea baza pentru colaborarea din ce în ce mai reușită între cele 3 țări și din alte puncte de vedere ale colaborării lor. Din toate aceste motive enumerate, noi considerăm că dezvoltarea relațiilor cu Grecia și Turcia este unul dintre cele mai importante aspecte ale politicii noastre externe.

Cu încă unul dintre vecinii noștri, Republica Austria, relațiile noastre se dezvoltă din ce în ce mai mult, în scopul colaborării reciproce și prieteniei. Iugoslavia a oferit și oferă în continuare susținere morală și politică luptei Austriei pentru dreptul ei la independență, care, atunci când va fi instaurată, va aduce și mai multe motive de colaborare între cele două țări și va consolida pacea în această parte a lumii.

În ceea ce privește Germania, Guvernul nostru a subliniat cu mai multe ocazii importanța împlinirii dorinței poporului german de a se uni într-o țară independentă și democrată, ceea ce va aduce mari beneficii păcii din întreaga lume. Cu Guvernul Germaniei de Vest avem relații bune, care corespund intereselor ambelor țări, în special din punct de vedere economic, unde schimbul de mărfuri de ambele părți este destul de ridicat.

Acum aș vrea să spun ceva despre relațiile noastre cu Italia. Din păcate, trebuie să spun că, în ciuda tuturor eforturilor și nu din vina noastră, nu am reușit să găsim o cale de colaborare și înțelegere cu Italia. Rezistența guvernului italian și condiționarea tuturor relațiilor noastre de rezolvarea problemei de la Trieste, având în vedere toate aspirațiile neîndreptățite ale Italiei și speculațiile apărute pe plan internațional, au făcut imposibile toate inițiativele și propunerile noastre concrete pentru rezolvarea semnelor de întrebare dintre cele două țări.

Din contră, pentru a-și îndeplini scopurile, guvernul actual al Italiei a mers atât de departe încât a creat o la granițele noastre o situație care a amenințat în mod serios pacea. Mulțumită deciziei noastre de a proteja propriile interese și faptului că am fost pregătiți ca pe baza unui contract să găsim o ieșire din situația creată, și datorită sprijinului oferit de toate popoarele iubitoare de pace din lume, nu s-a ajuns la complicații grave. Este cunoscut faptul că am venit cu mai multe propuneri pentru a găsi o rezolvare a situației din Trieste. De asemenea, se cunoaște faptul că am fost pregătiți să facem sacrificii pentru a ajunge la o înțelegere cu țara vecină. Și în continuare noi vom face tot ce se poate pentru a rezolva problema de la Trieste și toate celelalte probleme care există între Iugoslavia și Italia, sperând că într-o zi și guvernul italian va fi dispus să găsească o rezolvare, având în vedere importanța colaborării dintre țările noastre, nu doar pentru noi dar și pe plan mondial. Sperăm că le este tuturor clar că politica internă de stabilizare și consolidare a Italiei nu depinde de rezolvarea problemei de la Trieste, ci de cu totul alți factori, care sunt în primul rând de competența politicii interne.

În ceea ce privește relațiile noastre cu alte țări europene și americane, acestea s-au dezvoltat în spiritul colaborării și înțelegerii, având o mare însemnătate factorii economici.

Țările cu multe milioane de locuitori care locuiesc pe continentul african și pe cel asiatic se află în stadiul nașterii naționale și într-un stadiu de dezvoltare relativ rapid. De

aceea ei joacă astăzi, și luând în considerare dezvoltarea lor viitoare vor juca în continuare, un rol important în viața politică și economică internațională. Un rol important în acea parte a lumii îl are astăzi India, care de mai multe ori a ajutat la menținerea păcii în lume și în Asia în special, datorită inițiativei și influenței sale, – la fel și Burna și Indonezia, care au pornit pe drumul construirii și întăririi independenței lor.

Perspectivele pentru dezvoltarea relațiilor de prietenie dintre Iugoslavia și țările din Asia și Africa sunt foarte favorabile și decurg din câteva interese comune importante care leagă Iugoslavia și majoritatea țărilor din acea zonă.

Iugoslavia este, ca și țările din acea parte a lumii, interesată de păstrarea păcii și de relațiile corecte dintre popoare pentru a-și putea continua dezvoltarea economică și politică. Mai mult decât atât, Iugoslavia este, ca și majoritatea țărilor de pe acele continente, interesata ca prin intermediul ONU să obțină ajutor economic și tehnic pentru dezvoltarea domeniilor mai puțin avansate, pe baza corectitudinii și respectului pentru independență.

În plus, există posibilități mari de colaborare economică între Iugoslavia și aceste țări. Această colaborare este abia la început, dar luând în considerare rezultatele de până acum putem spune că există toate condițiile necesare unei bune dezvoltări viitoare.

Aș vrea să evidențiez în mod special și dezvoltarea tuturor relațiilor de prietenie și economice cu Etiopia, de care ne leagă fosta luptă comună împotriva agresiunii fasciste, și ale cărei eforturi pentru construcția țării și păstrarea independenței sunt privite cu mare simpatie de către popoarele noastre.

Cu privire la relațiile noastre economice cu străinătatea din această perioadă pot să spun că Iugoslavia s-a lovit de 3 mari probleme care au avut o mare influență asupra dezvoltării ei. Acestea sunt:

a) Blocajul economic din partea țărilor est-europene;

b) Nevoia de a importa echipamente pentru realizarea planului industrial și construirea industriei militare, ca și satisfacerea nevoii apărării naționale în general;

c) Consecințele anilor de secetă.

Blocajul economic a afectat țara noastră în primul rând datorită faptului că planul construcției industriale s-a bazat în primul rând pe comenzile din țările est-europene, și peste 50% dintre importuri veneau din aceste țări. Blocajul a întârziat punerea în funcțiune a noilor facilități, iar comerțul nostru a fost îngreunat și de problemele încă nerezolvate cu țările vest-europene, cauzând daune diverse, cum ar fi datoriile publice și altele. Aceste ultime probleme au fost rezolvate cu aproape toate țările înainte de anul 1951, și astfel a apărut posibilitatea încheierii unor așa numite contracte investiționale, de credite și împrumuturi, și astfel a fost asigurată comanda de echipamente pentru principalele obiective. Principalii creditori ai țării noaste au fost SUA, Marea Britanie, Germania de Vest, Franța, Belgia, Elveția, Austria și Banca Internațională pentru înnoire și dezvoltare. Suma totală a acestor credite a fost în valoare de 220 milioane dolari. Astfel nu s-a reușit

ceea ce se dorea să se realizeze prin blocajul economic, respectiv izolarea Iugoslaviei și imposibilitatea finalizării planului de industrializare.

În ceea ce privește datoriile publice, acestea vor fi achitate până în aprilie 1954.

Pe lângă consecințele secetei, care s-au văzut și în nota de plată către străinătate, guvernul nostru a trebuit să aplice o serie de măsuri și pe plan comercial. Ajutorul primit de la țările vestice (SUA, Marea Britanie, Franța și altele), pe care noi îl prețuim mult, a îmblânzit parțial greutățile, dar a trebuit totuși să luăm credite pentru plata alimentelor și să amânăm plata. Creditele pentru alimente au fost în valoare de 61 milioane dolari (de la SUA, Marea Britanie, Canada, Turcia și Norvegia), și pentru materii prime în valoare de 89 milioane dolari (de la SUA, Marea Britanie și Egipt).

Toate aceste credite au fost luate pe termen scurt și mediu, în afara celui făcut la Banca Internațională. În plus, a fost necesar să prelungim termenele de plată pentru obligațiile scadente. Pentru conversia creditelor pe termen lung am apelat la Banca de export-import, în timp ce cu anumite țări am convenit să amânăm plata cu câțiva ani.

Eforturile guvernului nostru de dezvoltare a legăturilor economice cu un număr cât mai mare de țări a avut rezultate pozitive, de la sfârșitul anului 1949 până la sfârșitul anului 1953 încheindu-se convenții economice cu 16 țări. Creșterea capacității industriale și îmbunătățirea producției industriale a condus Iugoslavia în rândul țarilor care pot exporta produse. Astfel am putut să încheiem mai multe convenții economice în 1953, în special cu Turcia și Grecia care implică mai multe aspecte. Dezvoltarea comerțului cu aceste țări ne face să sperăm că lucrurile vor evolua în bine.

În cursul anului 1953, 4 misiuni diplomatice au vizitat țările din Africa și Asia și au încheiat o serie de convenții și angajamente, creând astfel baza pentru dezvoltarea relațiilor economice cu aceste țări. În acest mod, anul 1953 reprezintă piatra de hotar pentru comerțul nostru exterior deoarece am conceput instrumente economice pentru intrarea pe alte piețe și pentru dezvoltarea propriei piețe.

Dezvoltarea schimburilor de mărfuri din toate domeniile aduce mai multe stabilitate în relațiile inter-statale.

Ajutorul tehnic pe care îl primim de la diferite țări și de la organizațiile internaționale este folosit corect pentru dezvoltarea experienței tehnice și conform colaborării corecte dintre popoare. În același scop, în limita posibilităților, oferă și Iugoslavia ajutor altor țări prin intermediul ONU și al unor contracte bilaterale. Dezvoltarea acestei activități este din ce în ce mai vie și arată cât de bun și folositor este drumul colaborării internaționale.

În concluzie, astăzi putem spune că am depășit cu succes consecințele blocajului economic, și nu numai că le-am depășit dar că ne aflăm în luptă împotriva blocajului, pentru că mulțumită guvernului nostru ne aflăm în situația în care avem legături economice mai bune și mai folositoare pentru noi decât a avut țara noastră vreodată.

Continuând cu această politică, avem toate șansele să dezvoltăm și mai mult relațiile noastre economice cu alte țări. Pentru o asemenea perspectivă există două condiții importante: dezvoltarea constantă a economiei noastre și continuarea politicii existente, deoarece s-a dovedit a fi un factor important pentru dezvoltarea relațiilor economice.

În lupta sa pentru pace și colaborare democrată între popoare, Iugoslavia a considerat mereu și consideră că Națiunile Unite reprezintă un forum foarte important pentru unirea mai multor țări pentru apărarea păcii și siguranței internaționale. Prin rezultatele obținute până acum Națiunile Unite și-au îndreptățit existența și se poate spune că au ajutat omenirea să depășească greutăți foarte mari.

Activitățile multiple pe care Iugoslavia le-a desfășurat în cadrul Națiunilor Unite au contribuit la păstrarea păcii în lume și la întărirea solidarității internaționale.

Această activitate a țării noastre s-a evidențiat concret în toate problemele importante despre care au discutat Națiunile Unite. Este suficient să amintim propunerile și atitudinea Iugoslaviei față de războiul cu Coreea, propuneri care s-au dovedit constructive ținând cont de evoluția ulterioară a situației; apoi atitudinea cu privire la dezarmare, măsurile colective și dezvoltarea sistemului colectiv de apărare prevăzut în Carta Națiunilor Unite. Această activitate a venit și în ajutorul nostru, popoarele care lucrau la aspirațiile lor naționale și care au primit ajutor economic pentru domeniile mai puțin dezvoltate.

Această politică pașnică – evidențiată de activitățile noastre din cadrul Națiunilor Unite și întemeiată pe apărarea independenței naționale și pe dezvoltarea colaborării internaționale constructive, cum ar fi rezolvarea unor conflicte și eliminarea nedreptăților economice și politice – a dus la construirea unei imagini morale din punct de vedere politic a țării noastre. Iugoslavia s-a afirmat și astăzi este cunoscută în lume ca o țară independentă, care duce o politică pașnică și bine intenționată. Faptul că Iugoslavia nu este o țară mare o face și mai demnă de apreciat pe plan internațional.

Recunoașterea și confirmarea politicii foarte eficiente a țării noastre și a activității ei în cadrul Națiunilor Unite au fost evidențiate, printre altele și de includerea Iugoslaviei în Consiliul de Securitate și Consiliul Economic și Social al ONU.

Noi considerăm că ONU trebuie și în viitor nu doar să își păstreze rolul foarte important, dar să și-l mărească rezolvând problemele care afectează soarta întregii omeniri și să adopte aceeași atitudine care a stat la baza succesului de până acum.

Tot ce am spus până acum arată în mod clar unde se află țara noastră din punct de vedere politic și al relațiilor externe. Iugoslavia poate doar să evolueze și să susțină țările al căror scop este să împrăștie tensiunea internațională, să aducă pacea în lume și să sprijine colaborările corecte între toate popoarele și țările, mari și mici, mai mult sau mai puțin dezvoltate.

Anexa 13

Tratatele încălcate de Guvernul Republicii Populare Române

[în perioada 1948–1950]

Sursa: *White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia,* Beograd: Ministry of Foreign Affairs of the Federal People's Republic of Yugoslavia, 1951, p. 451

Nr.	Titlul Tratatului	Data și locația semnării	Data încălcării	Maniera de încălcare
1	Înțelegere între Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor și Regatul României asupra Regimului Proprietății Mobiliare la zona de Frontieră	5 iulie 1924, Belgrad	30 iunie 1949	Prin Nota Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Populare Române nr. 440
2	Tratatul de Prietenie, Cooperare și Asistență Mutuală între Republica Populară Federativă Iugoslavă și Republica Populară Română	19 decembrie 1947, București	1 octombrie 1949	Prin Nota Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Populare Române nr. 3280
3	Înțelegerea asupra Reglementării Trecerii Frontierei de către Pasageri și Traficul cu Bunuri, între Căile Feroviare de Stat Iugoslave și Române	3 septembrie 1947, Jimbolia	17 ianuarie 1950	Prin Nota Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Populare Române nr. 183
4	Înțelegerea asupra Traficului de Tranzit Special din Iugoslavia prin România și înapoi în Iugoslavia pe linia Jaša Tomić-Ninčićevo și asupra asupra Traficului de Tranzit Special din România prin Iugoslavia și înapoi în România pe linia Stamora Moravița-Bazijaš	2 septembrie 1946, Jimbolia	17 ianuarie 1950	Prin Nota Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Populare Române nr. 183

Toate celelalte înțelegeri economice, precum și Convenția Culturală au fost încălcate de Guvernul Republicii Populare Române, cu toate cu nu a renunțat formal la ele.

Anexa 14

Lista diplomaților și oficialilor iugoslavi expulzați din România

[în perioada 1948–1949]

Sursa: *White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia,* Beograd: Ministry of Foreign Affairs of the Federal People's Republic of Yugoslavia, 1951, pp. 468–469.

Nr.	Nume și poziție	Maniera de expulzare	Data expulzării
1.	Ranko Zec, Secretar al Ambasadei	Prin notificare verbală	30 octombrie 1948
2.	Smiljan Pečjak, Atașat de presă asistent	Prin notificare verbală	30 octombrie 1948
3.	Dušan Bakić, Şofer al Delegației Iugoslave Permanente în Comitetul Provizional pentru Conducerea Afacerilor Administrației Porților de Fier	Prin notificare din partea Delegației Române către Delegația Iugoslavă în Administrația Porțile de Fier	La începutul anului 1949
4.	Ivan Brozina, Paznic depozit al Administrației Porțile de Fier	Prin notificare din partea Delegației Române către Delegația Iugoslavă în Administrația Porțile de Fier	martie 1949
5.	Vojislav Baldžić, Angajat al Ambasadei	Prin Nota Ministerului de Externe Român nr. 4363	2 aprilie 1949
6.	Marko Matić, Membru al Comisiei de Repatriere	Prin notificare verbală	7 iulie 1949
7.	Aleksandar Olujić, Membru al Comisiei de Repatriere	Prin notificare verbală	7 iulie 1949
8.	Petar Ženičević, Membru al Comisiei de Repatriere	Prin notificare verbală	7 iulie 1949
9.	Josip Kulić, Membru al Comisiei de Repatriere	Prin notificare verbală	7 iulie 1949
10.	Gojko Marković, Şef al Serviciului de Navigație	Prin notificare din partea Delegației Române către Delegația Iugoslavă în Administrația Porțile de Fier	august 1949
11.	Vladimir Mitrović, Căpitan Marina Fluvială și Controlor Navigație	Prin notificare din partea Delegației Române către Delegația Iugoslavă în Administrația Porțile de Fier	august 1949
12.	Branko Molović, Pilot	Prin notificare din partea Delegației Române către Delegația Iugoslavă în Administrația Porțile de Fier	august 1949

Nr.	**Nume și poziție**	**Maniera de expulzare**	**Data expulzării**
13.	Leonard Vičević, Pilot	Prin notificare din partea Delegației Române către Delegația Iugoslavă în Administrația Porțile de Fier	august 1949
14.	Gojko Ćuh, Reprezentant al JUGONAFTA	Prin Notă a Ministerului de Externe Român	15 septembrie 1949
15.	Vasilije Mesko, Angajat al Biroului Marinei Fluviale de Stat Iugoslave din Brăilă	Prin Notă a Ministerului de Externe Român	17 septembrie 1949
16.	Milisav Brčarević, Angajat al Biroului Marinei Fluviale de Stat Iugoslave din Brăilă	Prin Notă a Ministerului de Externe Român	17 septembrie 1949
17.	Mihailo Lompar, Secretar al Ambasadei	Prin Notă a Ministerului de Externe Român	19 septembrie 1949

Anexa 15

Incidente la frontiera româno-iugoslavă

[în perioada 1948–1950]

Sursa: *White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia,* Beograd: Ministry of Foreign Affairs of the Federal People's Republic of Yugoslavia, 1951, p. 474.

	1948 pe luni											
Tipul incidentului	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Incidente la frontieră												
Violări de teritoriu												
Violări ale spațiului aerian												

	1949 pe luni											
Tipul incidentului	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Incidente la frontieră	2	2	3	3	2	4	3	3	4	4	3	4
Violări de teritoriu												
Violări ale spațiului aerian						1						

	1950 pe luni											
Tipul incidentului	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Incidente la frontieră	9	9	19	38	13	12	10	15	21			
Violări de teritoriu								1				
Violări ale spațiului aerian			2	2		1						

	AN			
Tipul incidentului	1948	1949	1950	TOTAL
Incidente la frontieră		37	146	183
Violări de teritoriu			1	1
Violări ale spațiului aerian		1	5	6
TOTAL		38	152	190

Anexa 16

Rezumat al articolelor, rapoartelor de știri și caricaturilor împotriva Iugoslaviei publicate în ziarele principale ale URSS și ale țărilor est-europene în perioada august–octombrie 1949

Sursa: *White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia,* Beograd: Ministry of Foreign Affairs of the Federal People's Republic of Yugoslavia, 1951, p. 479.

		1949						**Totalul pentru cele trei luni**	
		august		**septembrie**		**octombrie**			
	Numele ziarului	**Nr.**	**%**	**Nr.**	**%**	**Nr.**	**%**	**Nr.**	**%**
1.	*PRAVDA* (URSS)	22	8,3	53	16,2	55	2,3	130	8,9
2.	*RUDE PRAVO* (Cehoslovacia)	35	4,4	30	2,5	21	3,8	86	3,6
3.	*SZABAD NÉP* (Ungaria)	21	3,9	106	20,0	20	3,4	147	9,1
4.	*SCÎNTEIA* (România)	49	5,6	46	8,1	29	3,2	124	5,6
5.	*RABOTNICHESKO DELO* (Bulgaria)	55	7,9	45	7,0	32	4,5	132	6,5
6.	*TRIBUNA LUDU* (Polonia)	39	3,5	48	7,7	30	1,8	117	4,3
7.	*ZERI I POPULIT* (Albania)	34	6,9	40	12,0	24	4,4	98	7,8
	TOTAL	255	5,8	368	10,5	211	3,3	834	6,5

Notă: Procentajele se referă la spațiul alocat în ziarele sus-menționate pentru atacuri împotriva Iugoslaviei în perioada supusă investigației

Bibliografie

Lucrări axate pe teoria socio-constructivistă

Cărți și capitole în cărți

Albert, Mathias; Jacobson, David; Lapid, Yosef, (eds.) *Identities, Borders, Orders. Rethinking International Relations Theory,* University of Minnesota, Minneapolis, 2001.

Alderson, Kai; Hurrell, Andrew, *Hedley Bull on International Society,* Macmillan Press, London, 2000

Ashley, Richard, "The Poverty of Neorealism", *International Organization* 38, Spring, 1984.

Baylis, John; Smith, Steve (eds.), *The Globalization of World Politics,* Oxford, Oxford University Press, 2001.

Barnett, Michael, "Social Constructivism", în Baylis, John; Smith, Steve *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations,* Oxford, Oxford University Press, 2005

Berger, Peter L.; Luckmann, Thomas, *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge,* Penguin University Books, Harmondsworth, Middleesex, England, 1991

Blumer, Herbert, *George Herbert Mead and Human Conduct,* AltaMira Press, Oxford, 2004.

Blumer, Herbert, *Symbolic Interactionism: Perspective and Method,* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1969

Brown, Chris, *Understanding International Relations,* Palgrave Macmillan, 2001

Burchill, Scott; Linklater, Andrew; Devetak, Richard; Donnelly, Jack; Paterson, Matthew; Reus-Smit, Christian; True, Jacqui, *Teorii ale relațiilor internaționale,* Iași, Institutul European, 2008

Buzan, Barry, *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalization,* Cambridge, Cambridge University Press, 2004

Giddens, Anthony, *Modernity and Self-Identity,* Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1991

Giddens, Anthony, *The Constitution of Society,* Polity Press, Cambridge, 1985

Guzzini, Stefano; Leander, Anna, (eds.) *Constructivism and International Relations,* London and New York, Routledge, 2006.

Hopf, Ted, *Social Construction of International Politics. Identities and Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999,* Cornell University Press, Ithaca, NY, 2002

Keohane, Robert O., *Power and Governance in a Partially Globalized World,* Routledge, London and New York, 2004

Keohane, Robert O.; Nye, Joseph, *Power and Interdependence: World Politics in Transition,* Boston, 1977

King, Gary; Keohane, Robert O.; Verba, Sidney, *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research,* Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1994

Kratochwil, Friedrich, *Rules, Norms, and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs,* Cambridge, Cambridge University Press, 1989

Kubálková, Vendulka; Onuf, Nicholas; Kowert, Paul, (eds.) *International Relations in a Constructed World,* M.E. Sharpe, Armonk, NY, 1998

Loyal, Steven, *The Sociology of Anthony Giddens,* Pluto Press, London, 2003

Marga, Andrei, *Argumentarea,* EFES, Cluj-Napoca, 2006

Marshall, Gordon (ed.), *A Dictionary of Sociology,* Oxford, Oxford University Press, 1998

Morgenthau, Hans, *Politica între națiuni,* Polirom, Iași, 2008.

Neumann, Iver B.; Wæver, Ole (eds.), *The Future of International Relations,* Routledge, London and New York, 2005

Onuf, Nicholas, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations,* Columbia, University of South Carolina Press, 1989

Ruggie, John Gerard, *Constructing the World Polity. Essays on International Institutionalization,* London, Routledge, 1998

Searle, John R., *The Construction of Social Reality,* Simon and Schuster Inc., New York, 1995

Steele, Brent J., *Ontological Security in International Relations. Self-Identity and the IR State,* London and New York: Routledge, 2008

Walt, Stephen, *Originile alianțelor,* Institutul European, Iași, 2008

Waltz, Kenneth, *Teoria politicii internaționale,* Polirom, Iași, 2006

Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics,* Cambridge, Cambridge University Press, 1999

Wendt, Alexander, "Constructing International Politics", în Michael E. Brown et. al. (eds.), *Theories of War and Peace,* Cambridge and London, The MIT Press, 1998

Wheeler, Nicholas, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society,*Oxford: Oxford University Press, 2000

Zehfuss, Maja, *Constructivism in International Relations,* Cambridge, Cambridge University Press, 2002

Articole în reviste de specialitate

Copeland, Dale C., "The Constructivist Challenge to Structural Realism", *International Security,* vol. 25, No. 2, Fall 2000, pp. 187–212

Eberle, Thomas Samuel, "A new Paradigm for the Sociology of Knowledge: 'The Social Construction of Reality' after 25 years", *Revue suisse sociologique,* 2, 1992, pp. 493–502

Kratochwil, Friedrich, "On Legitimacy", în *International Relations* 20, 302, SAGE, 2006, pp. 302–308

Kubálková, Vendulka, "A'Turn to Religion' in International Relations?", *Perspectives (Review of International Affairs),* vol. 17, No. 2 2009, pp. 13–41

Lang, Anthony; Rengger, Nicholas; Walker, William, "The Role(s) of Rule: Some Conceptual Clarifications", *International Relations* 20, 274, SAGE, 2006, pp. 274–294.

Parton, Nigel, "The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge" (book review), în *British Journal of Social Work,* June 38 (4), 2008, pp. 823–824

Ruggie, John Gerard, "Territoriality and Beyond: problematizing modernity in international relations", *International Organization* 47, 1, Winter 1993, pp. 139–174

Shilliam, Robbie, "The Hieroglyph of the 'Party': Contextualising the Agent Structure Debate through the Works of Trotsky, C.L.R. James and Althusser", *International Relations* 22, 193, SAGE, 2008, pp. 193–219

Sørensen, Georg, "The case for Combining Material Forces and Ideas in the Study of IR", *European Journal of International Relations* 14, 5, SAGE, 2008, pp. 5–32.

Suganami, Hidemi, "Alexander Wendt and the English School", *Journal of International Relations and Development,* 4 (December), Centre of International Relations, 2001, pp. 403–423

Wendt, Alexander, "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *International Organization* 46, 2, Spring 1992, pp. 391–425

Wendt, Alexander, "The agent-structure problem in international relations theory", *International Organization* 41, 3, Summer 1987, pp. 335–354

Lucrări axate pe istoria comunismului în România, istoria comunismului în Iugoslavia, istoria comunismului în Europa de Est, pe istoria Războiului Rece și pe evoluția relațiilor românoiugoslave

Cărți și capitole în cărți

Aspaturian, Vernon, "Soviet Foreign Policy", în Roy C. Macridis, *Foreign Policy in World Politics,* Prentice Hall, 7th edition, 1989

Bărbulescu, Mihai; Dennis Deletant; Keith Hitchins; Șerban Papacostea; Pompiliu Teodor, *Istoria României,* București: Editura Enciclopedică, 1998

Benea, Ciprian-Beniamin, *Dunărea. Geopolitică și negociere. Studiu de caz,* Iași: Institutul European, 2009

Bennett, Christopher, *Sfârșitul sângeros al Iugoslaviei,* București: Editura Trei, 2002

Berdiaev, Nicolai, *Originile și sensul comunsimului rus,* Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1994

Berend, Ivan T., *Central and Eastern Europe. Detour from the periphery to the periphery,* London: Cambridge Universiy Press, 1996

Berend, Ivan T., *Central and Eastern Europe. Detour from the periphery to the periphery,* London: Cambridge Universiy Press, 1996.

Bianchini, Stefano, *Problema iugoslavă,* București: Editura BIC ALL., 1999

Bocșan, Nicolae; Valeriu Leu, *Cronologia Europei Centrale (1848–1989),* Editura Polirom, Iași, 2001

Bolovan, Sorina Paula; Bolovan, Ioan; Gräf, Rudolf; Pădurean, Corneliu (coord.), *Mișcări de populație și aspecte demografice în România în prima jumătate a secolului XX,* Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2007

Bošković, Blagoje; Dašić, David (eds.), *Socialist Self-Management in Yugoslavia. 1950–1980. Documents,* Belgrade: STP (Socialist Thought and Practice), 1980

Brzezinski, Zbigniew K., *The Soviet Bloc. Unity and Conflict,* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1960

Calafeteanu, Ion, *Scrisori către tovarășa Ana,* București: Univers Enciclopedic, 2005

Campus, Eliza, *Din politica externă a României (1913–1947),* București: Editura Politică, 1980

Chirițoiu, Mircea, *Între David și Goliath. România și Iugoslavia în balanța războiului rece,* Iași: Casa Editorială Demiurg, 2005

Christian, David, *Power and Privilege. Russia and the Soviet Union in the Nineteenth and Twentieth Centuries,* Melbourne: Pitman Publishing, 1989

Christman, Henry M., *Communism in action: a documentary history,* New York: Bantam Books, 1969

Constantiniu, Florin, *Diplomații români și devierea de dreapta,* București: Tritonic, 2003

Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român,* București: Univers Enciclopedic, 2002

Constantiniu, Florin; Pop, Adrian, *Schisma roșie. România și declanșarea conflictului sovieto-iugoslav (1948–1950),* București: Compania, 2007

Dedijer, Vladimir, *Tito,* New York: Simon and Schuster, 1953

Deletant, Dennis, *România sub regimul comunist,* București: Fundația Academia Civică, 2006

Deletant, Dennis, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc. 1948–1965,* Iași: Polirom, 2001

Djilas, Aleksa, *The Contested Country. Yugoslav Unity and Communist Revolution (1919–1953),* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1991

Djilas, Milovan, *The New Class. An Analysis of the Communist System,* London: Thames and Hudson, 1957

Djilas, Milovan, *Tito. The Story from Inside,* London: Phoenix Press, 2000

Duroselle, Jean-Baptiste, *Istoria relațiilor internaționale (1919–1947),* vol. I, București: Editura Științelor Sociale și Politice, 2006

Duroselle, Jean-Baptiste; André Kaspi, *Istoria relațiilor internaționale (1919–1947),* vol. I-II, București: Editura Științelor Sociale și Politice, 2006
Fejtö, François, *A History of the People's Democracies: Eastern Europe since Stalin,* Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books, 1974
Fejtö, François, *Histoire des démocraties populaires,* Paris: Edition du Seuil, 1952
Fisher-Galați, Stephen, *Europa de Est și războiul rece,* Iași: Institutul European, 1996
Fisher-Galați, Stephen, *România în secolul al XX-lea,* Iași: Institutul European, 1998
Fontaine, André, *Istoria războiului rece. De la războiul din Coreea la criza alianțelor: 1950–1967,* vol. IV, București: Editura Militară, 1994
Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România,* București: Humanitas, 1990
Gati, Charles (ed.), *The International Politics of Eastern Europe,* New York-Washington-London: Praeger Publishers, 1976
Georgescu, Vlad, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre,* București: Humanitas, 1995
Glenny, Misha, *The Balkans. 1804–1999. Nationalism, War and the Great Powers,* London: Granta Books, 1999
Harkness, David, *The Post-War World,* Basingstoke and London: Macmillan, 1974
Hartmann, Frederick H., *The Relations among Nations,* Macmillan Publishing, 1978
Haynes, Rebecca, *Politica României față de Germania între 1936–1940,* Iași: Polirom, 2003
Hitchins, Keith, *România, 1866–1947,* București: Humanitas, 1996
Hoffman, George W.; Warner Neal, Fred, *Yugoslavia and the New Communism,* New York: Twentieth Century Fund, 1962
Ionescu, Ghiță, *Comunismul în România,* București: Editura Litera, 1994
Jelavich, Barbara, *Istoria Balcanilor,* vol. I și II, Iași: Institutul European, 2000
Jelavich, Charles; Jelavich, Barbara, *Formarea statelor naționale balcanice. 1804–1920,* Cluj-Napoca: Dacia, 1999
Jones, Christopher D., *Soviet Influence in Eastern Europe. Political Autonomy and the Warsaw Pact,* New York: Praeger Publishers, 1981
Jowitt, Kenneth, *Revolutionary Breakthroughs and National Development. The Case of Romania, 1944–1965,* Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1971
Judt, Tony, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945,* Iași: Polirom, 2008
King, Robert R., *A History of the Romanian Communist Party,* Standford: Standford University, Hoover Institution Press, 1980
Kovrig, Bennet, *Communism in Hungary. From Kun to Kádár,* Stanford California: Stanford University Press, 1979
Lazitch, Branko, *Tito et la révolution yougoslave,* Paris: Fasquelle Éditeurs, 1957
Levy, Robert, *Gloria și decăderea Anei Pauker,* Iași: Polirom, 2002
Linden, Ronald H., *Bear and Foxes The International Relations of the East European States, 1965–1969,* New York: East European Quarterly, Boulder, 1979

Linden, Ronald H., *Communist States and International Change: Romania and Yugoslavia in Comparative Perspective,* Allen and Unwin, Boston, 1987

Lynch, Michael, *Republica Populară Chineză după 1949,* București: BIC ALL, 2004.

Lynch, Michael, *Stalin și Hrușciov: URSS, 1924–1964,* București: BIC ALL, 2002

Maclean, Fitzroy, *Disputed Barricade. The Life and Times of Josip Broz-Tito,* London: Alden Press, 1957

McVicker, Charles, *Titoism. Pattern for International Communism,* New York: St. Martin's Press, 1957

Medvedev, Roy, *Despre Stalin și stalinism,* București: Hmanitas, 1991

Meiklejohn Terry, Sarah (ed.), *Soviet Policy in Eastern Europe,* New Haven and London: Yale University Press, 1984

Mihuleac, Emil, *Trăsături și principii ale conducerii în Republica Socialistă România,* București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981

Montias, John Michael, *Economic Development in Communist Rumania,* Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1967

Pavlowitch, Stevan K., *Yugoslavia,* London: Ernest Benn Limited, 1971

Păiușan, Radu; Cionchin, Ionel, *O istorie a românilor din nord-estul Serbiei,* Timișoara: Editura Eurostampa, 2005

Radzinsky, Edvard, *Stalin,* București: Editura Aquila '93, 1996

Ridley, Jasper, *Tito,* London: Constable, 1994

Rothschild, Joseph, *Return to Diversity. A Political History of East Central Europe since World War II,* New York: Oxford University Press, 1989

Rusan, Romulus (ed.), *Anii 1954–1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului,* Analele Sighet 8, București: Fundația Academia Civică, 2000

Rush, Myron, *How Communist States Change their Rulers,* Ithaca and London: Cornell University Press, 1974

Rusinow, Dennison (ed.) *Yugoslavia. A Fractured Federalism,* The Wilson Center Press, Washington DC, 1988

Schöpflin, George (ed.), *The Soviet Union and Eastern Europe,* London: Muller, Blond & White, 1986

Schöpflin, George, *Politics in Eastern Europe,* Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1993

Serbia. 1945–1965. Twenty Years of the Socialist Republic of Serbia, Beograd: Privredni Pregled, 1966

Seton-Watson, Hugh, *The East European Revolution,* London: Methuen&Co., 1952

Shafir, Michael, *Romania: politics, economics and society,* London: Frances Pinter (Publishers), 1985

Shapiro, Leonard, *The Government and Politics of the Soviet Union,* London: Hutchinson, 1977

Šijan, Dane, *Moć Titove Riječi,* Koherentnost Revolucije, Studija, XVII izdanje, Zagreb: Stylos, 1977. (*Puterea cuvintelor lui Tito,* Revoluția coerenței, Studii, a XVII-a ediție), pp. 162–163, 176–181, 198–200, 238–242

Stepanov, Liubomir, *Uniunea Sârbilor din România,* Timișoara, 2006

Soulet, Jean-François, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre,* Iași: Polirom, 1996

Sugar, Peter F., *Naționalismul est-european în secolul al XX-lea,* București: Curtea Veche, 2002

Taylor, A.J.P., *Originile celui de-al doilea război mondial,* Iași: Polirom, 1999

Tănase, Stelian, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej (1948–1965),* București: Humanitas, 1998

Tismăneanu, Vladimir, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc,* Iași: Polirom, 2005

Troțki, Lev, *România și războiul balcanic,* Iași: Polirom, 1998

Tucker, Robert C., *The Soviet Political Mind. Stalinism and Post-Stalin Change,* New York: W.W. Norton&Company, 1971

Țîrău, Liviu, *Între Washington și Moscova: România, 1945–1965,* Cluj-Napoca: Tribuna, 2005

Udovički, Jasminka; Ridgeway, James (eds.), *Burn this House. The Making and Unmaking of Yugoslavia,* Durham & London: Duke University Press, 1997

Ulam, Adam B., *Expansion and Coexistence. The History of Soviet Foreign Policy,* New York-Washington: Frederick A. Praeger Publishers, 1968

Verona, Sergiu, *Military Occupation and Diplomacy. Soviet Troops in Romania, 1944–1958,* London: Duke University Press, 1992

Vucinich, Wayne S. (ed.), *Contemporary Yugoslavia: Twenty Years of Socialist Experiment,* Berkeley: University of California Press, 1969

Vucinich, Wayne S. (ed.), *War and Society in East Central Europe. At the Brink of War and Peace: The Tito-Stalin Split in a Historic Perspective,* New York: Brooklyn College Studies, 1982

Warner Neal, Fred, *Titoism in action. The reforms in Yugoslavia after 1948,* Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1958

Wolff, Robert Lee, *The Balkans in Our Time,* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1956

Young, Hum Kim (ed.), *Patterns of Competitive Coexistence. USA vs. USSR,* New York: Capricorn Books, 1967

Memorialistică

Betea, Lavinia, *Alexandru Bârlădeaunu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu,* București: Evenimentul Românesc, 1997

Betea, Lavinia, *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea,* Iași: Polirom, 2001

Djilas, Milovan, *Conversations with Stalin,* New York: Harcourt, 1962

Djilas, Milovan, *Tito. The Story from Inside,* London: Phoenix Press, 2000

Niculescu-Mizil, Paul, *O istorie trăită,* București: Editura Enciclopedică, 1997

Articole în reviste de specialitate

Armstrong, John. A. "Comparative Politics and Communist Systems: Introductory Remarks", *Slavic Review,* vol. XXVI, no. 1, March 1967, pp. 3–26

Beck, Curt F., "Can Communism and Democracy coexist? Beneš's Answer", *The American Slavic and East European Review,* Columbia University Press, New York, vol. XI, no. 2, Aprilie 1952, pp. 189–206

Beloff, Nora, "La Yougoslavie: le ventre mou de l'Europe", *Politique Étrangère,* Institut Français des relations internationales, Paris, no. 3/Automne 1985, pp. 735–750

Brzezinski, Zbigniew K., "The Nature of the Soviet System", *The American Slavic and East European Review,* New York: Columbia University Press, vol. XX, no. 3, October 1961, pp. 351–368

Brzezinski, Zbigniew K., "The Organization of the Communist Camp", *World Politics,* Princeton: Princeton University Press, vol. XIII, October 1960-July 1961, pp. 175–209

Brzezinski, Zbigniew; Huntington, Samuel P., "Cinnncinatus and the Apparatchik", *World Politics,* Princeton: Princeton University Press, vol. XVI, no. 1 October 1963, pp. 52–78

Cattell, David T. "The Politics of the Danube Commission under Soviet Control", *The American Slavic and East European Review,* Columbia University Press, New York, vol. XIX, No. 3, October 1960, pp. 380–394

Djordjević, Jovan, "From Local Self-Governments to Communes", *Review of International Affairs,* November, 1954, pp. 1–17

Djordjević, Jovan, "Local Self-Government in Yugoslavia", *The American Slavic and East European Review,* New York: Columbia University Press, vol. XII, no. 2, April 1953, pp. 187–200

Ervin, Ellen W., "Problems of Titoism", *Current History,* 26:154 (June 1954), pp. 362–366

Fay, Sidney B., "The Cominform", *Current History,* 14:77 (January 1948), pp. 1–5

Fisher, Jack, "The Yugoslav Commune", *World Politics,* Princeton: Princeton University Press, vol. XVI, No. 3, April 1964, pp. 418–441

Frey, Cynthia W, "Yugoslav Nationalisms and the Doctrine of Limited Sovereignty", *East European Quarterly,* 11:1, vol. XI, no. 1, 1977 Spring, pp. 79–108

Friedman, Wolfgang, "Freedom and Planning in Yugoslavia's Economic System", *Slavic Review,* vol. XXV, no. 4, December 1966, pp. 630–640

Gripp, Richard C., "Eastern Europe'a Ten Years of National Communism: 1948–1958", *The Western Political Quarterly,* USA: Institute of Government, University of Utah, December 1960, pp. 934–949

Jowitt, Kenneth, "The Romanian Communist Party and the World Socialist System", *World Politics,* Princeton University Press, Princeton, vol. XXIII, no. 1, October 1970, pp. 38–60

Kecskemeti, Paul, "The Romanian Communist Party and the World Socialist System", *World Politics,* Princeton University Press, Princeton, vol. XIII, October 1960 – July 1961, pp. 313–322

Kohn, Hans, "Eastern Europe, 1948", *Current History,* 16:90 (February 1949) pp. 72–78

Lazăr, Dan, „Problema națională în Iugoslavia titoistă. Aspecte constituționale (1945–1974)", *Analele științifice al Universității Alexandru Ioan Cuza,* Iași, tom XLVIII-XLIX, 2002–2003, pp. 243–250

Macridis, Roy, "Stalinism and the Meaning of Titoism", *World Politics,* Yale Institute of International Relations, vol. IV, no. 2, January 1952, pp. 219–238

Macridis, Roy, "Stalinism and the Pattern of Colonial Revolt", *The Western Quarterly,* Institute of Government, University of Utah, USA, March 1954, pp. 23–35

Morris, Bernard S., "The Cominform: A Five-Year Perspective", *World Politics,* Princeton: Princeton University Press, vol. V, October 1951-July 1953, pp. 368–376

Munk, Frank "Communist Heresies: Hopes and Hazards", *The Western Quarterly,* Institute of Government, University of Utah, USA, December 1969, pp. 921–925

Rostow, W.W., "Russia and China under Communism", *World Politics,* Princeton: Princeton University Press, vol. VII, October 1954-July 1955, pp. 513–531

Roucek, Joseph S., "Geopolitics of Yugoslavia", *Social Studies,* 47:1 (January 1956), pp. 26–29

Rubinstein, Alvin; J. Roffe Wike, "The Djilas Heresy: Its Beginning and Development", *The Western Quarterly,* USA: Institute of Government, University of Utah, December 1958, pp. 774–787

Segal, David, "The Political Behaviour of Milovan Djilas", *American Imago* (23:2), Summer, 1966, pp. 142–157

Shillinglaw, Thomas, "The Development of Constitutional Review in Yugoslavia", *East European Quarterly,* 4:4, vol. IV, no. 4, 1971 January, pp. 369–388

Shoup, Paul, "Problems of Party Reform in Yugoslavia", *The American Slavic and East European Review,* Columbia University Press, New York, vol. XVIII, no. 3, October 1959, pp. 334–350

Shoup, Paul, "Yugoslavia's National Minorities under Communism", *Slavic Review. American Quarterly of Soviet and East-European Studies,* vol. XXII, no. 1, March 1963, pp. 64–81

Strausz-Hupé, Robert, "Yugoslavia – Marx without Stalin", *Current History,* 19:111 (November 1950), pp. 268–270

Šuvar, Stipe, "The Demographic Balance of the Second Yugoslavia (1945–1992) and Demographic Aspects of the Future Development of the Successor-States", *Balkan Forum,* International Journal of Politics, Economics and Culture, NIP Nova Makedonija, Skopje, Republic of Macedonia, vol. 3, no. 4 (13), December 1995, pp. 137–152

Tismăneanu, Vladimir, "Gheorghiu-Dej and the Romanian Worker's Party: From De-Sovietization to the Emergence of National Communism", *Cold War International*

History Project, Working Paper No. 37, Woodrow Wilson International Center for Scholars, May 2002, pp. 1–53

Tomasić, D.A., "The Rumanian Communist Leadership", *The American Slavic and East European Review,* New York: Columbia University Press, vol. XX, no. 3, October 1961, pp. 477–494

Tucker, Robert C., "The Metamorphosis of the Stalin Myth", *World Politics,* Princeton: Princeton University Press, vol. VII, October 1954-July 1955, pp. 38–62

Ulam, Adam B., "Soviet Ideology and Soviet Foreign Policy", *World Politics,* Princeton: Princeton University Press, vol. XI, October 1958-July 1959, pp. 153–172

Ulam, Adam B., "The Cominform and the People's Democracies", *World Politics,* Yale Institute of International Relations, vol. II, no. 2, January 1951, pp. 200–217

Vucinich, Wayne S., "Behind the Tito-Stalin Feud", *Current History,* 15:86 (October 1948), pp. 213–217

Vucinich, Wayne S., "Growing Unity in Yugoslavia, Greece and Turkey", *Current History,* 24:138 (February 1953), pp. 103–108

Vucinich, Wayne S., "Yugoslavia: Ally for Defense", *Current History,* 20:113 (January 1951), pp. 28–34

Warner Neal, Fred, "The Impact of Titoism on Eastern European Communism", *The Western Political Quarterly,* USA: Institute of Government, University of Utah, June 1957, pp. 444–445

Warner Neal, Fred, "The Reforms in Yugoslavia", *The American Slavic and East European Review,* New York: Columbia University Press, vol. XIII, no. 2, April 1954, pp. 227–244

Warner Neal, Fred, "Yugoslav Communist Theory", *The American Slavic and East European Review,* Columbia University Press, New York, vol. XIX, no. 1, February 1960, pp. 42–62

Wittfogel, Karl A., "The Marxist View of Russian Society and Revolution", *World Politics,* A Quarterly Journal of International Studies, Princeton University Press, vol. XII, October 1959-July 1960, pp. 487–508

– (entretien avec Zbigniew Brzezinski) "L'Après-Brejnev", *Politique Étrangère,* Institut Français des relations internatioales, Paris, no. 4/décembre 1982, pp. 849–854

Periodice

Borba
Dosarele istoriei
Historia
Review
Scânteia

Documente edite

Arhiva *Radio Free Europe* (Open Society Archives), dosar 15-1-52, țara: Cehoslovacia, 16 mai 1958, titlu: *Czechoslovak-Yugoslav Relations: A Survey*

Arhiva *Radio Free Europe* (Open Society Archives), dosar 28-5-123, țara: Ungaria, 16 octombrie 1956, titlu: *Tito-Belgrade Radio on Hungarian-Yugoslav Differences*

Arhiva *Radio Free Europe* (Open Society Archives), dosar 30-5-52, țara: Ungaria, 16 iulie 1959, titlu: *Yugoslav Polemics with Bulgarians, Romanians and Hungarians*

Christman, Henry M., *Communism in action: a documentary history,* New York: Bantam Books, 1969

Jacobs, Dan N. (ed.), *From Marx to Mao and Marchais. Documents on the Development of Communist Variations,* New York and London: Longman, 1979

Jacobs, Dan N. (ed.), *The New Communist Manifesto and Related Documents,* New York: Harper and Row, 1965

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și Mișcarea Revoluționară și Democratică din România. Documente și amintiri, București: Editura Politică, 1967

McNeal, Robert H. (ed.), *International Relations among Communists,* New Jersey: Prentice-Hall, 1967

Relațiile consulare ale României. Culegere de tratate, convenții și acorduri, București: Editura Politică, 1975

România. Viața politică în documente. 1950, București: Arhivele Naționale ale României, 2002

Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. 1948, București: Arhivele Naționale ale României, 2002

Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R. 1949, București: Arhivele Naționale ale României, 2003

Stokes, Gale (ed.), *From Stalinism to Pluralism. A Documentary History of Eastern Europe since 1945,* second edition, New York: Oxford University Press, 1996

Tito u Skupštini Socijalističke Jugoslavije. 1945–1977 (Tito în cadrul Adunării Socialiste Iugoslave. 1945–1977), Beograd, 1978

White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia, Beograd: Ministry of Foreign Affairs of the Federal People's Republic of Yugoslavia, 1951

Yugoslav Survey. A Record of Facts and Information, Beograd: Jugoslavija Publishing House, vol. 1, nr. 1, April 1960, pp. 1–20

Yugoslav Survey. A Record of Facts and Information, Beograd: Jugoslavija Publishing House, vol. 1, nr. 2, April 1960, pp. 139–168

Zinner, Paul F. (ed.), *National Communism and Popular Revolt in Eastern Europe,* New York: Columbia University Press, 1957

Documente inedite

Arhivele Ministerului de Externe, Fond Iugoslavia 1950, dosare 20/200 și 21/200 și 223/1950

Arhivele Ministerului de Externe, Fond Iugoslavia, 1951, dosare 223/1951 și 217/1951

Arhivele Ministerului de Externe, Fond Iugoslavia, 1953, dosar 215/1953

Arhivele Naționale, Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Fond CC al PCR, Secția RELAȚII EXTERNE, (1946–1947 și 1949–1953)

Arhivele Naționale, Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Fond CC al PCR, CANCELARIE, (1954–1965)

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Timiș, Fond Comitetul Regional PMR Timișoara, Dosar 25/1950, Fond 25, Dosar 42/1951, Fond 25, Dosar 48/1952

Indice

C

D

E

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

R

S

T

U

V

Z

Elaboratul Laurei Herța abordează un subiect de mare interes atât în domeniul istoriei relațiilor internaționale și ariei regionale a sud-estului Europei din timpul războiului rece, cât și pentru analiza specifică științelor politice. Doamna Herța a utilizat în argumentarea scrierii domniei sale o bogată bibliografie de referință, dar și multe documente, inedite și edite, din arhivele românești și ale fostului stat iugoslav.

Liviu Țîrău
conf. univ. dr., Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Studii Europene

Originalitatea lucrării Laurei Herța rezidă în publicarea și interpretarea documentelor de arhivă, precum și în analiza socio-constructivistă asupra relațiilor tensionate româno-iugoslave din perioada 1948-1954. Lucrarea reprezintă un text de referință deopotrivă pentru studiul istoriei comunismului, cât și pentru tematica specifică istoriei relațiilor internaționale și teoriilor relațiilor internaționale.

Sergiu Mișcoiu
conf. univ. dr. abilitat, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Studii Europene

Laura Maria Herța este lector universitar la Facultatea de Studii Europene (Universitatea Babeș-Bolyai) și directorul Departamentului de Relații Internaționale și Studii Germane. Totodată, ea este editor șef executiv al revistelor academice *Studia Europaea* și *Romanian Review of International Studies*.

Laura M. Herța a absolvit Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării (specializarea Jurnalism) în 1999, Facultatea de Studii Europene (specializarea Studii europene) în 2002, precum și programul de studii aprofundate *Managementul relațiilor internaționale* în cadrul Facultății de Istorie și Filosofie (Universitatea Babeș-Bolyai) în 2001. În 2011 ea a finalizat teza de doctorat cu titlul *Relațiile româno-iugoslave* în domeniul Istorie la Facultatea de Studii Europene (Universitatea Babeș-Bolyai).

ISBN: 978-606-37-0101-6